

Müllner András

Médiaantropológiai kutatás a Romakép Műhelyben

- záró kutatási beszámoló -

Tartalom

1. Bevezetés

2. Program és kurzus

- Visszabeszélés és saját kép alkotása. A Romakép Műhely 2016-os koncepciója
- A Romakép Műhely 2016-os programja
- Szakirodalom, programbontásban
- A Romakép Műhely 2016-os médiamegjelenései
- A Romakép Műhely együttműködései más szervezetekkel, részvétele egyéb programokban
- A Romakép Műhelyben született, publikálásra érdemes dolgozatok (pdf-ben csatolva)
- Romakép Műhely 6. – A program értékelése

3. Kutatás

- Romakép Műhely – médiaantropológiai kutatás (Kutatási terv)
- A kutatás résztvevői
- Tanulmányok

Gunther Dóra: Cserehát hangja. Közösségi filmezés Csereháton

Major Réka: Roma nők önreprezentációja. A BUVERO Roma Női Médiatábor

Pala Mátyás: Romák (ön)reprezentációja a mai magyar online médiában

Sipos Flóra Borbála: Fotóaktivizmus és romareprezentáció a Rólunk Hozzád
Kampány vizsgálatán keresztül

Teidelt Magdalena: Makói Videóműhely. Egy roma/cigány identitású alkotó egy
intergráló közegben

Vajda Melinda: Rom pala le roma. Joka Daróczi János filmes munkásságának
antropológiai sajátosságai

Wagner Sára: Összhangban a zenével. A Snétberger Zenei Tehetség Központ
narratívái

- Interjúk

Gunther Dóra interjúja Siroki Lacival

Major Réka interjúja Zsuzsával (fiktív név)

Pala Mátyás interjúja Daróczi Ágnessel

Pala Mátyás interjúja Szalóki Ágival

Pala Mátyás interjúja Szilvássi Istvánnal

Sipos Flóra interjúja Kőszegi Nórával

Sipos Flóra interjúja Csozó Gabriellával

Teidelt Magdalena interjúja Czibolya Kálmánnal

Teidelt Magdalena interjúja Ferenczi Dáviddal

Teidelt Magdalena interjúja Szabó Bálinttal

Vajda Melinda interjúja Joka Daróczi Jánossal

Wagner Sára interjúja Bodoczki Ernővel

4. Megosztás

- Saját kép/ellenkép. A Romakép Műhely médiaantropológiai műhelykonferenciája
- Romakép-workshop és brosúra

1. Bevezetés

A Romakép Műhely egy a tavaszi félévben, az ELTE Média és Kommunikáció Tanszékén meghirdetett kurzus és egyben filmklub. A műhelyt Pócsik Andrea alapította 2011-ben, aki akkor a Média Tanszék magába foglaló Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet Film-, Média- és Kultúraelméleti Doktori Programjának doktori hallgatója volt. A tanszék és a doktori program oktatójaként 2012-től csatlakoztam a kurzushoz, 2013-tól pedig Andreával (2015-ben Bogdán Máriával) szerveztem és vezetem azt. Szerepvállalásom oka az volt, hogy a kurzuson folyó munkát kutatói és oktatói szempontból is mintaszerűnek gondoltam. Röviden, a magyarországi romák dokumentumfilmes ábrázolásának kérdéseit beszélhették meg itt az érdeklődő hallgatók és egyetemen kívülről érkező nézők, mégpedig a társadalom- és bölcsészettudomány szakértőinek, valamint a különféle művészetek képviselőinek segítségével, a hallgatók maximális bevonására és részvételére alapozva. A műhely mindenkorai kérdései a filmek “elmosódottságára”, a valóság és az ábrázolás kapcsolatára, elkülönülésére/összemosására, a filmek és azokon túl a különféle művészetek eljárásainak hitelességére vagy éppen hiteltelenségére, a művészi és politikai reprezentáció aspektusaira, a magyar roma közösség, és azon túl más kisebbségek képének konstruálására vonatkoznak. Az ELTE Tehetséggondozó Tanácsának pályázatával a Romakép Műhely tevékenysége bővülni tudott. Bár a pályázat elnyerése előtt is folyt kutatás és születtek tanulmányok a Romakép Műhelyben, de 2015 és 2016 ősze között a kutatás mélyebbé és kiterjedtebbé válhatott. Hét tehetséges és ambiciózus hallgató lehetőséget kapott arra, hogy a választott témájában egy éven keresztül elmerüljön, és ez alatt az egy év alatt számos tudósi tevékenységben gyakorolja magát – alább ezeket részletezem. (Magáról a programról és a kurzusról, amely annak keretét adta, a jelen beszámoló „A Romakép Műhely programjának értékelése” című részében olvashat az érdeklődő.)

Kutatás és elemzés

A Romakép kutatói műhely kilenc (később nyolc) tagja 2015 októberétől 2016. szeptember végéig kb. kétheti rendszerességgel találkozott egymással. A kutatás vezetőjeként magam ennél sűrűbben konzultáltam a csoport tagjaival, hiszen az egyes kutatási témákról, illetve az azokban történő előrehaladásról folyamatosan egyeztetünk (ez alól a nyári idény sem volt kivétel: júliusban a Bánkító Fesztiválon volt vendég a Romakép Műhely, augusztus folyamán pedig a hallgatók írták a tanulmányaikat). Tevékenységünk négy nagyobb részre bontható, melyek persze az időben tisztán nem választhatók el egymástól, hiszen átfedésben zajlottak: háttérkutatás és empirikus kutatás (2015. október – 2016. július), a filmprogram megvalósulása (2016. február - május), a kutatási anyag elemzése (2016. március – 2016. szeptember), a kutatási eredmények megosztása (2016. szeptember - december). Első lépésben a 2015-16-os tanév őszi félévében megterveztük a Romakép Műhely c. kurzus programját, és ezzel szinkronizáltuk az egyes kutatásokat. Az alábbiakban bemutatom a kutatás megtervezésének és magának a kutatásnak a folyamatát.

Kutatási célunk a magyarországi roma alkotók és közösségeik médiahasználatának vizsgálata néhány esettanulmány segítségével. Ezt a kutatást a Romakép Műhely c. kurzussal párhuzamosan terveztük folytatni, és ebből fakadóan azzal a lehető legjobban harmonizálni. Ami azt jelenti, hogy a kutatásunk témáiból jöttek a Romakép Műhely programjai, legalábbis kb. 80 százalékban. 2015 őszi félévben fokozatosan és egymással párhuzamosan alakítottuk ki tehát a programot és kutatási témákat.

Sipos Flóra a fotóművészetben belül Horváth M. Judit és Csoszó Gabriella munkáját választotta. A kutató hallgató itt a Horváth M. Judit és Stalter György által közösen jegyzett *Más világ* című fényképalbumon, valamint a *Rólunk Hozzád* című fotós kampányon keresztül

a hagyományos szociofotó, valamint a fotóaktivizmus különbségeivel szembesült, és ennek az ellentétnek az összehasonlító kutatása tűnt gyümölcsözőnek.

Pala Mátyás Daróczi Ágnes és a Patrin Magazin című nemzetiségi közszolgálati műsort szerette volna kutatni, de ez a kutatási téma később módosult, és helyette a Dikh Tv. műsorainak elemzését végezte el. E módosulással együtt is, a Daróczi Ágnes-interjúnk során nyert információk a közszolgálati Patrin Magazintról a 90-es években viszonyítási alapot adtak a web2-es médiakörnyezet új trendjeinek és platformjainak vizsgálatához. A Daróczi Ágnessel való kapcsolatunknak köszönhetjük a Romakép Műhely egyik programelemét is, az 1993-as örkényi rendőrtámadásról szóló tudósítást, melyet John Akomfrah *Handsworth Songs* című, a 80-as évek brit utcai megmozdulásairól szóló dokumentumfilmjével vetítettünk együtt.

Major Réka a Buvero roma női médiatábort választotta vizsgálatá tárgyául, és a kettőnk által Bársony Katalinnal, a Romédia Alapítvány vezetőjével készített interjú volt az első lépés egy ilyen tábor belső életének, működésének megismerésében. 2015 őszén Rékával együtt részt vettünk az az év nyarán készült filmek bemutatóján, és ott hívtuk meg a filmeket a Romakép Műhelybe. A kutatás egyik fontos kérdése a roma női identitás és a médiában végzett munka kölcsönös egymásra hatása volt.

Nánai Attila a romák integrációjával kapcsolatos társadalmi célú kampányfilmeket (Attila egyéb nehézségekre hivatkozva később felmondta a kutatócsoportbeli tagságát, de el kell mondani, hogy a választott témájából még tartott egy programbevezető előadást, mely a többi előadáshoz hasonlóan megtekinthető a [Romakép Műhely](#) honlapján).

Gunther Dóri először Bagon szeretett volna kutatást folytatni, de a megfelelő mozgóképes anyag hiánya miatt témát váltott, és Siroki László csereháti hírügynökségét, a Cserepresszt választotta. A kutatócsoport számára meghatározó élmény volt a Csereháton végzett terepmunka, a közösen készített interjú Siroki Lászlóval, a helyiekkel való megismerkedés és közös filmvetítés, és a közben velük és egymás között folytatott a beszélgetések. (A terepkutatásban Dórin és rajtam kívül Réka és Melinda vettek részt.) Dóri kutatása során feltárta a helyi viszonyokat, a lokális identitások változatait, a saját média meghatározó képviselői erejét, a médiatáborokban készségeket elsajátító gyerekek kreatív viszonyát a saját képhez.

Teidelt Magdalena témája a Makói Videóműhely lett. Magdaléna bizonyos értelemben egyedülálló kutatási témát választott, mert a Makói Videóműhely alapvetően nem roma identitású intézmény. Benne éppen az az érdekes, hogy a történetesen roma és nem roma tagok filmjei miképpen hozzák létre a roma témát, amely a lokális identitás egyik fontos elemévé válik. A videóműhely esetében a lokalitás és a globalitás dinamikus kapcsolatára láthatunk rá, hiszen a magyarországi kisvárosban videókészítést tanuló diákok a műhelyvezető aktív hálózatépítő tevékenységének köszönhetően filmjeikkel a világ különböző fesztiváljaira jutnak el, és nyernek azokon díjakat. Magdó Czibolya Kálmánnal, a műhely vezetőjével, valamint Ferenczi Dáviddal készített interjút – ők mindketten vendégei is voltak a Romakép Műhelynek, amelyben többek között Dávid díjnyertes filmjét, a Honvéd City-t vetítettük.

Wagner Sára elsősorban a zenei érdeklődéstől indítatva talált rá a Snétberger Központ témájára, Almási Tamás *tititá* című filmjén keresztül, amit még 2015 őszén együtt láttunk a *Verzió* c. nemzetközi emberi jogi filmfesztiválon. Ott találkoztunk a rendezővel is, aki meghívtuk a Romakép Műhelybe, a filmmel együtt. Sárát elsősorban az vonzotta, hogy a Snétberger Központ fiatal diákjai milyen, elsősorban a zenével kapcsolatos mediális platformokat használnak, és ezen túl a zenehasználatnak milyen kapcsolódásai vannak a roma identitással. E bonyolult kérdésnek persze már zeneantropológiai vonatkozásai is vannak, miközben a kulturális, nemzeti, etnikai és lokális identitások hálózatát kell itt szétfejteni.

Vajda Melindáé a Roma Produkción Irodát működtető Joka Daróczi János munkái iránt érdeklődött, és főleg azok iránt, amelyek néprajzi vonatkozással bírnak. Melinda figyelme a kutatás során arra irányult, hogy vannak-e a filmeknek olyan jegyei, amelyek valamilyen módon romaként teszik azonosíthatóvá az attitűdöt, mellyel készültek, például azáltal, hogy bizonyos kulturális sajátosságok beható ismeretéből fakadnak. Melinda itt hasznosította a *halfie* fogalmát, amely a nézőpont és az ábrázolás egyszerre külső és belső természetére mutat rá, a kettősségre, hibriditásra vagy küszöb-helyzetre, amely az alkotó sajátja, és amely a nézőt is pozicionálja.

A hallgatók a pályázatban három feladat teljesítését vállalták a kutatásuk során: egy recenziót, egy interjút és egy tanulmányt. Ezeket egy, mégpedig a recenzió kivételével teljesítették. (A Romakép Műhely könyvtárából választottak idegen nyelvű tudományos értekezéseket recenzálás céljából.) Ez utóbbi hiányosság magyarázatául az kínálkozik, hogy idegen nyelven nem feltétlenül olvastak még szakkönyveket, és ez nehézséget jelent számukra, magam pedig e feladat kijelölésekor ezzel a nehézséggel nem voltam tisztában. Egy kiegészítést szeretnék itt tenni: némi kompenzációként szolgál, hogy a hallgatók olyan feladatokat is teljesítettek, amelyeket nem vállaltak - ezekről alább részletesen beszámolok.

A második félévtől kezdődően, miután felvettük a kapcsolatot az egyes személyekkel, akik a kutatási témák központi alakjai, elindulhattak az interjú-készítések. Sipos Flóra Horváth M. Judit fotóművésszel és Csozó Gabriella fotóaktivistával-tanárral, Pala Mátyás Daróczi Ágnes aktivistával, kutatóval, egykori szerkesztő-riporterrel, valamint Szilvási István zenésszel, a Dikh Tv. alapítójával, Major Réka Bársony Katalinnal, a Romédia Alapítvány igazgatójával, Gunther Dóri Siroki Lászlóval, a Cserepressz Hírügynökség vezetőjével, Teidelt Magdalena Czibolya Kálmán filmmessel-filmműhely-vezetővel, valamint Ferenczi Dávid filmkészítővel, Wagner Sára a Snétberger Központ diákjaival, Vajda Melinda Joka Daróczi János szerkesztő-riporterrel készített interjút. A Romakép Műhely-programok is ebbe az "interjú-körbe" tartoznak, amennyiben a fent említett interjúalanyok meghívott vendégekként részt vettek a programokon, így a vetítések utáni, hallgatók által moderált kerekasztal beszélgetések is a kutatás tárgyát, referenciáját képezték (a beszélgetések már láthatók a [Romakép Műhely](#) honlapján és Youtube-csatornáján).

Néhány tanulmányhoz a hallgatók terepen folytattak kutatást: Wagner Sára Balatonfelsőrsre (Snétberger Központ), Sipos Flóra Pécsre (Gandhi Gimnázium), Gunther Dóra Cserehátra (Cserepressz), Teidelt Magdó Makóra (Makói Videóműhely) utazott, illetve Pala Mátyást az archívumként is funkcionáló magánlakásukban fogadta a Daróczi Ágnes-Bársony János házaspár, Major Rékát pedig a Buvero budapesti székhelyén Bársony Katalin.

A kutató hallgatók harmadik vállalása a recenzió és interjúkészítésen túl egy tanulmány megírása volt. Ennek előkészítése céljából, a 2015-ös őszi, valamint 2016-os téli és tavaszi találkozók, melyek kétheti rendszerességgel zajlottak, a kutatási kérdések, módszerek kialakítását célozták. Hasonló szerepet töltött be az a két bevezető előadás, amelyet a Romakép Műhely-kurzus első két alkalmával, 2016 februárjában tartottam a médiaantropológia viszonylag új kutatási területéről, szempontjairól, kérdéseiről, valamint a magyarországi romák vizuális reprezentációjáról. Ide sorolhatók azok a programbevezető előadások is, amelyeket maguk a kutató hallgatók tartottak az egyes filmvetítések előtt. Ezek az előadások a kutatások első performálását jelentették. A kutatás során folyamatosan születtek az elemzést meghatározó médiaantropológiai reflexiók, ezek kutatási tervek, kutatási és interjúkérdések, szakirodalmi listák, kutatási naplók, vetített prezentációk és dolgozatvázlatok formáját öltötték.

A csoportnak hétről hétre kohéziót biztosító találkozók, konzultációkon, programokon túl közös platformjainkat is közösen gondozzuk (pl. Facebook-események, plakáttervezés és -ragasztás), és ez szintén növeli a fiatal kutatóknak a közösség iránti lojalitását. Szintén a szolidaritást biztosítják azok a programok, amelyek bár nem feltétlenül

kapcsolódnak közvetlenül a kutatáshoz, de a romáknak a kortárs kultúrában történő reprezentációiként gazdagítják a tapasztalatot és élesítik a kritikai látást. (Alább ezeket is felsorolom.)

Megosztás

Alább a kutatási eredmények megosztásának fizikai és online tereit veszem számba. A Romakép Műhely médiaantropológiai kutatásának lezárásaként egy konferenciát szerveztünk 2016 szeptemberében, amelynek előadásai a Romakép honlapján és Youtube-csatornáján megtekinthetők. Ahogy a jelen beszámoló végén közölt program mutatja, a kutató hallgatókon kívül a téma idősebb szakértőit kértük fel, hogy vegyenek részt ezen a konferencián, és egyrészt beszéljenek saját aktuális kutatásukról, másrészt reagáljanak a hallgatók előadásaira és véleményezzék azokat.

A megosztás második körébe tartozik az a workshop, amelynek során a Romakép Műhely módszertanát osztottuk meg az ország egyeteméről érkezett kollégákkal, kifejezetten abból a célból, hogy elinduljon a műhely hálózatosodása, és lehetőség szerint más felsőoktatási intézményekben is legyen hasonló jellegű kurzus. Ennek már mutatkoznak az eredményei, amennyiben a Képzőművészeti Egyetem kurátori mesterszakának hallgatóival közösen fogjuk szervezni és lebonyolítani a 2017-es Romakép Műhely-programot. A workshopot a Ferencvárosi Közösségi Alapítvány adománygyűjtő estjén szerzett támogatás tette lehetővé, ahogy a most készülő Romakép Műhely-brosúrát is, amely egy filmkatalógus és módszertani füzet lesz.

A program és a kutatás eredményeihez online terekben is hozzáférhetővé tettük. Fent már említettem a konferencia-előadásokat, amelyek a Romakép Műhely Youtube-csatornáján rövidesen megnézhetők. A tavaszi program beszélgetései szintén megtekinthetők a műhely honlapján (www.romakepmuhely.hu). Az érdeklődők a Romakép Műhely Facebook-oldalán követhették nyomon az aktuális programokat.

Köszönetnyilvánítás

A Romakép Műhely kutatócsoportja nevében szeretnék köszönetet mondani azoknak, akik segítettek minket a kutatás során. Köszönjük az interjúalanyainknak és a kutatásban résztvevőknek, hogy időt szakítottak ránk, és a bizalmukra fogadtak minket: Horváth M. Juditnak, Csoszó Gabriellának, Bársony Katalinnak, Siroki Lászlónak, Czibolya Kálmánnak, Ferenczi János Dávidnak, Bodóczy Ernőnek, Joka Daróczy Jánosnak, Szilvási Istvánnak, Szalóki Áginak, a Snétberger Központ diákjainak, valamint vezetőinek, mentorainak és animátorainak: Varga Júliának, Kőműves Juditnak, Ignác Margitnak, Bogdán Annának, Horn Tamásnak és Beri Károlynak. Köszönjük a Romakép Műhely vendégeinek, akik a fent felsoroltak mellett eljöttek hozzánk és beszélgettek velünk: Stalter Györgynek, Pfištner Gábornak, Galyas Gyulának, Sós Ágnesnek, Kövecsi Anikónak, Györke Ágnesnek, Árva Mártonnak, Setét Jenőnek, Gyenge Zsoltnak, Kóródi Miklósnak, Almási Tamásnak, Kuru Antalnak, Bodóczy Ernőnek, Kovács Jánosnak, Rézműves Melindának. Hasonlóképpen szeretném megköszönni a részvételt azoknak a hallgatóknak, akik felvették a Romakép Műhely-kurzust és hozzájárultak annak hatékony működéséhez: Fekete Lászlónak, Gazda Emesének, Kondi Viktóriának, Nánai Attilának, Sági Csengének, Cseke Balázsnak, Gyepesi Flórának, Vincze Erikának, Balogh Adriennek (Adrienn a Buvero-tábor résztvevőjeként vendégünk is volt). Köszönjük a DocuArt Mozi működtetőinek, elsősorban Komlói Orsolyának, hogy otthont adtak a Romakép Műhelynek. Hálás vagyok Bakó Boglárka és Papp Richárd egyetemi oktatóknak a Társadalomtudományi Karról, akik segítettek kapcsolatba lépni az ott tanuló hallgatókkal. Köszönjük Asztalos Anikó szakmai asszisztensnek és

Székelyné Muhr Szilviának, az ELTE BTK gazdasági hivatalvezetőjének, hogy a pályázatunkat gondozták. Szeretnénk köszönetet mondani Pócsik Andreának is, aki a kutatócsoport tiszteletbeli tagjaként segített nekünk és tanácsokkal látott el minket. Végül köszönöm az ELTE Tehetséggondozási Tanácsának támogatását, melynek révén a kutatásunk megvalósulhatott.

Müllner András
ELTE Média és Kommunikáció Tanszék

Budapest, 2016. december 13.

2. Program és kurzus

Visszabeszélés és saját kép alkotása. A Romakép Műhely 2016-os koncepciója

A program rövid leírása

A médiaantropológiai indíttatású 2016-os Romakép Műhely azt kutatta, hogy miképpen jelentek és jelennek meg roma közösségek a kortárs mediatizált térben, hogyan alakítják a közösség önképét a médiában aktív roma szereplők, és milyen hatást tudnak gyakorolni a többségi médiára és társadalomra, akár kulturális, akár politikai értelemben. Az önkép sok esetben ellenképet, visszabeszélést is jelent, Stuart Hall szavával élve az identitás feletti ellenőrzés jogának visszakövetelését. Vizsgálatunk körébe tartoznak közszolgálati műsorok és intézmények (Patrin, Roma Produkciós Iroda), roma nők számára indított médiaskola (Buvero), társadalmi célú kampányok (pl. A tudás 6alom), kistérségi média (Cserepressz), diákok médiaoktatására szerződött videóműhely (Makói Videóműhely), fotográfia (Csoszó Gabriella, Horváth M. Judit), és romák, illetve feketék dokumentumfilmes ábrázolásai (*tititá, Totó és nővérei, Handsworth Songs*).

A Romakép Műhely 2016-os programja
Helyszín: DocuArt Mozi (Erkel u. 15. kapubejáró)
Időpont: szerdánként 18:00-21:00

Részletes program

Lásd még <https://www.facebook.com/romakepmuhely/posts/1259149660768132>

2016. február 10. és 17.

Médiaantropológiai kutatás a Romakép Műhelyben. Müllner András bevezető előadásai a kurzus hallgatói számára.

2016.2.24. Fotózás és aktivizmus – kiállítás és beszélgetés

Csoszó Gabriella, Horváth M. Judit és Stalter György kiállítása

Facebook: <https://www.facebook.com/events/966205130140796/>

A kiállítást Pfisztner Gábor és Sipos Flóra ELTE szociológia-szakos hallgató nyitják meg.

Vendégek:

Csoszó Gabriella fotós, aktivista

Horváth M. Judit fotóművész

Stalter György fotóművész

Pfisztner Gábor esztéta

Moderátor: Sipos Flóra

2016.3.2. Közszolgálati műsorok – a Patrin a '90-es években

Vetített filmek:

Jancsó Miklós – Bőjte József: Látogatás

Riport és stúdióbeszélgetés az 1993. május 21-ei örkényi rendőrtámadásról, Patrin Magazin, 1993.

Facebook: <https://www.facebook.com/events/1062191757136309/>

Pala Mátyás ELTE kulturális antropológia-szakos hallgató nevezető előadása.

Vendégek:

Daróczi Ágnes szerkesztő-riporter

Bogdán Mária médiakutató

Moderátor: Pala Mátyás

2016.3.9. Roma nők a médiában. Buvero - A roma női médiatábor 2015-ös filmjei

Vetített filmek: Botlatókő, Paramaicca, Tabu, Ló Passport, Golden Way

[https://www.youtube.com/watch?v=5LS2eY-](https://www.youtube.com/watch?v=5LS2eY-bEI8&list=PLLoTPR8wANp3PEfcHUhcjzd7dp3qUoHd1)

[bEI8&list=PLLoTPR8wANp3PEfcHUhcjzd7dp3qUoHd1](https://www.youtube.com/watch?v=5LS2eY-bEI8&list=PLLoTPR8wANp3PEfcHUhcjzd7dp3qUoHd1)

Facebook: <https://www.facebook.com/events/1701908570064090/>

Major Réka ELTE média-szakos hallgató bevezető előadása.

Vendégek:

Bársony Katalin, a Romédia Alapítvány igazgatója

Balogh Adrienn ELTE média-szakos hallgató

Galyas Gyula újságíró

Moderátorok: Major Réka, Fekete László

2016.3.16. Érzékenyítés és filmterjesztés

Alexander Nanau: Totó és nővérei

Facebook: <https://www.facebook.com/events/483217438529181/>

Pócsik Andrea kultúrakutató bevezető előadása.

Vendégek:

Sós Ágnes dokumentumfilm-rendező, fesztiváligazgató (BIDF)

Kövecsi Anikó kurátor (VERZIO)

Pócsik Andrea kultúrakutató

Moderátor: Gazda Emese

2016.3. 30. Posztkoloniális képi ellenállás

John Akomfrah: Handsworth Songs

Facebook: <https://www.facebook.com/events/1673351012914052/>

Müllner András bevezető előadása.

Vendégek:

Györke Ágnes irodalmár

Árva Márton dokumentumfilm-kutató

Moderátor: Kondi Viktória

2016.4.8. Kampányfilmek és csapdák (A Romakép Műhely programja a Nemzetközi Roma Napon)

Vetített filmek: A rasszizmus szívás (magyar), A tudás balom (magyar), Tedd helyre a rasszizmust! (portugál), Nem vagyok csaló! (spanyol), a Roma Produkciós Iroda filmjei (magyar), Roma Education Fund REF (szerb)

Facebook: <https://www.facebook.com/events/1726127164270403/>

Nánai Attila ELTE média-szakos hallgató bevezető előadása.

Vendégek:

Setét Jenő polgárjogi aktivista

Gyenge Zsolt filmkritikus, kutató

Moderátorok: Nánai Attila, Sági Csenge

Facebook: <https://www.facebook.com/events/1726127164270403/>

2016.4.13. A Cserepressz és Siroki László

Vetített filmek: Van kiút, Médiaképzés, Egy cigány zenész élete, Gyerekeinkért, Nyugdíj, A falakon túl

Facebook: <https://www.facebook.com/events/1596467114006512/>

Gunther Dóra ELTE média-szakos hallgató bevezető előadása.

Vendégek: Siroki László filmkészítő, az Autonómia Alapítvány munkatársa

Kóródi Miklós, az Autonómia Alapítvány munkatársa

Moderátorok: Gunther Dóra, Cseke Balázs

2016.4.20. Makói Videóműhely

Vetített filmek: Második esély, Töredékek, Honvéd city, Nagykarácsony

Facebook: <https://www.facebook.com/events/820124818120240/>

Teidelt Magdalena ELTE szociológia-szakos hallgató bevezető előadása.

Vendégek:

Czibolya Kálmán filmes, műhelyvezető

Ferenczi János Dávid filmkészítő

Moderátorok: Teidelt Magdalena, Gyepesi Flóra

2016.4.27. A megfigyelő film

Almási Tamás: *tititá*

Facebook: <https://www.facebook.com/events/169181977754852/>

Wagner Sára ELTE média-szakos hallgató bevezető előadása.

Vendégek:

Almási Tamás rendező

Komlósi Orsolya kurátor, DocuArt Mozi

Kuru Antal zenész

Bodóczki Ernő zenész

Moderátorok: Wagner Sára, Vincze Erika

2016.5.4. Rom pala le roma - Roma (férfi) romákról. Joka Daróczy János munkássága

Vetített filmek: Három kenyér, Jobbá szeretni

Facebook: <https://www.facebook.com/events/172087073187514/>

Vajda Melinda ELTE szociológia-szakos hallgató bevezető előadása.

Vendégek:

Joka Daróczy János szerkesztő-riporter

Kovács János operatőr

Rézműves Melinda néprajzkutató

Moderátorok: Balogh Adrienn, Vajda Melinda

2016. május 11. Kurzuszárás

Szakirodalom, programbontásban

1.

Médiaantropológiai kutatás a Romakép Műhelyben. Müllner András bevezető előadásai a kurzus hallgatói számára.

Faye D. Ginsburg, Lila Abu-Lughod, Brian Larkin (szerk.): *Media Worlds: Anthropology on New Terrain*, University of California Press, 2002.

Ella Shohat – Robert Stam (szerk.): *Unthinking Eurocentrism. Multiculturalism and the Media*, Routledge, 1994.

Kelly Askew - Richard R. Wilk (eds.): *The Anthropology of Media: A Reader*, Wiley-Blackwell, 2002.

Faye Ginsburg: Shooting Back: From Ethnographic Film to the Ethnography of Media, in Toby Miller – Robert Stam (szerk.): *A Companion to Film Theory*, Blackwell, 1999, 295-322.

2.

Horváth M. Judit képei

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/romak/mas_vilag/pages/mv_07_kepek_1.htm

<https://vimeo.com/90850081>

<https://vimeo.com/108774340>

Csoszó Gabriella: Rólunk Hozzád / Fotózás és aktivizmus workshop, roma és nem roma származású középiskolás tanulók részére, felnőtt aktivista diákjaink közreműködésével

http://tranzit.blog.hu/2014/04/04/rolunk_hozzad

Záróra: Veiszer Alinda beszélgetése Horváth M. Judittal

<https://www.youtube.com/watch?v=VaQjwFGuFeE>

Szuhay Péter: A társadalom peremén, 1989 (kiállításalbum)

Szuhay Péter, Barati Antónia (szerk.): Képek a magyarországi cigányság 20. századi történetéből, Néprajzi Múzeum, Budapest, 1993.

Szuhay Péter (szerk.): Cigány-kép - roma-kép. A Néprajzi Múzeum "Romák Közép- és Kelet-Európában" című nemzetközi kiállításának képeskönyve, Néprajzi Múzeum, Budapest, 1998.

Albertini Béla: Horváth M. Judit és Stalter György fotókönyve: Más Világ,

http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/199912/horvath_m_judit_es_stalter_gyorgy_fotokonyve

Szuhay Péter: Az egzotikus vadembertől a hatalom önnön legitimálásáig, Beszélő, VII. évfolyam, 7-8. szám, 97-107., internet:

<http://beszelo.c3.hu/cikkek/az-egzotikus-vadembertol-a-hatalom-onnon-legitimalasai>

Szuhay Péter: A (fotó)művészet szabadsága, a fényképezettek lázadása és az archiváló korlátai, Kisebbségkutató.tk.mta.hu, URL:

<http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/683.pdf>

Szuhay Péter: Ki beszél? Cigány/roma reprezentáció a képző- és fotóművészetben, in Feischmidt Margit (szerk.): *Etnicitás – Különbségteremtő társadalom*, Gondolat – MTA Nemzeti Etnikai és Kisebbségkutató Intézet, 2010, pp. 367-391. URL:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/romak/etnicitas_kulonbs_egteremto_tarsadalom/pages/024_ki_beszeli.htm

Guglielmo, Rachel – Timothy Waters: Jogfosztottan: Romák Magyarországon – Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 1996. (a New Yorkban 1996-ban megjelent „Right Denied: The Roma of Hungary” című kötet fordítása)

Csányi Klára: A kisebbségi ügyek rendőrségi kezelése Magyarországon, *Belügyi Szemle*, 1999/7–8, 111–119.

Csányi Klára (szerk.): *Szöveggyűjtemény a kisebbségi ügyek rendőrségi kezelésének tanulmányozásához*, OSI COLPI, Budapest, 1997.

Bólyai János: A rendőrség és a cigányság viszonya Magyarországon

Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária: Szertelen módszerek. A megkülönböztetésmentes viselkedés lehetőségei és akadályai

3.

Daróczi Ágnes: Kis roma rádió történet (kézirat)

Daróczi Ágnes: *Patrin, Élet és Irodalom*, 2001. február 2. (XLV. évf. 5. sz.), URL:

http://www.es.hu/daroczi_agnes:patrin;2003-01-22.html

A *Patrin* Magazin műsorai

Identitás és reprezentáció. Interjú Daróczi Ágnessel és Bársony Jánossal (Alaina Lemon és Vörös Miklós), *Replika*, 1996. december (23-24. szám), 261-272.

Identitás – útkeresés. Daróczi Ágnes emlékezik az újkori roma folklór mozgalomról (Szemes Zsuzsa interjúja)

http://epa.oszk.hu/01300/01306/00082/pdf/EPA01306_Szin_2003_08_05_november_10-15.pdf

Záróra: Veiszer Alinda beszélgetése Daróczi Ágnessel

<https://www.youtube.com/watch?v=1M4qzb9Styk>

Identitás – útkeresés. Daróczi Ágnes emlékezik az újkori roma folklór mozgalomról (Szemes Zsuzsa interjúja)

http://epa.oszk.hu/01300/01306/00082/pdf/EPA01306_Szin_2003_08_05_november_10-15.pdf

Sánta Edina 2001. A Rádió C indulása: Fehérek közt

http://magyarnarancs.hu/belpol/a_radio_c_indulasa_feherek_kozt-62541

Pócsik Andrea 2007. Köszölgátliság és diskurzus, *Beszélő*, 2007. május

<http://beszelo.c3.hu/cikkek/kozszolgaltisag-es-diskurzus>

Révész Sándor 1994. Mindenki lehet uszító, *Cigányfűró*, 1. évf., 1. sz., 1994. június, pp. 9-10.

Klein Judit: A kisebbségi média helyzete és helye Európában és Magyarországon. Gondolatok EBU IDPG munkájához

http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/olvasoszoba/intezetikiadvanyok/Csak_masban.pdf

Prónai Csaba: Áttekintés a magyarországi romákat ért jogsérelem és a roma jogvédelem irodalmáról (1990–2000), *Kisebbségkutatás* - 2003. 2. szám

http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2003_02/cikk_nyomtatasi.php?id=751#_ftn1

Gáli Mihály: A cigánysággal kapcsolatos helyi konfliktusok kezelésének tapasztalatai. Faji alapú jogsértések és kezelésük magyarországi gyakorlata (1994. május)

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/altalanos/massag_azonos_sag_I/pages/017_a_ciganysaggal_kapcsolatos_helyi.htm

Gosztonyi Ágnes – Zolnay János: A „következetes” rendőrök, *Beszélő*, 7. évf. 19. szám,

<http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-%E2%80%9Ekovetkezetes%E2%80%9D-rendorok>

Kószeg Ferenc felszólalása az Országgyűlés 161. ülésnapján [1996.03.27.]

<http://www-archiv.parlament.hu/naplo35/161/1610080.htm>

Nagy Gábor Tamás (szerk.): *Félünk. Etnikai és szociális konfliktusok elkerülésének, feloldásának lehetőségei*, Városháza, Budapest, 1993.

Fehér György: *Struggling for ethnic identity. The Gypsies of Hungary – Human Rights Watch*, New York/Washington/Los Angeles/London, 1993.

Helsinki Ellenőrző Bizottság: A Helsinki Ellenőrző Bizottság a magyar kormányhoz.

Ajánlások –Phralipe,1993/12, 31.

Kertesi Gábor: Megalázottak és megszomorítottak. Cigány emberek beszámolóí az őket ért sérelmekről és megaláztatásokról az 1993/94. évi, országosan reprezentatív cigányvizsgálat megkérdezettjei közül – Esély, 1996/3, 48–61.

http://www.esely.org/kiadvanyok/1996_3/megalazottak.pdf

<http://www.romapage.hu/article102-Megalazottak-es-megszomorítottak>

4.

Romedia Foundation, <http://romediafoundation.org/>

Janky Béla: A cigány nők helyzete (<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a574.pdf>)

NEMZETI TÁRSADALMI FELZÁRKÓZÁSI STRATÉGIA – MÉLYSZEGÉNYSÉG, GYERMEKSZEGÉNYSÉG, ROMÁK – (2011–2020) - Budapest, 2011. november - KIM Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság

(http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9323_file16_roma_hu_strategy_annex1_hu.pdf)

Jinx Coleman Broussard: *Giving a Voice to the Voiceless. Four Pioneering Black Women Journalists*, Routledge, 2003.

5.

Oana Marcu: Using Participatory, Visual and Biographical Methods with Roma Youth, *Forum: Qualitative Social Research*, Volume 17, No. 1, Art. 5, January 2016

A valóság filmjei. Tanulmányok az antropológiai filmről és filmkatalógus, Dialektus Fesztivál, Budapest, 2004.

Interjúk Alexander Nanauval:

<https://www.youtube.com/watch?v=Zd1mqL9Dzc8&feature=youtu.be>

<https://www.youtube.com/watch?v=v8hipb-AN8k&feature=youtu.be>

<https://www.youtube.com/watch?v=ep2DTeGA26c&feature=youtu.be>

https://www.youtube.com/watch?v=uGUxMz_FW8Q&feature=youtu.be

<https://www.youtube.com/watch?v=r6hhV6Bn5ks&feature=youtu.be>

<http://totb.ro/alexander-nanau-filmarile-in-ferentari-au-fost-intr-un-fel-ca-fotografia-de-razboi/>

Crawford, Ian (1992): Film as discourse: the invention of anthropological realities In Crawford, Ian - Turton, David (szerk.): *Film as Ethnography*. Szerk. Manchester University Press, 66-82.

Hammer Ferenc 2009. A megismerés szerkezetei, stratégiái és poétikái In: Gelencsér Gábor (szerk.): *BBS 50. A Balázs Béla Stúdió ötven éve. Műcsarnok*, pp. 263-274.

Höijer, Birgitta 2004. The discourse of global compassion: the audience and media reporting of human suffering, *Media, Culture & Society* SAGE Publications (London, Thousand Oaks and New Delhi), Vol. 26(4): 513–531.(2004)

Nichols, Bill 2009. A dokumentumfilm típusai. *Metropolis*, 2009/04. pp.

Pócsik Andrea 2011. Másodlagos élményeink. In: Müllner András (szerk.): *A változás kultúrái. Művészet, media és rendszerváltás*. Budapest: L'Harmattan – ELTE MMI

Renov, Michael 2009. A dokumentumfilm poétikájának megelőlegezése. *Metropolis*, 2009/04. pp. 42-65.

Rentschler, Carrie A. 2004. Witnessing: US citizenship and the vicarious experience of suffering. *Media, Culture & Society* SAGE Publications (London, Thousand Oaks and New Delhi), Vol. 26(2): 296–304.

6.

John Akomfrah and the Black Audio Film Collective, 1986

minden vele kapcsolatos: <http://www.diagonalthoughts.com/?p=1343>

cikk róla: <http://www.theguardian.com/film/2012/jan/20/john-akomfrah-migration-memory>

John Akomfrah-interjúk a Youtube-on:

'The Stuart Hall Project' - A Beyond Cinema Original Interview

<https://www.youtube.com/watch?v=59-Hrn6IrE4>

Sheffield Doc/Fest 2015: John Akomfrah in Conversation

<https://www.youtube.com/watch?v=b6Mr2heCoeM>

Lisson Gallery weekend talk: John Akomfrah and Ekow Eshun (2016. január 23.)

https://www.youtube.com/watch?v=Rh9Rb0R_IyU

Stuart Hall: New Ethnicities, in D. Morley and K-H. Chen eds.: Stuart Hall. Critical Dialogues in Cultural Studies, Routledge, London – New York, 1996, 441-449.

URL: <https://www.amherst.edu/media/view/88663/original/Hall%2B-%2BNew%2BEthnicities.pdf>

eredetileg: ICA Documents 7: Kobena Mercer ed.: Black Film, British Cinema, 1989.

Paul Gilroy: *The Black Atlantic. Modernity and Double Consciousness*, Verso, London – New York, 1993.

Naficy, Hamid: *An Accented Cinema: Exilic and Diasporic Filmmaking*, Princeton, N. J., 2001. (British Postcolonial Workshops and Collectives, 87-95.)

An Interview with Black Audio Film Collective, ICA Documents, no. 7: 60-62., 1988 (Special issue on black film, British cinema)

Kobena Mercer: Recoding Narratives of Race and Nation, ICA Documents no. 7: 4-14., 1988 (Special issue on black film, British cinema.)

Jim Pines: „The Cultural Context of Black British Cinema”, in Mbye B. Cham and Claire Andrade Watkins (szerk.): *Blackframes. Critical Perspectives on Black Independent Cinema*, Cambridge, Mass: MIT Press, 1988, 26-36.

7.

A rasszizmus szívás

<https://www.youtube.com/watch?v=OJE6PGzoZLA>

<https://www.youtube.com/watch?v=XMjVDz3LEM4>

<https://www.youtube.com/watch?v=7nUFulGag5I>

<https://www.youtube.com/watch?v=SWwvE5DsJic>

Elemzés: Videómánia - A rasszizmus szívás

<https://www.youtube.com/watch?v=gxFUuicj8Y>

Előzmény: Reckless Tortuga

<https://www.youtube.com/watch?v=HRfjLfYXYIA>

<https://www.youtube.com/watch?v=glOv4MIyNSE>

A tudás balom

<https://www.youtube.com/watch?v=m46y9dR7ILI>

Roma Education Fund REF

<http://www.romaeducationfund.hu/>

<https://www.youtube.com/channel/UCskD4xuRFXh4ppxLixB05Mg>

Nem vagyok csaló!

YoNoSoyTrapacero/ YoNoSoyTrapacera [‘Nem vagyok csaló’]

<https://www.youtube.com/watch?v=DqBvpWbmdkQ>

Fondacion Secretariado Gitano

<https://www.youtube.com/channel/UC9UVsiqGVpZ0nUKscF-eSqw>

<https://www.gitanos.org/>

Tedd helyre a rasszizmust!

Despicable. Put the Racism in the Right Place

portugál változat: <https://www.youtube.com/watch?v=oHRmT0Y5Lxk>

Marcelo Lourenco (kreatív producer):

<https://www.youtube.com/channel/UCUqax7iXF11PS0SIUNH6N5A>

<https://about.me/marcelolourenco>

más munkái: <http://theinspirationroom.com/daily/2011/amnesty-international-mugshots/>
(német változat: <https://www.youtube.com/watch?v=iQzAMWm4nkI>; <http://www.zara.or.at/>)

Elemzés: Mikhail Lyubansky: Between the Lines c. blogja: This Lady Refused to Sit Next to a „Negro” – The Full Story. The anti-racism PSA [public service announcement] showed a part of racism, but only a small part. Posted Jun 11, 2014.

<https://www.psychologytoday.com/blog/between-the-lines/201406/lady-refused-sit-next-negro-the-full-story>

Makau wa Mutua: „Savages, Victims, and Saviors: The Metaphor of Human Rights.”

Harvard International Law Journal, 2001, 42, 201:1–31. (pdf)

URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1525547

Kádár Magor: Kampánykommunikáció. Kézikönyv a kommunikációs kampányok elemzéséhez és tervezéséhez, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2008.

George Marcus: Introduction, in G. Marcus (ed.): *Connected: Engagements with Media*, Chicago: University of Chicago Press, 1996, 1–18.

8.

Tomor a világ közepe. Interjú Siroki Lászlóval

URL: http://jogtalanul.blog.hu/2011/09/12/tomor_a_vilag_kozepe

A Roma Sajtóközpont írása (Lak), 444.hu, URL:

<http://444.hu/2016/04/29/a-harom-lanytestver-akik-a-ciganysorrol-jutottak-el-a-jogi-egyetemre>

Baranyi Béla–G. Fekete Éva–Koncz Gábor: A roma szegregáció kutatásának területi szempontjai a halmozottan hátrányos helyzetű encsi és a sellyei-siklói kistérségekben (A tanulmány *A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején (Szegregáció, megélhetés, iskolázottság, önkormányzatiság)* című 2001. évi Nemzeti Kutatási Fejlesztési Programok kutatási projekt keretei között készült, s jelentős mértékben épít G. Fekete Éva kandidátus, tudományos osztályvezető (MTA RKK Miskolci Osztálya) Cserehátról és Kovács Teréz kandidátus, tudományos főmunkatárs (MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézet, Pécs) a sellyei-siklói kistérségekről készült esettanulmányaira.) URL:

http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/eselyegyenloseg/tudasbazis/moi_cig_nep_kut_gyorsjel/baranyi_gfekete_koncz_roma_szegregacio_ter_szempontok_moi_cig_nep_kut_gyorsjel.pdf

Csereháti Roma Önszolgáltató Közhasznú Egyesület

<http://autonomia.hu/hu/reszletek/cserehati-roma-onsegito-kozhasznu-egyesulet>

Molnár Judit: Romák És magyarok attitűdjei 17 észak-csereháti településen

<http://www.uni-miskolc.hu/~ecomojud/publika/attitudmj.pdf> (a szakirodalma hasznos!)

Pro Cserehát. Szegény cigányok - szegény Cserehát. Kutatás és kiállítás

<http://www.bffd.hu/poorroma/hu/bevezeto-mi-ez/default.htm>

A régió és a média kapcsolata:

http://nol.hu/archivum/megszolal_a_cserehat-393251

http://socialbranding.hu/csr/socialbranding/2009/12/11/roma_civil_ujsagirokat_kepez_a_nol_cserehaton/

Lokalitás, regionalitás

Appadurai, Arjun 2001. A lokalitás teremtése. Régió 12. (3): 3-31.

http://epa.oszk.hu/00000/00036/00042/pdf/regio2001_3.pdf

Gyáni Gábor: Identitás, emlékezet, lokalitás, 2000, 2008/6.

<http://ketezer.hu/2008/06/identitas-emlekezes-lokalitas/>

Bourdieu, Pierre 1985. Az identitás és a reprezentáció – régió fogalmának kritikai elemzéséhez. Szociológiai Figyelő 1 (1): 7-22.

H. Nagy Éva: A regionális identitás megjelenésének vizsgálata

http://terd.unideb.hu/doc/konyv/2/h_nagy_eva.pdf

A. Gergely András 1998a. Közelítések a régió problémához I. Comitatus – Önkormányzati Szemle 8 (3): 12-19. A. Gergely András 1998b. Közelítések a régióproblémához II.

Comitatus– Önkormányzati Szemle 8 (10): 5-10.

Said, Edward 2004. Európai kulturális identitás. Magyar Lettre International 53 (2) Forrás:

<http://www.c3.hu/scripta/lettre/web/archivum/index.htm>

Erős Ferenc ed. Megismerés, előtétel, identitás – szociálpszichológiai szöveggyűjtemény.

Budapest: Wesley János Lelkészképző Főiskola - Új Mandátum Kiadó

Sam Gregory: Transnational Storytelling: Human Rights, WITNESS, and Video Advocacy, *American Anthropologist*, 2006. március (108. évf. 1. sz.)

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.2006.108.1.195/full>

Sam Gregory: Cameras Everywhere: Ubiquitous Video Documentation of Human Rights, New Forms of Video Advocacy, and Considerations of Safety, Security, Dignity and Consent, *Journal of Human Rights Practice* (2010) 2(2): 191-207.

http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/36938465/CamerasEverywhere_SamGregory.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAJ56TQJRTWSMTNPEA&Expires=1469725205&Signature=tcvaKCE5Pfim7Oa5aI8hSE9f6aY%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DCameras_Everywhere_Ubiquitous_Video_Docu.pdf

Terence Turner: Representation, Politics, and Cultural Imagination in Indigenous Video:

General Points and Kayapo Examples, in Faye D. Ginsburg, Lila Abu-Lughod, Brian Larkin (szerk.): *Media Worlds: Anthropology on New Terrain*, University of California Press, 2002, 76-88.

9.

Faye Ginsburg: Rethinking Documentary in Digital Age, *Cinema Journal*, Fall 2006; 46, 1, 128-133; URL: http://coolstudios.com/576/pdf/ginsburg_docdigitalage6pp.pdf

Herczog Csilla – Racsko Réka: Hol tart a hazai médiaoktatás? A tizenévesek médiaműveltségének empirikus vizsgálata a tudatos médiahasználat és kritikus médiafogyasztás vonatkozásában, *Oktatás-Informatika*, 2012/7,

<http://www.oktatas-informatika.hu/2012/07/herczog-csilla-racsko-reka-hol-tart-a-hazai-mediaoktatas-a-tizenevesek-mediamuveltsenek-empirikus-vizsgalata-a-tudatos-mediahasznalat-es-kritikus-mediafogyasztas-vonatkozasaban/>

Kelly Michelle Askew - Richard R. Wilk (eds.): *The Anthropology of Media: A Reader*, Wiley, 2002.

Füredi Zoltán: Idegenek a kertemben. Néprajzi, antropológiai filmek Magyarországon, 2006, online elérhető: <http://metropolis.org.hu/?aid=90&pid=16>

Péli Sarolta: „New Media In Our Hands/Roma New Media Artists from Central Europe” exhibition (Budapest, Kunsthalle, April 8-30, 2011). Introduction to the exhibition at www.romacult.org

10.

A világok között nehéz az átjárás. Molnár Judit Anna interjúja Almási Tamással, film.hu, 2015. 04. 09. <http://magyar.film.hu/filmhu/magazin/almasi-tamas-a-vilagok-kozott-nehez-az-atjaras-interju-dokumentumfilm-snetberger.html>

Czenkli Dorka: tititá, Magyar Narancs, 2015/19, <http://magyarnarancs.hu/film2/titita-94847>

Soós Tamás: A szíve az óriási, Revizor, 2015.04.10.

<http://www.revizoronline.com/article.php?id=5503>

Almási Tamás: Ahogy én látom. 26 év alkotói tapasztalata a dokumentumfilm-készítésben

(DLA pályamunka) <http://www.filmacademy.hu/uploads/dokumentumtar/almasitdolgozat.pdf>

A valóság filmjei. Tanulmányok az antropológiai filmről és filmkatalógus, Dialektus Fesztivál, Budapest, 2004.

11.

A Roma Produkciós Iroda filmjei

Cs. Kádár Péter: Roma rádió – romákkal vagy nélkülük? 1999. április 3.

<http://www.hullamvadasz.hu/> (2016. július 20.)

Szabó Júlia: Te mikor kezdesz? Roma újságírók nyomában, Társadalmi Együttélés, 2013/4.

http://www.tarsadalmiegyutteles.hu/id-117-tarsadalmi_egyutteles_2013_4_szam_szabo_.html

KEJA füzetek 3. 2007: *Romák médiaképzése*. Budapest, KEJA

Ligeti György: Kisebbségek és bevándorlók a médiában, Médiakutató 2007 ősz

URL: http://www.mediakutato.hu/cikk/2007_03_osz/02_kisebbssegek_bevandorlok_media

Bogdán Mária - Feischmidt Margit - Guld Ádám (szerk.): Csak másban. Romareprezentáció a magyar médiában, Gondolat, PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest-Pécs 2013,

http://kisebbssegekutato.tk.mta.hu/uploads/files/olvasoszoba/intezetikiadvanyok/Csak_masban.pdf

Faye D. Ginsburg, Lila Abu-Lughod, Brian Larkin (szerk.): *Media Worlds: Anthropology on New Terrain*, University of California Press, 2002.

A Romakép Műhely 2016-os médiamegjelenései

Rádiós beszélgetés a Romakép Műhelyről, a Tilos Rádió *Kontúr* c. műsora Kertész Anna szerkesztő-riporterrel, 2016. március 7. <https://tilos.hu/episode/kontur/2016/03/07>

Jelenlét – Romák és a közélet. Szerkesztő-műsorvezető: Gyarmati Péter, Farkas Szabolcs: riporter, Kossuth Rádió, 2016. március 5. 17:22.

A Ferencvárosi Községi Alapítvány felhívása, lásd <http://ferencvarosi.kozossegialapitvany.hu/szivesen-tamogatna-a-romakep-muhely-programjat/>

A Romakép Műhely együttműködései más szervezetekkel, részvétele egyéb programokban

2015. szeptember 30. – 2016. október 1.: a Romakép Műhely médiaantropológiai kutatócsoportjának megalakulása és munkája az ELTE Tehetséggondozási Tanácsa támogatásával.

2016. április 8.: Nemzetközi Roma Nap

1. A Romakép Műhely programja: Kampányfilmek és csapdáik – vetítés és beszélgetés
2. Ugyanazon a napon Csoszó Gabriella fotóaktivizmus workshopjának záróeseménye zajlott, melynek végén a Romakép Műhelyben levetítették a Roma Napon készült fényképeket, és ezekről zajlott egy beszélgetés.

<https://www.facebook.com/events/1726127164270403/>

3. Mozizz velünk – Hörcher Gábor *Drifter* és Radu Jude *Aferim* című filmje Budapesten az Art+, Szentendrén a P' Art, Szegeden a Grand Café, Pécsen az Apolló moziban. A Romakép Műhely együttműködése magyarországi művészmozikkal a Roma Nap alkalmából, ld.

<http://romasajtokozyont.hu/roma-nap-2016-programajanlo/>, illetve

<https://www.facebook.com/events/478406229021340/>

Beszámoló a Romakép Műhely tavaszi programjáról és a tehetséggondozási pályázat keretében végzett kutatásról, Kipakol a Média Tanszék, 2016. május 12., ELTE Média és Kommunikáció Tanszék, <https://www.facebook.com/events/1615377578786763/>

Müllner András – Pócsik Andrea: Fedőemlékek. Romák vizuális emlékezete a Kádár-kori Magyarországból. „A performativitás mint fordulat” c. konferencia az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya Színház- és Filmtudományi Állandó Bizottsága szervezésében, 2016. május 30-án.

2015. július 14-16. - A Romakép Műhely programjai a Bánkitó Fesztiválon

1. Bánkinematoszkóp – a Romakép Műhely dobozmozija

2. „Vissza(besz)élés. A RomaKép Műhely a romák mozgóképes és általában vizuális megjelenésének, megjelenítésének szentel megkülönböztetett figyelmet. Az örökényi rendőrrattak és angol párhuzamai – két film a hatalmi visszaélésekről és az alávetettek visszabeszéléséről. A filmek kapcsán a Romakép Műhely keretében folyó ELTÉ-s médiaantropológiai kutatásokat mutatják be.”

<https://www.facebook.com/events/1809217205977238/>

Lásd még: <https://www.facebook.com/romakepmuhely/?fref=ts>

3. Emlékezés Esterházy Péterre Csokonai Lili Tizenhét hattyúk c. könyvével – flashmob és papírhattyú-úsztatás a Bánki-tavon.

Lásd még: HVG, 2016. július 15. http://hvg.hu/kultura/20160715_esterhazy_bankito,

valamint Index-videó, 2016. július 15.

http://index.hu/kultur/2016/07/15/tobb_szaz_fo_bucsuztatja_esterhazy_petert_a_petofi_irodalmi_muzeumnal/

2016. szeptember 27-28. kedd-szerda, Kemény István-konferencia (OSA): a Romakép Műhely előadásai (Teidelt Magdó és Vajda Melinda, valamint Müllner András és Pócsik Andrea)

Pócsik Andrea részvétele a NECS Pre-conference Workshopján: Changes and Challenges within the Field of Cinema and Media Studies, July 27th, 3-6 pm, 2016, helyszín: ZeM (Friedrich-Ebert-Straße 4, 14467 Potsdam)

<https://www.facebook.com/NECSConference/?pnref=story.unseen-section>

Minor Média. Müllner András előadása a Kaposvári Egyetem Roma Szakkollégiumában, majd részvétele a “Húzd rá cigány!” Roma reprezentációk a magyar művészetben című konferencián, Kaposvár, 2016. november 25-26.

“Swamping”. Handsworth Songs. Müllner András előadása a Szegedi Tudományegyetem Angolszász irodalmak és kultúrák doktori programban, Szeged, 2016. december 1.

Romakép Műhely 6. – A program értékelése

„Ha meg akarjuk érteni a médiatermékek termelésének, áramlásának és befogadásának társadalmi viszonyait, akkor a mindennapi gyakorlatokra, valamint azoknak a társadalmi szereplőknek a tudatára kell fókuszálnunk, akik a média különböző formáinak termelőiként és fogyasztóiként működnek. Érdeklődési körük és válaszaik alakítják a különböző szubjektumpozíciókat, miközben ők maguk is átalakulnak: az identitás kulturális, nemzedéki, társadalmi nemi, lokális, nemzeti, regionális és transznacionális közösségei a közönségről alkotott összetett és plurális elképzelést kívánják.”¹

„A multikulturalizmus, a kolonializmus valamint a rassz kérdései csak »relációkban« tárgyalhatók. Közösségek, társadalmak, nemzetek nem léteznek autonóm módon, sőt még kontinensek sem, sokkal inkább a relationalitás sűrűn szőtt hálójában. A társadalomban élő közösségek és a megnyilatkozások »dialogizálnak« egymással; »tudnak egymásról és kölcsönösen reflektálnak egymásra« a beszéd útján végzett kommunikáció kommunalitásában. Éppen ezért a rassz- és nemzeti diverzitás alapvetően jellemez minden megnyilatkozást, még azt a megnyilatkozást is, mely a felszínen elutasítja és kizárja azokat a csoportokat, melyekkel relációban áll. Ez a dialogikus megközelítés ebben az értelemben mélységesen antiszegregációs. Bár a szegregációt ideiglenesen lehet erőltetni, mint társadalompolitikai berendezkedést, de soha nem lehet abszolút, különösen nem a kultúra területén. Minden megnyilatkozás háttérben elkerülhetetlenül más társadalmi és etnikai szempontok lehetséges válaszai állnak.”²

Címkefelhő:

médiaantropológia, „visszalövés”/„visszabeszélés” (*shooting back/talking back*), „fausti szerződés”, a kultúra mediatizációja – a kultúra objektivációja, közösségi médiahasználat, saját kép, fotóaktivizmus és szociófotó, nemzetiségi műsor, közszolgálati média, roma női médiatábor, harmadik tér, hegemon média/homogén kultúra vs. alternatív médiavilágok/multikulturális társadalom, párhuzamos modernitások, a térképről hiányzó (off map) médiajelenségek, lokalitás

Az előző évadokról

A Romakép Műhely szervezői a 2011-es kezdés óta minden évben úgy próbálják meg a következő évad új koncepcióját kitalálni, hogy egyben kapcsolódjanak a megelőző évek programjaihoz is. A 2016-ös program koncepciójának ismertetéséhez hasznos lehet röviden összefoglalni az eddigi évek programjainak fogalmi kereteit.

A 2011-es Romakép Műhely címe „Romaábrázolás a kortárs kultúrakutatások tükrében” volt. Ennek során a program résztvevői az antropológiai képértelmezés módszerének segítségével arra kerestek választ, hogy „milyennek látják és láttatják a

¹ Faye Ginsburg: Shooting Back: From Ethnographic Film to the Ethnography of Media, in Toby Miller – Robert Stam (eds.): A Companion to Film Theory, Blackwell, 1999, 299-300.

² Ella Shohat – Robert Stam (szerk.): Unthinking Eurocentrism. Multiculturalism and the Media, Routledge, 1994, 48.

dokumentumfilmesek a romákat”, és azt próbálták megérteni, hogy a filmekben alkalmazott kifejezőeszközök, formai megoldások miképpen teszik érthetővé „az ábrázolt roma közösségre jellemző vonásokat, társadalmi helyzetüket, viszonyaikat” (URL: <http://www.romakepmuhely.hu/kurzusok/2011-2/romakep-muhely1-docuart/koncepcio/>) A 2011-es évad szerves folytatásaként 2012-ben a filmek kiválasztásának kulcsfogalom-párja a „láthatóság/elmosódottság” volt. A filmek értelmezéséhez segítségül hívott vendégek közreműködésével a moderátorok és a közönség azt vizsgálta, hogy miképpen tesz szert egy kisebbségi, adott esetben roma filmkészítő az önreprezentáció jogára, és hogyan szerzi vissza az identitás feletti kontrollt, ezzel elősegítve az emancipációt, akár a vizuális hatalmi normák megsértése, felforgatása révén is. (URL: <http://www.romakepmuhely.hu/kurzusok/2012-2/romakep-muhely2-docuart/a-2012-evi-romakep-muhely-programjanak-koncepcioja/>) Folytatva és kibővítve az önreprezentáció kérdéskörét, 2013-ban a hangsúly a rendszerváltás utáni időszak roma kulturális, művészi, politikai teljesítményeire esett, amit az emlékezet és az identitás fogalompárba lehet sűríteni. (URL: <http://www.romakepmuhely.hu/kurzusok/2013-2/romakepmuhely3-docuart/koncepcio/>) A 2014-es év programja egyrészt a romákkal kapcsolatos vizuális reprezentációk változatos műfajiságát, azon belül a fikció és a dokumentarizmus különböző keveredéseit jelenítette meg, másrészt jellemzően azokra az imaginációs aktusokra koncentrált, amelyek során az (etnikai, társadalmi nemi stb.) *másik* megkonstruálódik. (URL: <http://www.romakepmuhely.hu/kurzusok/2014-2/romakep-muhely4-docuart/program/>) 2015-ben a szervezők megtartották a Romakép Műhely elmúlt éveinek legfontosabb fókuszát, vagyis a reprezentáció és önreprezentáció kérdéskörének szempontját. Ebben az évben a kulcsfogalom a normaalkotó jelölő tekintet volt, illetve az annak ellenálló, a megszilárdult jelentéseket lebontó, aktív önreprezentáló gyakorlat. (URL: <http://www.romakepmuhely.hu/kurzusok/kurzusok-2015/romakep-muhely-5-docuart/>)

A program

A 2016-os program kialakításakor a fenti úton haladtunk tovább, próbálva becsatornázni a vizsgálatba azokat a (kis)közösségi médiahasználatokat, amelyek madártávlatból kevésbé látszanak, értve ez alatt a közszolgálati és kereskedelmi médiacsatornák által médiatér dominanciáját mint okot, ám másodlagosságuk ellenére alapvető szereppel bírnak a szerteágazó identitások létrejöttében, a dinamikus, olykor konfliktusos, de alapvetően progresszív multikulturális médiatér kialakításában. A roma (kis)közösségi médiahasználat és médiafogyasztás vizsgálatát az is elősegítette, hogy egy egyetemi pályázat segítségével sikerült a kutatást médiaantropológiai keretbe helyezni. A pályázatot az ELTE Tehetséggondozási Tanácsa írta ki 2015-ben, és a Romakép Műhely ezt elnyerte, így 2015 októberében elindulhatott a (témavezetővel együtt) kilencfős hallgatói kutatócsoport munkája. (Ez később, a tavasz folyamán 8-ra csökkent, mivel egy hallgató kilépett a csoportból. A pályázatról és a kutatócsoport munkájáról a „Médiaantropológiai kutatás” menüpont alatt olvashat az érdeklődő.) A kutatócsoport 2015 októberétől 2016 januárjáig készítette elő a programot, és bár a filmklubhoz kapcsolódó szervezési munkálatok a tavasz folyamán is folyamatosan zajlottak, mégis, január végére sikerült kialakítani egy nagyjából végleges programstruktúrát.

Az első két bevezető óra egyfajta prozemináriumként funkcionált, melyek során egyrészt a Romakép Műhely működéséről és az aktuális programról beszéltem, másrészt a médiaantropológiáról, amely elméleti keretek egyikeként szolgált az évad során. Ezt a viszonylag új antropológiai irányzatot röviden „a látási viszonyok újrendezése” kifejezéssel lehetne leírni. A kutatási terület megvilágításához a *Médiavilágok. Egy új terület antropológiája* (*Media Worlds. Anthropology on New Terrain*) című tanulmánygyűjteményt

hívtam segítségül, és e kötet társszerkesztőjének, Faye Ginsburgnak néhány vonatkozó tanulmányát, melyek az új média és az ellenkép-állítás, vagy metaforikusan „visszalövés” (*shooting back*) témáját tárgyalják. Kiegészült mindez egy olyan összefoglaló kötetből vett néhány idézettel, amely meghatározó szerepet tölt be az Európa-centrikus szemlélet multikulturális szempontú dekonstruálásának elősegítésében, mégpedig éppen a film és a média területén. Az idézetek közül több akár a Romakép Műhely mottójaként is szolgálhatna, mint például az a Trinh T. Minh-hától származó mondás, mely szerint „nincs harmadik világ első világ nélkül és fordítva, és a kettő közti megkülönböztetés egy nemzetben belül is meghatározó”. Vagy egy másik, amely így szól: „A Nyugat története szinkretikus kultúrák története, amely kisebbségek és többségek mozgása, felcserélődése révén alakult.” Ezeknek a tapasztalatoknak logikus következménye az, hogy a magyarországi médiatérben is fel kell fedeznünk olyan, egyelőre talán rejtett, nehezen érvényesülő látásmódokat, melyek segítenek „amonnán”, vagyis a belső gyarmatokon alárendelt helyzetben élők szempontjából bemutatni a kortárs társadalmi világot. A másik szemével való látás megtanulása nem egyszerű feladat, hiszen a magát többséginek tudó kutatónak szembesülnie kell azzal, hogy amit egy vizuális jelenség és az ahhoz tartozó társadalmi valóság vizsgálatához való jogként esetleg természetesnek vesz, az egyáltalán nem magától értetődő. Siroki László filmkészítő ezt a következőképpen fogalmazta meg a Romakép kutatócsoportjának, amikor filmes munkásságának kezdeteire rákérdeztünk: „Egyáltalán nem akartam, hogy megismerjétek minket.” Az eredetnek és a motivációnak ez a negatív meghatározása sokat elárul kisebbség és többség viszonyáról, a bizalomról vagy annak hiányáról, a kommunikáció és a dialógus nehézségeiről. A médiaantropológusokat ennek ellenére csábítja az, ami láthatóan kihívás is a számukra, hiszen több szempontból is saját kutatói identitásuk és tudományterületük revíziójára kényszeríti őket. A „visszalövés” egyik első és meghatározó teoretikusa, Faye Ginsburg, maga is elődökre utal, amikor az új tudományterület, a médiaantropológia definícióját megalkotja. Ginsburg konkrétan Sol Worth-ra hivatkozik, és idézi tőle a következőt: „a vizuális antropológiától a vizuális kommunikáció antropológiája felé” irányul a médiaantropológus tekintete. Eközben az „eredeti” antropológia eszméit védő tudósok számára a médiakultúra csak *ersatz*, vagyis pótlék-kultúra, egyfajta pótcselekvés. Ezt vélhetően olyanok állítják, köztük Jerry Mander vagy James Weiner, akik számára a média szimuláció, és ebbéli természetében nélkülözi a valós anyagot, sőt romboló hatással van a tradicionális közösségek életére, ekképp méltatlan arra, hogy antropológiai kutatás tárgya legyen. A média mint pótlék teoretikusai szerint e folyamat során az autochton kultúra mediatiszálódik, virtuálisan sokszorozódik, megosztódik, ez utóbbi kifejezés több értelmében. Ezt nevezi Ginsburg a „fausti szerződésnek”, ugyanakkor ő természetesen a médiahasználat pártján áll, az általa használt kifejezés a folyamat ambivalens jellegét hivatott érzékeltetni.

A médiaantropológusok tehát egyszerre szembesülnek az akadémiai ellenállással, és azokkal a nehézségekkel, amelyek elé a megváltozóban lévő viszony állítja őket, amely a kutatási területükhöz és alanyaikhoz fűzi őket. A változást elsősorban a posztkoloniális (ön)kritika jelenti: a kutatás számára nem tud klasszikus értelemben „tárgyként” megjelenni az, ami/aki a maga hatókörében és szempontjai szerint hozza létre a saját és közössége képét. Egy önironikus metaforával élve (ha már a mozgóképről beszélünk): *mindig elmozdul*. Kis média, videó, új média, diaszporikus médiahasználat, közösségi média, informális csatornákon, alternatív módban és más terekben – olyan emberek készítik és használják ezeket, akik eddig csak megfigyelt „jelenségek” voltak, most azonban már aktív közreműködők a kultúrán belüli és kultúrák közti reprezentációs gyakorlatokban. A *shooting back* dupla rétegű és nem kis feszültséget hordozó metaforája elárulja, hogy ebben az ellenkép-állító folyamatban egyszerre zajlik visszafilmelés és visszalövés, és az (esetek többségében többségi) médiakutató azzal szembesül, hogy kívülállósága, illetve a rendszerbe való beágyazódása folytán ő maga is célkeresztben áll. Ez az egész szituáció amolyan

médiaantropológia Tarantino-módra, ahogy állnak egymással szemben a szereplők, kezükben egy kicsi(t) fegyvernek látszó tárggyal: a kamerával. Ennek a folyamatnak a megosztási kultúrában *seedelés* a neve, és ezt bátran használhatjuk metaforaként arra, amikor a „letöltés” egyben „feltöltés”, az információk mindkét irányban mozognak, azaz a kutató megfigyelt személyként ismer magára. Tudjuk, hogy a kutatása tárgyait időben és térben eltávolító antropológiának az idők során osztoznia kellett a tudományterületen a közeli terek és emberek vizsgálatával, és ezzel párhuzamosan, a média jelentette tér sem diszkreditálható (vagy épp démonizálható) annak szimulatív jellegére hivatkozva, vagy legalábbis ennek a felfogásnak (is) szituatívvá kell válnia.

Ezeknek a tudásoknak a gyakorlatban kell szervesülniük, és megszerzésüknek különböző terei vannak, melyek egyként belakhatók a kutatás során, még ha a „belakhatóság” sosem teljes, ezáltal a szereplők az idegenség élményét is megtapasztalhatják. A Romakép Műhelynek ezek a terei a következők: az egyetem tere, melyben a program kialakul a közös beszélgetések során, a DocuArt Mozi mint a közös filmnézés és az azt követő beszélgetés tere (ezt kiegészítették, most már harmadik alkalommal, a Bánkitó Fesztivál Romakép-programjai), a programmal szorosan összefüggő terepkutatások terei, valamint a különböző médiateretek, mint a Romakép Műhely honlapja, közösségi oldala és Youtube-csatornája, illetve a programokként szolgáló filmek médiaterői. A médiaantropológiai belátás szerint ezek a virtuális és fizikai terek nem állíthatók egymással szembe és nem hierarchizálhatók, pontosan azért nem, mert nem válnak el egymástól élesen, amennyiben mindig egymásba ágyazódnak. Az egymásba ágyazódás (Jacques Derrida metaforájával élve *invagináció*) plauzibilis, kontextuális és szituatív fogalma hatékonyan ellensúlyozza a (fal)logocentrikus struktúrát és ideát, amely az elsődleges („élő”) fizikai teret mereven szembeállítja a másodlagos („holt”) médiatérrel, ez utóbbit a közvetítés funkciójára degradálva. Az egymásba ágyazódás létrehozza a harmadik teret, melyben Homi Bhabha szerint a „túli hatol be” (*intervention of the „beyond”*) a saját világba, kimozdítja azt és a benne foglalt identitásokat a helyükből, az otthontalanság (*unhomeliness*) egyszerre kényelmetlen és ugyanakkor inspiráló érzetét keltve. Más szavakkal, a behatolás, vagy itt alkalmasabb metaforával élve, a *befogadás* során a másodlagos (közvetített) tereket magukba engedő elsődleges terek elvesztik otthonosságukat, megkettőződnek, kísértetiessé válnak (Bhabha *unhomeliness* kifejezése felidézi Freud *unheimlich* fogalmát), mondhatni a kulturális hibriditás állapotába kerülnek, és ezt az állapotot nevezhetjük harmadik térnek. Melyben, tegyük hozzá, a távoli és közeli invaginációja elsősorban és strukturálisan a fizikai és virtuális terek hibridizálását jelenti, melynek során az etnikai, nemzeti, társadalmi nemi, osztály- és vallási különbségek nyílnak meg, pontosabban e témák révén az identitások.

Azon kívül, hogy a Romakép Műhely közönsége mondhatni permanens módon részévé válik a harmadik térnek, számtalanszor találkoztunk a félév programja során olyan jelenségekkel, amelyek a harmadik tér sokszor ambivalens és konfliktusokkal terhelt kialakulását tükrözték. Mielőtt ezek ismertetésére rátérnék, röviden bemutatok egy csoportosítást, amelyet utólag alkottam meg a 2016-os Romakép Műhely filmjeiből. Visszatekintve úgy látom, hogy három nagyobb csoportba sorolhatók a filmek, és természetesnek veszem azt, hogy ezt a csoportosítást azonnal felülírhatja valamely másik szempontrendszer érvényesítése, hiszen ezek a filmek gazdag kapcsolati hálóban helyezkednek el. A klasszikus közszolgálati médiatermékek közé sorolom a magam részéről a **Patrin Magazin**ot, amely a 90-es években a magyar közszolgálati tévécsatornán kapott helyet, Daróczi Ágnes aktív közreműködésével. (Daróczi Ágnessel a kutatócsoportunkból Pala Mátyással közösen készítettünk interjút.) Hasonlóképpen ide tartoznak a Joka Daróczi János nevéhez köthető **Roma Produkciós Iroda** és annak filmjei. (Daróczi János interjúvolója Vajda Melinda.) Végül, ide tartom sorolhatónak a **Cserepressz Hírügynökség** filmjeit. (Ennek vezetője, Siroki László Gunther Dóri interjúalánya volt egy közös terepkutatás során.)

A második csoportba tartoznak a média-, zenei és egyéb oktatást tematizáló, vagy az azokból kinövő anyagok, így a **Buvero** roma női médiatábor filmjei (a Romédia Alapítvány és a tábor vezetőjével, Bársony Katalinnal Major Rékával készítettünk interjút), a már említett Cserepressz Hírügynökség videói, a **Makói Videóműhely** filmjei (Teidelt Magdaléna több résztvevővel is interjúzott, köztük Czibolya Kálmán műhelyvezetővel és Ferenczi Dávid egykori műhelytaggal), a **Snétberger Központ** médiaterői (Wagner Sára járt a táborban és készített interjúkat), valamint a rasszizmus- és diszkrimináció-elleni és tanulást pártoló **kampányfilmek**. A harmadik csoportba tartoznak a klasszikus egész estés dokumentumfilmek, melyek közül kettőt többségi alkotó jegyez, és műfajilag egységesnek tekinthetők (mind a *tititá*, mind pedig a *Totó és nővérei* a megfigyelő film kategóriájába tartozik), míg a fekete közösséghez tartozó John Akomfrah *Handsworth Songs* című filmje kísérleti dokumentumfilmnek számít, hiszen sok szempontból átlépi a hagyományos műfaji kategóriák határait.

Az egyik mindenkori legnagyobb tanulság az, hogy a képzelt közösségek nagy hatású fogalmát milyen nagymértékben erősítik, milyen erőteljesen radikalizálják a webkettes harmadik terek. A médiaantropológusok szerint, akik nagyban támaszkodnak Benedict Anderson elméletére, és tulajdonképpen azt adaptálják a változó médiakörnyezetre, a „képzelt” növekvő jelentőségre tesz szert a kultúra és az identitás termelésében a médiaforgalom révén. Az öntudatos kulturális aktivizmusnak hatalmas szerepe van abban, hogy egy harmadik (hibrid) tér jöjjön létre az őslakos és kisebbségbe szorított közösségek politikai és kulturális képviselői számára a kulturális termelés ellen-hegemonikus mezőinek kialakítása révén, a kisebbségek kultúráinak védelme jegyében. „Míg a nemzet és az állam továbbra is él a képzeletben, mostanra ezeknek a képzeteknek már versenyezniük kell a különféle szubjektivitások megsokasodásával a társadalmi nemi, osztály- és városi-vidéki ellentétek, valamint a tengerentúli régiók létezésével plurálissá vált médiaközönség képében.” Ezt a Romakép Műhely nem csak megerősíteni tudja a legfrissebb, 2016-os tapasztalatai alapján, hanem aktívan dolgozik is a fenti tapasztalat beérésének folyamatában. Azonban azt is látnunk kell, hogy a verseny és az abból fakadó konfliktusos jelleg nem csak a nemzeti identitások mediaképre igaz. Most sokszorozva láttuk azt, ami mindig is nyilvánvaló volt, hogy a kisebbségi közösségek hibrid módon tagoltak, és a harmadik terekbe való beágyazódás számukra is az identitások krízisét, a homogén közösségkép fragmentációját hozta el. Ebből a szempontból az idei Romakép-évad mintha Stuart Hall „Új etnicitások” című tanulmányának illusztrációja lett volna, a „cigány” (Hallnál a „fekete”) mint esszenciális gyűjtőnév demonstratív kritikája, a reprezentáció (hangsúlyozom, messze nem csak kronológiailag értett) második korszaka. Ez az „új” korszak egyszerre köszönheti létét sokféle ún. fordulatnak (nyelvi, képi, mediális, performatív stb.), és az ezekben rejlő performatív erőknek. Ezek az erők a képviselőnek nem az ábrázoló-realista paradigmáját éltetik, hanem társadalmi szinten és nyelvileg konstruálódó érvényesülését segíti elő. Ennek alapfeltétele a modernitásnak az az ambivalenciától egyáltalán nem mentes alapvető sajátossága, idézi Ginsburg Giddest, hogy az a mindent átható mediatizáltság révén a társadalmi viszonyokat kiemeli a kapcsolatok lokális kontextusából, és újrendezi őket az idő és tér más pontjain. A befogadói válaszok megjósolhatatlanok és vitálisak az újrastrukturáló folyamatok során. Ennek a megjósolhatatlanságnak voltunk és vagyunk a tanúi a program, a filmek, a beszélgetések, a terepkutatás során. Alább csak néhány példát említek, a teljesség igénye nélkül, és jobbra csak a kérdésfelvetésnél maradván.

Elsőként a 2016-os évad első programjáról szólok, melynek során két, a szociofotó hagyományába tartozó alkotó, Horváth M. Judit és Stalter György, valamint a fotóaktivista Csoszó Gabriella képeit állítottuk ki nem hagyományos módon, kézbe vehetően, mappában. A kiállítás-megnyitóra sok látogató érkezett, a megnyitót Pfisztner Gábor fotóesztéta és a kutatásban résztvevő Sipos Flóra tartották, a megnyitót követő beszélgetést Flóra moderálta.

A beszélgetés során a résztvevők kitértek az eltérő fotográfiai hagyományokra, amelyeknek részesei. Így szó került a szociofotográfiára, melynek, tegyük hozzá, Horváth M. és Stalter képei csak erős megszorítással tekinthetők, több okból is: egyrészt sokszor beállított pozitívárkban fotózták alanyaikat, mintegy teatrális jelleget adva a képeknek, ezáltal kihangsúlyozva a fotográfia mindenkor de- és rekontextualizáló jellegét, „természetellenességét” (vagy inkább második természet-szerűségét); másrészt leginkább a portré foglalkoztatta őket, bár értelemszerűen a környezet és a tágabb közösség is fontos szerepet kap a képeiken; harmadrészt pedig nagy hangsúlyt fektettek a képviselőre, önmagukat, saját fotós identitásukat a szegénységnek mint állapotnak a többségi társadalom felé való közvetítésében, és így közvetetten annak megváltoztatásában látva. E harmadik sajátosság révén kerültek leginkább közel a szociofotóhoz, amely bár elsősorban az objektív ábrázolásban érdekelt, de progresszív lévén ezzel párhuzamosan mindig hajtotta aktivista ambíció is. Ezen a ponton érintkezett életművük a részvételi vagy fotóaktivista megközelítéssel, melyet Csoszó Gabriella képviselt, de fontos momentum, hogy a kapcsolódás egyben a két program távolságának regisztrálására is alkalmat adott, a fotók alanyainak tárgyiasításáról, a róluk készített képek forgalmazásáról és mediatisálásáról szóló vita során. Nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy a cigány identitását hangsúlyozó Horváth M. Judit az *Amaro Drom* kép-, majd főszerkesztője volt a 90-es években, és a lapot meghatározta az ő és férje, Stalter György képei. Az esetek nagy többségében, így a *Más világ* című közös albumukban összegyűjtött képek a roma közösség hátrányos helyzetére mutatnak rá, és éppen ez volt a beszélgetés során egy másik olyan pont, ahol vita képződött. A kérdés talán abban az ambivalenciában fogalmazható meg, hogy a romákat fényképező művészek, aktivisták törekvése nem fut-e félre abbéli reprezentatív igényében, hogy ezek az alkotók a szegénységet és a magyarországi cigány közösséget lényegi módon összetartozóként ábrázolják. Vannak nem cigány szegények, és vannak nem szegény cigányok – ha ők kimaradnak, egysíkúan mutatjuk be egy csoport társadalmi és gazdasági helyzetét. Ez a kérdés mondhatni vörös fonalként húzódik végig a Romakép Műhely történetén, és én magam tenném egysíkúvá ezt a történetet, ha most állást foglalnék a magyarországi cigányok által valóban túlreprezentált hátrányos helyzet teremtette ábrázolási szükségállapot és az ennek (talán látszólag) ellentmondó sokszínű reprezentáció közti vitában. Hangsúlyozom, hogy ez a vita nem vált a cigány és nem cigány identitásúak közti vitává, mert cigány és cigány identitások közt is zajlott és zajlik, kisajátíthatatlanul.

Bár nem ugyanez, de hasonló, az én meglátásom szerint pozitív értelemben vett meghasonlás volt tapasztalható például a Buvero női médiatáborral vagy a Snétberger Központtal kapcsolatos interjúkban, beszélgetésekben, filmekben. Milyen nehézségei vannak annak a roma individuumnak, aki a fenti Giddens-gondolat jegyében kiszakad hagyományos közösségéből, és ennek a kiszakadásnak az okozója egyrészt éppen az a tábor, amely az emancipáció és a pozitív diszkrimináció jegyében működik, másrészt az a médiatér, amelybe a tábor révén kerül az illető (dokumentumfilm-forgatás, videó-készítés a hagyományos közösségekben többé-kevésbé tabunak számító kérdésekről, mint pl. a szüzesség stb.). A kutatás itt érthető módon akadályba ütközött, hiszen az azt hajtó kíváncsiság bizonyos szempontból hasonló következménnyel járhat, mint a technikai képen keresztül történő mediatisálás: a zártnak tudott és akként védett közösség titkainak megismerésével, elemzésével, publikálásával magát a közösséget, annak érzékeny egyensúlyát bolygathatná meg.

A harmadik térhez fűződő, a fenti példákhoz hasonló ambivalens viszony hangsúlyozottan nem egyedül a roma közösség tagjaira jellemző. Önkritikus módon azt mondhatjuk, hogy a Romakép Műhely programjában szereplő, vállaltan a magyarországi romák életével foglalkozó vizuális reprezentációk csak fél képet mutatnak, hiszen nem vizsgáltuk a *nem roma* emberek viszonyát a mediatisált léthez és térhez. Amikor Siroki

Lászlóné Szilvia elmesélte nekünk, hogy nem néz olyan mozgóképet, amely a szűkebb családnak a kép rögzítése óta elhunyt tagjairól készült, akkor nem tudhatjuk, hogy ez a technikai képhez kapcsolódó kultikus viszony mennyire roma sajátosság, amely egy tradicionális etnikai közösségekre jellemző hitrendszerből fakad, avagy mennyire köthető a nem romákhoz. Csak jelzem, hogy a fényképek iránti tiszteletben vagy épp az ellenük irányuló képpromboló agresszióban, amely általánosságban akár minden képtulajdonosra jellemző etnikai hovatartozástól függetlenül, könnyedén felfedezhetjük azt, amit Walter Benjamin kultikus viszonyoknak nevezett. Szilvia amúgy a fényképpel ki van békülve; ami zavarja őt, az az egykor élőket ábrázoló mozgóképek. Fia, Siroki László, hasonló okból nem filmzne le egy temetést, hiszen véleménye szerint ezzel elidegenítené az eseményt a benne résztvevőktől, tárgyiasítana egy alapvetően személyes és közösségi élményt, nem beszélve arról, hogy a rögzítés lehetővé tenné azon szemlélők voyeur részvételét, akik nem tartoznak az adott etnikai közösséghez, és tekintetük potenciálisan blaszfemizáló lehet. (Ezzel összhangban, tudomásom szerint nem roma filmkészítőktől ismerünk mozgóképeket cigány temetésről, siratásról. Sára Sándor mérföldkőnek számító *Cigányok* című filmjében, amely egyszerre bír néprajzos-dokumentáló ambícióval és aktivista kampányfilmként is nézhető, megjelenik a virrasztás. Sára Mantegna *Halott Krisztus* című képének fő figuráján keresztül értelmezi az eseményt, bennem legalábbis támad ilyen asszociáció. Gábor Péter *És a Mika?* című filmje egy temetés képeivel zárul – a filmes szintén nem tagja az adott roma közösségnek, és talán ez teszi lehetővé számára, ahogy Sára számára is, a személyes közösségi élmény rögzítését.) Ennek a gondolatsornak a végén utalok John Durham Peters kommunikációkutatóra, aki több kortárs teoretikussal összhangban beszél a technikai kép kísérteties voltáról, arról, ahogy a média hibrid módon egybemossa élők és holtak képeit, újraéleszti a már meghaltakat és holtá dermeszti a még élőket. Úgy tűnik, ez a fajta hibriditás is a harmadik tér sajátja, talán épp ott a legfeltűnőbb, ahol a legnagyobb az ellenállás a fizikai és a virtuális tér keresztezése ellen.

Végül egy negyedik identitás-vitát idéznék fel a félévből, amely a kampányfilmekkel volt kapcsolatos. A kampányfilmeket a Nemzetközi Roma Napon vetítettük, így a Romakép Műhely is részévé vált az aznapi programsorozatnak. Amúgy nem csak a vetítéssel, hanem egy másik programmal is. Csoszó Gabriella ugyanis három alkalomra tervezett fotóaktivizmus-workshopot tartott az ELTE Média Tanszékén, és a harmadik napon, amely a Nemzetközi Roma Napra esett, a workshop látogatói a kapcsolódó eseményeken fotóztak, majd elkészítették saját portfóliójukat, hogy este, a Romakép Műhely-beli filmvetítés után bemutassák a fényképeket az érdeklődőknek. Visszatérve a kampányfilmekhez, az ezek utáni, igen felfokozott hangulatú, de rendkívül termékenynek minősülő beszélgetésen szembesültünk a polgárjogi aktivista (Setét Jenő) és a filmes szakember (Gyenge Zsolt) értékelési szempontjainak különbözőségével. Az, ami aktivista szemmel nézve hatékony, az filmes szemmel inkább nem az, sőt, sokszor kontraproduktív. A különbség persze nem csak a foglalkozásból eredhet, hanem az etnikai hovatartozásból is: a roma bosszúra építő kampányfilm egyrészt talán épp azért nem tetszik a nem roma befogadónak, mert érzi a saját érintettségét. Másrészt viszont, a kampányfilmek sokszor épp ott buknak el, hogy a szélsőséges rasszizmust teszik meg kritikájuk célpontjává, megengedve ezzel az attól való elhatárolódást, a nem szélsőséges, nem látványos, mindennapi, tudattalanul működő, a rasszizmus kategóriájával első látásra nem leírható reflexek homályban maradását. Hogyan értjük meg az aktivistát, ha elkötelezett filmelemzők vagyunk, és hogyan értjük meg a filmet, ha elkötelezett aktivisták vagyunk? Mit adunk fel az egyik, mit a másik oldalon? Szembeállíthatók-e abszolút értelemben ezek az oldalak, vagy csak a vita szituációjában kristályosodnak ki, válnak véleményünk határozott képviselőivé a felek, hogy (jó esetben) a végén jussanak valamilyen kompromisszumra, vagy élesebben lássák különbségeiket? A videó megtekintésével az érdeklődők talán választ kapnak ezekre a kérdésekre.

Fontosnak tartom még megemlíteni azokat a fentiekben nem érintett filmeket, amelyek a programtervezők részéről tudatosan vagy kevésbé tudatosan, de mintegy párhuzamos alkotásokként kerültek vetítésre. Idén is sikerült két nagy hírű külföldi dokumentumfilmet bemutatnunk, az egyiket Magyarországon (tudomásom szerint) elsőként. Ez utóbbi, John Akomfrah filmje, a *Handsworth Songs* a 80-as évek Nagy-Britanniájában visszavetítésre került, és az akkori etnikai összecsapások társadalmi-kulturális hátterét világítja meg elemi erővel. Különös módon került párbeszédbe ezzel a filmmel az a riport, amelyet egy Daróczi Ágnes-től kapott VHS-kazettáról digitalizáltunk. A riport az 1993. május 21-én történt örkényi rendőrtámadás hátterét tárja fel, valamint a rendőri túlkapást mutatja be az áldozatok szemszögéből. A *Handsworth Songs*, bár tévés megrendelésre készült, kísérleti dokumentumfilmként alapvetően eltérő eszköztárral dolgozik, mint a Patrín-riport, de ehhez hasonlóan az állami erőszakos túlkapásait az azt elszenvedők történeteinek keresztül mutatja be, és a két film egy évadon belüli vetítése lehetővé tette, hogy a két ország eltérő, de bizonyos pontokon hasonlóságot mutató helyzetéről beszéljünk. Az egyik oldalon helyezkedik el a Margaret Thatcher nevével fémjelmezhető neoliberális és multikulturális brit társadalomról készített film, vele szemben a privatizáció és ennek nyomán az állami szerepvállalás csökkenése jellemezte poszt-szocialista magyar társadalomról készült tudósítás. Amiben a két ország rokon, az az etnikai alapú hierarchiák létezése, ugyanakkor az elnyomás ellensúlyozásából fakadó, a tömegmédiákon keresztül zajló visszabeszélés és felelősségre vonás lehetősége. Mindkét film lehetővé teszi az aktualizációt, amivel élünk is a műhelybeli beszélgetésekben, legyen szó a mai magyar mainstream politika bűnbakképző bevándorlás-ellenességéről, vagy az erőszakos túlkapásokról továbbra is aktív visszaéléseiről.

A másik külföldi film Alexander Nanau *Toto és nővérei*, melyet Almási Tamás *tititá* című filmjével rokoníthatunk bizonyos szempontok alapján. Itt a párhuzamot (Pócsik Andrea bevezető médiaarcheológiai érdeklődésű előadásának segítségével) a mélyszegénység és az abból a jászolgálati szervezetek segítségével való kikerülés lehetőségei szolgáltatták. A maga módján mindkét film egyszerre távolságtartó és mégis intim, és ezért nevezhetők megfigyelő filmnek, bár különbségeik miatt talán nagyobb köztük a távolság, mint amilyen közelre műfajuk alapján kerülnek egymáshoz. A róluk szóló beszélgetés épp ezeken az utakon haladt, etika és politika, kiszolgáltatás/kiszolgáltatottság és egy közösség problémáinak képviselő mentén.

Tervek

Visszanézve a 2015-ös évad beszámolójában leírt terveket, látható, hogy több olyan programelemet is sikerült realizálnunk, amely ott szóba került (*Handsworth Songs*, *Patrín Magazin*, Csoszó Gabriella fotóaktivizmus, társadalmi célú kampányfilmek). A jövő évben továbbra is szeretnénk tartani magunkat ahhoz a pár éve kialakult Romakép-hagyományhoz, hogy magyarországi filmes ősbemutatókat rendezünk a posztkolonializmus hagyományaként számon tartott filmekből (Orson Welles *Four Men in the Raft* című filmje, Isaac Julien vagy Vas Róbert munkássága stb.). Ezzel párhuzamosan tovább dolgoznánk a hazai és nemzetközi együttműködési hálózat építésén, és a kollaboráció örvének programokat szerveznénk a felénk nyitott műhelyekkel („A város peremén” nevű kutatás, a Bass László fejlesztette és a Mentőcsónak színházi társulás előadásában látható *Sociopoly* stb.).

Az „Élő Adás” című adománygyűjtő estén a Romakép Műhely számára felajánlott félmillió forintból egy papíralapú kiadványt hozunk létre és egy tudásmegosztó workshopot szervezünk 2016 őszén. Az ELTE Tehetséggondozási Tanácsa támogatásával zajló médiaantropológiai kutatásunk lezárásaként egy konferenciát szervezünk a kutatásban részt vevő hallgatók, valamint szenior médiakutatók, antropológusok, szociológusok, filmszakértők

részvételével. Ezeket a programokat és az általuk létrejött anyagokat még az ősz folyamán publikáljuk a Romakép Műhely honlapján.

3. Kutatás

Romakép Műhely – médiaantropológiai kutatás (Kutatási terv)

A valódi kérdés mégis az, hogyan szeretnénk látni őket, s a hogyan után, hogy megelégszünk-e ennyivel? Turistafotók, képek a romákról, ahogy mi láthatjuk/látjuk/láttatjuk őket. Mit szólnak hozzá a cigányok? Vajon nézik-e a képeinket?

Baglyas Erika a „Képek, cigányok, cigány-képek” című Millenáris-kiállításról, idézi Szuhay Péter

A kutatási terület

Az ELTE Média és Kommunikáció Tanszékén a képzés fennállásának több mint két évtizede alatt számtalan olyan szakdolgozat született, mely a különböző hazai és külföldi társadalmi csoportok speciális médiahasználatát elemezte. Persze nem csak a saját tapasztalatunkból vonható le az a következtetés, hogy a különböző médiatechnológiák térbeli penetrációi és ezek időbeli dinamikája a szakemberek és médiát hallgató egyetemisták számára egyaránt kutatási terepül szolgálhat. A saját gyártású és olcsón forgalmazható mozgóképek előállítására alkalmas médiatechnológiák egyre erőteljesebb demokratizálódása és terjedése azonban napjainkban egy olyan fúzió elméleti és gyakorlati szükségességét veti föl, amely a közelmúltig nem volt sürgető, mára azonban azzá vált. A médiakutatás-médiaantropológia, valamint a szociológia összefogására gondolunk. A médiakutatás számára megnyílt egy új terep, mégpedig a technológia közösségi használatba vonásának és kisajátításának terepe, mely magában foglalja a közösségi identitások termelésének és forgalmazásának új és a korábbiaktól legalábbis *láthatóságában* eltérő explicit módozatait. Más szavakkal, a médiakutató azzal szembesül, hogy az általa vizsgált társadalmi csoport önmagáról készít és terjeszt mozgóképes tanulmányokat, hogy identitását ily módon fejezze ki. Ha eddig nem lett volna egyértelmű, most jól láthatóan azzá válik, hogy a médiakutatás, különösen, mikor a közösségi médiahasználat a tárgya, egyben antropológiai kutatás is. Mindez bizonyosan fordítva is igaz: az antropológiai kutatás manapság médiakutatás is, hisz a közösségek szerves részét képezi a technológiai felületeken történő önreprezentáció. Ezt mondja Sol Worth, akit Faye Ginsburg idéz „Visszalőni: az etnográfiai filmtől a média etnográfiája felé” [„Shooting Back: From Ethnographic Film to the Ethnography of Media”] c. klasszikus tanulmányában: a kutatásnak „a vizuális antropológiától a vizuális kommunikáció antropológiája felé” kell haladnia (Ginsburg, 1999). Faye Ginsburg ezt egy másik tanulmányában azzal egészíti ki, hogy a „digitális kor” összetett korszakot jelent, melyet nem vezérelhet egymagában a digitális szakadék felszámolásának felvilágosult projektje, hiszen ez általában együtt jár azzal a téveszmével, hogy a technológiai penetráció a társadalmi problémákat is megoldja (Ginsburg, 2006). A médiahasználatot a maga összetettségében vizsgáljuk.

Mi magunk, média tanszék lévén, nem a vizuális antropológia egyetemi oktatását szeretnénk megreformálni, hanem a médiaoktatást szinkronizálni a kortárs tendenciákkal, és beoltani azt az antropológia tapasztalatával, melyet az a közösségi identitások bemutatásának hosszú gyakorlata során szerzett meg és tett reflexívvé. Ennek függvényében a Sol Worth-idézetet a következőképpen módosíthatjuk, hogy a saját a kutatásunkra/oktatásunkra legyen érvényes: időszerű, hogy a médiakutatás a média antropológiája is legyen egyben.

Kutatási kérdések

A fent említett reflexív antropológiai attitűd mozgóképes példái mintául szolgálhatnak a médiakutatók számára is, és segíthetnek a következő, etikai és egyben szakmai kérdések megválaszolásában: Milyen az a kép, amelyet egy idegen készít egy adott kultúráról/csoportról, összehasonlítva azzal a képpel, amit az adott közösség tagja készít? Hogyan használható és elemezhető az önkép (vagy adott esetben ellenkép) a kutatás során? Milyen antropológiai tudásra van szüksége a médiamunkásnak? Mik a különbségek egy médiakutató számára egy antropológiai (dokumentum)film és egy riport között? Ezekre a kérdésekre a kutatás során más kérdéscsoportokkal szimultán keressük a választ. A más kérdéscsoportok alatt a területen végzett kutatás során azokat a kérdéseket értjük, amelyeket az adott csoportban aktív képkészítőknek és környezetüket tanulmányozva magunknak teszünk fel, és ezek a következők: Milyen társadalmi kontextusban születtek a vizsgált vizuális alkotások? Milyen hagyomány és milyen emlékezet őrződik meg bennük? Mi a filmkészítő viszonya a saját csoportjához, milyen szerepet tölt be a csoporton belül? Milyen módon és milyen helyzetben, mely alkalmakkor készít képeket, és ezeket kiknek, milyen helyzetek során mutatja be, milyen csatornákon forgalmazza? Mi a viszonyuk a képeknek a forgalomban lévő más (pl. többségi, hierarchikus módon mediatizált) képekhez? Milyen hagyományai és médiumai voltak/vannak a képkészítésnek az adott közösségen belül? stb.

Multidisziplinaritás

A többi között ezekre a kérdésekre keressük a választ, és nyilvánvalónak tűnik, hogy a média-tanulmányaikat folytató, és ugyanakkor antropológiai tudással felvértezendő hallgatók köre kibővíülhet a szociológus hallgatóval, hiszen a fenti témák mindegyike támogatást kaphat a szociológiától mint a médiatudomány társtudományától. E három terület keresztmetszetében gondoljuk vizsgálni a legújabb közösségi médiahasználatokat, különösen azokat, amelyek kisebbségi (roma) ágensei eddig kiszorultak a többségi társadalom mediaképéből, vagy igen redukáltan jelentek meg ott. A kutatás tárgyát nem „tárgyként”, sokkal inkább olyan kulturális mezőként tekintjük, ahol maguk a kutatók is látható és önreflexív módon jelennek meg, osztozva a téren a vizsgált közösséggel.

A kutatás konkrét területei

Vizsgálatunk kiterjed a romák számára indított médiaiskolákra és képzésekre (Buvero: Roma Women's Live Network Citizen Journalism Training, a Független Médiaközpont médiaiskolája), a bevonó kampányokra (Független Médiaközpont: Romák – itthon, Európában), a kisközösségi médiahasználatra (Cicero Hírügynökség, Cserepressz, Makói Videóműhely), a közszolgálati rádió és televízió kisebbségi műsoraira (Patrin, Roma Magazin), az individuális törekvésekre (melyek mégis a tágabb és szűkebb közösségekhez köthető: pl. Siroki László), vagy éppen a fotográfia képviselőire (pl. M. Horváth Judit). A vizsgálat egyes szegmenseit a médiatudomány hagyományos, ám egyben megújítandó területeiben határozhatjuk meg: a mediakép létrehozói (akik egyben fogyasztók, hiszen cselekvésüket az elvárásokhoz igazítják), a mediatartalom (ami konstitutív és performatív jellegű) és a mediakép közönsége (melynek tagjai aktív módon fogyasztják a tartalmat, és messze nem olyan kiszolgáltatottak, ahogy azt a tradicionális médiatudomány a politikai vagy kereskedelmi szempontból központosított rádió és televízió korában érzékelt).

Vizsgálatainknak keretet biztosít a tavaszonként meghirdetett Romakép Műhely című

egyetemi szeminárium, melynek a DocuArt Mozi nevű antropológiai filmarchívum és vetítőhely ad otthont, immár 2011 óta.

A kutatás menete és módszertana

A kutatócsoport elméleti szakirodalom felkutatásával kezdi a munkáját (a témába vágó kommunikáció- és médiatudományi, médiaantropológiai, antropológiai, szociológiai tanulmányok olvasása), és ezzel egyidőben és konkrét vizuális anyagot keres; felveszi a kapcsolatot a mozgóképek szerzőivel és a közösségek képviselőivel; interjúkat készít velük, antropológiai és szociológiai rész tanulmányokat készít a filmek/fényképek szerzőiről és a szerzők szűkebb-tágabb közösségéről, továbbá magáról a választott formáról, a médiaképről; lehetőség szerint a kutatót képek egy részét bevalogatja a Romakép Műhely tavaszi programjába, és megszervezi a filmvetítéseket, az azokat követő beszélgetéseket. A kutatómunkát csoportokban végezzük, és ezeket a csoportokat úgy szervezzük meg, hogy a résztvevő hallgatók szakmai háttere szempontjából változatos legyenek. Ily módon a szociológus-, az antropológus- és a médiahallgató egyként részesül a többiek tudásából és szakértelméből. Lehetőség szerint az interjúkérdések összeállítása, valamint a dolgozatok megírása is közös munka lesz.

Várt eredmények

Ezeket a kontextusokat a médiaantropológia módszereivel tárjuk fel és elemezzük, figyelmet szentelve azoknak az önmegerősítő identitás-kifejező módozatoknak, melyek ellensúlyozni próbálják a többség számára, a többségi médiamunkások által előállított, negatív vagy témájukban korlátozott képeket. Ettől a kutatástól azt várjuk, hogy szélesebb körben válhatnak ismertté az empátiát felkeltő dokumentumfilmek és szerzőik, valamint, hogy ennek folytán érzékenyítő módon tudunk hozzájárulni a magyarországi roma kisebbség életkörülményeinek és mediatizált emlékezetének megismeréséhez, annak tudatosításához. Ezen kívül konkrét eredmény lesz majd a Romakép Műhely, az annak szervezése során születő mozgóképek, mélyinterjúk, esettanulmányok. A támogató háttér a Média és Kommunikáció Tanszéknek otthont adó Művészetelméleti és Médiakutatási Intézetben rendelkezésünkre áll: a stúdióból igény szerint kamerák, mikrofonok kölcsönözhetőek, a Romakép Műhely weboldalán pedig közzétesszük az elért eredményeket, elkészült munkákat. Függelék

Szakirodalom

Ginsburg (1999): Faye Ginsburg: Shooting Back: From Ethnographic Film to the Ethnography of Media, in Toby Miller – Robert Stam (eds.): A Companion to Film Theory, Blackwell, 1999, 295-322, URL: <https://files.nyu.edu/fg4/public/pdfs/Ginsburg%20-%20Shooting%20Back.pdf>

Ginsburg (2002): Faye Ginsburg - Lila Abu-Lughod - Brian Larkin (eds.): Media Worlds: Anthropology on New Terrain, University of California Press, 2002.

Ginsburg (2006): Faye Ginsburg: Rethinking Documentary in Digital Age, *Cinema Journal*, Fall 2006; 46, 1, 128-133; URL:

http://coolstudios.com/576/pdf/ginsburg_docdigitalage6pp.pdf

Szuhay Péter: A (fotó)művészet szabadsága, a fényképezettek lázadása és az archiváló korlátai, URL:

http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0050_Doboviczki_szerk_A_foto_a_kepkorszakban/foto_a_kepkorszakban_82_82.html

Kutatói profilok

Müllner András

1968. október elsején születtem Székesfehérváron. Tizennyolc éves koromig Polgárdiban éltem, majd egy év katonaság után Szegeden lettem egyetemista magyar-történelem szakon. Végzettségem szerint magyar nyelv és irodalom szakos tanár vagyok, amit latin speciális képzés egészít ki. 1993 és 1994 között elvégeztem a Magyar Rádió szerkesztő-riporter tanfolyamát.

Szakedolgozatom (A(z) "torony története. Egy világirodalmi motívum elemzése) megvédése után (témavezető: Kovács Sándor, opponensek: Odorics Ferenc és Szilasi László), 1993-ban felvettek a Szegedi Tudományegyetem (akkor még József Attila Tudományegyetem) bölcsészkarra Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének doktori iskolájába. Egyetemi tanulmányaimat többek között Odorics Ferencnél, Kovács Sándornál, Szilasi Lászlónál, doktori tanulmányaimat Fried Istvánnál, Rozsnyai Bálintnál végeztem. 2001 májusában Neoavantgárd szövegek posztstrukturalista olvasatai (Erdély Miklós) címmel megvédtem doktori téziseimet. Témavezetőm Odorics Ferenc, opponensem Kálmán C. György és Orbán Jolán volt.

1995 és 2006 között a Szegedi Tudományegyetem Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékén és Modern Magyar Irodalom Tanszékén tanítottam. 2007 januárjától az ELTÉ-n vagyok főállású oktató. Szegeden tíz éven keresztül irodalomelméleti szemináriumokat, speciális kollégiumokat tartottam. Az ezeken az órákon olvasott és tanított szövegek megegyeznek kutatásaim alapvető irányával: neoavantgárd művészek és kortárs magyar szerzők életművei (Erdély Miklós, Szentjóbó Tamás, Tandori Dezső, Hajas Tibor, valamint Mészöly Miklós, Esterházy Péter, Nádas Péter stb.); neoavantgárd műfajok (happening, performansz, akcionizmus, konceptualizmus), az avantgárdhoz kapcsolódó elméletek, posztstrukturalista elméletek (úgy mint szubjektumelmélet, dekonstrukció), médiumelméletek (fotó, filmi montázs, hipertext), CD-ROM-szerkesztés (Esterházy Péter, Mészöly Miklós). Tanulmányaim jelentek meg e témákban az Irodalomtörténet, a Helikon, a Pompeji, a Korunk és más lapok hasábjain. Az 1998-as, Fogarasi Györggyel közösen jegyzett Rátévedések című tanulmánygyűjtemény rám eső része Erdély Miklósról írott tanulmányokat tartalmaz.

Részt vállaltam az szegedi Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék, majd a Modern Magyar Irodalom Tanszék több programjában, így az "Irodalomtörténet 1957-2000" címűben (kutatás, adatbázis kezelése), az Esterházy Péter Fuharosok című regényének felhasználásával készült interaktív multimédiális CD-ROM szerkesztésében (Bocsor Péterrel közösen), a Mészöly Miklós Megbocsátás című regényét feldolgozó másik CD-ROM készítésében (ez utóbbi szerkesztői munkálatait egyedül végeztem), a kolozsvári és a szegedi egyetem között létrejött vendégoktatói programban. Több éven keresztül részt vettem a szegedi deKON-csoport által létrehozott DEkonFERENCIÁN, tanulmányaim jelentek meg a deKON-sorozat köteteiben. Az általam és barátaim által szervezett sellyei-móri Papírborítás elnevezésű tábor anyagai is e sorozat részét képezik (Papírborítás-, illetve Duplafedél-sorozat). 2006 tavaszán konferenciát szerveztem Erdély Miklós filmjeiről, e konferencia anyaga a Metropolis című filmelméleti folyóirat 2007/4-es számában jelent meg.

A három éves Békésy György-ösztöndíj után az OTKA három éves posztdoktori ösztöndíjában részesültem. 2001 szeptemberében megkaptam a Kanyó Zoltán-díjat. 2002 áprilisában és 2003 májusában egy-egy hónapot CEEPUS-ösztöndíjjal Bécsben töltöttem. Ez idő alatt kezdtük el a Bécsi Egyetem Finnugrisztika Tanszékének vezetőjével, Derék Pál professzorral a Né/ma című neoavantgárd tanulmánykötet szerkesztői munkálatait, amely kötet 2004 tavaszán az Aktuális Avantgárd-sorozatban jelent meg.

2007 januárjában az Eötvös Loránd Tudományegyetem Művészetelméleti és Médiakutatási Intézete Kommunikáció szakára kerültem adjunktusként. Itt végzett oktatói tevékenységem a kommunikáció- és médiaelméletekkel, a reprezentáció folyamatának elméleteivel és az identitáshoz kötődő elméletekkel kapcsolódott össze, miközben tovább folytattam kutatásaimat a neoavantgárd területén. 2007-ben jelent meg a A császár új ruhája című kötetem, amely alcíme szerint esszéket tartalmaz a könyv és a hipertext kapcsolatáról, valamint más médiumokról. Jelenleg egy Erdély Miklósról szóló kötetten dolgozom a három éves Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával. 2007-től az Artpool Művészeti Kutatóközpont kuratóriumi tagja vagyok.

Fordításaim jelentek meg a Helikon és az Apertúra című szakfolyóiratok egyes számaiban, valamint angol nyelvű tanulmányaim konferenciakötetekben, illetve a Documenta Magazines Online Journal virtuális hasábjain (ugyanitt magyarul is olvasható a szóban forgó írás). 2006 őszén a szlovéniai Portorozban tartottam egy angol nyelvű konferencia-előadást Hajas Tibor performansz-művészetéről (ez az anyag megjelent a konferencia kiadványában), 2008 júniusában pedig az nagy-britanniai Cardiff egyetemén rendezett adaptáció-konferencián Erdély Miklós Verzió című filmjét elemeztem egy előadásomban. 2014-én májusában az isztambuli Bilgi Egyetemen Erasmus-kurzust tartottam, 2014 októberének végén pedig egy hetes intenzív kurzust a braziliai Belo Horizonte CEFET egyetemén, mindkettőt kisebbség-reprezentáció témában.

2009 januárjában habilitáltam az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Habilitációs előadásomban a kortárs interaktivitásról szóló filozófiai diskurzus ideológiáját, kapcsolódó tudományos előadásomban pedig a magyar neoavantgárd művészet és a performativitás kapcsolatát elemeztem. 2009 szeptemberében docenssé neveztek ki. 2011 és 2015 között az ELTE Média és Kommunikáció Tanszékét vezettem. 2012 óta veszek részt a Romakép Műhely nevű egyetemi kurzusban először érdeklődőként, majd szervezőként és oktatóként.

Gunther Dóra

2014 őszén kezdtem meg tanulmányaimat az ELTE BTK kommunikáció és médiatudomány szakán. Elvégeztem a második félévben két kurzust is, melyek a multidiszciplinaritás szellemiségét teljes mértékben tükrözték, az egyik a Romaképműhely, a másik az ehhez szervesen kapcsolódó médiaelemzés volt Müllner Andrással. A két kurzus a romák reprezentációjára és a róluk kialakult képek recepciójára fókuszált, interaktív légkörben, csapatmunka keretén belül. A Romaképműhely honlapján a négy fős csapatom év végi dolgozatát „Közösség és identitás – a saját környezet dokumentálása. Siroki László, Roma News Production, Bódvalenkei gyerektábor” címmel publikálták. Ezek a kurzusok kedvet adtak a további hasonló irányú kutatásokhoz, programok szervezéséhez. A Mérei Ferenc Szakkollégium tagjaként a Romaképműhellyel közösen a Bánki-tó fesztiválon kerekasztal-beszélgetést szerveztünk és moderáltam, a központi téma a romaintegráció és az alternatív pedagógia, általánosabban az oktatás szerepe volt. Szeretném folytatni a korábban megkezdett munkát, más szakokról érkező hallgatókkal együttműködve.

Major Réka

2014-ben kezdtem tanulmányaimat az Eötvös Loránd Tudományegyetem Kommunikáció-és Médiatudomány szakán, idén ősszel harmadik félévemet kezdtem.

Fiatalabb korom óta érdekel a divat, és a divathoz szorosan kapcsolódó gender és testpercepció kérdések is. Az, hogyan gondolkodik egy társadalom egy bizonyos külső jegyekkel rendelkező kisebbséggel kapcsolatban, legyen az illető szőke, szeplős, túlsúlyos vagy etnikai kisebbség tagja.

Egyetemi tanulmányaim során egyre fontosabbá vált számomra a kisebbségek reprezentációjának problémája a mai magyar médiában. Elsősorban a nők, romák, vagy az LGBTQ közösség helyzete érdekel a mai Magyarországon, milyen a róluk alkotott kép, a közösség általi megítélésük. A téves vagy részletinformációk terjedése miatt tartom szükségesnek egy olyan platform vagy diskurzus létrehozását, ahol a kisebbségek negatív megítélését ellensúlyoznák a tények, a mai magyar valóság. Ezekhez a témákhoz tartoznak a reprezentáció politikája és Kommunikációs esettanulmányok kurzusaim is, melyeken a menekültek, valamint a romák médiában és egyéb művészeti területeken megjelenő reprezentációja van a középpontban.

Pala Mátyás

Pala Mátyás vagyok, 1993-ban születtem Szombathelyen. Középiskolai tanulmányaimat a szombathelyi Kanizsai Dorottya Gimnáziumban végeztem. Ezt követően a Kaposvári Egyetem mozgóképkultúra és médiaismeret BA szakára jártam. 2015 júniusában diplomáztam, oklevelem minősítése kitüntetéses. Jelenleg az ELTE-TáTK kulturális antropológia mesterszakának hallgatója vagyok. Kiemelten érdekel a vizuális antropológia, valamint ebben az új (inter)diszciplínában megjelenő kutatási lehetőségek.

Sipos Flóra

Sipos Flóra vagyok, az ELTE TÁTK szociológia alapszakos hallgatója. A szakon eddig eltöltött idő alatt egyre inkább a terepkutatások, terepmunkák irányában éreztem elköteleződést; a statisztikai kemény adatok mellett nélkülözhetetlennek tartom azoknak a minőségi tényeknek a feltárását, melyekhez egy beszélgetés, interjúkészítés vagy éppen a részvétel során juthatunk, és melyek leírhatóbbá teszik „valóságunkat”. Naponta találkozhatunk kultúránként különböző felfogásokkal, melyek sok esetben ellentétek vagy épp együttműködések kialakulásához vezethetnek, így érdeklődésem a többségi társadalom és a kisebbségek viszonyára irányul.

Ezt szűkítve tanulmányaim kezdetén volt szerencsém egy budapesti kínai közösség életében részt venni, melyről több szemináriumi dolgozatom is született, főképp a kutatás lehetséges módjairól.

A szociológia szakon elsajátított tudáson kívül a Mérei Ferenc Szakkollégium tagjaként lehetőségem nyílt a Bánkító fesztivál 2014-es alkalmára a Palantír Film Vizuális Antropológiai Alapítvánnyal és a Menedék - Migránsokat Segítő Egyesülettel közös érzékenyítő-, illetve a 2015-ös fesztiválra a KettősMércével közös és a szakkollégium különálló, privilégiumokkal foglalkozó programjainak szervezésében és lebonyolításában részt venni.

A közvetlen és közvetett emberi kapcsolatok mélyebb vizsgálatához fontosnak tartom megismerni jelenünk értelmezésének egyéni útjait, így a kisebbség, esetünkben a roma közösségek életének újrafeldolgozását a médián és különböző művészi csatornákon át.

Szakdolgozatom témájának mégis a fotográfia eszközét szeretném választani, melynek jelentőségét az elkövetkező roma kutatásban szerzett anyagokon keresztül is szeretném alátámasztani.

Teidelt Magdalena
Margit Körút 24
1027 Budapest
m_teidelt@hotmail.de
+36705291125

Tanulmányok:

1990. október 29.	születés Filderstadtban (Németország)
1996-1998	tanulmányok a Ráday-Pál Általános Iskolában (Harta)
1998-2000	tanulmányok a Colegio Alemán de Santa Cruz általános és középiskolában (Santa Cruz, Bolívia)
2000-2003	tanulmányok a Hausburg Általános Iskola spanyol bilingvális osztályában (Berlin, Németország)
2003-2004	tanulmányok a Sophie-Scholl-Gimnasium spanyol kétnyelvű tagozatában (Berlin, Németország)
2004-2010	tanulmányok a Friedrich-Engels-Gimnasium spanyol kétnyelvű tagozatában (Berlin, Németország)
2010	kétnyelvű érettségi a Friedrich-Engels-Gymnasiumban
2010-2011	önkéntes szolgálat a "weltwärts"-programmal (Managua, Nicaragua)
2011-2012	Színházi tanulmányok a Nicaraguai Nemzeti Színésziskolában "Pilar Aguirre" (Managua, Nicaragua)
2013-tól	Ba szociológia-tanulmányok az ELTÉ-n

Munkatapasztalat:

2006 gyakorlat "Tribuene" színházban (Berlin, Németország)
2008 gyakorlat a "Mövenpick" szállodában (Berlin, Németország)
2010-2011 önkéntes szolgálat: szabadidő és továbbképzési programokat rendezése és végrehajtása szociális hátrányban szenvedő gyermekek és fiatalok számára (Managua, Nicaragua)
2012 önkéntes munka a Betha Calderón Kórházban (Managua, Nicaragua)
2012 Német nyelvoktatás az "Aliance Française" intézetben (Managua, Nicaragua)

Nyelvtudás:

német (felsőfokú)
spanyol (felsőfokú)
francia (középfokú)
angol (középfokú)

Önkéntes munka

2007 részvétel az MEP- Model Europa Parlament-en (Berlin, Németország)
2008-2009 az MEP projekt aktív támogatása a Friedrich-Engels-Gymnasiumban (Berlin, Németország)
2009 politikai kerekasztal beszélgetés szervezése és moderálása a Friedrich-Engels-Gymnasiumban (Berlin, Németország)
2009-2010 a Friedrich-Engels-Gymnasiumi lány kosárcsapatnak létrehozása és edzése (Berlin, Németország)

2011 az új "weltwärts" önkéntesek bevezetése az életkörülményeikbe és munkájukba
(Managua, Nicaragua)

Vajda Melinda

Vajda Melinda vagyok, Budapesten születtem, 1992-ben. Annak ellenére, hogy a fővárosban nevelkedtem, erős kötődés fűz édesanyám szülőfalujához. Ennek a nyírségi községnek, Hodásznak köszönhetem azt, hogy romani anyanyelvemet és hagyományaimat megőrizhettem és gyakorolhatom. Tanulmányaimat a Szent-Györgyi Albert Általános Iskola és Gimnáziumban végeztem. Fontosnak tartottam, hogy az egyetem kezdete előtt rendelkezem nyelvvizsgákkal. Angolból és németből középfokú, cigány nyelvből felsőfokú nyelvvizsgát szereztem. 2012-ben felvételt nyertem az ELTE Társadalmi tanulmányok szakára, amit következő év januárjában fejezek be. Szakdolgozatomat antropológián írtam, Papp Richárd konzulens segítségével, címe: Változások az első generációs oláh cigányok kultúrájában. Szabadidőmben a romani nyelv lovári dialektusát tanítom, a Czinka Panna Népfőiskola Egyesület tagjaként tevékenykedem, ahol roma és/vagy hátrányos helyzetű fiatalokat mentorálunk. Ezen kívül sokat segédkezem az édesanyám által létrehozott Roma Tájházban, Hodászon. A Tájház a tárgyi értékek bemutatása mellett közösségi térként is szolgál. Különböző képzőművészeti, zenei és web rádiós foglalkozásokat tartunk a fiataloknak és időseknek egyaránt.

2014 nyarán részt vettem egy roma nőknek szóló médiatáborban, a Buvero-ban. Az ott szerzett elméleti tudást a gyakorlatban hasznosíthattuk, melynek során két kisfilmet készítettünk el. Az egyik kisfilm igazán közel áll a szívemhez, mert mindkét anyanyelven kérdezhettem interjúalanyaimat. Témája a oláh cigány nők közti generációs különbségek bemutatása volt.

A jövőt illetően szeretnék nyelveket tanulni (spanyol, francia, török) és MA szakon antropológiát, illetve alkalmazott nyelvészetet hallgatni.

A Roma Tájháztól bővebben. www.romatajhaz.hu

Buvero-ban készített kisfilmek, melyben segédkeztem:

<https://vimeo.com/104557829>

<https://vimeo.com/104554679>

Wagner Sára

Tanulmányok

2015–2017 ELTE Bölcsészettudományi Kar
kommunikáció- és médiatudomány mesterszak

2012–2015 ELTE Bölcsészettudományi Kar

informatikus könyvtáros alapszak

információ- és tudásmenedzsment szakirány

kommunikáció- és médiatudomány minor

2005–2010 Váci Piarista Gimnázium

Nyelvtudás

angol "C" típusú nyelvvizsga

gimnáziumi éveim alatt latinul és spanyolul tanultam

Szakmai tevékenység

2011: nyári gyakorlat a Képmás Családi Magazinnál

2013 októbere és 2014. szeptember között félállásban a Göd Városi Könyvtárban dolgoztam, ahol kisebbségbe tartozó látogatókkal is foglalkoztam: ezt azért tartom fontosnak, mert a társadalmi különbségek megismeréséhez közelebb vitt ez a közel egy éves tapasztalat.

2014-ben az ELTE BTK kommunikáció- és médiatudomány tanszékén szervezett, Tollfosztás elnevezésű érzékenyítő tréning szervezésében vettem részt, mely célja a romák helyzetébe való belehelyezkedés, a kisebbségek megértésének, elfogadásának elősegítése.

2015-ben a Bánkító Fesztivál kommunikációs stábjának voltam tagja.

Gunther Dóra

Cserehát hangja. Közösségi filmezés Csereháton

„Én mindig filmes akartam lenni, már öt évesen orvoshoz meg kórházba hordtak, mert éjszaka mindig látomásaim voltak, bennem mindig filmes képek jelentek meg. Aztán megcsináltam a legelső filmemet. És nem mertem sehová feltölteni, csak megmutattam a Nyirő Andrásnak, aki a wifi-falu projektet csinálta és mondta, hogy Laci, ezt mindenféleképpen meg kell mutatnod a világnak és én mondtam, hogy nem szeretném ha megismernének minket a magyarok, én azt szeretném, hogy nekünk cigányoknak azok a pluszok, szokások megmaradnának. És mondta az András, hogy akkor csak próbáljuk meg, feltesszük egy hétre, és ha nem, akkor levesszük. És akkor felraktam, öt csillagos lett a videó, megnézték ketten, és azonnal lementem a fülkébe, nem volt jó a fülke, fel kellett másznom a padlásra, mert ott volt térerőnk, és hívtam az Andrást hogy öt csillagos lett a film, hogy ilyenkor mi van, mit csináljak, azt hittem valami kitiüntetést kapok, vagy valamit. Ő meg mondta, hogy nagyon szuper, jó lesz minden, csak folytasd tovább. Hát így kezdődött.”

Siroki László, közösségi filmes, jogvédő, civil

A csereháti térség Borsod-Abaúj-Zemplén megyében helyezkedik el, a szép, dombos-völgyes táj az ország legszegényebb településeit rejtí magában. A többnyire kis lélekszámú falvak népessége egyelőre nem fogy: az elvándorló nem roma lakosságot pótolja a roma lakosság. Közmunkán dolgoznak, szegénységben élnek. Ez a röviden felrajzolt kép természetesen nem fedí az ottani viszonyokat, nem tudja kellő részletességgel bemutatni a kistérségi falvak nyomorának, vagy épp jó pillanatainak minden árnyalatát. Mégis így írnak, beszélnek és mutatnak vizuális anyagokat a térségről. Általában nem említik meg a diszkriminációt, mely éri a cigányokat, nem beszélnek a helyi politikai elit kizsákmányoló tevékenységeiről, a kilátástalanságról, arról, hogy vannak kitartó és fáradhatatlan emberek, akik mindent megtesznek a közösségekért, akik kiállnak nyíltan a rendőri vagy épp civil (a Magyar Gárda) visszaélésekkel szemben. A sztereotíp és a szegénységgel összerosott cigánykép, mely a többségi médiában vissza-vissza tér általában a negatív benyomásokat erősíti, hiszen ezekkel operál. Saját hangon felszólalni, véleményt nyilvánítani, kiállni egy alternatív igazság mellett majdhogynem lehetetlen a mai magyar médiában, amennyiben az egyetlen hazai etnikai kisebbséghez tartozik az ember. A központosított közmédia és a fogyasztók igényeit minél inkább kielégíteni próbáló kereskedelmi csatornák időszávjai mindig foglaltak, ha a cigányok önreprezentációjáról, megkérdéséről van szó. Meg egyáltalán, a médialogika és a médiakeret nem teszi lehetővé egyelőre, hogy saját hangjukat képviselthessék a lokális cigány közösségek, egyének.

Ebben a tanulmányban egy teljesen alulról szerveződő, autonóm és a cigány önreprezentációra épülő kezdeményezés, a Cserepressz hírügyenökség létrejöttét, előzményeit, lehetőségeit, mediatermékeit, céljait és a filmezésben, videózásban rejlő lehetőségeket elemzem. A hívószó és a projekt esszenciája a közösségi filmezés, melyet Siroki László vezetésével a helyi cigány civilek működtetnek.

Elsőként a Cserepressz előzményit, a rendszerváltás után kialakul helyzetet, a térségben történt fejlesztéseket, civil kezdeményezéseket, és a mai társadalmi viszonyokat nézzük meg közelebbről, mint kontextust, hogy ezek tükrében lehessen konkrét filmeket tematika szerint értelmezni és a fontosabb összefüggéseket felfedezni. A kutatás fontos részét képezte a tomori terepmunka, valamint a 2015-ös és 2016-os Romakép Műhelyes kerekasztal-beszélgetés Siroki Lacival. Az interjúkat, a felvett beszélgetéseket és a helyszíni tapasztalatok mind kisebb-nagyobb arányban használtam a tanulmány írásához. A bevezető után három főbb téma mentén elemzem a közösségi filmezés hatásait, jelentőségét: ebből az első a filmezés közösségre, identitásra gyakorolt hatása, valamint a cigány önreprezentáció. Második a tudásátadás, értékközvetítés és mentorálás. A harmadik téma pedig a kisebbségi létből fakadó atrocitásokra való reakció, védekezési mechanizmus, a filmezés eszközként való értelmezése az eddig teljesen kiszolgáltatott emberek kezében, a videó szerepe a jogvédelemben és az aktív állampolgárságban. A három téma keretén belül maradván mindegyik a legységénél fontos szerepet kap a médiaelemzés, melyben a Cserepressz és a Siroki Laci által készített kisfilmeket értelmezem. A témákat pedig kommunikációs elméletekkel, valamint a média diskurzus, az új média, a digitális szakadék, a social media elterjedésének, a »shooting back« jelenségének fogalmával egészítem ki, hogy a közösségi filmezés e lokális megvalósulását elméleti keretbe helyezzem és a komplexebb interpretációknak teret engedjek. A tanulmány vezérfonala, mely minden témát összeköt, az az önreprezentáció, a saját hang hallatása, és a többségi társadalom által kisajátított kép visszavétele, annak a helyi közösség által történő újraformálása.

Főbb kérdéseim, melyekre válaszokat kerestem a kutatás folyamán a következők: Milyen előzményei, előképei vannak a Cserepressznek? Milyen társadalmi, gazdasági, kulturális kontextusban született meg a projekt? Hogyan erősíti a közösségi filmezés az egyéni és csoportidentitást? Hogyan, milyen eszközökkel valósul meg a »shooting back«? A cigányságot, mint identitást hogyan közvetíti, mint értéket? A saját környezet és kultúra bemutatásán túl még milyen funkciókat láthat el a videózás? A jogvédelem, az aktív állampolgárságot hogyan támogatja a filmezés? Az új média, az internet térhódítása és a social media jelenléte mennyire van hatással a közel mélyszegénységben élők mindennapjaira? Mennyire és milyen formában érzékelhető a digitális szakadék a szegényebb, leszakadó régiókban?

Bevezetés

Gazdasági-társadalmi-kulturális kontextus

„Mindig izgatott az, hogy régen miért volt jobb. Miért volt az, hogy a 74 éves nagyapám mikor elment 100 kilométerre, akkor úgy hívta a cigány asszonyt, hogy néném, a férfit meg bátyámnak és miért fogadták el. Mindig azt kutattam, hogy valami lehetett, ami egy családdá tette az összes cigányt az országban.” - Siroki László

A Siroki Lászlóval készített interjúban is felmerült a szép - vagy legalábbis a jelennél szebb - múlt, a rendszerváltás előtti időszak. Máskor is felemlgette az erős nosztalgiával körbevont időszakot, melyet mindig párhuzamba hozott a jelennel. Laci szép emlékeket őriz ebből az időszakból, mintha a jelen tükrében gondtalanná és a cigányok által is élhetővé válna visszaemlékezéseiben. Elmesélése alapján abban az időszakban mindenkinek volt munkája, a nők a tomori varrodában dolgoztak, a férfiakat tsz-ekbe, Lakról pedig Sajóváhonyba jártak

dolgozni, vegyipari segéd munkások voltak, az akkori viszonyokhoz képest jól kerestek, még összetartottak a családok, közösségek. A rendszerváltás elhozta a privatizációt és, Laci elmondása alapján a férfiak 80 százaléka alkoholista, és szinte mindenki munkanélküli lett. Ezt a teljesen dichotómiára építő értelmezést azonban árnyalni kell ahhoz, hogy megértsük a jelenlegi gazdasági és társadalmi viszonyokat.

Az országnak ez a vidéke mindig is periferikus volt, már az 1900-as évek elején is nagyon szegénynek számított, rossz termőtalajjal, sosem volt iparosodott terület, hanem funkció nélküli vidék. A szocializmusban is periferikus térségnek számított, az aprófalvak (viszonylag közel vannak egymáshoz, és kevesen lakják őket, hivatalosan az 500 főnél nem népesebb településeket nevezik így) az 1960-as években a megszüntetendő települések közé kerültek, és egészen az 1990-es évekig siettették a felszámolásukat. 1971-ben elfogadták az Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptiót, mely többek közt azt célozta meg, hogy nagyobb vidéki központok jöjjenek létre az aprófalvak helyett, melyeket el akartak sorvasztani. Ez azt jelentette, hogy nem adtak ki építési engedélyeket, elvitték onnan a közintézményeket. Azt várták ettől az intézkedéstől, hogy eltűnnek az aprófalvak, ahol a szegénység már akkor összpontosult. Ez végül nem így történt. Cserehát tehát aprófalvas térség, ahol már az 1970-es évek végén elkezdett fokozatosan leépülni az ipar, ez a régió az ipari munkából kiesőket szívta fel. Az országban ezen a területen jelentek meg először a cigány többségű falvak, a 80-as évek végére már volt nem egy ilyen. Tehát ez a régió nem a 90-es években kezdett el hanyatlani a privatizációt követően, hanem mindig is egy elmaradott régió volt. Akkor voltak kevésbé depresszív időszakai, mikor el tudtak menni onnan az emberek, mikor lehetőség volt a mobilitásra, a cigányoknak is. Viszont mindennek ellenére a cigányok voltak azok a szocializmusban is, akik kevésbé tudtak élni a mobilitással, hiszen kevesebb lehetőséget kaptak. A falusi magyar paraszt lakosságnak, mely a faluközösségen belül élt, sokkal könnyebb volt integrálódnia egy városi közegbe, mint a cigánynak, aki a falu periferiáján élt, egy teljesen más típusú és kultúrájú közösségben.

Ettől független jóval nagyobb arányban foglalkoztatták az embereket, mint a 90-es években, vagy akár a 2000-es évek elején, romákat-nem romákat egyaránt. A rendszerváltás után valóban hanyatlani kezdett a térség, sokkal nagyobb teret nyert a bűnözés, alkoholizmus, és a diszkrimináció, melyet immár és egyre gyakrabban mediatizáltak is, így próbálták a többségi társadalom számára objektívizálni a végeredményében teljesen szubjektív és hegemón képet. A cigányokról kialakított és a média által közvetített negatív és torzító képet a hátrányos megkülönböztetés tette hangsúlyossá, sokak számára így vált a médiakép legitimációvá. Sokak által a hanyatlás az etnicitáson keresztül van elmesélve. Az, hogy a falvak elcigányosodnak, hogy a nem cigányok, akik megtehetik költöznek el, csak az idősek maradnak hátra és a legszegényebbek, nem azt jelenti, hogy a roma lakosság felelős önmagában a kialakult helyzetért. Inkább mindennél világosabban jelzi csak felületesen kezelik a problémákat, hogy nincs egy központi, szakmailag alátámasztott és jól kidolgozott település- és vidékfejlesztési koncepció, hogy a szociális szakadék egyre inkább csak nő, melyre a hatalmon lévők szintén nem dolgoznak ki válaszokat.

A települések a nagy elvándorlás ellenére nem csökkenek, sőt esetenként még nőnek is, „ennek hátterében a romák beköltözése és a településeken belül a roma lakosság megnövekedése áll, akiknek a nem roma átlagtól eltérő termékenységi szokásaik megfiatalítják a települések korszerkezetét.” Tovább nehezíti a helyzetet, hogy általánosan alacsony az iskolai végzettség, de főként a romák körében. A közmunkaprogram 2014-es bevezetéséig majdnem 25 éven keresztül nagyon alacsony volt a foglalkoztatottság, volt olyan település is, ahol az aktív, munkaképes korosztályból 95 százalék nem dolgozott. A kevés munkalehetőség, a szolgáltatásokkal való kedvezőtlen ellátottság, az infrastruktúra teljes

elmaradottsága, a napi reggeli és esti 1-1 busz, és a drága buszbérletek mind hozzájárulnak a jelenlegi elmaradott helyzetéhez.

Az utóbbi évek negatív tapasztalatai elkészerítik a helyieket, mikor Tomoron jártunk többen mondták, hogy pár éve sem volt rózsás a helyzet, azonban mostanra annyira végérvényesnek látszik a reménytelenség, hogy nehéz pozitívan szemlélni a világot. Pedig ez nem mindig volt így, igaz, gazdagság sosem volt ebben a térségben, - legalábbis a romák számára nem – de a 90-es évek végén nagy társadalmi mozgolódás volt, szociológusok, filmesek járták be a térséget, több civil szervezet és alapítvány is elkötelezett volt a pozitív és helyben szerveződő változások irányába. Siroki Laci, mint a közösség motorja és katalizátora már a 2000-es évek legelejétől aktívan részt vett ezekben a folyamatokban, a jelenleg is a térségben működő civil szervezeteket is főleg ő hozta be, máig minden évben több tucat pályázatot adnak be. A Csereháthoz talán leginkább köthető szervezet, az Autonómia Alapítvány különleges módszerével sokat tett a térségért. Hozzájuk csak saját, lokális csoportok kezdeményezésére lehet pályázatot benyújtani, és a fenntarthatóságra és minimum az önellátásra törekvő kezdeményezésekben nyújtottak segítséget. A civil társadalom, aktív állampolgárság, cigányok egyenjogúsága és hátrányaik enyhítése, az önszerveződés mind szerepelnek hitvallásukban és mindennapi tevékenységükben. A Norvég Civil Alap és a Svájci-Magyar Civil alap is sok projekt létrejöttéhez járult hozzá a térségben. Ezekben a civil szervezeteken, alapítványokon, és az EU-n kívül azonban nem támogatja senki a helyiek tevékenységét, holott Siroki Laci körül, a térség több falujában is mobilizálódtak közösségek, nyitottak a közös munkára, szeretnének tenni azért, hogy javítsanak a kialakult szituáción. Elmesélésekből azonban ez egyre nehezebbé válik, egyre kevesebb embernek marad energiája „civilkedni”.

A jelenlegi helyzet máshogy fest mint az 5-10 évvel ezelőtti. A közmunka miatt, melyet 2014-ben vezettek be, a településeken egy-két ember kivételével mindenki közfoglalkoztatásban áll, férfiak, nők egyaránt, a segély is ehhez van kötve, ez biztosítja a részvételt. Siroki Laci, aki a környező 20-30 faluban is aktív, jól ismeri a helyi viszonyokat, becslései alapján 5000 emberből 8-10-en vannak azok, akiket nem a helyi önkormányzatok alkalmaznak. Emiatt a településeken élők szinte 100 százalékban foglalkoztatva vannak, ám még ez sem elég sok esetben ahhoz, hogy normális körülmények között éljenek családok, így is sokan a létminimum alatt élnek. Ahhoz, hogy többet keressenek a közeli városokba kellene utazniuk nap mint nap, azonban ezt a magas buszbérletek és saját autó hiányában a legtöbben nem is teszik meg. A közmunka mellett a perspektíva nélküliséghez az is hozzájárul, hogy a kormány a korábban 18-ról 16 éves korra csökkentette a tankötelezettséget, így sokan már akkor munkába állnak, és mivel nincs más lehetőségük, ezért ők is közmunkások lesznek. A fiatalok közül, akik „tehetősebbek” elmennek külföldre dolgozni, így a legszegényebbek maradnak itthon. *„Itt megkérdezel egy fiát, mi lesz, azt mondja közmunkás. Ha azt kérdezed, mi szeretnél lenni, azt válaszolja közmunkavezető.”* - Laci ezzel az érzékletes példával vázolta a kilátástalan helyzetet. A lassan valójában elcigányosodó falvakban a diszkrimináció mértéke pedig továbbra sem csökken, igaz a Magyar Gárdát betiltották, – a térségben élőknek nem egy atrocitásuk volt velük – de a nem romák részéről az előítéletességen alapuló elhatárolódás, vagy akár a rendőrség negatív hozzáállása és tettei, a helyi polgármesterek megnyilvánulásai, valamint a tömegmédiá által továbbra is sulykolt diszkriminatív kép (negatív asszociációk, mint a lopás, munkakerülés, bűnözés, civilizálatlan viselkedés esszencializálása) még mindig fennáll.

Úgy tűnik a társadalmi szakadék egyre nő, melynek vesztesei egyértelműen a térség szegényei, akik között egyre nagyobb arányban vannak jelen a romák. Sokáig még internet-

hozzáférésük sem volt, így digitális szakadék is tátongott, nem csak a fiatalok és idősök, hanem cigányok és nem cigányok között. Azonban a Nyirő András által vezetett WIFI falu projekt elvitte az internetet jó néhány aprófaluba a térségbe. Az EU-s pénzből finanszírozott és az akkori kormány által még támogatott program célja az volt, hogy a leghátrányosabb területek lakóit wifi-antennákon keresztül közösségi internethez juttassa. A kezdeményezés elsőként Csereháton valósult meg, a helyi koordinátor pedig Siroki Laci volt. 2008 és 2010 között sokan juthattak piaci ár alatt számítógéphez és ingyen vezeték nélküli internet hozzáféréshez, valamint képzéseket is tartottak nekik. Így ma már szinte minden házban fogható az internet, amiért ma már fizetniük kell, hiszen a program csak az első tapasztalatok szerzéséig tartott. Azóta azonban látszik, hogy nagy igénye van a helyieknek erre, előfizetnek és fiatalok, középkorúak mindennap használják a lehetőséget. Így a még ennél is jobban elterjedt televízió mellett már az alternatív, új média is jelen van.

Média

„A célom a filmezéssel az volt, hogy a magyarok megismerjék a jó oldalunkat. Hogy ne ezt a hülye Youtube-os, TV-s izét lássák, a kardot, a százezer forintos arany nyakláncokat, a bűnözést, mert nem minden cigány ilyen. Meg hogy holt részeg, össze-vissza ordibál, hanem ha megnézik, én inkább ilyen pozitív dolgokat teszek fel mindig.” - Siroki László

Sokat elemzett és kutatott területe a médiának a nemzeti identitás megerősítésére gyakorolt hatása. Viszont kevésbé, vagy alig kutatott területe a kisebbségi média, vagy akár az is, hogy a többségi társadalom által előállított, a cigány kisebbséghez tartozókról szóló tartalmak milyen hatással vannak a cigányok életére, mennyire formálja identitásukat, mennyiben járul hozzá az önmagukról alkotott képhez. A többségi tömegmédiában aligha beszélhetünk cigány önreprezentációról, nagyon kevés esetben szólaltatnak meg romákat, az esetek nagy többségében negatív kontextusban hangzik el az így kisajátított és plusz jelentésekkel ellátott szöveg, mely szervesen kapcsolódik a vizuális megjelenéshez, így kiadva az alárendelt és legtöbbször stigmatizáló, előítéletes reprezentációt.

A média nagy hatást gyakorol mindennapjainkra, a világhoz való viszonyulásunkra és az önmagunkkal való kapcsolatra is, nem hiába nevezték el az ötödik hatalmi ágának. Sajátos logika alapján működik, elvileg ugyan nem minden esetben „mondja meg”, hogy mit gondoljunk, inkább csak azt, hogy miről gondolkodjunk. Az előszelekció, a hírek sorrendje, a hangsúlyok ide-oda tologatása és a kontextusok sokszor önkényes kicserélése azonban behatárolhatja az adott témáról való gondolkodást is. „James Tankard kifejezésével élve, valóságos ‘médiakeret’ jön létre, amely a „híryanag központi szervezési elve, ami a kiválasztás, hangsúlyozás, kirekesztés és az elaboráció segítségével kontextusba helyezi, majd megfogalmazza számunkra a központi kérdést.” Tehát először a témát határolja körbe adott médium, majd meghatározza azt a bizonyos látásmódot és mentalitást, melyen keresztül szemléljük az eseményeket, ezek már az értelmezési keretek, melyek segíthetik vagy éppen félrevezethetik a médiafogyasztót. Ezek értelmet és jelentést adnak eseményeknek, közösségeknek, egyéneknek.

A tömegmédiák klasszikus formái intézményesült kereteket követelnek valamint a gyártók és a közönség között a társadalmi szegregáció bizonyos dimenziói felbukkannak. Ha azonban az itthoni egyetlen etnikai kisebbségről beszélünk, nem csak az előállítók és a fogyasztók között húzódik az alárendeltségi és kiszolgáltatott viszony, hanem, - mivel a romák szinte teljesen kiszorulnak az előállítási folyamatból is - eleve a média periferiáján élnek részvétel

szempontjából. Ezen túl a médiában való jelenlét a legtöbbször csak közvetett jelenlét lehet, hiszen általában beleszólási joguk, a saját képük alakításához fűződő joguk elvész, vagy annak tudatosításának hiányában nem léteznek tekinthető. A már oly régóta fennálló hatalmi struktúrák és a bebetonozott hierarchia a többség-kisebbség dichotómia kapcsán eleve meghatározzák, hogy többnyire – a ritka kivételektől eltekintve - milyen témákban, milyen kontextusban lehet beszélni romákról.

„Hatalom és tudás a diskurzusokon keresztül determinálják a társadalmi világról alkotott képünket: azt, amilyenek magunkat és a másikat látjuk – a beszéd társadalmi valóságot teremt.” Foucault diskurzuselmélete alapján a hatalmat birtoklók, így a mi témánknál a többségi, nem roma lakosság által létrehozott diskurzusok konstruálják meg azokat a valóságokat, így a közösséget összetartó kohéziós erőt, magát az elképzelt közösséget is, melyeket a média közvetít. Ezzel biztosítva a nyilvánosságot, ezáltal pedig hatalmi pozíciót az eleve hatalmon lévőknek. Általában a kisebbséggel szemben határozza meg önmagát, a különbözőség politikájában a cigányokat mint a Másikat, az Idegent jelöli meg, így hozza létre esszencializáló reprezentációját. Bogdán Mária *„A rasszizmus modern formái a médiában”* című előadásában a Fiske által is használt reprezentációelméleteken keresztül mutatta be, hogy milyen hatással van a többségi társadalom által előállított, előítéletes, negatív reprezentáció a romákra. *„A társadalmi térben létrejövő reprezentáció olyan jelentésekkel ruházódik fel, melyek kijelölhetik egy csoport helyét a társadalomban, meghatározhatják a róluk szóló tudást, hatnak az identitásra és az értékrendre. Az összetett jelentésalkotó folyamaton, a bemutatáson keresztül adott csoport valamilyené válik. Mikor a bemutatás egyoldalú és nem konszenzuson alapul újra meg újra termeli a társadalmi egyenlőtlenségeket és a kisebbséget a nyilvános térben való felszólalás lehetőségétől is szinte teljesen megfosztja. A reprezentáció és a társadalmi státusz közötti oda-vissza hatás eredményeképpen a társadalmi rend és alá-fölé rendeltség úgy tűnik állandósul. Ezt látjuk a cigányokról élő kép(ek) kapcsán is, mely alakíthatja és alakítja is megítélésüket. Tehát a cigányokról alkotott többségi kép létrejöttével kialakul a viszonyítási alap is, amihez képest válnak olyanná amilyené. *„Ez az aminek a képe nem tudatosan, de automatikusan létrejön és amit többségnek, magyarnak, normálisnak címkézett kimondatlanul.”**

Alapvetően az jellemző ezekre a diskurzusokra, hogy az alárendelt csoportot egy Egésznek tekinti, homogén entitásnak, valamint a kulturális különbségeket túlhangsúlyozza, és önmagától különbözőnek tartja. Bernáth Gábor és Messing Vera többször végeztek kvalitatív médiatartalom elemzéseket, melyek során a romák médiareprezentációját kutatták. A legutóbbi a 2010-11-es elemzésben több országos médium (TV, online és nyomtatott újság) anyagait nézték át az alapján, hogy milyen kontextusban kerülnek be romák a híradásokba és cikkekbe. Az azt megelőző (1993-tól kezdődő) három felmérésnél a legtöbb szempont alapján rosszabb kép él ma a romákról. Kiderült, hogy *„a szegénység helyett immár a normaszegés esetei a dominánsak, a roma kultúra pedig az általános bulvarizálódáshoz igazodva jelenik meg.”* Két téma volt domináns, az egyik a többségi politika és a bűnözés. A politikai témák kapcsán azonban nem mint autonóm, önszerveződésre képes csoport jelentek meg, hanem a többségi akarattól függő, önellátásra képtelen, a támogatást folyamatosan igénylő réteg, mely megerősíti a már kialakult képet, miszerint a cigányok csak támogatási alanyok. A cigánybűnözés mint fogalom elterjedése jellemzi a média aktuális működését, sokszor olyan témánál merül fel a cigányság kimondatlan, de mégis érzékelhető analógiája, melyek szempontjából az etnicitás egyáltalán nem lenne releváns, így megteremtve az automatikus és hamis képzettársítást. Ha a munkavállalásról, szegénységről számolnak be, a cigányságot többnyire mint munkakerülőket, lusta népséget mutatják be. A kultúra kapcsán pedig vagy a cigány celebekről vagy néhány kiemelkedő tehetségről számol be. A közvetlenül érintettek

megszólaltatása ugyan növekvő tendenciát mutat, de ami még a témák egyoldalúságánál is jobban mutatja a médiában kialakult negatív képet, az ennek a személyes jelenlétnek a minősége, a kontextusba helyezése, félrevezető és a sztereotípiákat erősítő jellege.

Ami még problémát jelent, hogy egyre elterjedtebb a korábban főként a szélsőjobboldali szimpatizánsokra jellemző retorika és tematizáció, így a romákról szóló diskurzus fősodrába kerültek a rasszista jelleget öltő, sztereotíp és előítéletes megfogalmazások és tartalmak. Valamint az ellenkép hiánya, a kép árnyalására való törekvés hiánya is tovább erősíti a kialakult egyoldalú, fekete-fehér képet. Következésképpen levonhatjuk, hogy a romákkal kapcsolatos előítéleteket folyamatosan újratermeli a média.

A jelentések viszont változhatnak, a reprezentációk sem állandó entitások, hanem társadalmi konstrukciók, és mint ilyenek, módosulnak az idő folyamán. A pozitív reprezentáció és az önreprezentáció képes árnyalni a megváltoztathatatlan hitt képet. Ennek manapság egyre több teret nyit az új média, így az intézményesült tömegmédián kívül új platformokon lehet megnyilvánulni, véleményt kifejtetni, történeteket mesélni, akár szöveggel akár vizuálisan. Forgó Sándor új média meghatározása magába foglalja, hogy miért is jó ez az alulról szerveződő eddig a médiából kiszorult csoportoknak: „Az új média fogalma nem csupán egy korszak (modern, poszt- és késő modern) kronologikusan fejlődő mediakörnyezet (offline, online eszközöket és hálózati alkalmazásokat) változatait jelenti, hanem az adatbázis logikán alapuló felhasználói (civil) tartalomszervezés/előállítás egyéni és közösségi lehetőségét is, melyben a narratíva-alkotás sajátos, egyedi változatai jelennek meg.”

Az új technológiákkal, a social media elterjedésével, és a korábbi teljesen más logikára építő eszközökkel szemben, a tudásátadás és egyáltalán, a tudáshoz való hozzáférés módjai változnak meg, ez pedig tettenérhető a fogyasztásban és a felhasználásban is.

Így a kisebbségek is szóhoz juthatnak, az önreprezentációira és a saját környezet dokumentálására és véleményezésére lehetőségük van. László elmondta, hogy *“ma szinte mindenütt van internet. Azért kell nekem is a Facebook, mert a telefonomon nincsen pénz, de Facebookon biztos el tudjuk egymást érni, ezen kérnek segítséget. 99%-ban mindenki használja. Inkább telefonról, mint asztali gépről.”*

Ők is használják a mindennapi kapcsolattartáshoz, ügyintézéshez, mindenhez, de főként a Youtube-ot. Így lehetőség van a hegemon képpel szembe menni és a kulturális termelésbe bekapcsolódni. A cserehádi közösségek már nem csak egyszerű fogyasztói a médiának, hanem a tartalom előállításban is részt vesznek. A videokamerák árának csökkenésével, az elérhető áron beszerezhető egyéb felszereléseknek köszönhetően a videózás, filmezés is sokkal elérhetőbbé vált, melyet ki is használnak Siroki Lászlóék. Az általa létrehozott Cserepressz hírügynökséget helyi és a környező falvakbeli fiatalokkal és az idősebb korosztály segítségével működtették, helyi témákat, eseményeket dolgoztak fel, dokumentarista jelleggel és komoly elkötelezettséggel a romák pozitív reprezentációja iránt.

Siroki László már fiatal korában a 90-es évek végén elkezdett filmezni, első kisfilmjét az akkor is az egyik legszegényebb falunak számító Alsóvadásziról készítette, melyet egy nemzetközi filmes táborban be is mutathatt, ahol nagyon pozitív fogadtatásban volt része. Majd a Fekete Doboz Alapítvánnyal kapcsolatba került, így emlékezett vissza Laci erre az időszakra (98-ra): *„A szociológusokkal voltak a Fekete Doboztól gyakornokok, és azt mondták, hogy mi lenne, ha csinálnánk közösen egy olyan programot, ahol a fiatalok tudnának filmezni és pont a rasszizmusról kellene dokumentációt csinálni az országnak, hogy derüljön ki, mi az, ami van velünk, és akkor így indult el. Ez volt az első tábor, 32 gyereket*

hordtam Pestre minden második héten. Akkor megismerkedtem a filmmel, de akkor még nem filmeztem, ez a Hajógyári Szigeten volt. Viszont akkor már nem tetszett az riporterkedés, amit a Fekete Doboz csinált, az nem tetszett, mert belénk mászott. Hogy mindent gyorsan mondjunk el. Akkor kicsit megutáltam a filmezést. Nem tetszett a módszer. És ezért is döntöttem úgy, hogy inkább csak saját magamnak filmezek.”

Az ezt követő időszakban valóban inkább csak magának és a közvetlen környezetének filmezett, majd jött Nyirő András az ötletével, hogy mi lenne, ha Laci az Alsóvadásziról készített filmjét feltenné Youtube-ra (*lásd a tanulmány felütését*), amit végül meg is tett és ezen felbuzdulva folytatta tovább a filmezést. Az elején teljesen önszerveződően működtek, akkor filmeztek mikor épp volt annyi pénzük, hogy benzinre tudják költeni, és így tudjanak a közeli településekre menni anyagokat felvenni. A legnagyobb szegénység közepette készítették a filmeket, „*azt csináltuk, hogy voltak a fiatalok, és a szülei összeadtak 200-250 forintot, és abból átjártunk más településekre. Volt olyan, hogy X bátyáéknak 1700 forintjuk maradt a hónapra, és abból ideadták a 700 forintot, hogy a többiek mehessenek filmezni. Volt olyan, hogy elmentek dolgozni napszámba rokonok és ideadták a pénzt, hogy el tudjunk menni filmezni.*” - mesélte Laci. Majd Kassai Melinda felfigyelt Laciék tevékenységére és pályázati pénzt bevonva létrehozták a csicsero.net-et, a NolTV-vel összefogásban hoztak létre kisfilmeket, riportokat. A felkészítésben és mentorálásban újságírók, videósok vettek részt, mint Tamás Tibor, Ács Emese, Rab László, ők értékelték és elemezték Laciék filmjeit. Így a helyiek járták a falvakat, ők készítették a riportokat, majdnem teljesen önállóan dolgozhattak. Azonban ez a formáció Laci szerint valójában nem értük volt, leszámítva a közreműködő szakembereket, az egész folyamatnak nem lett jó vége, a konfliktusok odáig gyűrűztek, hogy Laci kiszállt. Elmesélése alapján ehhez a tapasztalathoz fűződik, hogy megutálta a szervezett filmezést. Ezután három évig nem is foglalkozott Laci a filmezéssel, majd kiírtak egy Svájci-Magyar Civil Alapos pályázatot, és a helyiekkel kitalálták, hogy egyedül, külső segítség nélkül, teljesen önszerveződő módon létrehozzák saját hírügynökségüket, a Cserepressz hírügynökséget és végül el is nyerték a támogatást, melynek hála a projekt több mint egy éven keresztül zajlott.

Cserepressz hírügynökség

Közösségi filmzés, önreprezentáció

Mint azt a tanulmány legelején említettem, három fontosabb témán keresztül vizsgálom meg a hírügynökség jelentőségét, a közösségre gyakorolt hatását és funkcióit, működési mechanizmusait. Ebből az első a filmzés közösségre gyakorolt hatása, identitásformáló ereje, szerepe, valamint a cigány önreprezentáció lehetséges útjai.

A csicsero.net-es projektből tanulva a Cserepresszt igazi közösségi élménnyé akarták Laciék kovácsolni, hogy a döntéseket közösen hozzák meg, ne legyen hierarchia felállítva egyáltalán, hogy a stábok autonóm módon dolgozhassanak, erről az interjúban így beszélt: *“úgy gondolkoztam akkor, hogy olyan embereket vonnék be, mint például akivel tegnap beszélünk, az Attila, a Lupó. Ő nem tudott filmezni, de nézzétek meg, hogy beszélt, lelkesen, hogy ez az örök életére megmarad, és inkább dolgozok rá 10 évet, megvágom százszor, de az, hogy ő filmesnek érzi magát, az nagyon jó. Ilyen embereket vontam be. Szerdán, pénteken mindig leültünk, tartottunk foglalkozásokat, az egyik segítette a másikat, úgyhogy így csináltuk a stábbal.”*

Laci már jóval korábban, a 2000-es évek elejétől erősen közösségcentrikus programokat szervezett, sőt a helyi fiatalokkal készítettek filmeket, fotókat, és mindig leültek az asszonyokkal, emberekkel és megnézték, átbeszéltek őket. A Cserepressz is ezt a mentalitást követte. A Svájci Alapos pályázatban megfogalmazott vállalások szellemében a térségi hírügynökség működtetését, a fiatalok mentorálását, alapvető médiaismeretek tanítását valósították meg. A projekt hivatalosan 2013 májusa és 2014 áprilisa között zajlott, címe a „Ifjúság-Közösség-Média: Médiahálózat fejlesztése a Cserehát 10 kistérségében” volt, és a következő települések vettek benne részt: Lak, Szakácsi, Tomor, Léh, Kázsmárk, Halmaj, Felsővadász, Kiskinizs, Selyeb, Abaújszolnok. Az Autonómia Alapítvány honlapján lévő leírásban így határozták meg céljukat: „A projekt fő célja a helyi stábok egyéni fejlesztése, és az országos médiához kapcsolódva a térség kulturális életének, helyi sajátosságainak rögzítése, bemutatása, a helyi roma szakemberek hálózatba szervezése, akik a média segítségével bemutathatják, hogy hol tart a romák valódi társadalmi integrációja a kistérségben.” Emellett a hosszú távú cél a helyi fiatalok mentorálása, képzése volt, valamint az hogy önkifejező és együttműködési képességük javuljon és így a jövőben a képzés keretén belül megszerzett tudást hasznosítani tudják, hogy a helyi döntéshozatali folyamatokba is építő jellegűen be tudjanak kapcsolódni.

Laci a 2015-ös Romakép Műhelyes kerekasztal beszélgetésen elmondta, a legfontosabb célja, hogy közösségek jöjjenek létre, hiszen így lehetnek erősek, így tudják megvédeni magukat. Emellett pedig a cigány önreprezentációt, a pozitív, a többségi társadalom által ritkán látott, alternatív képek bemutatását valósították meg. Tehát a cigány identitás és annak képi megjelenítése volt a központi téma, melyet minden egyes stáb körbejárt. „(...) az etnikai kisebbségek médiájának egyrészt az etnikai összetartozást és kohéziót, a kulturális fennmaradást kell szolgálnia, másrészt pedig - még ha nem is feltétlenül tudatosan - közönségének a szélesebb társadalomba való integrálódását kell elősegítenie.” Stephen H. Riggins elmélete teljesen ráillik a Cserepressz törekvéseire és vállalásaira. Sőt, az integrálódást teljesen tudatosan igyekeznek megvalósítani közvetve, filmjeiken keresztül. A tanulmány elején említett két első témát nem lehet egymástól elkülönítve vizsgálni, hiszen a közösség és identitás, valamint a fiatalok mentorálása, a tudásátadás és értékközvetítés szervesen összekapcsolódik, így ezt a két témát összevonva vizsgálom különböző szempontok alapján.

Az első lépés a mentorok képzése volt, ezután a helyi fiatalok kiválasztása következett. Első körben egy rövid bemutatkozó videót kellett magukról készíteniük, ez alapján választották be őket a falunkénti kezdeti öt fiatal közé. Az így összegyűltek egy három napos táborban vehettek részt Abodon, ahol vegyes csoportokban, segítséggel csináltak kisfilmeket. A tábor végén a mentoroknak ki kellett választaniuk, hogy ki lesz az a három fiatal, akikkel folytatni szeretnék a munkát. A második tábor pedig öt napos volt, ahol már konkrét filmeket csináltak. Tomoron a terepmunka keretén belül sikerült néhány cserepresszes mentorral és résztvevő gyerekekkel is leülni, közösen beszélgetni és a filmjeiket együtt megnézni. Akkor mesélték, hogyan is zajlott az első tábor: *“Először a gyerekek azt sem tudták, hol kell bekapcsolni a kamerát, hogy kell megfogni, aztán két nap alatt mennyit fejlődtek! Kisjátékfilmeket csináltak. Fotózással kezdtünk, hogy hogyan kell beállítani a képet, fókuszot, kompozíciót, stb. Egy napig ment ez, az alapvető dolgokat megtanítottuk, meg az első filmet, azt mi, mentorok csináltuk meg. Milyen beállítások, meg kamerabeállítások kellenének. Utána mindent ők csináltak, mindent megkaptak. Először volt a játékfilm utána volt a dokumentumfilm.”* A tábor és a mentor-mentorált viszony a közösségi élmény megtapasztalásának egyik legjobb élménye volt fiatalok és a felnőttek szerint is. Manapság, mikor nagyon sokat kell dolgozni, majd utána a családdal otthon lenni, nehéz megvalósítani a családokon átívelő közösségi eseményeket. A

fiatalok meg nem feltétlen a számukra hasznos irányba fordítják energiájukat, Laci elmondása alapján, amióta a kábítószer megjelent a térségben, közösségek és családok estek szét. ezért is volt nagyon fontos, hogy a gyerekeknek, fiataloknak jó példát mutassanak a mentorok, és olyan dolgokkal töltsék a szabadidejüket, ami fejleszti őket és még a közösséget is építi.

A tábor után folytatódott a Cserepressz munkája, a helyi stábok teljesen önállósították magukat, kaptak kamerát, hogy forgathassanak, a fiatalok előre összeírták a kérdéseiket és saját ízlésük, kedvük alapján választottak maguknak témát, amit egyedül dolgoztak fel. Egyetlen kikötés volt: csak pozitív, objektív tartalmat. A mentorukhoz fordulhattak kérdéseikkel és a nyersanyagból a végén Siroki László vágta össze a végterméket, a csapat instrukciói alapján. Ezután kerülhettek fel a videók Youtube-ra, a Cserepressz csatornájára. Érdekes, hogy a Laciék által kijelölt irányra, a sztereotípiák és ellenséges képpel szembenő reprezentációra való igény fogalmazódott meg a fiatalokban is, még a tábor előtt, ez látható a kázmárki és halmajiak bemutatkozó filmjeiben. A fiatalok egymást kérdezték arról, hogy milyen témákkal foglalkoznának szívesen a későbbiekben a filmjeikben, és közülük mindenki hasonló igényeket fogalmazott meg:

“Én az itteni fiatalokról szeretnék videó filmeket készíteni, mert az az igazság, hogy nincsen nekik szórakozási lehetőségük. És ezért legtöbbször az utcán töltik el a szabadidejüket.” - Náni Márk

“A videó megosztó portálokon sok olyan videó van, amely negatív képet alkot a cigányságról, én ennek az ellenkezőjét szeretném bemutatni, hogy vannak olyan romák, akik tisztességesen tudják eltartani családjukat.” - Bódi Krisztián

“Arról, hogy a cigányok hogy élnek, a mai fiatalok hogy viselkednek, hogy mikén kellene a világon változtatni.” - Horváth Ferenc

“Filmeket készítenék arról, hogy a romáknak milyen régi hagyományaik voltak, mert a mai fiatalok nem ismerik, hogy régen milyen szép szokások és hagyományok voltak.” - Horváth Krisztina

“Arról, hogy mit gondolnak arról, hogy minket egy kalap alá vesznek, hogy szeretnének-e ezen változtatni. Szerintem mindenki szeretne ezen változtatni, és én is szeretnék segíteni, hogy ez megváltozzon.” - Horváth Szimonetta

Majdnem mindegyikük megemlíti, hogy a cigányokról, a cigány szokásokról szeretne filmeket csinálni. Látszik, hogy foglalkoztatja a fiatalokat a róluk, mint cigányokról kialakult negatív kép. Szimonettánál és Ferencnél ez még tovább is megy a dokumentáló szándékon, ők az ilyen tematikájú anyagokkal pozitív változást akarnak elérni, kíváncsiak arra, hogy miért élhet a többségi társadalomban ez a kép róluk, foglalkoztatja őket a saját maguk által megélt és elképzelt identitás és a többségi társadalom által róluk alkotott, esszencializált és homogenizáló identitás közötti ellentét. Az emancipatorikus törekvések mellett a kultúra ápolása is fontos szerepet kap: Krisztina a hagyományokat és szokásokat elevenítené fel, mutatná be, hogy tovább élhessenek az ő generációja körében is. A harmadik központi kérdés, ami többüket érdekli, az a fiatalok helyzete. Látják, és nem tetszik nekik, hogy a fiatalok nem igazán tudnak magukkal mit kezdeni, vagy félnek, hogy elvesztik gyökereiket, így kultúrájukat, tehát az identitásuk egy fontos részét. Saját közegükben, saját generációjuk problémáit, nehézségeit és szépségeit kutatnák fel, hogy ma hogyan élnek a fiatalok a Csereháton. A jól alakult életutak bemutatása László számára is elsőbrendű: *“Az interneten*

azt látod, hogy van a nyaklánc, van a kard, akkor nekem az a minta, biztos az a vagány, sokan nézik. A cél az volt, hogy a fiataloknak megmutassuk, hogy nem biztos, hogy az a vagány, hanem mondjuk az Évi Kázmárkon, aki csereháti celebnek van feltüntetve, és ő tanodaprojektet csinál.” - mondta Laci.

A többi mentor is elmondta nekünk Tomoron, hogy annak nagyon örültek, hogy sikerült kimozdítaniuk ezzel a fiatalokat a hétköznapiokból, sikerült őket motiválni és kinyitni kapukat, megmutatni, hogy sok lehetőség áll előttük. Laci is megfogalmazta ezt: *“azért is jó, hogy részt vettem a Tarr Bélás filmben, mert meg tudom mutatni a 6 éves Zolikának, hogy nekem, aki itt vagyok veled, van egy ilyen filmem, még neked is mehet a moziban filmed. Csak el kell hinned azt, amit szeretnél csinálni. Nekem a motiváció a fontos.”*

Sok olyan helyre is eljutottak, ahova a projekt nélkül nem teheték volna. Amit még kiemeltek a tomori beszélgetés kapcsán, az az volt, hogy nagyon sok új emberrel is megismerkedhettek, beszélhettek máshonnan származó romákkal. Ezt azért is kell szerintem kiemelni, mert valóban, ha egy nem roma megy oda egy roma emberhez, ráadásul egy egész stábbal, idegenként, akkor sokkal nehezebb őszinte és reális riportot készíteni. Viszont ha egy roma megy el, és nem tolakodóan kérdez, rögzíti a beszélgetést, akkor nagyobb eséllyel lehet beljebb kerülni és hitelesebb képet adni. Mogyoró László, az egyik mentor így emlékezett vissza az ehhez hasonló helyzetekre: *“Én mint cigány odamegyek egy másik cigányhoz, sokkal jobban megfog nekem nyílni, mintha ti mennétek oda hozzá. Máshogy hat rájuk, máshogy tudok hatni rájuk. Ahány helyen voltunk, kis feszültség mindig volt, mert az a fél óra-óra kell akkor is, ha cigánnyal beszél a cigány, meg a kamera is ott volt. Ezért vettünk kis kamerákat, meg mobillal vettünk sok mindent.”*

Ez azért is jelentett előnyt, mivel általában cigányokat kérdeztek meg a riportfilmekben, a cigány kultúrához kapcsolódó témát dolgoztak fel, vagy egyszerűen csak a környezetükben lévőket dokumentálták, akik többnyire cigányok. Így, mivel nem volt meg az eleve fennálló előítélet (kevés fenntartás nyilván lehetett), sokkal könnyebben szóba álltak a stábbal, a riportterrel, sokkal inkább beengedték az otthonukba és könnyebben megnyíltak nekik. A Cserepressz Youtube csatornájára egy évvel ezelőtt feltöltött Gyerekeinkért című videóban például László kérdez egy abaújszolnoki házaspárt a saját otthonukban. Látszik rajtuk, hogy nem érzik tolakodónak a kérdéseket, nem térnek ki a válaszadás elől, őszintén és hosszan kifejtve válaszolnak. A jelenlegi és múltbeli életszínvonalról, lehetőségekről, jövőképről, önszerveződésről beszélgetnek. A házaspár elmondja, hogy mennyivel jobb volt régen, mikor még tanyák, gyárak működtek, akkor szinte mindenki dolgozott, jobb is volt az élet, ahhoz képest jelenleg viszont nehéz, pláne a romáknak. Elmondásuk szerint jobb volt az összetartás a romák közt, most dolgozni kell ahhoz, hogy az ember egy kis közösséget össze tudjon hozni. A házaspár létrehozta egyesületüket, mellyel több projekttel is megpályáztak támogatást. Arra a kérdésre, hogy miért tartják ezt fontosnak, az az egyik válaszuk, hogy az önfenntartás az egyik alapja a vállalkozásnak, a másik meg, hogy a régi roma hagyományok és a jelen közötti híd megteremtésük. A régi életmódhoz való visszatérés, a birka és sertésstartás. De a hagyományok felélesztése mellett hosszútávú célokban gondolkoznak, hiszen majd lehet sajtót is készíteni, nemezelnit is akár és így táskákat készíteni. Sőt, az egyesületükkel kulturális programokat is szeretnének szervezni, ahova szállítanának a termésből, elkészült termékekből. Az állattartáson kívül egy másik dologgal is hozzájárulnak a helyiek életének megkönnyítéséhez: automata mosógépet vettek egy program keretén belül és így 17 családnak van lehetősége mosni. *“Voltak nehézségek a mosással, a településen nagyon sok olyan ember van, akinek még mosógépe sincs, a mai napig sem, és akkor azért nem tudott menni a gyerek, - mondta a buszon, vagy éppenséggel ha végigmentem a falun.*

Kérdeztem, hogy ez a gyerek miért van itthon? Nem tudott menni, mert nincsen tiszta holmi. Hát miért nem mostad ki? Hát mivel mossa ki, nincsen se villany, se mosógépe. Felajánlottam neki, hogy hozza le, vagy ő mosta ki, vagy én mostam ki neki. Ezután adtunk be egy pályázatot egy automata mosógépre.”

Laci mint riporter, az életük és munkájuk minden fontosabb aspektusára rákérdez, sőt kontextusba is akarja helyezni, ezért rákérdez arra is, hogy maga a közösség, a falu hogyan viszonyul mindahhoz, amit ők csinálnak. A férfi szerint van akinek tetszik, van akinek nem tetszik, hiszen *“hozzá vannak szokva ahhoz az életmódhoz, ami már nagyon régóta szorongatja őket, a nincstelenségben vannak.”* A faluban összesen kb. kétszáz fő él, ebből közel a fele részt is vesz az egyesület által szervezett valamelyik programban. Asszony klubbot is létrehozta, a gyerekeknek kézműves és művészeti foglalkozásokat tartanak, hogy az alkotással, a meséléssel, a közösségi játékokkal fejlesszék őket.

Így kapunk egy képet arról, hogy a kért család hogyan él, miből, és milyen jövőképük van. Laci olyan embereket keresett fel, akik önszerveződően és a közösség életét javító szándékkal lépnek fel, és aktívan tesznek azért, hogy ne csak maguknak, de másoknak is jó legyen. A videóban a beállított interjú helyzeteken túl vannak szituációk, melyekben Laci beszélget az asszonyt, például mikor megmutatja neki a mosógépet, és ezeken a jeleneteken túl vágóképek, melyekkel a tevékenységüket illusztrálja, a háttérben cigányzenével. A kamerán keresztül megtapasztaljuk, milyen az adott faluban élni, milyen lehetőségek vannak. Objektív képet alkot az ottani helyzetről, dokumentálja az önszerveződés sikereit, buktatóit, bemutatja, - és ezáltal árnyalja a képet - hogy vannak cigányok, akik becsületesen élnek, sőt előremutatónan gondolkodnak, pályázatot nyernek, hosszútávú projektekben gondolkodnak és a közösség összetartását, megteremtését szeretnék elérni.

Hasonlóan dokumentarista jellegű kisfilmet készített az egyik fiatalokból álló stáb is, *“Egy cigány zenész élete”* címmel. A Horváth Elemér által mentorált csapat teljesen önállóan állította össze a videót, saját kérdésekkel, felvételekkel. Bitó Máté, a riporter válaszolja a helyzetet, hogy Halmajon vannak, egy roma férfinál, és azért jöttek, hogy az életéről kérdezzék. A férfi zenész családban nőtt fel, így a munkája mellett zenélt is, az apja prímás volt. A személyes hangvételű riportfilmben elmeséli az élete történetét, szép és kevésbé szép pillanatait, bemutatja hogyan játszik hangszeren. A személyesség mellett, érdekes vonása a kisfilmnek, hogy a múlt is kíváncsi, be akar mutatni egy életet, ezzel megteremtve a hidat a múlt és jelen között, felelevenítve a hagyományokat, a zenélést és az akkori életmódot. A kultúrára és a régi szokásokra kíváncsiak.

A pozitív kép alkotása, a kialakult kép árnyalása és az objektív valóság bemutatása áll a Cserepressz érdeklődésének és hitvallásának középpontjában. Így szinte az összes kisfilmjük ebbe a dokumentarista kategóriába tartozik. Körbejárnak olyan témákat, melyek problémákat, jellegzetességeket, örömet és bánatot mutatnak be, mindig szem előtt tartva a két irányvonalat: pozitívát és objektíven. Ezért a legkülönbözőbb témákban készültek kisfilmek: a jelenlegi munka világa, a közmunkaprogram, tanodák, különféle lehetőségek felnőtteknek, gyerekeknek az önfejlesztésre, a kiút keresésének alternatívái, az egyesületek, szervezetek munkája, helyiek élete, taapszlatatai. Tehát a térséghez köthető jelenségeken, aktualitásokon, történéseken keresztül bemutatják hogy néz ki a Csereháton az élet, hogyan élnek az emberek, miből és mi foglalkoztatja, érdekli őket.

Főként a kis-dokumentumfilm jellemzi a Cserepressz működését, viszont a médiatáborban játékfilmeket is kellett a csapatoknak készíteniük. Azért lettek nagyon érdekesek ezek a

kisfilmek, mivel ugyan abból a szempontból fikciónak számítanak, hogy a szerepeket a fiatalok maguk játszották el, a szövegeket ők maguk írták, viszont mind általában a valóságból, vagy a mások által valóságosnak gondolt elképzelt képről, a saját életükből, az általuk otthonnak nevezett falu életéből merítettek ihletet. Így eljátszák a valóságban is rendszeresen megtörténő eseményeket, ráadásul önreflexíven és önironikusan ábrázolva a különböző szituációkat. Faye Ginsburg a filmes visszabeszélésről írt egyik tanulmányában ír arról, hogy különösen jellemző a harmadik-világbeli és az őslakos médiakészítőkre, hogy elkötelezettek a kulturális autoritás és tapasztalat újrapozicionálása iránt, a szatíra, humor és performanszok felhasználásával. Így "többrétegű kommentárral tudják ellátni saját és a domináns társadalom identitását." Az alávetettségéből, a megbecsülés hiányából fakad a párhuzam, melyet meg merek húzni a harmadik-világbeli őslakosok, indiánok és a hazai cigány kisebbség között. Hasonlóan, a régóta tartó alávetettség, a többségi társadalom által elnyomni és meghatározni kívánt kisebbségi lét köszön vissza mind a két esetben. Sőt nem csak a társadalmi hierarchiában elfoglalt pozíció, hanem az ebből fakadó reakciók, vagy éppen reakciók hiánya is összeköti a két félt. Hiszen egészen a 20. század végéig szinte nem volt lehetősége ezeknek a kisebbségeknek, elnyomott népeknek az önkifejezésre, legalábbis nem a mainstream médiába jutásával, nem volt lehetőségük a saját nevükben beszélni, kiállni a saját igazságuk, akarataik mellett. Nem volt lehetőségük az önreprezentációra, hanem a domináns társadalom által kialakított, önkéntelenül is esszencializált képet viselték el hosszú időn keresztül. Viszont azóta a kisebbségek emancipatorikus törekvéseinek, az internet és az egyéb technikai eszközök demokratizáló hatásának köszönhetően létrehozhatnak platformokat, ahol önmagukról beszélhetnek, hallathatják saját hangjukat. Igaz, ez még nem elég ahhoz feltétlen, hogy a többségi társadalom által uralt média fősodrába is bekerüljenek, de mindenképpen egy lépés ennek az irányába, és az alternatív képek kialakításának irányába. És többrétegű értelmezést hoznak létre azért, hogy a többségi társadalom által róluk kialakított képet használják fel, hogy visszabeszéljenek. Kifordítják ezt a képet, a visszáján mutatják be, kifigurázzák, paródiát hoznak létre a valóságból, ezzel is jelezvén, hogy nekik is igenis van hozzászólási joguk, sőt, akarataik a róluk szóló diskurzusba becsatlakozni. Így kettős szerepbe bújnak: nem csak a többségi társadalom által kialakított kép tárgyai lesznek, hanem ezt dolgozzák fel újra, lesznek a médiatartalom készítői is, ezáltal válik reflexívvé a történet. A közelmúltig mindig csak tárgyai voltak a médiatermékeknek, de sosem készítői.

Ezeket a vonásokat a Roma News Production nevezetű, két cigány fiúból álló formáció is hordozza, őket Szirmai Gergely így jellemezte, mikor indultak a Kimitube-on: "Kultur-rasszizmuson alapuló szoció kritikai poénkodás". A fiúk legfontosabb eszköze a humor és a paródia, vállalásuk, hogy a már meglévő képzeteket értelmezzék újra új keretek között, így új jelentésréteggel gazdagítsák az alapövetően egyszerűnek tűnő sémákat. Cigány humor csatorna nem csak cigányoknak, hirdetik Youtube oldalukon. A humor segítségével akarnak új kapukat kinyitni, hogy a néző elgondolkozzon korábbi berögződésein, megkérdőjelezze addigi tudását. A Cserepresszes fiatal filmeseknél nem alaphelyzet a paródia, nem is célkitűzés, hogy az összes videót a komédia műfajába illesszék. Náluk a humor mint a játékosság és a fantázia szabadjárá engedése jelenik meg a táborban készített rövid fikciós filmekben. Saját életüket, az általuk vagy családjuk, barátjaik által jól ismert szituációkat elevenítik fel és játszák újra. A megélhetésért folytatott harc, a helyi hatalom és a cigány lakosok valamint a kiszolgáltatottságot tematizálják. A Youtube-on Sequence 01 címen fent lévő videóban helyi asszonyokat alakítanak a lányok, akik mennek a polgármesteri hivatalba panaszkodni, mivel még mindig nem érkezett meg a pénzük. Nem járt még arra a postakocsi (mely szállítja a pénzt). A nyitó és zárózene is a "nincsen pénzem" sorokat ismételteti, cigány nóta, mely irónikus aláfestésül szolgál a kialakult helyzetre. A nők hangoskodására a jegyző úr is megjelenik és rendre utasítja őket, mondván, hogy a postakocsi hamarosan érkezik és

mindenki megkapja, ami jár neki. Meg is érkezik a kocsi, így egyenként elmehetnek a családi pótlékért az egyik közalkalmazott kisasszonyhoz az irodába. A párbeszédéből kiderül, hogyan is zajlik a pénzosztás, a pályázati ajándékozgatás, és hogy ezeket mennyire jól tudják rekonstruálni a szereplők. A kisasszony persze hamarosan bezár, mert továbbképzésre kell mennie, de előtte még egy öregúr is betéved, aki a nyugdíját szeretné megkapni, ám rossz napot választott, hiszen aznap a családiért lehet menni, két nap múlva van a nyugdíj nap. A hitel és kamat, valamint az aláírás és az írástudatlanság is mind előkerül, azonban a fiatalok alakításában ezek inkább helyzetkomikumá válnak, mint komoly helyzetté. Természetesen a realitás, és a kiérezhető korhűség húzódik a parodisztikus elemek mögött, azonban ez a film túlmutat a szomorúságon és a kiszolgáltatottságon, inkább a humor és a túlzás, a helyzet kitérő ismerete jellemzi. Ez az önironikus ábrázolás önreflexívvé teszi a filmkészítőket és a film viszonyát, és a nézőt is ebbe az irányba tereli, ezzel kibillentve őt a biztonságból. Megszokott képeket néz, ismertnek vélt szituációkat szemlél, ám elsősorban mégsem az előítéletesség, és a "már ezerszer láttam ezt" attitűd bontakozik ki, hanem a helyzetek újraértelmezésére és saját pozíciójának felülvizsgálatára készíti a rövid film. Ezzel ugyan közvetlenül nem a pozitív kép kialakításáért tesz, hanem az újrapozícionálásra tesz kísérletet.

Az, hogy a legtöbb esetben vállaltan és céltudatosan a pozitív kép kialakításáért, az elfogadásért tesznek a Cserepresszes filmesek felfogható kulturális védekezési mechanizmusként is, hiszen az alárendelt értékei, hasonlósága, és egyben különállósága hangsúlyozásával az elismerésért folytatott harcba száll be. Egyrészt hangsúlyozza különbözőségét és távolmaradását, a kultúra és szokások bemutatásával - bár kevésbé, mint ahogy László az elején elképzelte. László az interjúban elmondta, hogy *"Ez hülyén hangzik, meg szemétség, de sokkal többnek érzem magunkat, cigányokat, mint a magyarokat. És azt mondtam, hogy a mi értékeink sokkal nagyobbak, hogy ti (magyarok) nem vagytok egyenrangúak velünk. ... Én mindig azt akartam az elején, hogy ne ismerjenek meg minket a magyarok, hogy azokat a szokásokat, azt a kultúrát, amit mi csinálunk, azt ne ismerje meg senki."* Ez a hozzáállás természetesen változott ezután, sőt, pont az ellenkezője lett a Cserepressz küldetése: nem elzárkózni és minél inkább bemutatni és árnyalni a helyi cigányok életét. Tehát ettől eltekintve a kultúrát hagyományozás, közvetítés, de a különbözőség fenntartásával dokumentálják. Viszont másrészt az elismerésért folytatott harc és az integráció vágya fogalmazódik meg a filmekben, ha nem is közvetlenül, de közvetetten mindig.

Viszont működésük több, mint a domináns kultúra által közvetített képre adott pusztá reakció, azonban tény, hogy van benne ebből a fajta attitűdből is: megmutatni, azt hogy amit általában kizárólagosnak tekintünk, valójában elképzelhető, hogy máshogy van. A kisebbségi médiának - legyen az országos, regionális, vagy kis helyi kezdeményezés - a fent említettekből kifolyólag, a média szokásos keretein túl sajátos funkciókat is ellát. "A kisebbségi (etnikai) média ugyanis nemcsak informál, hanem a közösségiség (a képzelt etnikai közösség) kifejezője is. Társadalmi funkciója nem merül ki a watchdog szerepben (feltételezhetően ez kisebb mértékben érvényesül), hanem kulturális, identitásközvetítő és -megerősítő célokat is ellát." - írja Papp Z. Attila a kisebbségi média működése kapcsán egy tanulmányában. Hiszen a társadalmi csoportok között működő kölcsönhatásokban az alárendelt pozícióból fakadóan egyrészt tudatos reakcióként, védekezésként és közösség erősítéseként funkcionál, másrészt a belülről fakadó önreprezentációs, önismereti és tudás, érték-közvetítő szerepe is van. A kettő sok esetben nem választható el egymástól.

Jogvédelem, aktivizmus és videózás

A videózás, filmkészítés elterjedésével, a technológia folyamatos fejlődésének és így olcsóbbá válásának köszönhetően, karöltve az internet térhódításával, megfigyelhető, hogy egyre kevesebb társadalmi csoport kerül kívül az információáramlás globális rendszerén. Bárki feltölthet, megoszthat, megnézhet, írhat és olvashat véleményeket, szakirodalmat, szórakozhat. A digitális szakadék ugyan létezik, de a fejlettebb világban egyre inkább visszaszorul az internetet nem használók száma, így Magyarországon is még a szegényebb rétegek is igényt tartanak és használják is a mobil eszközöket. Ma a fiatalok körében a legnépszerűbb platformok a Facebookot követően a Youtube. Mind a két social media platform alkalmas nem csak a videók megnézésére, megosztására, hanem feltöltésére is. Ez olyan eszközt ad az emberek birtokába, melyre korábban sosem volt lehetőségük. A videózás így nem csak a közösségi élmény megtapasztalására, az önkifejezésre, szórakozásra ad lehetőséget, hanem a jogvédelemre, véleménynyilvánításra, aktivizmusra is. Ez főleg olyan társadalmi csoportokat érint, akiket rendszeresen atrocitások érnek, akiket a különböző szempontok alapján meghatározott többségi társadalom kisebbségként és így a normáktól eltérőként kezel. Tehát a különféle aspektusok alapján alárendeltnek tekintett csoportok és közösségeknek fel tudják használni, bizonyítékokat tudnak gyűjteni, emancipatorikus törekvéseikhez fel tudják használni a felvételeket, kampányokat készíthetnek, érzékenyíthetnek, bemutathatják saját igazukat és álláspontjukat. Ez a lehetőség talán visszaszoríthatja az ellenük intézett támadásokat, az esélyegyenlőség lehetőségét növelheti, de sajnos az ellenséges hangokat, az uszítást, az egyre nagyobb körben terjedni képes diszkriminatív, sőt sokszor rasszista véleményeknek is teret enged. A virtuális tér így válik az offline tér valóságának tükörképévé, így bátorodnak fel bizonyos véleményeket képviselő emberek, felerősítve hangjukat. Viszont ha már az elnyomott véleménynek, vagy az eddig a felszólalást szinte nélkülöző kisebbségnek lehetősége van hallatni a hangját, az már a némasághoz, vagy a domináns társadalom által kisajátított hanghoz képest előrelépést jelent, vagy legalábbis: *jelenléte*. A létezését pedig nem lehet semmisnek tekinteni, bármennyire is szeretné ezt néhány csoport. Így a jogvédelemben, az emberi jogok képviselésében, az aktivizmusban és a kisebbség politikai törekvéseinek rögzítésére, ezen célok elérésében segítséget nyújthat a videózás. A film eleve a láthatóságot biztosítja, – persze nem mindegy hogy mennyire tud elterjedni adott kép – ezen túl pedig bizonyítékul szolgálhat.

Vannak kifejezetten olyan videóműhelyek, melyek az elkötelezett videózásra, a jogsértések filmezésére és az aktivizmusra szakosodtak. Ilyen a Witness is, melynek már a neve is utal hitvallására: a szemtanú jelen van, a megtörtént események után el tudja mondani mit látott, mi történt, melyenk általában – jobb esetben – következményei lesznek. A kamera és a mögötte álló ember szemtanú, az események megfigyelői. Nem válnak résztvevőkké általában, inkább csak rögzítenek és minél objektívebben próbálják felvenni a történéseket. Azonban már a filmes és a kamera jelenléte hozzáad a jelenetkhez, hiszen onnantól, hogy rögzítve van az anyag, a valóság megmásíthatatlan és megkérdőjelezhetetlenné válik: kész a bizonyíték, mely sok esetben fegyverré válhat a kisebbség kezében.

Aktivizmusnak lehet értelmezni eleve azt is, mikor egyének, közösségek média jelenléte tudnak biztosítani olyan témáknak, melyekről eddig nem igazán vagy más hangsúlyban beszéltek, ráadásul nem is a közvetlenül érintettek, hanem a többségi társadalomhoz tartozók. Az, hogy a cigányok is dolgoznak, hogy becsületesen végzik munkájukat, hogy jó példával járnak elől, mert tanodában tanítanak, vagy önfenntartó gazdaságokat üzemeltetnek, mind hozzájárulhat egy árnyaltabb kép és egyenlőbb bánásmód kialakításához. A pozitívumok bemutatása mellett a tiltakozás és a közösséget ért sértő tartalmakkal szembeni felszólalás is

fontos Siroki Laci számára. Utóbbi két téma már közelebb áll a jogvédelemhez. A Csereprezz működésének korai szakaszában 2010-ben találunk példát jogvédő videókra, bár ez az irány inkább Laci munkásságának képezi komolyabb részét. Így ez egy külön funkció, ami nem is feltétlen a közösség által valósul meg, de mindenképpen egy közösség védelmében készül, tehát a közösségi dimenziót nem veszti el.

2010 nyarán készült két videó is Alsózsoltán. A *Jogtalanul jogosan* című videóban egy középkorú cigány férfi mesél arról, mennyire hátrányosan különböztetik meg a falu cigányait, konkrét sérelmekről, de a cigányság helyzetéről általában is beszél: *“Bizony ám! Cigánynak nincs szólása. Mert nincsenek politikusok a háta mögött.”*. Elmagyarázza, hogy attól még, hogy nincs diplomája, még van joga beleszólni az őt érintő kérdésekbe és jogtalan, hogy úgy bánnak velük mint a kutyákkal, vagy mintha börtönben lenne. Sőt ennél eggyel tovább is megy: *“Úgy bánnak a cigányokkal, mint a németek a zsidókkal.”*. Elmondása alapján még a kisebbségi önkormányzat is teljesen életképtelen, a problémákat senki sem képes megoldani. Kifejezi mérhetetlen elégedetlenségét, felháborodását, a többségi társadalommal szemben táplált ellenszenvét, és a jogai hiányát rója fel. A másik videó a *Felsőzsoltán a kutya sem járt az árvíz után* sokat mondó címet viseli. A helyi cigányokkal beszélget a riporter, arról, hogy az árvíz után a károkat hogyan és ki téríti meg, mennyi segítséget, adományt kaptak a károsultak. Szörnyű állapotokról számolnak be a lakók és az effektív segítség teljes hiányáról beszélnek. *“Adomány rengeteg érkezett, de a cigányság nem kapott semmit.”* - füzi hozzá az egyik megszólaló. Mindent megígértek nekik, végül szinte semmi sem teljesült. Sőt a média szerepére is kitérnek, hiszen jártak a helyszínen stábok, de egyikük szerint *“le kell valóságba adni, hogy mi történik”*, mivel az őket érintő valóságról nem közvetített senki. Őket nem kérdezte senki. Mind a két videóból kiderül, hogy a megszólítottakat általában nem szokták kérdezni, sőt sokszor emberszámba sem venni. Laciék látogatása nyitott arra lehetőséget, hogy elmondhassák a problémáikat, beszámolhassanak a jogsértésekről, nem megfelelő bánásmódról, a kettős mércéről.

A legérzékenyebb és legkomolyabb témákat feldolgozó videókat Laci fel sem tölti Youtube-ra, mivel elmondása szerint: *“Nem kell őket megmutatni. Ha rendőrök tudják, hogy nálam van, és van a Youtube-on csatornám, akkor az már védelem. És nagyon félnek. Velem teljesen máshogy beszélnek. Nekem ez jó bizonyíték.”* Sok esetben a rendőrök és a helyi cigány közösség között nem felhőtlen a viszony, sőt. Laci elmondása alapján a hatalmon lévők sokszor visszaélnék pozíciójukkal és rasszista megnyilvánulásaik ellen szinte senki sem védi meg a közösség tagjait. Laci néhány más helyivel dolgozott korábban a TASZ-nak jogvédőként, így emlékezett vissza az egyik összetűzésre: *“Voltunk ballagáson Abodon, mellettünk verekedtek, mi meg csak szórakoztunk, szólt a zene és a rendőr hozzánk jön, nem oda ahol veri a feleségét a srác. Hozzánk jött, hogy vegyük lejjebb, mert olyan feljelentést kapunk... És akkor kamerával odamegyek hozzá, hogy szívesen felvenném ezt az egészet, mert jó lesz, ha rögzítjük, és kérdezte, hogy kicsoda maga itt, a tv1? Takarodjon innen. Mondom, nem a tv1, csak jogvédő vagyok és szeretném felvenni, legyen szíves elmondani a nevét. Így nem vittek be tőlünk senkit. Ha nem vagyok ott a kamerával, akkor bevisznek mindenkit előzetesbe. És utána kaptam az x rendőrségtől, hogy kedves Siroki László úr, lezártuk az ügyet, minden rendben.”*

Nem csak a rendőrséggel szemben kell esetenként résen lenniük, több atrocitásról is beszámolt Laci, melyeket a mára elvileg feloszlatott Magyar Gárda követett el. Sok esetben a videók be sem kerülnek az online térbe, hiszen túl veszélyes lenne a készítőkre és az egész közösségre nézve. De sok esetben már a felvételek létezése biztosítékot jelenthet. Védelmet nyújthat, de ennél tovább ritkán léphet. Laci néha bírósági tárgyalásokra is elmegy kamerával,

mert a helyiek megkérik, segítsen nekik, hátha a továbbiakban nem hinnének nekik bizonyíték nélkül.

Összegzés

A Cserepressz hírügynökség működését, felépítését és céljait tekintve különleges és egyedi alkotóműhelynek számít. Annál inkább, ha figyelembe vesszük a szociális hátteret. Az ország legelmaradottabb vidékén, szegénységben, egy többnyire diszkriminált és stigmatizált kisebbség tagjaként alkotni, infrastruktúrát szervezni és kitartóan, hosszútávra gondolkodni nem feltétlenül adott és nem is megszokott. A hírügynökség vállalása minden esetre egyértelmű: a cigányokról kialakult negatív kép ellenében pozitív képet állítani, saját véleményt a saját hangon elmondani. A mainstream média homogenizáló és esszencializáló működése szinte teljesen kizárja a romákat a médiatérből, ami a pozitív és összetettebb ábrázolást illeti. Egy alulról szerveződő, önkéntes alapon működő videóműhely viszont képes az árnyaltságot gazdagítani, képes újat mutatni és ami még talán ennél is fontosabb: képes azt máshogy tenni. Ennek a fajta közösségi filmezésnek az összetettsége sem elhanyagolható: az érdeklődéseknek és motivációknak, igényeknek megfelelően különféle funkciókat lát el a Cserepressz. Különféle műfajokkal kísérletezve, a témák sokszínűsége mögött mégiscsak körvonalazódnak a fő funkciók és törekvések: egyrészt a pozitív kép kialakítása, a visszabeszélés (shooting back), másrészt a hagyományok, kulturális örökség megőrzése és közvetítése, harmadrészt a fiatalok képzése, mentorálása, értékközvetítés és példamutatás, végül a jogvédelem és az aktivizmus. Mindezt összeköti a cigány identitás megerősítése, a közösség formálása egy olyan eszköz segítségével, mely az alkotás örömeivel, a saját környezet és valóság megismerésével a személyiség fejlődésben is nagy szerepet játszik.

Az új média és a különféle technológiai fejlesztéseknek köszönhetően elérhetővé válik a filmezés szélesebb társadalmi rétegek számára, így önmaguk képesek saját hangon felszólalni, saját képet létrehozni, így már nincsenek annyira kitéve a mainstream média kisajátító jellegének. Az egyszerű fogyasztóból így válhat alkotó, aki immár nem passzív és tehetetlen, hanem aktívan formálhatja a saját magáról és közösségéről kialakított képet.

Közösségi élménnyé formálódott a filmezés, aktivizálta a fiatalokat, felfedezhettek, kizökkenhettek a hétköznapokból, csakúgy mint Laciék. Elmesélhették saját kedvük, tudásuk alapján amit *ők* akartak, úgy *ahogyan* szerették volna. Saját hangján szólalt meg Cserehát, önmagukról beszélhettek végre azok, akiket eddig szinte sosem hallgattak meg. Kitorési lehetőséget találtak a némaságból.

Major Réka
Roma nők önreprezentációja
A BUVERO Roma Női Médiatábor

Bevezetés

Tanulmányom fő témája a Romédia Alapítvány által szervezett BUVERO Roma Női Médiatábor, valamint a táborban készült audiovizuális tartalmak, fókuszálva a legfrissebb, 2015 nyarán készült rövidfilmekre. A tábor résztvevője 12 roma nő volt, akik az ország különböző pontjaiból érkeztek Nagykőrösre. A július 17-től 31-ig tartó táborban intenzív elméleti és gyakorlati oktatásban volt részük több területen is, (szociológia, roma történelem és társadalomtörténelem, médiaelmélet, filmelmélet, új-média tartalmak előállításának és működésének elmélete, újságírás, stb). Az első 5 nap alatt zajló intenzív elméleti oktatás egyetemi színvonalon zajlott, elismert kutatók, oktatók és szakemberek tartották a 90 perces tanórákat (Daróczy Ágnes, Bársony János, Munk Veronika, stb.). Az ezt követő 9 napos periódus a megszerzett elméleti tudás gyakorlatban való felhasználása volt, ami alatt a diákok erősségeinek megfelelő területeken kellett tartalmakat előállítaniuk. Az írott sajtótermékek, rövidfilmek készítése mellett a videók valós időben történő vágását (VJ) gyakorlatban is elsajátították a diákok. Tanulmányom egyik fő fókusza az audiovizuális tartalmak elemzése, legfőképpen a 2015-ös tábor rövidfilmjei, melyeket március 9-én a DocuArt Moziban a Romakép Műhely filmklub és elemzőműhely estjén is levetítettünk. A filmek elemzésében valamint a táborról való beszélgetésen pedig részt vett a Romédia Alapítvány igazgatója és a tábor szervezője, Bársony Katalin, a táborban mentorként részt vevő operatőr, Galyas Gyula és a tábor diákja, ELTE kommunikáció- és médiatudomány szakos hallgató, Balogh Adrienn.

A BUVERO tábor egy olyan intézményként szemlélem, amely lehetőséget nyújt fiatal roma nőknek megismerkedni a kisebbségi reprezentációval, kortárs médiatartalmakkal és azok előállításának különböző módjaival, azoknak kritikai szemléletével és elemzésével, valamint az új-média adta lehetőségek tudatos kiaknázásával. A táborban nyújtott intenzív oktatás lehetővé teszi, hogy a több szempontból is hátrányos helyzetű roma nők kezükbe vehessék a mediatisztált képük feletti hatalmat és önreprezentációjuk során egy pozitív képet, önképet alkothassanak. Kiemelném, hogy a romaságuk és nőiségük keresztmetszetében is egy kifejezetten heterogén közösséget képeznek, így nagyon fontos, hogy reprezentációjuk se legyen mindössze egyetlen képre leegyszerűsítve. A roma közösség heterogenitásából és a nőiség végtelen számú megéléséből adódóan ez az interszekció is többszörösen rétegzett identitásokat képez, amik megjelennek a BUVERO során elkészített tartalmakban is.

Írásomban áttekintem a magyarországi roma nők társadalmi helyzetét, hangsúlyt fektetve oktatásukra és mediatisztált képükre. Fontosnak tartom megemlíteni a Romédia Alapítvány egyik hosszabban futó, a mai napig aktív kampánysorozatát, az I am a Roma Woman videósorozatot is. Ezen a kampányon és a BUVERO táborokon megteremtett roma női hálózat nagyban hozzájárulhat a roma nők közötti kommunikáció megkönnyítéséhez.

Társadalmi helyzet és roma női mozgalmak

“How do you see a Roma woman today?

How do the women of Europe’s largest minority see themselves and the rugged road towards equal opportunities for all?”

“Hogyan látsz ma egy roma nőt?

Hogyan látják Európa legnagyobb kisebbségének női magukat,

és a rögös utat a mindenki számára egyenlő lehetőségek felé?”

Roma nők magyarországi helyzete - többszörösen hátrányos helyzet. Gyakran nemükből és kisebbségi helyzetükből adódó nehézségek mellé társulnak pénzügyi, lakóhelyi és egészségügyi nehézségek, problémák is. Ezek természetesen összefüggnek, egymásból adódnak és egymásra rakódnak. Magyarországon sajnálatos módon a mai napig beszélhetünk szegregált oktatásról, aminek következtében a roma gyermekek alacsonyabb minőségű közoktatásban részesülnek, mint nem-roma társaik. Janky Béla kutatásai kimutatják azonban, hogy a roma gyerekek jól teljesítenek az iskolákban, gyakran felvételiznek középfokú oktatási intézményekbe, azonban nem ritka eset, hogy a szakközépiskolában derülnek ki az általános iskolai hiányosságai, amiket már nem tudnak bepótolni. A tankötelezettség korhatárának 16 évre való csökkentésével pedig szakközépiskolai vagy szakiskolai oktatás nélkül tudtak fiatalok munkába állni. Ez egyes családok számára fontos lehet a gazdasági nehézségek miatt, azonban véleményem szerint egy könnyű kibúvó az oktatási rendszer és bármilyen felnőtt felügyelet alól, szakképzettség és továbbtanulási kilátások nélkül. Azok a roma gyerekek, akik a középiskola első éveiben a felzárkózáson dolgoznának, könnyen választhatják nagyon rövid idő után az iskola elhagyását és így a valós oktatás hiányában munkavállalási lehetőségeik is szűkülnek. A roma lányok esetében gyakran előfordul, hogy a korai gyermekvállalást és a sokgyermekes családok nevelését látják az iskola elhagyásának (és az oda vissza nem térésnek) az okául, azonban a 18 év alatt szülő roma lányok száma ma már kevesebb.

“Apa, a cigány ember a fej, egy bármilyen családot, ha néziünk. De a nyak, a nő, az asszony. Na és ez a cigány családokban is pontosan ugyanígy van, tehát hogyha a nő műveltebb, okosabb, akkor rá tudja venni a férjét, hogy másképpen történjenek bizonyos dolgok.”

A BUVERO tábornak célja lehet egy olyan út mutatása a roma nőknek, ami segíti őket a hagyományaik és roma valamint női identitásuk büszkeséggel való megélésében. Ilyen hagyománynak tekinthető a tradicionális férfi és női szerepek tiszteletben tartása és betartása. Itt egyes közösségekben a női szerepek közé tartozik nem csak a háztartás és a gyermekek nevelése, de egy olyan munka végzése és kereset is, amiből mindezeket teljesíteni tudja. A nő keresetének kell fedezni az étkezést, a háztartást és a gyermekek öltöztetését, ellátását is. Mindennek ellenére a család “feje” a férfi az, aki a döntéseket meghozza. Az egyik diák meglátása szerint a nő szerepe hasonlít a testben a nyak szerepéhez: meghatározza és befolyásolni tudja a férfi döntéseit, jobb esetekben megfelelően kommunikálnak a család tagjai. Fontos, hogy a nők képviselni tudják ilyen esetekben az érdekeiket, ilyen módon beleszólhassanak a döntéshozásban. A hierarchizált helyzetet azonban egyáltalán nem tekintette olyan hagyománynak, ami ma már nem követendő, sőt, interjúalanyom mondhatni elítélte a teljes egyenrangúságot, a hagyományos nemi szerepek teljes eltörlését, ami akár a többségi társadalomban, akár roma családoknál is megfigyelhető.

Ezeket a hagyományokat, valamint a hozzájuk fűzött viszonyt nem tekinthetjük általánosnak a roma családoknál, észrevételeim szerint főleg az oláh roma családoknál van még a mai napig erősebb jelenlétük, legyen szó a nemi szerepekről, a testiséghez való viszonyról vagy a romani nyelvről.

A többségi társadalomba való beilleszkedés, vagy egyes esetekben felzárkózás, az emancipációhoz való jog és a hagyományokhoz való jog ütközése figyelhető meg ezekben az esetekben. Ezeknek azonban nem kell végérvényesen *kiütniük* egymást.

Az [I am a Roma Woman](#) kampány, mint a Romédia Alapítvány egyik legnagyobb kampánysorozata ahol világszerte szólalhatnak meg roma nők és mesélhetik el saját történetüket videó formájában. Ezekben a videókban megjelennek BUVERO diákok is, akik elmondhatják életútjukat, roma identitásukhoz való viszonyukat, motivációikat a jövőjükkel kapcsolatban.

Az I am a Roma Woman kampány történetét weboldalán is a 20. századi feminista és esélyegyenlőségi mozgalmakkal indítja, azonban hamar áttér a 2009-2011-ig tartó munkafolyamat részletes leírására. A “feminizmus harmadik hullámaként” is emlegetett mozgalom, ami figyelembe veszi a társadalmi nem és az etnikum interszekcióját és ezáltal rávilágít a főként fehér nők által képviselt és fehér nők érdekeit képviselő feminizmus problémáira is, ami a “második hullámot” jellemezte. Az egyszerre nemi egyenlőségi-jogi mozgalmak és az antirasszista mozgalmak egymás tükrében való olvasása, elemzése fontos azoknak, akik Maxine Baca Zinn és Bonnie Thornton Dill szavaival élve “nők, akiknek az életére különböző hierarchiákban való helyek vannak hatással”. ([Zinn and Dill 1996 p. 321](#))

Az interszekcionalitás fogalmát Kimberle Crenshaw nevéhez fűzhetjük. Ezalatt értjük különböző társadalmi identitások keresztmetszetét, főleg azokat, akik többszörösen hátrányos helyzetben élnek nemi, etnikai vagy csoportbeli hovatartozásuk miatt. Crenshaw ezt többek között a fekete nőket érő bántalmazás és erőszak elemzésére alkalmazta, ami a rasszizmus és a szexizmus keresztmetszetét jelölheti. Hasonló interszekcióban jelölhetjük a roma nőket érő hátrányos megkülönböztetettséget is.

“Habár az NBFO (National Black Feminist Organization MR) rövid életű volt nemzeti viszonylatokban (1973-75), de a nagyvárosokban lévő részei még évekig fennmaradtak, mint például Chicagóban, ahol 1981-ig voltak aktívak. A figyelemfelkeltő tartalmak kifejezetten fekete nőket érintettek - médiában megjelenő sztereotípiák, munkahelyi diszkrimináció, fekete nők matriarchaként való mitizálása, fekete nők szépsége és önbecsülése.” [*Multiracial Feminsim: Recasting the Chronology of Second Wave Feminism* by Becky Thompson (2002)]

Párhuzamokat fedezhetünk fel az NBFO és az I am a Roma Woman kampány célkitűzései között, amik egyaránt felhívják a figyelmet az interszekcionális nehézségekre és a pozitív önkép kialakítására valamint az önszerveződésre. A “talking back” tipikus esete, amikor egy kisebbség a saját kezébe veszi a saját magáról alkotott diskurzusok megalkotását vagy újraformálását. Az I am a Roma Woman ebben az esetben “shooting back” is, hiszen videóformában, személyes interjúkon keresztül mutatja be a közösséget.

A BuveroEXPO a “visszabeszélésnek” egy rendhagyóbb formáját használta. A 2014. október 17-18-ig tartó “kortárs audiovizuális előadást” a Romédia Alapítvány szervezte a Kulturstiftung des Bundes közreműködésével a berlini Gallery Kai Dikhas-ban és a TAK Theater im Aufbau Haus-ban. Itt VJ-showal és interaktív installációval mutatták be a roma kultúrát és tartottak érzékenyítő workshopokat. A BUVERO 2014 tábor pár tagja is részt vehetett ezen, ahol nemzetközi művészek előtt mutathatták be a táborban készült filmjeiket. Ezek között a filmek között volt például az is, amit Miskolcon a Számozott utcákban történő szegregációról és kilakoltatásokról forgattak. Ezáltal nemzetközi szintén is felhívhatták a figyelmet a Magyarországon történő diszkriminációra, a rossz életkörülményekre és lakhatási problémákra, amik a mai napig nagy mértékben sújtják az ország és a nagyvárosok szegény közösségeit. A tábor diákjai emellett részt vettek a “Take Your Blindfold Off, Dear Europe!” interaktív installációban is, ahol szemfedővel “megvakított” embereket vezettek végig egy labirintuson. Ezzel egy véleményem szerint nagyon egyszerű, de szimbolikus módszerrel

keresztül próbálhatták meg elérni, hogy a többségi társadalom, vagy akár saját közösségük tagjai is nagyobb bizalommal forduljanak feléjük.

A tábor mint biztonságos hely

Kutatásom során viszonylag korán kiderült, hogy 2016-ban a Romédia Alapítvány nem szervez BUVERO tábort, így lehetetlenné vált számomra a táborban való megjelenés, az ott történő megfigyelés és antropológiai kutatás, ami a kezdetekben fontos vázát képezte a kutatási folyamatnak. A szervezők elmondása szerint ennek fő oka többek között a finanszírozási nehézségek voltak, de felmerült az is, hogy nagyobb hangsúlyt fektetnek az eddigi diákok továbbképzésére és fejlődésére. Nem ez volt azonban az egyetlen faktor, ami miatt nem tudtam volna részt venni a BUVERO táborban. A Bársony Katával folytatott beszélgetésünk során egyértelművé vált, hogy egy kutató jelenléte elképzelhetetlen lenne a tábor helyszínén még akár rövidebb időre sem .

"Talán a legfontosabb konklúzió, hogy a roma nőknek létre kell hozniuk új „biztonságos helyeket”. A folyamatos nyomás, aminek a roma nők ki vannak téve különböző közösségekben/környezetekben, munkahelyeken, nem-roma feminista/női szervezeteknél, akár csak a roma mozgalomban, nagy kihívást jelent a teljesítményüket és identitásuk szilárdságát illetően. Az efféle nyomás érkezik roma és nem-roma nőktől egyaránt. Az interszekciós diszkrimináció tapasztalata egy olyan kihívás, ami formálja a roma nők politikai szerepvállalását. " (Jovanovic, Kóczé, & Balogh, 2015)

A „biztonságos hely” egy olyan közösséget jelenthetne a roma nők számára, ahol szabadon, a külső hatásoktól és nyomásoktól függetlenül hozhatnának döntéseket saját magukról és szerepvállalásukról. Egy ilyen környezetet is jelenthet számukra a BUVERO, ahol ugyan az oktatók és a szakemberek között részt vettek férfiak is, mégis egyértelmű lehetett a diákok számára is, hogy egy olyan közösségben vannak, ahol nem fogják a döntéseiket olyan tényezők befolyásolni, amik nem felelnek meg az övéknek. Bizalommal érkeztek a táborba. Erről is számol be az egyik diák, amikor érkezését meséli:

„Megérkeztünk a táborba, soha nem felejttem el azt a pillanatot. Még mindig itt van a szemem előtt, ahogy megérkezek. Ott ült egy szőlőlugas alatt Ági néni. Nagyon-nagyon meglepődtem, mert mondom, ilyen nincs, mit keres ő itt? Megszólalt cigányul, na, mondom, itt már jó helyen vagyok.”

Jelen esetben fontos szerepet töltött be a romani nyelv használata a táborban. Magyarországon egyre kevesebben beszélnek a nyelvet, egyre kevesebben tanulják meg anyanyelvként vagy anyanyelvi szinten. Ezért is lehetett, hogy a nyelv használata azonnal bizalmat váltott ki egyes résztvevőktől, azt az érzést, hogy egy olyan környezetben lehetnek, egy olyan közösségben, ami megérti őket. Persze ez főleg azoknak a diákoknak lehetett különösen fontos, akiknél az otthoni környezetben is használt nyelvként, vagy anyanyelvként van jelen a romani nyelv. Érdekes kérdést vehet fel azonban az, hogyan viszonyul ehhez valaki, aki nem ismeri a nyelvet. Saját közösségében is újabb hátránnyal találkozhat, tart társai esetleges „megvetésétől”, vagy éppen egy ilyen közösség motiválhatja arra, hogy megtanulja a nyelvet. A Mozsár Kávéházban történt 2015-ös BUVERO filmvetítés és azt követő beszélgetés során is felmerült az a kérdés, miért nem használják a nyelvet az eseményen. Ez azért is lehetett fontos, mert részt vettek a 2015-ben Macedóniában megrendezett BUVERO tábor diákjai és oktatói is, köztük Ashmet Elezovski, aki a kérdést felvetette. Ez lett volna ugyanis ideális esetben a legkézenfekvőbb eszközük a kommunikációra. Bársony János rávilágított a probléma történelmi eredetére. Ez egészen Mária Terézia korára nyúlik vissza, mikor is

büntették a romani nyelv iskolákban való használatát, és ez egészen a szocializmus időszakáig (sőt, talán tovább is) tartott.

Több, akár a korábbi évek diákjaival és szervezőivel készült interjú során kiderül, milyen fontos szerepe volt a Daróczi Ágnes és Bársony János által tartott órának, ami a roma hagyományokat, történelmet mutatta be és alapvetően a roma identitásról, annak megéléséről szólt.

A tábor célkitűzései

„A BUVERO projekt egy előzmények nélküli, kreatív médiaképzési program, amely elősegítené Európa kulturális és kommunikációs megosztottságának felszámolását. A BUVERO projekt legfőbb célja, hogy újságírói tudást és digitális terjesztői eszközöket adjon fiatal roma nők kezébe, akik Európa egyik legalulreprezentáltabb kulturális csoportját képviselik. A hátrányos helyzetű fiatal roma nőknek tartott közösségi újságírói képzés után a résztvevők képessé válnak önállóan írásos és audiovizuális anyagokat előállítani. Az elméleti és gyakorlati képzés során olyan képességeket sajátítanak el, amivel saját és közösségük életét előmozdíthatják: újságírói alapok, interjúzási technikák, kamerahasználat, videóvágás stb. Ez a közösségi szinten szerveződő aktivizmust és társadalmi fejlődést segíti elő.” (buvero.com)

„A média területén való képzettség rengeteg, eddig csak részben kiaknázott lehetőséget rejt magában. Ilyen lehet például egy szolidaritási hálózat kialakítása, amely szabad diskurzusnak engedhetne teret, ahol megjelenhetne a vélemények és tapasztalatok sokszínűsége, így szolgálhatna hiteles, alternatív információt annak megelőzésére, hogy a mainstream média által közvetített roma-kép, megítélés és ábrázolás maradjon általánosan elfogadott és megkérdőjelezhetetlen.”

→ hálózat kialakítása, olyan roma nőkkel akik értnek a médiához és médiatartalmak előállításához. bármilyen esemény vagy krízis alkalmával mobilizálhatóak legyenek, hiszen országszerte különböző régiókból érkeznek a táborba. [Például Romédia Alapítványnál dolgozik Dikka, akinek filmes technikai tudása fontos: forgatásokat készít elő, vesz részt rajtuk, scriptel, nyersanyagokat konvertál. A 2016-os augusztus 2-ai megemlékezésen, ami a Phorrajimos nemzetközi emléknapja, ő készítette a fotókat az alapítvány számára.]

→ roma nők reprezentációjának és önreprezentációjának növelése, tudatos képalkotás elősegítése. Ehhez nagyon fontos, hogy eszközökkel jutalmazza a tábor diákjait, technikai segédeszközöket kapnak, gyakornoki pozíciókat a támogató intézményeknél (például az Index.hu szerkesztőségében). [Ilyenkor pedig már az is különösen fontos, hogy személyes kontaktja legyen valakinek ezekkel a médiacégekkel, szerkesztőségekkel, stb akik tisztában vannak azzal és ismerik, hogy milyen képzésben vett részt a BUVERO tábor folyamán. Komoly szakmai előrelépést jelenthet valaki számára a táborban való részvétel, amennyiben egyetemen vagy bármilyen más formában nem tanul újságírást vagy filmkészítést)

→ A táborban megszerzett eszközöket közösségük javára tudják fordítani. Jó eszközöket és tudást jelenthet szükséges érdekképviselő esetén, a roma közösség életét bemutató felvételekben vagy írásokban. Ezek lehetnek akár a közösséget ért nehézségekről és konfliktusokról később akár bíróságon is felhasználható felvételek/dokumentációk (pl: rendőri túlkapások, kilakoltatások, stb ezekből vannak a korábbi BUVERO filmek között is, amikor Miskolcon forgattak a számozott utcákban), de lehetnek a közösség értékeit, pozitív példáit és büszkeségét bemutató filmek is. Mindkettőnek fontos szerepet tulajdonítok. Az előbbi segíti a közösség érdekeinek akár jogi képviselőt, növeli nehézségeinek láthatóságát és felhívja a figyelmet az országban lévő társadalmi egyenlőtlenségekre. Buzdíthatja a közösséget

önszerveződésre és az aktivizmus különböző formáira is. Utóbbinak pedig a pozitív reprezentáció (ez esetben önreprezentáció) megvalósításában van fontos szerepe. Az egysíkú, sztereotipizáló és sok esetben stigmatizáló roma-kép megváltoztatása pozitív példákon keresztül. Ily módon a közösség tagjai számára is érezhetővé és láthatóvá válik hagyományaiknak, történelmüknek valódi értéke.

A tábor módszerei és menete

„A BUVERO oktatási anyagának összeállítását a média és kommunikáció, a filmkészítés, a romológia, a gender tudomány, valamint az emberi jogok területén dolgozó és kutató szakemberek bevonásával valósítjuk meg. A képzés az alábbi modulokból áll:

- Egy alaposan felépített ötnapos műhelyszeminárium, melynek során a résztvevők a következő témákban kapnak képzést: történetmondás, identitás, szociálpszichológia, roma kultúra és történelem, médiareprezentáció, médiaetika, alapvető újságírási ismeretek, fotózás, videó készítés;
- Egy intenzív, tíznapos gyártási szakasz, melyben a résztvevők „filmes” szakértőkkel – operatőrökkel, vágókkal, video-újságírókkal – közösen riportokat, kisfilmeket készítenek;
- 2013 nyarán sikerült a belgrádi Nemzetközi Ifjúsági Média Találkozóra (International Youth Media Summit) elvinni a Buvero tábor három résztvevőjét. 2014 nyarán a Kulturstiftung des Bundes támogatásával Berlinben, a BUVERO EXPO elnevezésű kortárs művészeti- és médiaeseményen mutathatták be munkáikat kiválasztott résztvevőink.
- A tizenöt napos képzés utáni egy évben mentori szisztémán keresztül folyamatos kapcsolatban lesznek a résztvevő fiatal nők és az együttműködő szervezetek trénerai. (Ezáltal az együttműködő szervezetek folyamatosan hiteles, az érintettek által előállított tudósításhoz jutnak olyan helyekről, helyzetekről, amelyek egyébként kimaradnak a mainstream híradásból, a résztvevők pedig olyan képességeket sajátítanak el, amelyekkel hosszú távon saját és közösségük életét is előrevihetik.)”

“A tizenöt napos képzés utáni egy évben mentori szisztémán keresztül folyamatos kapcsolatban lesznek a résztvevő fiatal nők és az együttműködő szervezetek trénerai. (Ezáltal az együttműködő szervezetek folyamatosan hiteles, az érintettek által előállított tudósításhoz jutnak olyan helyekről, helyzetekről, amelyek egyébként kimaradnak a mainstream híradásból, a résztvevők pedig olyan képességeket sajátítanak el, amelyekkel hosszú távon saját és közösségük életét is előrevihetik.)”

Folyamatos feladatok kiadása, pl Dikkának a vágás, Zsanett számára Ági néni mentorálása, folyamatos kapcsolatban van a szervezőkkel és korábbi oktatóival. Zsanett többször utazott Budapestre meglátogatni Daróczi Ágnes, minden téren a mentora: fontos megemlíteni az augusztis 2-ai Roma Holokauszt megemlékezést is a Holokauszt Emlékközpontban, ahol Zsanett elmondta saját családjának a történetét a holokauszt és a roma üldözések idejéről. (ezt elmesélte nekem is az interjúban, a botlatókövek film elemzésénél lehet relevanciája, mint a holokauszt témájú filmek készítésénél)

A táborban készült tartalmak elemzése

A táborban készült rövidfilmek, rövid dokumentumfilmek és riportfilmek elemzését több szempont szerint szeretném vizsgálni.

1. Milyen módokon válik fontossá az, hogy a filmek készítői fiatal roma nők. Milyen síkokon jelenik meg roma és női identitásuk.

2. Hogyan jelenítik meg a film képi világát, milyen vizuális narratívával dolgoznak? Eltér e ez vagy éppen kifejezetten követi a lineáris történetmesélés hagyományait?
3. Hogyan felelnek meg a filmek a tábor alapvető célkitűzéseinek? Mennyiben segítik a pozitív roma-kép kialakítását, megjelenik-e bennük a kisebbségi érdekképviselő, a hagyományok vagy a roma történelem, mitológia egyes elemei? Milyen kulturális vagy művészeti értékeket képviselnek?
4. A rövidfilmek témái hogyan reflektálnak identitásukra, konfliktushelyzetekre vagy hogyan mutatják be a roma közösség heterogén jellegét? Nagyon jó szempontok!

Ló Passport

A "Tumenca Sam" csoport (tagjai: Balogh Adrienn, Dittrich Edina, Kókai Hajnalka és Laboda Georgina, mentorok: Joka Daróczi János és Szirmai Norbert) nyolc perces rövidfilmje több különálló részre szedhető. Alapfeltevése volt a csapatnak, hogy a lókupec mesterség a mai napig élő hagyomány a romák körében, kiváltképp Nagykőrösön, ahol évszázadok óta tartanak állatvásárt. A rövidfilm azonban nem csak dokumentumfilmszerűen mutatja be a mai lókupec mesterség problémáit, nehézségeit vagy a lókereskedés módjainak változásait, hanem végig dokumentálja a filmkészítés szakaszait is egészen a kamerapróbáktól kezdve. A rövidfilm átfogóan bemutatja a BUVERO tábort, majd a tábor területéről való elindulást is és a narrációból megtudjuk, hogy a filmben már olyan képek is szerepelnek ami csak egy előzetes terepszemle, előkészületi céllal lettek felvéve. A film képi megszerkesztettsége is hasonló módon "ugrál/váltakozik" a werkfilm és a dokumentumfilm jellegzetességei között. Láthatjuk a vásár forgatagát is, ugyanakkor a tábor diákjait is forgatás közben: ahogy kamerát állítanak fel vagy éppen önmagukat filmezik. Utóbbi esetben egyszerre láthatjuk képileg megformálva egy időben ahogyan a tábor diákjai, fiatal roma nők úgymond átveszik az uralmat a saját képalkotásuk felett és egyszerre alanyai és megformálói önképüknek.

A film ezután foglalkozik csak központi témájával a lókupec, tehát lókereskedő mesterséggel, ami hagyományos roma mesterség, a kupec az országot bejárva, vásárról vásárra járva adták és vették a lovakat. A nagykőrösi piac életképei után azonban hamar kiderül, hogy ez mára egy olyan munkává vált, amit nagyon kevesen tudnak végezni, vannak akik már megszűnt mesterségként tartják számon. Ezt egyértelműen a lóútlevelel kiváltásának kötelezővé tételelének tudják be, ami lovanként legalább 40.000 Ft-ba kerül, ezen kívül az adás-vétel dokumentációja és a tulajdonosi viszonyok papírmunkája is egy bonyolult bürokratikus folyamattá vált, amit sok kereskedő nem engedhet meg magának. Valójában maga az útlevelel kiváltásának a díja nem több párezer forintnál, azonban az érvényességet alátámasztó okiratok kiváltása, vagy az állatorvos díja, vérvétel díja és a lóba ültetett chip ára az, amit összeadva akár 50-60.000 Ft is lehet a lóútlevelel kiváltása lovanként.

A filmben láthatunk antik felvételeket is, amiken még a század első feléből áthatunk lókereskedőket, ahogyan lovaikat bemutatják vagy éppen kezet fognak egy jó üzletre. Erősen mutatja képileg is a korszakok közti kontrasztot és ellentétet. A jelenlegi kihaltak mondható terület akkor tele volt, ma azonban mindössze egy-két lovat és kereskedőt tudnak mutatni. Az utóbbi években, évtizedekben azonban ahogyan azt az interjúkban is elmondják, egyszerűbb üzleteket kötni a különböző kereskedő weboldalakon, ezek közül több kifejezetten a lovak adás-vételére szakosodott. Sokkal egyszerűbb és összességében olcsóbb is ilyen módon lebonyolítani az üzleteket, mint a lovak vásárról-vásárra való szállítási díjával számolni. Az újmédia környezet alapjaiban változtatta meg azonabn nem csak a lókereskedelmet, hanem bármilyen egyéb adás-vételi procedúrát, legyen szó akár ingatlanok, gépjárművek vagy mindössze bútorok, ruhák adás-vételéről.

A csoport tagja, Balogh Adrienn részt vett a Romakép Műhely vetítését követő beszélgetésen is, ahol elmondta, hogy ennek az információnak a tudatában kezdtek el online is utánajárni a helyi lókereskedőknek, voltak akikkel interjúidőpontokat is tudtak egyeztetni, de végül egyik találkozó sem valósult meg. A tábor során a forgatási időpontok viszonylag kötetlenek voltak, ezek közül kivételnek számít a Ló Passport, hiszen egyetlen nap állt rendelkezésükre a vásár időpontjának kötöttsége miatt.

A Ló Passport filmből tehát kiderül, hogy egy egykor nagy dicsőséggel és munkával járó, tradicionálisan roma mesterség hogyan tűnhetett el mára, vagy hogyan alakultak ki új kereskedelmi "utak". Ennek oka egyrészt a lótartás okainak megváltozása, a mezőgazdasági szektorok gépiesítésével a lóhasználat ma már sok ágazatból kiszorult, főleg hobbiból tartanak az emberek lovakat. Példásan mutatják be, ahogyan a kortárs gazdasági helyzet és környezet, valamint a bürokrácia és az engedélyek és vizsgálatok sokasága hogyan lehetetlenít el egyes hagyományos mesterségeket, hogyan válik egy többszázéves múltra visszatekintő, hagyományokat őrző tevékenység illegálissá és könnyen büntethetővé.

Somnakuno Drom - Aranyút

*„Égi madár hegyen-völgyön megszállhat,
Társra helyen társra megint találhat:
Jaj, de nekem nincs se hazám, se párom,
A világot egyes-egyedül járom.”*
(Arany János - A bujdosó)

A 2015-ös BUVERO tábor teljes mértékben Nagykőrös városához köthető. A korábbi években a tábor diákjai a forgatások alkalmával Magyarország különböző pontjaira utazhattak. A 2013 és 2014-es táborok során három külső forgatási helyszín volt, ahol a helyi roma közösségek életébe nyertek bepillantást a csoportok és ezekből a találkozásból kiindulva kellett önállóan kitalálni, előkészített és megvalósított filmet készíteniük. Ez a fajta utazás a legutóbbi táborban nem tudott megvalósulni. Ennek Bársony Kata elmondása szerint több oka is volt, de elsősorban kellő pénzügyi támogatás hiányával magyarázható. A Somnakuno Drom magyar nyelven "Aranyutat" jelent és már címében is utal egyszerre az egyes roma csoportok vándorló életmódjához gyakran kötött útmotívumhoz és Arany Jánoshoz is, aki Nagykőrösön született.

A rövidfilmben párhuzamosan jelenik meg egy lány sárga/arany színű kendővel, ahogyan bejárja Nagykőrös városát és végezetül az Arany János Muzeum előtt készíti magáról képeket, valamint a tábor diákjai ahogyan pár-soronként Arany *A bujdosó* című versét olvassák fel. Ezzel a párhuzamba állítással és az aláfestő zene használatával, a képi és hanganyagok egymásba csúsztatásával erőteljesen kísérleti jelleget vesz fel a film. Könnyen vonható párhuzam a vers (fentebb idézett) szövege és az "Valaha madarak voltunk..." roma eredetmonda között, amit a 2014-es táborban már filmesen is feldolgoztak. A Somnakuno Drom hangulata kezdetekben melankolikus, összhangban van a vers hangulatával és szövegével. Az útonlétet kifejezetten a honvesztettségel és egyedülléttel párosítja. Ez a hangulat csak a film felénél változik meg, amikor is a zene felélénkül, a lány pedig elérkezik sétája során az Arany János Múzeumhoz, ahol viszonylag a vers is feloldódik az ég, mint otthon megtalálásában és ezzel a tudattal való megbékélésben.

Ebben a filmben válik szemmel láthatóvá, hogyan történt a kooperáció a különböző filmes és egyéb csoportok között a tábor során, hiszen a tábor minden jelen lévő tagja felolvasott és részt vett, szerepelt a filmben. Galyas Gyula elmondásából tudhatjuk, hogy nem volt szigorú megkötés a csapatok között, kifejezetten élvezték azt ha egymás filmjében közreműködhetek, így előfordult, hogy voltak akik majdnem minden filmben valamilyen munkafolyamatban részt vettek. Leggyakoribb ezek között a szereplés a filmekben, valamint az operatőri munka. Így az előre meghatározott csoportok gyakran alakultak még a hét során, ahogy egyre inkább kiderült, ki miben tehetséges vagy melyik az a munkafolyamat, amit leginkább kedvel. Itt fedezték fel például a film főszereplőjének, Balogh Boglárkának színészi tehetségét, aki ezek után kezdett el színészetet tanulni.

A múzeum előtt a lány arca is vidámabb lesz, egyfajta otthonra találásként is értelmezhető számomra a jelenet, ahogyan önmagáról is képeket készít és ezeket a képeket is láthatjuk a filmben. A Ló Passportban is megjelenő mindennemű jellegében is önképköltés tehát itt is megjelenik. Hangsúlyozottá válik a kép önkép jellege.

Stolperstein - Botlatókövek

A BUVERO táborok Magyarországon forgatott filmjei között minden évben volt legalább egy, ami a roma holokauszt - romani nyelven Porajmos - borzalmainak állít emléket. Ezt a témát dolgozza fel részben a Stolperstein című dokumentumfilm jellegű rövidfilm is, ami kifejezetten a helyi történelemre és emlékezetre fókuszál. Ezen túl azonban egy a filmben szereplő interjúalanytól rengeteget tudunk meg Nagykőrös városáról és korabeli társadalmáról, a roma és nem-roma, roma és zsidó közösségek együttéléséről.

A film az első pillanattól fogva tematizál és keretet ad tartalmának, egy idős hölgyvel készített interjúrészletet hallhatunk, amiben a vagonírozás éjszakájáról való emlékeit meséli el. A film egyik készítőjével, Balogh Zsanettel készített interjúm során kiderült, hogy az idős hölgyvel csak hangfelvételt tudtak készíteni, a későbbiekben videós anyagot nem tudtak felvenni, mert nagyon megviselte a hölgyet az emlékek korábbi felidézése. A film kezdetekben riport jellegű, ahogyan az utca emberét kérdezik a botlatókövekről, de viszonylag korán kiderült, hogy nagyon sokan észrevétel nélkül elmennek felette, vagy nem tudnak a létezéséről, vagy arról, minek az emléket őrzi, mire próbálja felhívni a figyelmet.

A botlatókövek jellegzetessége, hogy kis a járdaszinttől való különbsége miatt botlik meg benne az ember, egy pillanatra felfigyel rá de aztán tovább megy. Ezt az analógiát vélte Zsanett felfedezni a holokauszt szó használatában is.

“Kimondom azt, hogy holokauszt, akkor azt válaszolják nekem, igen, szörnyű... De a fájdalmat senki nem érzi át. Én azt akartam a filmnek az elején. Ez pont ugyanolyan hasonlat, mint a botlatókövek. Elmész, majd megbotlasz benne, aztán tovább mész.”

Az interjúval központi szerephez jut Nagykőrös történelme és akár csak a Ló Passport című rövidfilmben, itt is megjelenik a munkahelyek és munkalehetőségek eltűnése. Az interjúalany felsorolja a város különböző gyárait, amiket főként zsidók alapítottak és működtettek, állandó munkát biztosítottak a város és a környező falvak lakói számára. Elmondása szerint a munkahelyeken senki nem tett különbséget roma és nem-roma között, valamint utal a roma zenészekre is. Elmondásából élénk terül egy élénk, jómódú város, ahol harmóniában élnek zsidók és romák egyaránt a többségi társadalommal. Már-már idilli módon mutatja be a két világháború közötti életet, a második világháború és a holokauszt előtti békét.

Zsanett személyesen is fontosnak tartja a gyakran elfeledett vagy elhallgatott népi történetként emlegetett Porajmos emlékét ébren tartani. Családjának a roma üldözésekről szóló történetét interjúnkban is elmesélte, de pár hónappal később a Roma Holokauszt Emléknapiján, április 2-án a Holokauszt Emlékközpontban tartott megemlékezésen is felolvasta. A roma hagyományokban fellelhető női történetmesélő alakja elevenedett meg az egykor BUVERO tábor diákjában. Jellemző, hogy a családban vagy a közösségben a nő feladata a hagyományok átadása a következő generációknak, ilyen hagyománynak számít például az erkölcs vagy becsület (patyiv), a szokások és ünnepek, rítusok átadása, valamint a történelem és a közösség történeteinek továbbadása is.

Paramicha

A tábor filmjeinek műfajait tekintve leggyakoribb a dokumentumfilm vagy a riport, témáját tekintve az érdekképviselet, vagy a hagyományok bemutatása. Ezért is válhat különlegessé a Paramicha, mint animációs film, ami egy mesét jelenít meg. Asbót Márk és Damian le Bas mentorálásának segítségével valósult meg a tábor egyik talán legtöbb munkát igénylő projektje. A mesét Kókai Hajnalka, diák és a film egyik készítője írta már a tábor helyszínén. Ez a fajta mesés történetmondás ismét a női szerepekre vonatkozatható, ahogyan a mesével, annak a tanulságával történik a gyermekek nevelése.

A mesében megjelennek alapvető mesei elemek és fordulatok, ilyennek tekintem részben az út toposzt is. Leginkább szembevetendő ezek közül számomra mégis a hármas szám motívuma, ahogyan a lány útján három különös dologgal találkozik. Mindhárom különös dolog alapvetően egy hétköznapi jelenség lenne, ám egyes tulajdonságuk eltúlzásával vagy felerősítésével válnak furcsává, egyfajta elvarázsoltságot kapnak. Ilyen például a kút, amiben a víz felszíne magasabban áll, mint a kút pereme és még halak is élnek benne, vagy a rózsaszín bagoly. A varázslatos elemek által színessé válik az egyébként egyszerű, lineáris narratívájú történet.

A mese leírásában is olvashatjuk, hogy az összefogást és az összetartozást szimbolizálja. Az animáció második felében megjelenő, már Nagykörösön zajló rész az, ami erre vonatkozatható. A főtéren álló lovaskocsi, és az azt a világ négy égtája felé húzó ló jelenítik meg a történet középponti konfliktuselemét. Nem tudjuk, hogyan keveredtek a lovak ebbe a helyzetbe, ennek megoldáshoz azonban az út során megjelenő varázslatos jelenségek nyújtanak segítséget. Így sikerül végül a lovakat egy irányba állítani, hogy azok újtukra indulhassanak, hiszen ez eddig nem valósulhatott volna meg. Olvasatomban a szekér egyszerre jelentheti a roma identitást, a történelmet, a kultúrát, vagy bármilyen olyan jelenséget, ami egyes szempontokból megosztja a roma közösséget, minek eredménye képpen különböző elveket képviselnek. Ezzel a széthúzással tulajdonképpen ellehetetlenedik egy egységes, a romák többsége által is elfogadott és képviselt identitás, történelem vagy kultúra kialakítása.

A négy ló képviselheti a roma közösség kisebb csoportjait is, de azt, hogy egyes lovak konkrét csoportokat képviselnének nem derül ki, nincsenek erre utaló jelek. Nem utalhatnak erre egyértelműen a lovakat végül megfelelő irányba igazító jelenségek sem. Ezek a csoportok például lehetnek: oláh roma, beás roma, romungro, szinti, vagy egyéb közösségek is. 1971-ben, az I. Roma Világkongresszuson meghozott döntések szerint egységes zászlót, himnuszt, jelmondatot választottak, és ezek erősen hozzájárulnak a mai roma identitás kialakításához. Mindez azonban nem jelentheti azt, hogy a világon egy minden aspektusában egységesnek és homogénnek tekinthető roma nép él.

Valószínűnek tartom, hogy a Paramicha is ezt a közösségen belüli heterogenitást akarhatta megjeleníteni. A konfliktus végül megoldódik, aminek hatására a lovak egy irányba el tudnak indulni, el tudják húzni a szekeret és a lány benne ülő testvéreit. Daróczi Ágnes egy előadásából kiderül az is, hogy a testvér szó egyes roma közösségen belül nem feltétlen vérrokonság szerinti testvérekre utal, hanem a közösség tagjaira általánosan.

Tabu

A Tabu című filmre mindenki úgy emlékszik, mint arra a filmre, ami egy nap alatt készült el és mégis a legnagyobb hatást keltette a nézőközönségekben és a tábor diákjaiban egyaránt. Valószínűleg ez a tábor, valamint az eddig készült BUVERO filmek egyik legemlékezetesebbje. A témák szelekciójában különösen fontossá válik az identitás, legerősebben a Tanu c. filmben válik azzá a roma női identitás. Zs: „azt hiszem ott mindenki számára látható, kik az oláh cigány lányok”.

Pala Máttyás

Romák (ön)reprezentációja a mai magyar online médiában

Írásomban az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Média és Kommunikációs Tanszéke által koordinált és támogatott Romakép-kutatás tematikájába kapcsolódom. Alapvetően a youtube.com videó megosztó portálon elérhető „*Dikh Tv Gypsy Tv – Magyarország első roma online tv-je*” nevű csatorna tartalmi (kvalitatív) elemzését tűztem ki célul. Írásomban olyan részletek bemutatására és alapos elemzésére helyezem a hangsúlyt, melyeken keresztül érthetővé válhat a reprezentáció morális kérdése 2016-ban, és tágabb értelemben az a folyamat, mely során egy alapvetően marginalizált csoport nem kisebbségként, hanem a tömegmédiá abszolút részeként „reprezentálja önmagát”. Kénytelen voltam itt zárójelent használni, mert egy csoport reprezentációja számtalan kérdést vet fel, s némiképp az „ön” szócskát követő „reprezentáció” szó, s kettejük együttállása magában hordozza a szimplifikáció lehetőségét, melyre azért kell kimondottan ügyelnünk jelen esetben, mert a belülről készült anyagok nem következésképpen jók, s fordítva is igaz ez: a nem romák által romákról készült anyagok nem következésképpen rosszak. A jó é a rossz ilyen szintű szembenállása dolgozatomban csak narratív szinten érvényes, például egyes csoport vagy szereplő által meghatározott jó vagy rossz, mely szituációba ágyazott és lehetetlen lenne meghatározni egy „jó” reprezentáció képet a romákról. Jelen dolgozatnak ez nem is célja, csupán néhány eset elemzésével szeretnék felvillantani alternatív értelmezési lehetőségeket, s bemutatni, hogy a romákról készült vizuális anyagok koránt sem olyan egyértelmű jelentést hordoznak, mint ahogy azt első ránézésre hihetnénk.

A téma kutatását azért tartom fontosnak, mert (1.) folyamatban van, ezért aktuális és hosszú időn keresztül kutatható, (2.) hangsúlyosan jelenik meg a cigányság, mely egy többségi médiában marginalizált csoport, itt azonban „alap”. Minden szerepben, a kamera előtt és mögött is cigányok vannak, és ahogy egy interjúból kiderült, alanyom feltételezése szerint a képernyők előtt is cigányok vannak.(3.) A tartalmak és a készítők hozzáférhetőek, kooperatívok. (4.) A Dikh Tv egy megnyilvánulási forma, de (ahogy azaz interjúelemzésből is kiderül) sokkal többről szól. Valójában univerzális gondolatokat fogalmaznak meg magukról a készítők (vagy sokkal inkább arról, hogy milyenek szeretnék látni magukat, mint cigányokat).

A vizsgálat első szakaszában leszűkítettem a YouTube csatorna anyagát és fókuszba helyeztem a 2015. december 10-től 2016. március 29-ig feltöltött anyagokat. Az adatbázisba ez alapján hetven videót vettem fel, mely összesen hét óra harmincöt percnyi anyagot jelent. 2016. március 30-án (ekkor rögzítettem a videókat az adatbázisba) a csatorna legnézettebb videója 144'736 kattintásnál, az összes videó együtt pedig 653'475 kattintásnál tartott.

A következő lépcsőben ezt a hetven videót megtekintettem és címkék segítségével egy tipológiába rendeztem, mely alapján az anyag feldolgozhatóvá válik, s képet kapunk arról, hogy valójában milyen tartalmak és témák kerülnek előtérbe. A címkék használatánál úgy határoztam, hogy nem egy előre kialakított rendszerbe helyezem a videókat. A megtekintés során az első videótól kezdve folyamatosan generáltam címkéket, szükség esetén akár többet is, de mindig rögzítettem a generált címke jelentését. Ha hasonló videóval találkozom később, akkor visszanyúltam a korábbi címkéhez, hogy azt is „ráragasszam”. Egy videóhoz igyekeztem több címkét is alkalmazni, mely ez által árnyalja a videó tartalmát és az

összegzéskor kiemeli, hogy melyek azok a tartalmi elemek, amelyek nagyobb arányban fordulnak elő.

A vizsgált hetven videó esetében leggyakrabban, 39 esetben regisztráltam olyan videót, melyben fő tartalmi elemként kerül bemutatásra zene, mely szórakoztató anyagként jelenik meg például kívánságműsor, élő zene vagy buli alkalmával. Ehhez 21 esetben társult tánc, szintén szórakoztató jelleggel. Itt azért van szükség a zene és a tánc szórakoztató, illetve nem-szórakoztató jellegű kihangsúlyozására, mert 3 esetben ugyan volt zene, de annak vallási kontextusa miatt a szórakoztató zenétől elválasztottam és külön soroltam be. Mind a három vallási zenéhez tartozott beszélgetés, ezért ennek is külön csoportot hoztam létre. További tizennégy esetben tartalmazott a videó közvetlen utalást az Országos Roma Önkormányzatra (ÖRO) és két esetben a Fővárosi Roma Oktatási és Kulturális Központra (FROKK). Négy esetben rögzítettem hangsúlyozottan hagyományörző tartalommal rendelkező videót, három esetben mutattak be nekünk portrészzerűen egy zenészt és egy esetben olyan sikeres embert, aki nem köthető a zenéhez, de roma. További egy esetben irodalom, költészet témában azonosítottam egy videót. Két esetben mutattak be tehetségkutató szándékkal valakit. Két esetben az emberi test szépítésével kapcsolatos tanácsokat tartalmazó videót. Egy esetben jótékonyági felhívást. Egy esetben főzést. Egy esetben megemlékezést a roma gyilkosságokról. Két esetben pedig saját csatornáról készült werk-videó képezi a tipológia részét.

A címkék videónkénti eloszlása az alábbiak szerint alakult: harmincöt videónál elég volt egy címkét használnom a besoroláshoz. Huszonhét videónál használtam két címkét. Négy videó esetében használtam három címkét és további négy videónál használtam egyenként négy címkét.

A kutatás második fázisában interjúkat készítettem, melyeken keresztül szerettem volna megismerni a készítők belső nézőpontját. Az interjúkra úgy tekintek, mint a tudás közös megkonstruálására, s nem pedig valamiféle olyan technikára, mely a mélyről anyagot hoz a felszínre. Ugyanis azzal kellett szembesülnöm, hogy több esetben is nekem magyaráznak. Nekem, gádzsónak, aki kijön az egyetemről és nyilvánvaló kérdéseket tesz fel, azt gondolom ez alapvetően befolyásolta az interjúk alakulását.

A fent bemutatott tipológia alapján a legnagyobb arányban a szórakoztató zenés videók alkotják a csatorna gerincét a vizsgált időszakban, kívánságműsor keretében. Felmerül a kérdés: Miért használják a készítők ilyen magas arányban a kívánságműsört 2016-ban, a YouTube-on. Ez az adástípus már régóta korszerűtlenként élt a fejekben, mely kiment a divatból. Itt mégis hangsúlyozottan van jelen.

„(...)ha valaki kér egy számot mondjuk Salgótarjánban és küldi mondjuk Angliában lévő, kint dolgozó sógorának, testvérének, rokonának, lányának, fiának.. az meg fogja nézni és az Angliában élő sógora is meg fogja osztani és az ottani környékbéli családtagok és mindenki más megfogja osztani ezt a műsört.”

Az interjú alanya pillanatok alatt rendkívül tisztán felvázolta koncepcióját a kívánságműsorról, melynek kulcsa a transznacionalitás. A felület segítségével nem csak egy bizonyos területen, hanem mindenhol jelen tud lenni a műsor, melynek közönsége nem egy területre és nem egy lokális csoportra korlátozódik, például a magyarországi cigányokra, hanem mindenkire, aki cigány és beszél magyarul (a műsorok magyar nyelven vannak). Tehát egyrészt feltételez egyfajta elvándorlást a cigányok körében, mert alapvető koncepció, hogy

vannak „kint” élő, elvándorolt cigányok, akiket felhelyez az adatközlő a mentális térképre, melyen a műsor nézői szerepelnek. Ezek a „kint lévő” emberek az interjúalany narratívájában dolgozóként jelennek meg (mintegy rácsfolva arra a többségi társadalomban élő sztereotípiára, hogy a cigányok nem akarnak dolgozni), Nem is egyszerűen a dolgozás lesz hangsúlyossá, hanem az áldozathozás a munkáért, mert még az országot is képesek elhagyni érte. Majd megjelenik egy vélt kapcsolati hálózat, melynek a szerepe az interjúalany szempontjából a terjesztés (megosztja a videót valaki és az ismerősei is megnézik). Ebben a koncepcióban elég néhány „kint” élő ember, akik megosztják a videót, ami így önálló életre kel. Ennek a megosztásnak az alapja a részvétel, mely során a műsor készítői beemelik a „kinti” (angliai vagy magyar cigány) embereket, akik így részeseivé válhatnak a *Dikh Tv*-nek. Ez a részvétel ad lehetőséget arra, hogy érdekeltté váljanak a megosztásban, a terjesztésben a műsor fogyasztói, hiszen ők is szerepelnek benne, róluk szól. Ezáltal háttérbe szorítva olyan tényezőket, mint a műsor technikai minősége és kivitelezése. A technikai problémát pedig egy hivatalos televízióval szemben nem eltitkolni akarják, hanem vállalják, s része a koncepciónak. Ez a fajta bevállalás eredményezi azt, hogy a hibák nem kínosként és nem bakiként értelmeződnek a néző számára, hanem a műsor szükséges velejárójaként.

A narratívában megjelenő láncolat is érdekessé válik: hosszan sorolja az interjú alanya, hogy kinek kérnek számot („sógorának, testvérének, rokonának, lányának, fiának”). A felsorolásban szereplő státuszok mind családi alapon szerveződnek, s fontos kérdéssé/témává válhat egy esetleges visszakérdezés során, hogy egy piaci alapon működtetett, profitorientált vállalkozásnál miért szerveződik hangsúlyozottan családi alapon a közönség? Esetlegesen az emberek vélhetnék úgy is, hogy a „cigányok jobban családban élnek”, mely előző négy szó önmagában is meghatározhatatlan az elemzés szempontjából és egyenes kapcsolatot nem látok e gondolat és az adatközlő által elmondottak között. Csak szeretnék rávilágítani arra, hogy ismételten reflektált az interjú alanya egy romákkal kapcsolatos sztereotípiára, a családra és annak fontosságára. Akarva vagy akaratlanul az interjú során azt érezhetjük, hogy végig sokkal többről van szó, mint tévéről/online csatornáról. Folyamatosan alapvető - a cigánysággal kapcsolatos - kérdéseket érintünk, nem hangsúlyozottan, hanem finoman a sorok között. Alapvető részévé válik a közös gondolkodásnak ez a jelenség.

Mint ahogy az is alapvető motívummá lesz, hogy „cigány”. De milyen szerepet játszik vagy játszhat a „cigány” megjelölés, mint hangsúlyozottan identitásképző elem egy online videócsatorna kialakítása során?

„Nem lehetsz máshol, nem tudod máshogyan pozícionálni magadat, érted. Tehát hogyha én most csinállok egy... tizenkét cigány összeáll és csinállok egy animal csatornát, érted, akkor előbb utóbb kiderül, hogy tizenkét cigány csinál egy állatokról szóló, vagy az élővilágról vagy az élőlényekről szóló csatornát (...) muszáj valamilyen problémára, probléma halmazmennyiségre választ adni. Belső lelki kényszered, önbecsülésed, büszkeséged, az emberi mivoltod, a létezésed tudata és a világban elfoglalt helyed már alkalmassá tesz minket arra, hogy felfogjuk, mi is történik velünk.”

Az interjú alanya szerint nincs választási lehetőség sem a televízió, sem az egyének számára. A televízió önmagában nem létezik: azoknak az embereknek a „lenyomata”, akik létrehozzák, és ezen keresztül értelmezik az őket körülvevő valóságot, ezért is kerülhet ez a téma kulturális antropológiai kutatás és médiakutatás keresztmetszetébe.

A csoporthoz (cigánysághoz) való tartozás vállalásának feltétele a külső kijelölő által meghatározott csoporttagság. Tehát a cigányság a nem-cigányság által nyeri el (ebben az

esetben) pozícióját, hiszen ha mindenki cigány lenne, nem igazán tudnánk cigányságunk mibenlétét megragadni.. Ennek leírása jelen esetben azért nagyon fontos, mert (1) egy hangsúlyozottan cigány ember narratíváin keresztül közelítünk a cigányság és a csoport/csoportidentitás vállalásának, hangsúlyozásának kérdéséhez. A külső kijelölés azonban nem feltétlenül szükséges, mert a belső kijelölés is lehetséges, de abban az esetben, ha feltételezhető külső kijelölés, nem hagyható figyelmen kívül ennek megértése. (2) Ez a fajta külső meghatározás jelentősen eltér például a társadalomtudományokban alkalmazott jelenlegi etikai elváróktól – például egy kutatás esetében az válik cigánnyá, aki magát annak tekinti és a kutatónak nincs joga vagy lehetősége az után cigányként kezelni valakit, miután ő saját magát nem így identifikálja. (3) A „*Dikh Tv – Gypsy Tv*” esetében a televízió cigányként való meghatározottsága a külső meghatározásra ad erőteljes választ („*előbb-utóbb kiderül, hogy tizenkét cigány csinál egy...*”). Ez a válasz arra az előfeltételezésre érkezik, hogyha tizenkét cigány készít egy állatokról szóló csatornát, akkor már nem is az állatokról szólnak azok a műsorok, hanem arról, hogy cigányok készítik azokat a műsorokat. Egy médiakutatás során azt vizsgálták, hogy miért nincsenek cigányok a reklámokban. Az egyik reklám cég igazgatója azt mondta az interjú során, hogyha cigányok szereplnének egy reklámjában, az emberek szemében az már nem a termékről, hanem a cigányokról szólna.

Jelen esetben is, mintha valami hasonlóról lenne szó, csak az ellentétes előtaggal. Kijelentik, hogy cigányok, kihangsúlyozzák, hogy ez egy cigány televízió, s mintegy elébe mennek a dolgoknak: a cigány ugyanis a reklámos példa esetében arctalan tömeg lesz, „csak egy cigány”, a *Dikh Tv* esetében a cigány nem arctalan lesz, hanem egyén, aki a saját hangján, stílusában, személyiségével és nevével szól a közönséghez. Ez önmagában óriási különbség, melyen keresztül megérthetővé válik, hogy a televízió műsor készítése miért válik morális feladattá, küldetéssé, melyet vállalni kell („*Belső lelki kényszered, önbecsülésed, büszkeséged...*”).

„Van egyáltalán szükség a cigány tévére? És nagyon megütötte ez a fületem, mert rájöttem, hogy egy cigány, hogy gondolkodik és egy magyar, hogy gondolkodik. Van egy szegény cigány és van egy gazdag magyar, akkor megkérdőjelezi, hogy te neked kéne élned? Te miért élsz? Érted? Hát teljesen nyilvánvaló, hogy szükségünk van egy cigány televízióra. Napnál világosabb számomra, hát mi sem lenne természetesebb, hogyha jó fej kormányai lettek volna Magyarországnak, hogy uraim itt éltek, ápolni kell a kultúrákat. Csinálunk egy cigány televíziót, csinálunk cigány múzeumokat, intézményekkel látjuk el a cigányokat, a legjobb integrált iskolákat valósítjuk meg.”

A szubjektív énben a téma kifejtése kapcsán két kategória jelent meg: (1.) cigány és (2.) magyar. Fontos tisztáznunk, hogy mit is jelenthet az adatközlő ilyen típusú besorolási modellje a jelenlegi kutatás kapcsán. A legfontosabb cél egy televízió létrehozása, ezután az életben tartása, majd pedig a nyereséges üzemeltetése. Ebből következően fogyasztókra van szüksége, melyet saját maga és a nézők számára is világossá kell tenni. Milyen alapon szerveződhetnek a televízió tartalmainak fogyasztói? Jelen esetünkben vállaltan etnikai alapon, a cigány televízió készítői és fogyasztói a cigányok. A közönséget két részre bonthatjuk az alapján: (1.) a cigányok, adatközlőm és a videók is folyamatosan erre tesznek utalást, (2.) a nem cigányok, hiszen pont a zenék és a zenei műsor az, melyet ez a közönség is előszeretett fogyaszt.

Az interjú alanya tovább folytatja gondolatmenetét saját tipológiájában, ahol a „magyar”, mint az elnyomó, a „cigány” pedig mint a kiszolgáltatott jelenik meg vele szemben. Talán ennek a fajta (interjúrészetben ismertett) kiszolgáltatottságnak lehet a velejárója, hogy az adatközlő

mintha egymást kölcsönösen kizáró kategóriákat állítana fel. A helyzet nem ennyire egyszerű, hiszen ha adott egy ember, aki saját magát cigánynak tartja különböző „belső lelki” okokból kifolyólag, de környezete ezt nem tudja, az illetőt nem azonosítja cigányként, vagy adott egy ember, akinek identitásában semmilyen szinten nem játszik szerepet az, hogy ő cigány, de külső környezete cigányként azonosítja és elkezd ez alapján kezelni: tehát ezek a kategóriák nem zárják ki kölcsönösen egymást. Érezzük már, hogy ez a két kategória közelről sem meghatározható, hanem helyzetről-helyzetre változik, mindig valamivel szemben.

Az adatközlő saját létének teljes megkérdőjelezéseként éli meg a visszautasítást, melynek „oka” a másként gondolkodás. Az esetet nem üzleti döntésekre vezeti vissza, hanem etnikai ok-okozati kapcsolatot feltételez, mely abból is következhet, hogy saját identitásának hangsúlyos része a cigány identitás, ez az a szál, melyre felfűzi életét, s melyen keresztül értelmezi azokat a társas interakciókat, melyekben részt vesz.

Az idézett részben az adatközlő több egységet állít elénk: (1.) cigány-magyar megkülönböztetés, (2.) ebből fakadó eltérő gondolkodásmód, (3.) az eltérő gondolkodásmódból adódó lét-megkérdőjelezés, (4.) ennek a megkérdőjelezésnek a saját mezőn kívülre helyezése és pozicionálása a politikai szférában, (5.) azoknak az intézményeknek a megjelölése, melyeket az adatközlő megoldásként kommunikál, mellyel csatlakozik a cigányság emancipációs törekvéseiről szóló tágabb narratívához.

„...olyan képet tudok festeni, amelyben a Lidl, az Auchan, az összes ruhamárka, az összes gyógyszeripari cég, az összes Danone reklám, az összes mindenki azt mondja, hogy kurva ötletes a cigány tévé, nagyon ötletes, nagyon jó minőségű cuccost nyom ki, tehát a cigányság szűz piaci terület. Hát reklámozzunk oda is. Bár még nem annyira fizetőképes, de...”

A cigányság márkaként is megjelenik mind az adatközlő elképzelésében (és televízió tartalmaiban). Itt ismételtén egy „csomóponthoz” érkeztünk, ugyanis a cigány televízió etnikai megjelölése nem csak „befele”, a „cigányok” számára jelenik meg, hanem kifele is, mintegy olvasztótégelyként szolgálva, mely tégelyben megtalálható vásárlóerőt az adatközlő vonzónak találja mások számára. S ezen keresztül új szempontot, a gazdaságit emelhetjük be (ideológiai és morális okok vagy sokkal inkább narratívák mellett) vizsgálódásunk mezejébe. Az adatközlő narratívájában az integráció politikai szinten nem jelenhetett meg, ezért az leszivárgott a fogyasztási szintre, ahol megvalósulhat a totális egyenlőség. A pénztárgép előtt nincsenek többségek és kisebbségek, nincsenek színek és nyelvek. Jól tetten érhetően haladunk egy erős önkijelölés útján, amikor a csoport prominens tagjai jelölik ki az értékeket és húzzák meg a határokat. Ez a fajta kijelölés azonban egyfelől a pénztárgép előtti egyenlőséget biztosítja, ahol utópista módon nem egyénként jelenik meg a résztvevő, hanem vásárlóként. Másrészt pedig hangsúlyozottan ketté bontja cigány és nem-cigány vásárlóra az embereket, melyen keresztül újra kitermeli a cigány fogalmát, melyet egy vélt piaci szerepként értelmez.

„Érted? Viszont, ha már cigány vagy akkor terméket kapcsolunk össze. Az emberit, azt a jó érzést összekapcsoljuk a cigánnyal, meg a coca-colával... Érted? (...) Taste the feeling!”

Világossá válik, hogy az adatközlő számára a cigányság, mint eszköz jelenik meg a kívánt célok elérése érdekében. Az etnikum határainak kijelölése után, a határ „jó” oldalán elhelyezkedő embereket elkezd az adatközlő önkényesen kijelölni valami olyannak, ami számára jó, s melyről azt sugallja, hogy gazdasági potenciállal járhat majd. A cigányt összekapcsolja nem csak egy termékkel, hanem egy érzéssel. A cigányt már nem csak

felhasználni kell, hogy költse a pénzt, hanem már szeretni is kell. Számomra ez egy nagyon erős megjelenítése egy csoportnak, ahol már nem azt mondják meg, hogy mit kell tennem (például az előző oldalon vásárolni), hanem miként kell ezt megtennem: *Taste the feeling!* Szeretve, jó érzéssel.

Az egyik oldalán egy tárgy, fogyasztási és élvezeti cikk, a másik oldalon pedig emberek. S mégis e kettő között, mintha egyenlőségjelet éreznénk, vagy legalábbis törekvést erre. A fogyasztási cikkhez, a Coca-Colához kapcsolódó érzést pedig az etnikum egy tagja, szószólója használta.

Ezzel kapcsolatban azt a fontos kérdést kell feltennünk, miként fogadnánk a Coca Cola – cigány párhuzamot abban az esetben, ha ezt nem az etnikai csoport egy tagja, hanem például valaki olyan közölné velünk, akiről előzetesen azt feltételezzük, hogy attitűdjei erősen cigányellenesek. Talán kontextus függőként, de ki teremti meg vagy ki jogosult megteremteni ezt a kontextust? Jelen esetben az etnikai közösség egy tagja, aki önként vállalja a kijelölő szerepét, (1.) valamiféle morális értékrendszer alapján, (2.) gazdasági előnyök kiaknázására. A határok ilyen jellegű meghúzása az etnicitás erős jelenlétét érzékelteti működés közben. Amikor a kollektív identitást kijelölő felülről érkezik és látszólag nem kívülről, hanem csoporton belülről, s jelölési folyamatai morális okozati láncot követnek, azt a külső szemlélő hajlamos a „nyilvánvalóan jó” irányának elkönyvelni. Mintha a közösség/csoport egy tagja vagy tagjainak egy része kezdene bele egy furcsa jelölős játékba.

Ilyen elvek mellett szerveződik a csoport önreprezentációja. Nyilvánvaló, hogy ez a fajta önreprezentáció csak egy kisebb csoport reprezentációs szándéka a többség felett, azonban arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy milyen hatással lesznek ezek az előállított anyagok a fogyasztóira.

„Tanultunk egyetemeken, főiskolákon. Kijártuk a cigányélet minden csínját-bínját. Voltunk nagyon fent, az egyik pillanatban Magyarországot képviseltem mondjuk Brüsszelben, amikor az Unióban belépett ugye Magyarország. És a belépés előtti években, ugye volt a Magyarország bemutatkozók Európának, különféle kulturális eseménysorozat... Horváth Ilonával léptem föl, a Muzsikás együttesel. Muzsikás és cigány zenekar volt, és képviseltük Magyarországot Brüsszelben az Európai Unió közepén... Akkor te ki vagy? Akkor te ki a fasz vagy abban a pillanatban? Egy állatcsatornát készítő cigány vagy... vagy egy... ki vagy? Egy magyar állampolgár vagy, aki cigány történetesen és a magyar és a cigány kultúra együttesen mutatkozik be egy kurva idegen ország, kurva idegen kulturális életébe. És nem belga vagy, meg nem állatvédő, semmi nem vagy. Cigány vagy, zenész vagy, magyar vagy, egy vegyes-vágott vagy, aki képvisel egy országot. Itthon ebben a történetben nem lehetsz más csak cigány.”

Az interjú befejezésekor egy levegővételbe sűrítette az adatközlő, hogy az oktatáson keresztül melyet az interjú során kitörési pontként értelmezett közelítünk egy vélt/valós „cigányülethez”, melynek tapasztalatai hitelesítik a cigány identitáshoz való tartozást (vagy akár ennek részét és képezhetik). Ezután meghatározza saját rangját, hol, kikkel és miért zenélt, mintegy hitelesítik a felsorolt lépések (iskola, cigányélet csínyja-bínyja), s ez a pont, amikor rangban képviselte Magyarországot, és az ott jelen lévő emberek számára „magyarként” jelölődött ki, pusztán a környezet adta motívumok miatt (Magyarország bemutatkozik), miközben önmagát cigányként jelöli meg ebben a helyzetben is. Azt, hogy magyarként jelenik meg mások számára Brüsszelben, az interjú szövegében „vegyes-vágott”-ként jellemzi magát, kettős identitásként tudjuk értelmezni ebben a szituációban. Miközben

itthon (Magyarországon) ez a kettősség nem jelenik meg az interjúalany (és a televízió) narratíváiban, hanem a „cigány” oldal kerül előtérbe a „magyar” oldallal szemben, ez a hangsúlyos. S magát az identitás megfogalmazását pedig jól láthatóan valamivel szemben, valami ellen megfogalmazott identitásként értelmezhetjük.

„Arra jöttem rá, hogyha békében szeretnék élni magammal, akkor kell, hogy tudjam, hogy ki vagyok, honnan jöttem, hogyha az én identitásom erős és büszke vagyok arra, hogy kik a felmenőim, szeretem őket és elfogadom őket” Fogalmaz Szalóki Ági az egyik videóban. Jól összefoglalva azt, hogy a modernitásban mennyire fontos szervező elemmé válik az identitásnak ez a fajta vállalása, „tudása”. Minden változik, de tudni azt, hogy honnan jövünk mintegy garancia arra is, hogy merre fele tartunk. Biztonságot nyújt, mely által az élet megélhetővé válik, s ez a fajta erős strukturáltság mederben tartja életünket, azt a látszatot keltve, hogy ezáltal létünk értelmet nyer. Dolgozatom első felében erre a felértékelődött új identitásra szerettem volna, felhívni a figyelmet. Ez az identitás alkalmas arra, hogy nem csak egyéni, csoportos, de piaci funkciót is betöltsön, mintegy eladva és újraértékelve a cigány-identitást.

Az újraértékeléssel kapcsolatban a kutatás során mindvégig gondban voltam: van-e bárkinek is joga vagy lehetősége ilyenre? Akarva akaratlanul a leegyszerűsítés elemeivel kell operálnia az identitás újrafogalmazása során az identitás megalkotójának. A Dikh TV ennek az új üzenetnek válik a közlő csatornájává.

*

A rendszerváltást követő eufória hamar szertefoszlott, 1993-ra már látszott, hogy az új rendszernek nem csak nyertesei, hanem vesztesei is akadnak szép számmal. A (gazdasági) vesztesek, ahogy az lenni szokott az alsóbb társadalmi rétegekből kerültek, s fokozatosan egybemosódott a kilencvenes évek végére a cigányság és a szegénység és nem volt feltétlenül világos, hogy ez most egy etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája.

Mindeközben a cigányságról alkotott médiakép is jelentős változásokon megy keresztül. 1992-től a Magyar Televízión hetente jelentkezik a Patrín Magazin, mely egészen 1998-ig sajátos helyet foglal el abban a magyar televíziós közegben, ahol alapvetően a cigányok csak a bűn, a szegénység vágóképei.

A kilencvenes évek roma emancipációs törekvései azonban más úton indultak el. A jelszavak az érdekvédelem, a segítség és a bemutatás voltak. Ma ezek a jelszavak számomra a Dikh Tv alapján a szerethetőség, testvériség, közösség. A kilencvenes évek Patrín Magazinja egy küzdelem a roma részről egy ellenféllel szemben, akit nem sikerül azonosítani. Bár a cigányok névvel, személyként jelennek meg (eleve szóra érdemes, hogy egyáltalán megjelennek közszolgálati közegben a híradón kívül), megismerjük személyiségüket, motivációjukat, de a másik oldalon például az örkényi rendőrtámadásnál a támadó fél névtelen, arctalan. A rendőr rendőrként jelenik meg, aki a magyar állam nevében megtámadja saját állampolgárait. A televízióban azonban személyként, névvel és arccal jelenik meg a rendőrség képviselője, aki hárít és az együttműködés jelszavait hangoztatja. Kicsúszik a kezünk körül az elkövető, a rendőrség. Mintha ezen a fogalmon kívül nem tudnánk tovább lépni, sem a konkrét rendőrökre, sem a rendőröket irányító államra. Ezt értem az alatt, hogy láthatatlan az ellenség.

„Mindeközben a rendszerváltás után egyre inkább az volt a meghatározó, hogy nem laktunk együtt, nem dolgoztunk együtt és nem tanultunk együtt, úgyhogy a cigányokról kialakított képet egyre inkább a tömegmédiá határozta meg.

Ha a tömegmédiából egy vállalható cigánykép „köszön be” az emberek nappalijában, akkor az más lelket ad, más hozzáállást teremt és ettől könnyebb lesz élni. ”

Fogalmaz interjújában egy másik adatközlő, aki meghatározó szerepet töltött be a kilencvenes években a romákról szóló televíziós anyagok szerkesztésében. Narratíváiban alapvető fordulópont a rendszerváltás, de ez a fordulat kettős, egyrészt jelenti azt, hogy az el nem ismertségből, a tagadásból hirtelen kilépnek a nyilvánosság elé, de ez a kilépés nem a felszabadulás, hanem a stigmatizáció erejével hat. A korábban elfojtott indulatok törnek a felszínre, s ennek kezelése, kommunikálása egyfajta szabadságharcot generál a Patrín Magazinon belül, amikor a műsorkészítés már nem csak egyfajta szolgáltatás, hanem morális kötelesség a „jó ügy” érdekében.

„Csupa olyan érdekvédelmi helyzetbe botlottunk bele, rántottak minket óhatatlanul, ami felfordította az életünket. Nem tehetem meg, hogy elegánsan távolságtartó legyek, kívülről szemléljek, amikor tisztában voltunk a média jelentőségével.”

Ezen a ponton vált morális, kulturális kötelességgé a műsorkészítés. A létrehozott kép pedig (1.) valami ellen szól, (2.) valamiért szól, alternatívát nyújt. S éppen ezért kénytelen a roma-kép is visszanyúlni, s kooperálni azokkal a tipikus sztereotípiákkal, mely ellen pozicionálja magát. Az egyik részben a nyolcadik kerületben vagyunk, embereket kérdez a riporter arról, hogy ismerik-e a Dikh Tv-t. A helyszínválasztás is tipikusan az emberek kognitív térképen cigányként megjelenő Népszínház utca és környéke, tehát a műsor ezt visszaigazolja. A megszólalok, pedig mind olyan külsővel rendelkeznek, mely alapján elsődlegesen cigányként értelmeződnek ebben a környezetben.

A kijelölés irányából adódóan, mely eddig kívülről történt meg, most „belső” jelölés történik. De mi ennek a belső kijelölésnek a természete? A belső nézőpontból fakadóan olyan alternatív kép jöhet létre, mely magában hordozza az egyenlőség esélyét: nem csak egy ellenkép vagy tiltakozás az egyoldalú romaábrázolással szemben, hanem alternatív valóság, melyben az elbeszélők saját szabályszerűségei, műfaji sajátosságai érvényesülnek. ->

Alapvető probléma a magyar (médiá) kutatásokkal, melyek a romákról szólnak vagy érintik a témát, hogy sok esetben nem képesek elvonatkoztatni az elnyomó-elnyomott általános elgondolástól, ezért a munkák óhatatlanul a romákat, mint áldozatokat találják meg. Az áldozat azonban minden esetben olyan valaki, akit meg kell védeni, gyámolításra szorul. Kizárólag az egyes esetek mély elemzése nyújthat lehetőséget arra, hogy feltárjuk a mélyebb folyamatokat és túllépünk ez ilyen elnyomó-elnyomott dichotómián alapuló, primer megfigyeléseinken.

*

A következő részben néhány eset részletes elemzésén keresztül szeretném megvilágítani, hogy a Dikh Tv (és az online csatornák) által ábrázolt cigány-kép mennyire szituatív. Egy-egy esetben milyen motívumok által válik felismerhetővé a belső (roma) nézőpont, vagy egyáltalán felismerhetővé válik-e? Fontos kérdés továbbá, hogy mivel szemben jönnek létre a Dikh Tv videói, s mennyiben nyújtanak alternatívát az online világban a valóság értelmezéséhez.

Az első példához egy kilakoltatásról szóló videót választottam. Ez az a téma, ami végigkíséri a magyar dokumentumfilmet, egészen Tarr Béla Családi tűzfészek című filmjétől egészen napjainkig. A videó elején egy felirat található, mely így szól: „*Székesfehérváron kilakoltatási hullám kezdődött. A helyi önkormányzat nem veszi figyelembe azokat a roma családokat sem, akik évtizedek óta rendszeresen fizetik a rezsit és tisztán rendeltetésszerűen tartják fenn önkormányzati bérlakásukat. A filmben szereplő család a szomszédokkal jó viszonyt ápol. LAKNI SZERETNÉNEK BÉKESSÉGBEN!*” A videó a kilakoltatás tervezett dátuma (2016. augusztus 31.) előtt két héttel (2016. augusztus 18-án) került fel a csatornára. Ebben az időpontban a nyilvánosság bevonását segélykérésnek, az utolsó előtti esélynek értelmezhetjük, mely jelentősen eltér például a Családi tűzfészek tematikájától, melynek esetében amúgy a gyártási technológia miatt sem volt lehetséges egy gyors megjelenés és az érintettek helyzetének változtatásai. Ez ma nyilvánvalóan az online videómegosztók adta lehetőségekből és a technikai eszközök könnyű hozzáféréséből adódik. Azonban azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy 11 nappal a feltöltés után a videót 2.204 alkalommal nyitották meg, ez azt jelenti, hogy valamivel több, mint napi 200 megnyitás történt.

A videó elején megtudjuk, hogy a Dikh Tv szerette volna megkérdezni a polgármestert is az ügyben, aki azonban a kérésnek nem tett eleget arra hivatkozva, hogy a város honlapján minden információ megtalálható. („*Szerettünk volna kérni egy interjút a város polgármesterétől, de arra hivatkoztak, hogy az internetes honlapjukon az ügygel kapcsolatos információk megtalálhatóak, így részünkre interjút nem tudnak adni.*”) A politikai személyiség mintegy kivonja magát a megnyilatkozás kötelessége alól, névtelenül jelenik meg, pusztán státuszában, arctalanul. Kommunikációs formája is a közlemény, mely egyoldalúan, hivatalosan közli látszólagos információit az érdeklődővel (a Dikh Tv-vel). Rendkívül érdekel, hogy a kilencvenes években ez az eset teljesen máshogy történhetett-e volna. Egy adatközlő, aki a kilencvenes években dolgozott a Magyar Televízióban így emlékszik vissza a roma műsorral kapcsolatos politika attitűdre: „*Úgy működött a rendszerünk, ha a szerkesztőség arra az elhatározásra jutott, hogy valamilyen ügyben megkérdezzük a minisztert, akkor felhívtuk a minisztert és mondtuk, hogy szeretnénk kérni egy interjút. A miniszter eljött, mert fontosnak tartotta, mert pontosan érzékelte, hogy milyen jelentősége van a médiának. A nyilvánosság fegyver volt, ez tudott közreműködni abban, hogy tényfeltárás legyen, hogy a népek hangot adjon (...)*”.

Az első narrációban a helyi szintű politikai vezető elérhetetlen és megközelíthetetlen, nem kommunikál. A második narrációban az országos szintű politikai vezető együttműködő, kooperatív és törődő. Ez a két modell áll egymással szemben, mintegy húsz év különbséggel. A politikus bezártságából következik a cigányok magukra maradása. A bevezető képsor is ezt kommunikálja: a polgármesteri hivatal zárt ajtaja, ismerteti a műsorvezető a helyzetet, de a küszöböd nem lépjük át, a kamera nem nyer bebocsátást (kép1). Nincs magyarázat, nincs indoklás. A következő képen a család otthonában vagyunk a belső térben, az asztalnál két szereplő foglal helyet. Két szerepet láthatunk: vendég és fogadó. A kamera jelenlétében beszélnek meg a történeteket, s az egész jelenetet a kamerának és a nézőknek prezentálják. Ez a totális belső nézőpont bevonása. Totális, mert nem lehetséges más nézőpont bevonása az esemény elbeszélésébe, és belső (vállaltan cigány), mert a Dikh Tv pozíciójából adódóan képes behatolni és részt venni egy intim és tragikus helyzetben, melynek egyéb esetekben csak egy szűk kör, a család és a környezet vesz részt.

A belső jelenetben bemutatják a kamerának a befizetett sárgacsekkeket és az igazolást. A 6 perc 3 másodperc hosszú videó 1 perc 17 másodperces részénél tekintheti meg ezeket a néző,

ez mintegy alaphangot szolgáltat a beszélgetéshez. „(...) egy igen szép rendezett lakásban él családjával. Itt vannak az asztalon szépen kirakva a nullás igazolások a közműszolgáltatóktól, a befizetett csekkek. De mégis, ki akarnak benneteket lakoltatni.” A felvételeken megjelenő papírok (kép3 és kép4) hitelesítik ezeket a szavakat, s kimondatlanul sugallják a nézők felé, hogy egy tisztességes emberről, egy tisztességes családról van szó. Ezután kezdődhet csak az események részletesebb ismertetése. Néhány felvételen keresztül megismerjük a család lakását (kép5, kép6, kép7, kép8), melyek a tisztességes lakás hitelesítésének képei. Mintha minden szót, ami elhangzik, képekkel kellene alátámasztani ebben a videóban a nézők bizalmának megtartása miatt, majd amikor a férfi szemébe néz a riporter és megszólítja, akkor már tegezi a kamera előtt („benneteket”). Ez bizonyos szintű eltávolítást jelent, amikor a kamera előtt prezentált alanyt objektíven szólítják, de akarva vagy akaratlanul a készítő kénytelen bevonódni és azonosulni a történetekkel, melyet transzformál a nézőknek. Ez a transzformálás könnyebben és hitelesebben megy végre, ha a „barátunkról” beszélünk, őt prezentáljuk „barátként” a kamera előtt, a „mintha mindig is ismertük volna” érzését keltve a nézőben, aki magára ismerhet a jelenetekben.

„Hála az Istennek, nagyon jó viszonyom van a, csúnya szóval élve a magyar lakossággal, magyar barátaimmal és nem csak az önkormányzati bérlakásokból, hanem a saját tulajdonú, a szomszédjaink nagyon kiállnak mellettünk, nagyon szeretnek minket, huszonnégy év alatt semmi gondunk nem volt, soha nem voltunk büntetve, nem volt tartozásunk. Még egyszer meg szeretném nekik köszönni, hogy kiálltak mellénk.” Ismét - az elhangzottakat alátámasztandó - egy papírt tart a kezében a családfő, melyen a mellette kiálló aláírtak egy nyilatkozatot (kép9).

A videó válaszol a cigányok lakhatásával kapcsolatos alapvető sztereotípiákra: nem fizetik a rezsit, rendetlen a lakás és környezete, nem tudnak jó kapcsolatot ápolni a „környezettel” (sic!), nem dolgoznak. Csak, hogy néhány konkrét sztereotípiát felvillantsak a közbeszédből. Ezeket mind tételesen cáfolja a videó. Az eset bemutatása az általánosból megy az egyéni irányába. A kezdeti bevezető és általános szövegeket a személyes tartalom, és ezzel párhuzamosan a bizonyítás narratívái követik. Szinte mondhatjuk, hogy a videó szereplői nem egymással beszélhetnek, hanem a kamerának, a műsor kedvéért. A videó szereplői nem egymással beszélgetnek, hanem a kamerával. De milyen remény marad annak a(z) (roma) embernek, aki ezt a videót megnézni? Nem elég a befizetett számla és a „normális” körülmények sem?

Egy indulatos kommentíró a videó alatt a következő képen fejt ki álláspontját, s talán helyettünk meg is válaszolja ezeket a kérdéseket vele: *„Rohadt szemétládák az én rokonaimat kis gyerekekkel ki tették az utcára. Azt hiszik milliomosok az emberek és tudnak spórolni több milliókat, hogy saját lakást vegyenek. Nem örülnek, hogy rendesen fizetik a lakást és karbantartják és normálisan viselkednek. Semmit nem vesznek figyelembe. Rohadékok dögöljenek meg, ezt azért nem tehetnék meg!!!!”* A „fenti” autoriter eljárással, mely még magyarázat szintjén sem reprezentálja magát, megjelenik a kommentben a „lenti” nézőpont, mely próbálja érthetővé tenni a „fenti” számára, hogy a „lenti” helyzetből nincs kiút és a „fenti” szinten nincs megértés. Világos, hogy ez a szembenállás csak narratív szinten történhet meg a felek kölcsönös láthatatlansága miatt.

Ha a videóról levesszük a hangot és csak a képeket nézzük, valószínűleg nem derülne ki, hogy roma családról van szó. Sem a környezet, sem a karakterek nem tipikusak. A megkülönböztetés az elhangzottakban jelenik meg („magyar és cigány”), de ezt a két

terminológiát is a videó szereplője alkalmazza, jelezve ennek („csúnya szóval élve”) negatív előtagját.

A kilakoltatás mint téma megjelenik az NITV YouTube-csatornájának egyik videójában is. Az érintettek szintén romák, de most a kilakoltatás időpontjában érkezik a kamera, teljesen kívülről, s hatol be a ház belső terébe. A kilakoltatást végző alakok most már névvel és arccal jelennek meg, szemben a kilakoltatandókkal, akik csak „cigány”-ként vannak megjelenítve a videóban. Ehhez kapcsolódóan a felvételeket is a „cigány karakter” (sic!) előállítás határozza meg.

A nyitóképek a rendőrök megérkezését ábrázolják (kép 11, kép 12, kép 13, kép 14), mialatt az ügy részleteit és a nem fizető (hangsúlyozottan) cigányokat bemutatja a narrátor. A rendőrök megérkezésével az autoriter állami hatalom kerül bevonásra, mint az egyetlen megoldás a helyzet kezelésére. Az, hogy a cigányhoz rendőr megy a videóban teljesen alap és jogos, ez alatt azt érte, hogy ez a videóban és a kommentekben az események természetes folyásának menetként van értelmezve. Cigányok, húzzunk egy vonalat gondolatban és a vonal végén a rendőrség van. A nézők számára ez normális, elfogadott logikai következtetés. Ez az eset azonban a korábbival szemben az egyeditől halad az általános fele. A videó elején megismerjük a ház tulajdonosát és a bent lakókat, a végén pedig általánosan beszélnek nekünk kilakoltatásról és teendőkről (17-es kép) egy ügyvéddel. A ház belső teréhez már nem az otthon, hanem a lepusztulás és elhasználódás képei társulnak (kép 15).

Az érintett (cigány) fél nem jelenik meg aktív beszélőként (kép 16), interjút nem ad és álláspontját nem ismerjük meg. Abban az esetben hallatszik a hangja, amikor visszacsatolást ad a többi szereplőknek, de akkor sem hangsúlyos. Több esetben hátulról vagy csak részlegesen ábrázolják. A 16-os képen éppen a videó készítőjét szólítja fel távozásra a bérlő, aki ennek nem tesz eleget és a kamera tovább forog, mely a készítő kezében fegyverként értelmezhető a cigányok ellen: „*A tulajdonos elkeseredésében fordult a stábunkhoz, hiszen a médián kívül nem sok lehetősége maradt*” hangzik el a narrátor szájából a videó felénél. Ez is egy hasonlóan közös vonás: az eset feltárása a kamera szeme előtt csak a végső esetben, utolsó megoldásként történhet meg.

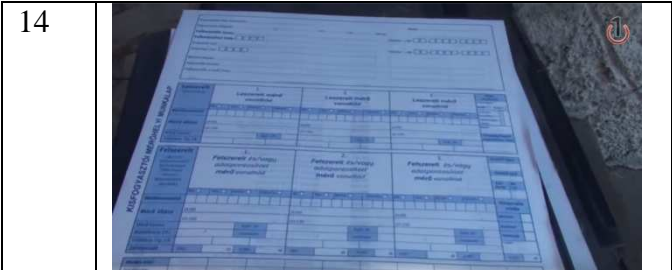
A videó mesélésében az őszinte/hazug, tisztességes/tisztességtelen ellentétpárok jelennek meg. A tulajdonos úgy fogalmaz „(...) küldtem felszólítást. Ő a kis buta azt hiszi, hogyha nem veszi át az ajánlott levelet, akkor... tehát jogerőre emelkedik ugye harminc napon belül.” Gyermekként „kis buta”-ként kezeli le a bent lakókat, akik nem képesek megoldani a helyzetet, hazudnak és legfontosabb céljuk kizsákmányolni a tisztességes embereket. A videó az esetet általános érvényűvé kívánja emelni, ezt egy a videó alá írt hozzászólás a következőképpen interpretálja: „*Tanulság. Cigánynak ne adjatok ki lakást. Ennyi.*”

NITV

Sipos Flóra Borbála

Fotóaktivizmus és romareprezentáció a Rólunk Hozzád Kampány vizsgálatán keresztül

TARTALOMJEGYZÉK □

BEVEZETÉS

1. KERETEK

1.1. KÉPALKOTÁS: KAVICSOK A KAPU KÉT OLDALÁN

1.2. EMBER ÉS INTÉZMÉNY?

1.2.1. CSOSZÓ GABRIELLA

1.2.2. „A VILÁG LEGHOSSZABB PROJEKTJE” - FOTÓKONTAKT KURZUSOK

1.2.3. TRANZIT.HU ÉS A MŰVÉSZEK AZ ISKOLÁBAN PROJEKT

1.2.4. KÖLCSEY FERENC GIMNÁZIUM, GANDHI GIMNÁZIUM ÉS A VÁROS MINDENKIÉ

1.3. MIRŐL NEM SZÓL A TANULMÁNY?

2. MÓDSZERTAN

2.1. CÉLOK ÉS ESZKÖZÖK

2.2. KONCEPTUALIZÁCIÓ / OPERACIONALIZÁLÁS

2.2.1. MÉDIA ÉS FOTÓ

2.2.1.1. NYILVÁNOSSÁG ÉS LÁTHATÓSÁG

2.2.2. DEMOKRÁCIA ÉS PEDAGÓGIA

2.2.2.1. TUDÁS ÉS TECHNIKA

2.2.2.2. ALTERNATÍV MÓDSZEREK - KRITIKAI PEDAGÓGIA

2.2.3. AKTIVIZMUS ÉS FOTÓAKTIVIZMUS

2.2.3.1. AKTIVIZMUS VAGY ÉRZÉKENYÍTÉS

2.2.4. SAJÁTKÉP/ELLENKÉP

2.2.4.1. SZEMÉLY ÉS KÖZÖSSÉG

2.2.4.2. SAJÁTKÉP

2.2.4.3. HATÁS CSOPORTON BELÜL ÉS KÍVÜL

3. TÁGULÓ KERETEK

3.1. ROMA KÉP MŰHELY

3.2. KIÁLLÍTÁSMEGNYITÓ ÉS KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

3.3. TÁRLATVEZETÉSEK

3.4. FOTÓAKTIVIZMUS WORKSHOP

3.5. KITEKINTÉS

FÜGGELÉK

IRODALOMJEGYZÉK □

BEVEZETÉS

Az alábbi írás tárgya a Rólunk Hozzád kampány, a RomaKép Műhelyben (továbbiakban: RKM) végzett kutatói témaválasztás során talált rám. A kutatás menetét nagyban meghatározta az a tény, hogy az RKM intézményi kontextusából indul ki, így a műhely módszertanához híven a láthatóság és az önreprezentáció fogalmai keretezik azt. Mégis a képanyaggal kapcsolatos vizsgálódás mélyebb megismeréséhez célszerűnek láttam túllépni ezeken a határokon.

Az RKM kutatócsoportja Müllner András és Pócsik Andrea vezetésével a 2015 őszén elnyert ELTE Tehetség gondozási Pályázatának köszönhetően három médiatudomány szakos, két kulturális antropológus és (jómagamat is beleszámolva) két szociológus hallgatóból állt össze. Ez a társulás nagyban meghatározta az egyéni kutatási témák és azok módszertanának sokszínűségét és elkülönülését, ami néha nem csak a csoportmunkában, de a kutatás folyamatában is nehézségekhez vezetett. Közös eszmefuttatásaink során fokozatosan döbbsentünk rá szakterületeink módszertani különbségeire és próbáltuk azokat elsajátítva hasznosítani és továbbgondolni. Az egyéni témák csoportban való feldolgozásával megállapítottunk egy irányt, amely többé-kevésbé vezérfonalául szolgált a munkák elkészítésének, ez pedig a sajátkép/ellenkép állítás folyamatának megismerése, aspektusainak feltárása a médiaantropológia jegyében. Ezzel a célkitűzéssel együtt járt önmagunk pozíciójának feltérképezése és szerepünk értelmezése kutatói funkcióinkban, illetve hétköznapi civilként is.

A kutatócsoport munkája mellett, 2016-ben kezdetét vette az RKM egyetemi kurzusa, amin jelenlétünk a kutatói tevékenység részét képezte. Túllépve az egyetemi kereteken, a műhely órái publikus eseményként zajlottak a DocuArt Filmművészeti Központban. A tavaszi szemeszter két fotóanyagot felölelő, rendhagyó fotókiállítással és kerekasztal-beszélgetéssel kezdődött, amelyen Horváth M. Judit és Stalter György Más Világ című fotóprojektje és választott témám, Csozó Gabriella Rólunk Hozzád kampányának képei jártak kézről kézre. Ezt követően a félév során különböző mozgóképi anyagok – közszolgálati műsorok, kampányfilmek, dokumentumfilmek, videóműhelyek és -táborok munkái – kerültek vetítésre és feldolgozásra meghívott vendégeink segítségével.

A Rólunk Hozzád Kampány a Tranzit.hu oldal Művészek az iskolában című 2013-as pályázat keretei között jött létre Csozó Gabriella vezetésével a pécsi Gandhi Gimnázium és a budapesti Kölcsey Ferenc Gimnázium diákjainak, illetve A Város Mindenkié csoport hajléktalan önkénteseinek és aktivistáinak együttműködéséből. A fotók, melyeken egy saját és egy a társadalommal szembeni vágy megfogalmazása látható, egy több héten keresztül futó kooperáció végeredményeként jöttek létre. A kampány képein az alkotók önmagukat jelenítik meg kartontáblákra felírt kívánságaikkal.

Habár a kezdő hangsúly ezeken a fotókon van, mégis a vizsgálat fókuszja a program menetére, a képalkotási folyamatra esik. A projekt bemutatásánál - már csak a kutatás multidiszciplináris jellegénél fogva is - törekedem minél plurálisabb ismertetésére, így az tanulmány körvonalai a következő három kutatási kérdés köré épül fel, vagyis: 1. Hogyan lesz a fotózás aktivista cselekvés a Rólunk Hozzád kampány képeinek esetében? 2. Mi hangsúlyos az önreprezentáció során? és ezeken keresztül 3. Milyen állítanak ellenképet a képek létrehozói, ha állítanak?

Dolgozatom vázát a kutatás személyes és tudományos kereteinek meghatározásával, illetve a módszertani tisztázások után a pedagógia, aktivizmus és vizualitás különös kapcsolatának kifejtésére építem. A képek mögött rejlő demokratizáló pedagógiai folyamatot ismertetve

értelmezem a fiatal roma és nem roma résztvevők saját kép, illetve ellenkép alkotási folyamatait.

1. KERETEK

„Entitás vagyunk, tehát meg kell keresnünk identitásunkat.” (Boglár, 1993)

1. Képpalkotás: Kavicsok a kapu két oldalán

Történt, hogy a nyolcadik kerület egyik közösségi kertjében a magaságysunkat rendeztettem egy-két parcellatulajdonos és kíváncsiskodó társaságában, mikor három gyerek jelent meg a nyitott kapuban. Az elején egész távolról vettem tudomásul, hogy vannak még érdeklődők arra a napra. Ahogy egyre közelebb értem hozzájuk és a többiekhez, egyre tisztábban láttam és hallottam, hogy a helyzet feszültebb annál, mint gondoltam. „Ne csináld ezt!” „Ezt nem így szokás!” „Ha így viselkedsz, megmondalak a szüleidnek!” „Mit ér? Úgyse foglalkoznak veled!” A gyerekek cigányok. A naiv kíváncsiságot félelem és harag lengi körül. A jelenlévő felnőttek némi felháborodással vegyes nyugtalansággal próbálják kontrolálni a gyerekeket, akik a felszólító mondatoknak ellenállva egyre inkább a határokat keresik. Szemetelés és gyalázkodás. Az egyik férfi némi lendülettel lép feljűk, mire kiszaladnak a nyitott kapun. A határt felhúzzák, a bejáratot bezárják utánuk. A felnőttek a kert oldaláról, a gyerekek az utca felől feszülnek neki. A vádaskodás folytatódik, amire a gyerekek köveket vesznek a kezükbe és fenyegetőzve a felnőttek felé lóbálják. „- El ne merészeld dobni! - Mert mi lesz?”

Felmerül a kérdés miért tartottam lényegesnek a történet az elmesélését, hiszen az előzőekben felvetett témához látszatra semmi köze. A második gondolatunk az lehet, hogy ilyen és hasonló esetekkel nap, mint nap találkozhatunk személyesen is. Semmiségnek tűnik, mégis sokszor mindenki tudja, hogy mit gondoljon. Számomra pont azért vált mégis lényegessé ez a hétköznapi momentum, mert a kertben állva néztem a kapunak feszülő feleket és nem tudtam, hogy mit gondolok én, és mit gondolnak ők. Mégis tökéletes egyszerűséggel tükröződni láttam az elnyomóknak és az elnyomottaknak növekvő társadalmi konfliktusát (Boglár, 1993) és ebben saját pozíciómat is keresni kezdtem. A Boglár Lajos által emlegetett „fő kérdés”, vagyis, hogy „meddig megengedett az intolerancia”, ott lebegett a fejünk felett, és ezt követték olyan kérdések, mint hogy hol állunk mi, és hol állok én ebben. Utóbbi kérdéseimnek kimondását részben állampolgári önismereti kérdésként tettem fel, viszont ezt ugyanúgy megteszem a fotózással, mint hatalmi apparátussal kapcsolatban is. Ki fotóz kit, hogyan és hol?

Ahhoz, hogy ezeket a kérdéseket feltegyem elsősorban magamnak, majd mindenki másnak, nagyban hozzájárult a RomaKép Műhelyben rám talált téma: a fotózás és aktivizmus.

Azt mondom „rám talált”, mivel a műhelymunka kezdetén csak annyit tudtam, hogy állóképpel szeretnék foglalkozni, bárhogya is legyen. Horváth M. Judit és Stalter György Más Világ című fotókönyvét és Csoszó Gabriella Rólunk Hozzád Kampányát végül a kutatásvezetőnk, Müllner András ajánlotta. Utólag visszanézve egyben szerencsés és szerencsétlen párosításnak is tartom.

Szerencsés, mert a két fotóanyag külön-külön is, de együtt vizsgálva is nagyon érdekes képet ad a rendszerváltás körüli és napjaink Magyarországról. Szerencsétlen, mert mind a korszakokat tekintve, s mind műfajilag is eltérő értékeket képviselnek, amelyeket könnyű versenybe bocsátani, de felesleges róluk ítéletet hirdetni.

A februárban zajlott kiállításmegnyitó kerekasztal-beszélgetés után végül a Más Világot elhagyva a Rólunk Hozzád Kampány vizsgálatánál maradtam, több okból kifolyólag is. A legnyomósabb indok talán, hogy a kutatás kereteit tekintve nagy falatnak éreztem a kettőt együtt, ellenben remélem, hogy a jövőben lesz esély a folytatásra. Egy másik lehetőség lett

volna a Más Világ fotókönyvének kutatása, viszont ettől főképp az időbeli korlátok tartottak vissza. Mégis az elemzés kontextusából kiindulva, későbbi pontjain elengedhetetlennek tartom a Más Világ bevonását.

2. Ember és intézmény?

Amikor elkezdtem ismerkedni a Rólunk Hozzád projekttel, nem hagyhattam figyelmen kívül a mögötte lévő mozgató erőket. Mik is lennének ezek az erők? Nyilván Csozó Gabriella személyéből indul a dolog, de ennél sokkal összetettebb kapcsolatról van szó. A Rólunk Hozzád mögött, Csozó Gabriella Tranzit.hu-nál elnyert Művészek az iskolában pályázat áll. A nyertes programban két iskola, a Gandhi és a Kölcsey Ferenc Gimnáziumok és Gabin keresztül A Város Mindenkié civil szervezet csatlakozott be. A felsorolást látva egy eléggé sokfelé ágazó, mégis összetett csapatot láthatunk a szemünk előtt. A következőkben ezen különböző attribútumok egyéni illetve intézményi hátterére szeretnék kitérni, és hogy ezekkel a kiinduló pontokkal, milyen alapvető hatások befolyásolták a program menetét.

1. Csozó Gabriella

Története

2. „A világ leghosszabb projektje” - Fotókontakt kurzusok

Története

3. Tranzit.hu és a Művészek az iskolában projekt

Financiális háttér

4. Kölcsey Ferenc Gimnázium, Gandhi Gimnázium és A Város Mindenkié

Ágensék

3. Miről nem szól a tanulmány?

Gimnazisták kapcsolata környezetükkel (gandhisok és a pécsiek)

2. MÓDSZERTAN

3-4 oldal

1. Célok és eszközök

Kvalitatív, leíró, keresztmetszeti társadalmi csoport és produktum vizsgálata

A kutatás jellegét tekintve kvalitatív vizsgálódásról van szó, amely a közös metódus kialakításánál a tartalomelemzésen túl, interjúk készítését és terepmunkát vont maga után.

A kérdés hozta magával a többi: meddig vagyok pártatlan kívülálló, kutató tekintet, aktivista vagy az egész elszennvedője? Akcióantropológia – Alkalmazott antropológia – Intuitív antropológia (Papp, 1999)

2. Konceptualizáció / Operacionalizálás

- Kritikai pedagógia: „alapelve a résztvevők közti egyenlőség és kölcsönösség” hierarchia mentes: elmossa a tanító és a tanított közötti egyértelmű határvonalakat. Minden résztvevő tanul belőle és mindenki megosztja tudását, így a résztvevők bíznak a képességeikben. A együttes tanulás, tudatos kép alkotás folyamán konszenzuális tudást kialakítva alkotják meg a közös világunk darabjainak egységét, mindezt az egyenlőség és kölcsönösség jegyében.
- Aktivizmus / Érzékenyítés: „Az aktivizmus elsősorban szolidáris részvételt jelent, a fotóriporterrel ellentétben aktív részesei vagyunk am demonstrációnak.”

- Fotóaktivizmus
- Sajátkép/Ellenkép

2.2.1. MÉDIA ÉS FOTÓ

3 oldal

2.2.1.1. Nyilvánosság és láthatóság

Gazdasági és politikai hatalommal átszótt tere

2.2.2. DEMOKRÁCIA ÉS PEDAGÓGIA

3 oldal

2.2.2.1. Tudás és technika

Könnyen kezelhető és elérhető technikai, tanulási, sokszorosítási lehetőség

2.2.2.2. Alternatív módszerek - Kritikai pedagógia

Hierarchia mentes, kölcsönösség

Konszenzuson alapuló ismeretek megteremtése

2.2.3. AKTIVIZMUS ÉS FOTÓAKTIVIZMUS

3 oldal

2.2.3.1. Aktivizmus vagy érzékenyítés

Együttműködés és szolidáris részvétel

Avantgard és aktivizmus, avagy a múlt századvégi művészi hagyaték és a rendszerváltás politikai hatásai

Hierarchikus viszony feloldása, önreprezentáció megerősítése

2.2.4. SAJÁTKÉP/ELLENKÉP

3 oldal

2.2.4.1. Személy és közösség

2.2.4.2. SajátKép

2.2.4.3. Hatás csoporton belül és kívül

3. TÁGULÓ KERETEK

4 oldal

1. RomaKép Műhely

2. Kiállításmegnyitó és kerekasztal-beszélgetés

A 2016-os Romakép Műhely beszélgetéssorozatának első alkalmával a fotográfia és aktivizmus közös útjait és az általuk megfogalmazott identitásképeket jártuk körül. Egy rendhagyó kiállítás keretei között Horváth M. Judit és Stalter György Más Világ című fotókönyvének, illetve Csoszó Gabriella Rólunk Hozzád Kampányának képeivel a rendszerváltás körüli és napjaink cigánységének "súlyos tömondataira" (Horváth & Stalter, 1998) fókuszáltunk. A kerekasztal-beszélgetés Csoszó Gabriellával, Horváth M. Judittal, Stalter Györgyvel és Pfisztner Gáborral, illetve a projektben részt vett diákokkal és aktivistákkal történt.

A képek mindig valamilyen oknál fogva jönnek létre. Keretbe foglalnak, kiemelnek és meghatároznak. Meghatározzák tudásunkat, gondolatainkat, hatással vannak világgépünkre és –nézetünkre. A kép mint a megjelenítés eszköze lehetőséget ad bizonyos szemléletek elsajátítására. A jelentés mégis emberenként különbözővé válik. Vannak képek, melyek idegenek maradnak, és vannak melyek egy életen át elkísérik gondolatainkat. Biztosítani próbálnak a létezésről és így válik a körülöttünk lévő világ azzá ami.

A kiállításon térben és időben is elkülönülő fotóanyagokat láthattunk, amely a kortárs, bevett képi ábrázolás módjaihoz képest újat mutattak, társadalmi problémára reflektáltak és hatni próbáltak. Ez a hatás a rendszerváltás óta a technikai változásoknak köszönhetően újabb és újabb módokon, médiumokon keresztül próbál eljutni hozzánk.

3. Tárlatvezetések

4. Fotóaktivizmus workshop

5. Kitekintés

FÜGGELÉK

Képek

IRODALOMJEGYZÉK

Boglár, L. (1993). Akcióantropológia, avagy hol húzódnak a tolerancia határai? In E. Kunt, & Z. Szarvas (szerk.), *A komplex kultúrákutató dilemmái a mai Magyarországon: Az antropológiai megközelítés esélyei* (old.: 99-105.). Miskolc: Miskolci Egyetem.

Horváth, J. M., & Stalter, G. (1998). *Más Világ / Other World*. Budapest: Szerzői kiadás.

Papp, R. (1999). Intuitív antropológia. In L. Boglár, & G. Kézdi Nagy (szerk.), *Menyeruwa - Tanulmányok Boglár Lajos 70. születésnapjára* (old.: 251-261.). Budapest: ELTE BTK Jegyzetbizottság, Soros Alapítvány, Szimbiózis Kulturális Antropológiai Alapítvány.

Soós, K. (2007). "Ahogy érzed!" Borsod megyei roma fiatalokból álló csoport önreprezentációját alakító tényezők és azok változásának vizsgálata. In M. dr. Adamik, A. dr. A. Gergely, L. dr. Balogh, A. dr. Wessely, E. Demeter, M. Á. Éber, és mtsai. (szerk.), *Társadalmi Tanulmányok 2007* (old.: 41-83.). ELTE TÁTK Hallgatói Önkormányzat.

Teidelt Magdalena

Makói Videóműhely. Egy roma/cigány identitású alkotó egy integráló közegben

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés
2. Fontos fogalmak tisztázása
 - 2.1. Makói Videóműhely
 - 2.2. integrált oktatás
 - 2.3. pozitív diszkrimináció
 - 2.4. roma/cigány
 - 2.5. többségi média
 - 2.6. kisebbségi média
3. Szakirodalmi áttekintés
4. Módszertan
5. Felmerült nehézségek a kutatás során
6. Elemzés
 - 6.1. Romakép Műhely április 20-ai filmvetítés és beszélgetés
 - 6.2. Interjúk
 - 6.2.1. Szabó Bálint
 - 6.2.2. Czibolya Kálmán
 - 6.2.3. Ferenczi Dávid
 - 6.3. Terepmunka, terepnapló
7. Következtetés
8. Irodalomjegyzék

Bibliográfia

9. Mellékletek
 - 10.1. Interjúk
 - 10.1.1. Czibolya Kálmán
 - 10.1.2. Ferenczi Dávid
 - 10.1.3. Szabó Bálint
 - 10.2. Itnerjúvázlatok
 - 10.3. Terepnapló

Bevezetés

„De milyen roma filmet kutatsz, a Győzike show-t vagy mit?“

Több alkalommal is találkoztam ezzel a kérdéssel a kutatásom során. Milyen más roma filmanyag lenne a Győzike show-on kívül? Annak ellenére, hogy nagy mennyiségű film- illetve fotóanyag létezik, ami vagy roma/cigány alkotók által készült vagy a többségi média képéhez képest sokkal árnyaltabb, sokszínűbb képet mutat a romákról/ cigányokról és a hozzájuk kapcsolódó dolhokhoz az egyetlen ilyen anyag, ami eszébe jut az embereknek a Győzike show.

De igenis léteznek olyan romákról/cigányokról szóló vagy roma/cigány tematikájú filmek, fotók, egyéb mediális anyagok, amik nem a Győzike show. Pont ezeket a filmeket mutatja be évről évre a Budapesten működő közösségi filmklub és egyetemi kurzus, a Romakép Műhely. Célja ellensúlyozni a társadalomban uralkodó sztereotíp, egysíkú képet a romákról/cigányokról, ami egyezik a többségi média által kínált képpel (Müllner 2013; Palantír 2016). Ezt a kisebbségi média által készített filmek, fotók bemutatásával és ezeket követő közös vitával meghívott roma/cigány és nem roma/nem cigány vendégekkel szándékoztuk elérni a műhelyben.

E Romakép Műhely és az ELTE Tehetséggondozó Ösztöndíj keretében létrejött egy médiaantropológiai kutatás a roma/cigány önreprezentációról a médiában. E kutatás hét altémájában készült hét tanulmány valamilyen mediális anyaggal foglalkozik, amely roma/cigány tematikájú illetve roma/cigány alkotók által jött létre. A készült tanulmányok témái a *Fotó és aktivizmus*, *Buvero – A roma női médiatábor*, *Cserepressz – Cserehát sajtó hangja*, *Snétberger Zenei Tehetség Központ*, *Roma Magazin*, *Patrin Magazin* és a *Makói Videóműhely*.

A jelen tanulmány a Makói Videóműhelyt vizsgálja. E téma sajátossága a többi altémához képest, hogy a Makói Videóműhely nem csak, illetve nem főleg romáknak/ cigányoknak szól, hanem egy olyan műhely, amiben a romák/ cigányok nem részesülnek pozitív diszkriminációban. Ehhez képest a Buvero, női médiatábor romáknak/ cigányoknak szól, a Snétberger tehetségközpontban is elenyésző a nem roma/ nem cigány zenész és ezek a témák olyan intézményekkel, kezdeményezésekkel foglalkoznak, amik romák/ cigányok által működnek vagy kifejezetten romáknak/ cigányoknak szólnak.

Ezzel ellentétben a Makói Videóműhelynek nem tartozik semmennyire se a profiljába a roma/ cigány identitás. A Makói Videóműhely egy Makón működő lehetőség makói és nem makói fiataloknak, hogy megtanuljanak a kamerával bánni, vágni, megrendezni egy filmet. Romák/ cigányok és nem romák/ nem cigányok egyaránt lehetnek a műhely tagjai, a romák/ cigányok nem részesülnek semmilyenféle pozitív sem.

A dolgozatomban három súlypontjának egyike a Videóműhely bemutatása, működésének feltárása leíró jelleggel. Mivel nem lehet találni tudományosan rendszerezett anyagot a műhelyről ki szeretnék majd térni pragmatikus kérdésekre, például: Miből áll jelenleg a műhely tevékenysége? Hányan járnak a műhelybe? Milyen a roma/cigány – nem roma/nem cigány arány? Milyen korúak a fiatalok, milyen a nemek közti eloszlás a műhelytagok között?

A második a fentiekben leírtakból adódó első kutatási kérdések:

- Hogyan befolyásolja egy roma/cigány alkotót a roma/cigány identitása a Makói Videóműhelyben, egy integráló közegben?

- Hogyan mutatkozik meg az identitása az alkotásaiban, ha észlelhető?

Vajon kifejezetten roma/cigány témájú filmeket alkot egy műhelytag, mivel a nem feltétlen roma/cigány közeg kihozza belőle az igényt az elkülönülésre vagy inkább nem játszik szerepet a roma/cigány identitása az alkotói folyamatban?

Egyáltalán hangsúlyt kap az identitása? Lehet, hogy vannak olyan tényezők, amik csak a Makói Videóműhelynek a sajátosságaihoz kapcsolódnak, de befolyásolják a roma/cigány alkotók identitáshoz való viszonyulásukat. Lehet, hogy az említett identitás semmi hangsúlyt nem kap és a tapasztalatlan kutató túlinterepreteálja a roma/cigány identitásnak a jelentését egy ilyen integráló műhelyben, ahol lehet, hogy nem is vetődik fel a kérdés.

A harmadik súlypontjában a tanulmányomnak ki szeretnék térni a Makói Videóműhely roma/cigány alkotói által készített filmekre, mint az önreprezentációnak egy lehetősége, illetve mint a kisebbségi médiának egy része. Ahogy az elején már említettem, alig van a közismeretben roma/cigány alkotók által készült film, műsor vagy egyéb mediális anyag. A romák/cigányok vagy velük kapcsolatos témák megjelenése a többségi médiában elenyésző (Bernáth és Messing 1998:8,21), bár az elmúlt évtizedekben növekvő tendenciáról lehet beszélni (Bernáth és Messing 1998:42).

Messing és Bernáth egy roma/cigány interjúalanya szerint a tévének azt is meg kellene mutatnia, ami jó a romák életében (Bernáth és Messing 1998:29). Vajon a Makói Videóműhelynek egyik filmjében bemutatott roma/cigány közösség hogy tekint egy ilyen filmben bemutatott képre magáról? Mennyire érzi a roma/cigány közösség a róluk készült mediális anyagot valóságú önreprezentációnak?

A tanulmányom célja egyrészt a Makói Videóműhely ismertetése, működésének feltárása, tudományos megközelítése, illetve egy még nem létező anyag létrehozása, ami leírja nagy vonalakban a műhelyt. Ez kiemeli és elismeri fontosságát és megkönnyíti további tanulmányok írását a műhelyről.

Másrészt fel szeretném mutatni, kideríteni erre az egyedi esetre, milyen előnyökkel, hátrányokkal jár egy integrált videóműhelyi munka. Vajon megerősíti-e tanulmányom eredménye a pozitív diszkriminációt ért kritikákat vagy inkább pozitívnak ítélnélhető a hatása a Makói Videóműhelyt tekintve?

Harmadrészt fontosnak tartom a már említett kisebbségi média által készített anyagokkal való foglalkozást, akár tudományos szinten, akár csak az imsertetés, a megemlítés szintjén. Ezek alig vannak benne a köztudatban és ez által kevésbé kutatások tárgyai, pedig szükséges véleményem szerint, hogy egyre ismertté váljon például egy roma/cigány által készített film például, ezzel ellensúlyozva a többségi média hatalmasnak és elnyomónak tűnő monopóliumát.

Sokféle képpen lesz felhasználható a tanulmány. Első sorban, kiindulópontja lehet egy további, a Makói Videóműhelyt vizsgáló tanulmányra, sok szempontot sajnos jelen tanulmányban ki kell hagynom, a tanulmány tervezett volumene miatt. Így például lehetne folytatni a kutatást és elmélyedni kulturális antropológiai módszerekkel Makó cigány közösséggel kapcsolatos kérdésekben. Különösen érdekes lenne további terepmunkában felkutatni az összes eddigi roma/cigány műhelyes alkotót, aki valaha alkotott a műhelyben és megvizsgálni viszonyukat a műhelyhez, filmjeiket, különösen a roma/cigány tematikájúakat, hogy csak egy pár témakört említsek.

Ilyen fajta kiindulópont mellett a jelen tanulmány lehet egy példa az integrált kezdeményezések sikerességének, illetve felmutathat egy alternatív modellt a roma/cigány mediális önreprezentációra a pozitív diszkriminációval működő programokhoz képest. Lehet egy pozitív példa a „természetes“, címkézés nélküli, bánásmódhoz egy társadalomban, ahol nem kell pozitív diszkrimináció.

Fogalmak tisztázása

1. A Makói Videóműhely

A Makói Videó-és Művészeti Műhely egy 1994-ben alapított műhely, amit Czibolya Kálmán alapított azzal a céllal, hogy „vizuális művészetekre fogékony 10 és 25 év közötti fiatalok megtanuljanak „látni“, gondolataikat, érzéseiket filmben kifejezni“ (Czibolya 2006, 11. évf.1.sz.). Az alapítás óta mai napig működik a műhely, számos alkotók sajátították el azóta a kamera használatával kapcsolatos képességeket, a fotózástól kezdve, a videózáson keresztül egészen a vágásig. Az alapítás óta a műhely vezetője, Czibolya Kálmán oktatja a fiatal tehetségeket volt műhelytagokkal együtt.

Számos nemzetközi kapcsolattal rendelkezik a műhely, első éveiben létrejött német videósokkal tartják a kapcsolatot Wiesbadenből például. Ezen felül a szervezett fesztiválok által létrejött kapcsolatok is elevenen élnek, főleg az évente lezajló fesztiválokon ápolja ezeket a szakmai és emberi kapcsolatokat a videóműhely. Az első saját fesztiváljukat, a *Zoom to Europe and the World*-öt 2003-ban hozták létre. A legfontosabb szervezett fesztiválok között van a *Zoom to Europe and Transylvania* (2010 és 2011), *Zoom to Europe and Asia* (2013), *Asia Express* (2015), *Zoom to Canada* (2016).

A fesztiválokon kívül nemzetközi táborokban is aktív a Makói Videóműhely. Évente szerveznek egy tábort, amibe nemzetközi kapcsolatait meghívják és a fesztiválokat kiegészítően, itt nem csak egymásnak mutatnak filmeket, hanem együtt készülnek a tábor alatt filmek. Ezekre nem csak makói fiatalok járnak Magyarországról, hanem az ország egész területéről a nemzetközi filmesektől eltekintve.

A saját fesztiváljukukon kívül számos, főleg nemzetközi fesztiválokon szerepelnek a műhely filmjei nagy sikerrel. A díjak közé sorolhatóak a Film Comet, amit Balázs István nyert az egyik legfontosabb Hannoverben tartott film-és videószelemléjén, az Olaszországban a 20 év alatti fiatalok nemzetközi fesztiváljának fődíja, Gundel Globe díj (1997), a Művelődési Minisztérium Fesztivál Fődíja, Az Év Legjobb Alkotóműhelye (1998-2000), Soros Alapítvány diákújságírók versenyének videó-kategóriájában 3 első díj (1998-2000), a fődíj az Országos Diákfilm Fesztiválon (2000) és Ferenczi Dávid 2. díja a görögországi Camera Zizanio filmfesztiválon.

2. Integrált oktatás

Ahogy már említettem a 6-os számú lábjegyzetben, az integrált, integráló vagy inkluzív oktatásnak is nevezett oktatás egy sajátos módszerre utal. A legtöbb esetben olyan csoportok, amik több vagy más figyelmet igényelnek az oktatás során mint a többség, külön iskolákba járnak, amik kifejezetten a bizonyos esethez alkalmazkodva eleget tudnak tenni a speciális igényeknek. Magyarországon és sok más Európai országban az effajta elkülönítés elfogadott és általánosan használatos az oktatásban. Például vannak vakiskolák, ahova csupa vak vagy erősen korlátozott látóképességű diákok járnak csak.

Ezzel szemben az integrált oktatási modell egy alternatívát gyűjt az elkülönült oktatással szemben. Az integrált osztályokban a diákok egy osztályba járnak, akár az átlagtól eltérő igényekkel rendelkeznek vagy sem. Így találkozhatnak az amúgy szigorúan egymástól elszigetelt gyerekek és együtt és egymástól tanulhatnak.

A roma/cigányokkal kapcsolatban ott lesz fontos ez a fogalom, amikor az erősen szegregált osztályokra, iskolákra gondolunk, amikben külön vannak választva a roma/cigány diákok a nem roma/nem cigány diákoktól, saját osztályokban, illetve ha a területi szegregációból adódó oktatási szegregációra gondolunk.

A Makói Videóműhely integráltan működik, tehát roma/cigány és nem roma/nem cigány alkotók együtt műhelytagok. Ebben az esetben nem olyan csoportról van szó, ahol tudatosan csak romák/cigányok alkotnak, mint például a Buvero női médiatáborban, ami kifejezetten roma nőknek szól.

3. Pozitív diszkrimináció

Szintén már esett szó a pozitív diszkriminációról, viszont részletezném egy kicsit ezt a fontos fogalmat. A tanulmányomban sokat használt szó használatával arra az intézményes, bizonyos eszközökkel végrehajtott előnyben részesítésre gondolok, aminek az egyenlőtlenségek ellensúlyozása a célja. A diszkriminációnak negatív és pozitív típusai vannak. A diszkrimináció esetében megkülönböztető magatartással szembesül egy egyén külső vagy belső tulajdonságai miatt. Létezik vallási, etnikai, nemi, politikai, területi, anyagi, szexuális, nyelvi diszkrimináció. A közbeszédben a diszkriminációhoz negatív jelentés kötődik. Viszont érhet embert pozitív megkülönböztetés is. Például, amikor egy nő a női kvóta segítségével kerül be egy parlamentbe, ahol meg van szabva, hány százalékanak kell nőnek lennie a parlamenti képviselőknek. A jelen tanulmányban fontos e fogalom, hiszen a Makói Videóműhelyt vizsgálom, ami nem alkalmaz pozitív diszkriminációt és kíváncsi vagyok ennek a hatására.

4. Roma/cigány

A roma/cigány fogalomról szintén esett már szó, viszont fontos kiemelni, mit értek a roma/cigány szó alatt, amikor használni fogom a tanulmányomban. Roma/cigány ember az a személy, aki magát romának/cigánynak vallja. Ez az alapelv mellett nehézségekbe ütközök, ha rövid találkozásokra gondolok, ahol találkoztam roma/cigány makóiakkal például, akiket nem kérdeztem meg külön-külön, hogy romának/cigánynak vallja-e magát, csak hogy a tanulmányban rá is tudjak hivatkozni, mint roma/cigány. Az antropológiai kutatásban elfogadom az ebből adódó kis pontatlanságot, mivel az említett elv ellenére lehetségesen romára/cigányra hivatkozom anélkül, hogy minden egyes romát/cigányt, akit említék megkérdeztem, hogy ő személy szerint minek vallja magát. Azért tudom elfogadni ezt a kis pontatlanságot, mert elenyésző a torzítás bármilyen eredményben, ami ebből a pontatlanságból adódik.

5. Többségi média

Amikor többségi médiára hivatkozom a tanulmányomban arra az intézmény csoportra gondolok, ami monopóliumhelyzetnek örvend, tehát a médiális térképen a többséget képviseli és ez egy függetlenséget biztosít számára a többi csatornáktól. A többségi médiával konkrétan azokra a tévé csatornákra, újságokra, napi lapokra, rádió sávokra és internetes portálokra

gondolok, akik a magyar társadalom által legtöbbet nézettek, olvasottak illetve halgatottak. A többségi média azzal az előnnyel rendelkezik a kisebbségi médiával szemben, hogy nem küzd folyamatos jelleggel finanszírozási problémákkal, mivel nagy a nézettsége, illetve támogatja az állam vagy egy nagy szponzor. Mivel a többség nézi, olvassa, hallgatja ezt a médiát kereslet-kínálat elvet követve olyan témákról van szó, aminek legnagyobb a keresete, illetve ami a szponzornak fontos. Ez általában egy nagyon sztereotipikus kép közvetítéséhez vezet, valamint a kisebbségek megjelenítésének teljes hiányához.

Azért fontos a többségi média fogalma a jelen tanulmányban, mert a Makói Videóműhely sok esetben a többségi médiával szemben olyan filmeket készít, ami legtöbb esetben nem kerül bele a többségi médiába és így nem tudja magát képviselni e csatornája Makónak, mind vidéki város. Fontos még megjegyezni, hogy a többségi média gyakorlatilag az a csatorna, ami legnagyobb hatással van a társadalomra a média területén (amúgy is). A többségi média az a csatorna, amit nagyon nagy részben látnak az emberek, ezzel szemben a kisebbségi média nagyon kis hatással van, mivel a nézettséget illetően a többségi média monopóliumhelyzetben van.

6. Kisebbségi média

A kisebbségi média a többségi médiával szemben áll és az a mediális csatornák gyűjtőfogalma, amik egy társadalmi kisebbségi csoport által üzemelnek és e csoport témáiról szólnak nagy részben. Például említhetjük a Patrín Magazint, ami egy heti rendszerességgel megjelenő közéleti-kulturális magazinműsor vagy a Cigányfélóra, ami egy rádiós adás volt a Kossuth Rádióban. Sok esetben etnikai és nemzeti kisebbségek működtetnek ilyenfajta programokat. Ezek a műsorok, adások, programok egy kisebbség témáival foglalkoznak és általában súlyos anyagi problémákkal küzdenek, amik fenyegetik létezésük fennmaradását.

Szakirodalmi áttekintés

A következőben szeretnék adni egy rövid áttekintést a szakirodalomról, ami kapcsolódik a kutatásomhoz. Egyrészt az integrált oktatással kapcsolatos irodalmat szeretnék nagy vonalakban felvázolni és az ezzel kapcsolatos pozitív diszkrimináció fogalmát. Ez fontos a kutatási kérdésemmel kapcsolatosan, hogy egy roma/cigány alkotót hogyan befolyásolja a roma/cigány identitása egy nem pozitívan diszkrimináló közegben.

Másrészt a roma/cigány mediális önreprezentációról szeretnék megemlíteni egy-két tanulmányt, mivel ez is kapcsolódik a kutatási kérdésemhez, illetve kiemelni belőlük lényeges részeket a kutatásom szempontjából. Ez főleg a második kutatási kérdéscsoport szempontjából lényeges, hogy milyen viszonyban van egy roma/cigány közösség egy közösségi tag által készített filmhez, ami akár önreprezentációnak is nevezhető.

Az integrált oktatással kapcsolatosan Kende Ágnes említi fontos állításokat a *A roma gyerekek oktatási integrációja alulnézetből* c. tanulmányában (Kende 2008, 34. évf., 3.sz.). Kende összefoglalja a roma/cigány illetve halmozottan hátrányos gyerekek szegregációját az oktatásban az évek folyamán. Kritikát fogalmaz a halmozottan hátrányos helyzetű fogalom használatával kapcsolatosan, miszerint sok pedagógus szinonimaként használja a roma/cigány szóra, holott a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekeknek fele, illetve két-harmada nem is roma/cigány identitású.

A szocializmus óta, a szabad iskolaválasztással erősödött fel jelentős mértékben a szegregáció az oktatásban. A hátrányosabb helyeken élő gyerekek szülei elköltöztek vagy másik kerületi, jobb hírű iskolába iratták a gyerekeiket és máris erősödött a szegregáció, mivel

egyre kevesebb nem roma/nem cigány gyerek maradt olyan kerületi iskolákban, ahova nagy arányban jártak roma/cigány diákok. Pedig a sokszínű csoportok gazdagítják egymást és pozitív hatással vannak egymásra.

Kende tanulmánya jól leírja egy szegregációs folyamat menetét, ami értékes háttértudás az integrált csoportok vizsgálata közben. A tanulmánya végén felhívja a figyelmet a folyamatosan romló helyzetre a szegregációt illetően, főleg tekintettel a vidéki szegregációra is és javaslatokat tesz a javulásra. Egy erősebb állami beavatkozást követel a helyzet javulására. Fontosak Kende szerint a tanárok képzése és az integrált oktatás ösztönzése, erre pozitív példaként említi a Hódmezővásárhelyi iskolát, ami ügyes politikai beavatkozással jó példát mutat a szegregáció folyamatának megfordítására.

A tézist, hogy kevésbé hatékony egy integrált oktatás Fejes József Balázs is megcáfolja egy fontos állításával egy 2013-as tanulmányában (Fejes 2013). Fejes szerint csak akkor megy a hatékonyság rovására a szegregált oktatás, ha a szegregált csoportnak 20-25 % felett van az aránya. Tehát, amíg a 20-25 százalékot nem haladja meg a mondjuk a hátrányos helyzetű romák/cigányok tanulók száma egy osztályban, nem hat ki negatívan a tanítás hatékonyságára.

Ennek ellenére Magyarországon erősen szegregált az oktatási rendszer a szerző szerint, ami gyakorlatilag ellehetetleníti a kitötést a mélyszegénységből, ami oka is e szegregációnak másrészt. A hátrányos helyzetű roma/cigány gyerekeknek tehát nagyon nehéz nem szegregált közeget megismerni, megtanulni a létezőt egy integráló közegben.

Nagy Péter szakdolgozatában a pozitív diszkrimináció szerepét vizsgálta a roma/cigány közösség részére (Nagy 2014). Nagy hangsúlyozza történeti összefoglalójában a romák/cigányok integráltságát illetően, hogy a dualizmus és szocializmus voltak eddig a legjobb korszakok társadalmi integráltság szempontjából a romáknak/cigányoknak. A két világháború közötti szakasz és a rendszerváltás utáni időszak a legrosszabb eredményeket mutatja. A romák/cigányok csekély mértékben vannak integrálva a magyar társadalomba, sőt Nagy még arra a következtetésre is jut, hogy a mai helyzet a legkilátástalanabb a romáknak/cigányoknak. Ezen felül a pozitív diszkriminációt egy fontos lehetőségnek nevezi a romák/cigányok integrálása felé vezető úton, amit viszont nagy érzékenységgel és óvatosan kell kezelni, mert nagyon kétélű eszköz véleménye szerint.

Egy további fontos témakör, amiben szakirodalmi áttekintést szeretnék adni a roma/cigány önreprezentáció a médiában. A Makói Videóműhelyben annak ellenére, hogy jelenleg nincsen roma/cigány műhelytag voltak roma/cigány alkotók, akik többek közt roma/cigány tematikájú filmeket készítettek és a roma/cigány tematikától is eltekintve ezek a filmek egyfajta roma/cigány önreprezentációnak tekinthetőek.

A többségi médiában alig szerepelnek roma/cigány emberek vagy romákkal/cigányokkal kapcsolatos témák, ami egyébként más kisebbségekre is igaz. A romák/cigányokat érintő témák gyakorlatilag nem fordulnak elő a többségi médiában. Erre a helyzetre hívja fel a figyelmet Bernáth Gábor és Messing Vera a *"Vágóképként, csak némában"* - Romák a magyarországi médiában c. tanulmányukban (Bernáth és Messing 1998). Bernáth és Messing összefoglalják a magyarországi helyzetet a roma/cigány megjelenést illetően a médiában. Tartomelemzéssel, interjúk készítésével és a szakirodalom áttekintésével vizsgálták a magyarországi helyzetet a romák/cigányok előfordulását a médiában. Fő kérdéseik, hogy hogy alakult a romák/cigányok reprezentációja a hírekben, tévében, rádióban az elmúlt években. Másrészt a kérdésnek járnak utána, hogy milyen szerepekben jelennek meg a

romák/cigányok illetve a romákkal/cigányokkal kapcsolatos témák, majd a formát vizsgálják, amiben ábrázolja őket az adott mediális anyag.

Nagyon fontos és értékes következtetésekhez jutnak a tanulmányom szempontjából. Mielőtt kitérnek ezekre megemlítik a többségi média szerepét és a szegregáció magas mértékének fontosságát a médiának hatását illetően. Magyarországon a szerzők szerint nagyon magas a szegregáció az élet legtöbb terén a romák/cigányok és nem romák/nem cigányok között. Hármasszegregációként foglalnám össze, mivel a munkakörnyezetben, a lakóhelyen és az oktatásban egyaránt el vannak szeparálva egymástól. Gyakorlatilag nem dolgoznak egy munkahelyen nem romák/nem cigányok és romák/cigányok, mivel sok esetben a mély szegénység hatásaiból is adódva alacsony iskolai képzettséggel rendelkeznek csak a romák/cigányok. Az oktatáson belüli szegregációról már esett egy pár szó, mégis kifejténém röviden.

A területi szegregációból adódik legtöbb esetben az oktatási szegregáció is, mivel azokon a településeken, ahol együtt élnek romák/cigányok és nem romák/nem cigányok más, jobb iskolába küldik a gyerekeiket a nem roma/nem cigány szülők. Továbbá, a szerzők szerint korán el lesznek különítve a roma/cigány gyerekek az indokkal, hogy speciális iskolára van szükségük, úgynevezett kiegészítő iskolákról van itt szó. Ha nem ilyen iskolákba kerül egy roma/cigány gyerek, akkor a saját „C osztály”-ba kerülésnek köszönhetően különül el a többi diáktól, ahova csak roma/cigány gyerekek járnak.

A szerzők szerint, mivel az átlag nem roma/nem cigány többségi társadalomhoz tartozó ember sehol sem találkozik roma/cigány identitású emberrel a média hatása kirívóan magas. Csak itt találkoznak a témával és az a kép, amit a többségi média közvetít emiatt aránytalanul nagy hatással van.

Ezt észben tartva kétségbeejtőek az eredmények a romákról/cigányokról mutatott képet illetően. Legtöbb esetben csak konfliktussal kapcsolatos témákkal fordulnak elő a romák/cigányok. Sok esetben bűnügyi eljárással összefüggésben. Továbbá passzív szerepben mutatja őket a média, az őket érintő ügyekben alig kerülnek szóhoz, inkább az ügyben kevésbé érintett, többségi társadalom tagjai nyilatkoznak. Messing és Bernáth tanulmánya szerint folyamatos az etnikai címkézés, tehát amikor egy roma/cigány emberről számol be egy hír elsődleges információként közli a roma/cigány identitását. Ez ahhoz vezet, hogy a roma/cigány embereket soha sem fordulnak elő mint saját egyének, mindig csak mint egy homogén csoport (arctalan) tagja. Semmennyire sem mutat árnyalt képet a romákról/cigányokról a többségi média.

Amikor mégis egyéni és mondjuk pozitív képet mutató roma/cigány embert láthatunk a közönség szabályt megerősítő kivételnek észleli az esetet. Illetve a sztereotípiák hierarchikus struktúra elmélet szerint egy altípusnak könyvelik el azt a romát/cigányt, aki nem illik bele a sztereotíp képbe, amit a többségi média hagyományosan mutat.

Bernáth és Messing kiemelik tanulmányuk végén a lehetséges javaslatokat a helyzet javulására. A tanulmányom szempontjából fontos megemlíteni a pozitív diszkriminációt, kapcsolatfelvételt roma/cigány riporterekkel, újságírókkal, a roma/cigány képviselőt és a kisebbségi média aktivizálásával és egy szakmai etikai kódex létrehozásával.

A Kisebbségi és Emberi Jogi Alapítvány *Romák reprezentációja a médiában* c. tanulmányára reflektálva szintén összefoglalják a roma/cigány mediális reprezentációt és kitérnek aktuálisabb reprezentációkra is (KEJA 2007). Ebből a tanulmányból fontosnak tartom

megemlíteni állítását, miszerint a többségi média által mutatott kép fedti a társadalmi sztereotípiákat, amik léteznek a fejekben a romákkal/cigányokkal szemben.

A tanulmányommal kapcsolatban fontos még kiemelni, hogy a többségi médiában alig vannak roma/cigány riporterek, szerkesztők, újságírók, hogy saját képet mutathassanak magukról, illetve azokról az emberekről, akikkel naponta van dolguk a nem roma/nem cigány szegregáltan élő médiásokhoz képest.

Módszertan

A kutatásomban antropológiai és szociológiai módszertant alkalmaztam. Történet terepkutatás, a terep napló megtalálható a mellékletek között. A téma azért is alkalmas terepkutatásra, mert kapcsolatokat, szerepeket, csoportokat és egy kicsit a makói roma/cigány közösséget is vizsgáltam.

A témám alkalmasnak tűnt szociológiai vizsgálatra, amiben kvalitatív módszertannal dolgozok főleg. A terepmunka mellett, amiben sok kis interjúkat készítettem, terepen sokat beszéltem helyi és nem helyi emberekkel, romákkal/cigányokkal és nem romákkal/nem cigányokkal, különböző foglalkozású és korú emberekkel.

E rövid, sokszor memóriából utólag feljegyzett beszélgetések mellett készült hat kvalitatív interjú, amikből nem mindegyik kerül felhasználásra, mivel nem olyan információt tartalmaznak, illetve nem olyan személyekkel történtek, akik relevánsak a kutatási kérdéseim szempontjából. Erre még részletesebben kitérek a „felmerült nehézségek a kutatás során“ c. fejezetben. Az interjúk félig strukturáltan zajlottak és főleg nyitott kérdést tartalmaztak. A döntés azért a kvalitatív interjúra esett, mert személyes tapasztalatokra, élményekre, benyomásokra, szubjektív véleményeire voltam kíváncsi (Babbie 2001:336-341).

Fontos kiemelni, hogy nem beszélhetünk egy reprezentatív mintavételről a jelen esetben, mivel csak hat interjú készült és az interjúk sokszor különböző interjúvázlattal történtek, az adott alany szerepéhez viszonyítva.

Továbbá fontos kiemelni, hogy a terepmunka során sok szubjektív benyomást tartalmaz a kutatás, ami nem általánosítható, csupán egy személyes benyomásként kezelendő.

A kutatás során felmerült nehézségek

Eredetileg a kutatási kérdésem az volt, hogy a Videóműhelyben hogyan befolyásolja egy roma/cigány alkotót a roma/cigány identitása. Ehhez hozzátartoztak volna kérdések a csoportdinamikákról a műhelyben. Vajon hogy alakul a csoportdinamikája, illetve szociális élete a műhelynek? Érezhető-e, illetve beszámolnak-e a tagok valamilyen fajta különbségtételről a roma/cigány és nem roma/nem cigány között? Eltérő vélemény van erről vagy egységes a romák/cigányok és nem romák/nem cigányok részéről? Ezen belül érdekelt az integrált műhelymunka előnye. A műhely tagok kiválasztása során nem történt pozitív diszkrimináció a romákkal/cigányokkal szemben. Ez milyen hatással van a tagok összetételére, a csoport dinamikájára?

Ilyen és még ehhez hasonló kérdéseknek szerettem volna utána menni kutatásom során és választ találni rájuk. Viszont a terepmunka folyamán szembesültem számos ténnyel, ami nagy nehézséget okozott a kutatásom szempontjából.

1. A műhely nem olyan rendszerességgel és jellegben működik, ahogy én azt elképzeltem és ami alkalmas csoport dinamikák vizsgálatára. Elképzelésemben heti

vagy havi többszörös rendszerességgel találkoznak a műhelytagok és alkotnak közösen, tanulják Czibolya Kálmántól a kamera használatát, a perspektíva választását, a vágást, stb. Ezzel ellentétben kiderült, hogy nem rendszeresen jön össze a műhely, hanem elég véletlenszerűen találkoznak a tagok és hogy egyáltalán a műhely munka abból áll, hogy a tagok otthon saját ötletükből felvesznek anyagot. Majd van amikor internetes chaten, van amikor személyes találkozásokban megvitatják nehézségeiket, kérdéseiket Czibolya Kálmánnal.

2. Kiderült, hogy jelenleg csak körülbelül 4 aktív műhelytag alkot a műhelyben. Így nem tudtam nekilátni a csoport dinamika vizsgálásához, mert 4 ember elég kevés, hogy érvényes kijelentésekre jussak a kutatásom eredményeként.
3. E tagok közül jelenleg egyik se roma/cigány. Ez azért jelentett nehézséget, mert ugye pont a roma/cigány alkotókra voltam kíváncsi, a szerepükre, létezésükre a műhelyen belül.
4. Ezen felül Czibolya Kálmán szerint a műhely már csak a neve révén kötődik Makóhoz, tehát, ha a műhelyt, mint Makónak egy csatornáját szerettem volna vizsgálni, mint kisebbségi makói médium, ez kudarcba fulladt volna.
5. Az interjúalanyokról, akiket Czibolya Kálmán felkért interjúra, hogy elkészíthessem velük az interjút, kiderült, hogy bár cigánynak vallják magukat, de semmi közük nincsen a videóműhelyhez. Ők tehetséges zenész cigányok. Ez feltételezéseim ellen volt, mivel roma/cigány műhelyes alkotókra számítottam, amikor felkészültem a velük készült interjúra.

De mind ezen nehézségek ellenére sikerült találni anyagot, ami érdekes elemzésre és kapcsolódik az eredeti kutatási kérdéseimhez, így hát ezekre fókuszálva készítettem az interjúk elemzését, a tanulmány megírását.

Elemzés

Az eredeti kutatási kérdéseim a következők voltak:

1. Hogyan befolyásolja egy roma/cigány alkotót a roma/cigány identitása a Makói Videóműhelyben, egy integráló közegben?
2. Hogyan mutatkozik meg az identitása az alkotásaiban, ha észlelhető?
3. Mennyire érzi a roma/cigány közösség a róluk készült mediális anyagot valóság-hű önreprezentációnak?

Az említett felmerült nehézségek miatt a kutatásom során nem tudtam érdemi válaszokra jutni sok kérdésben, mivel kevés volt az aktív műhelytagok száma, hogy mérni tudjam például a csoport hatását. Továbbá megnehezítette munkámat, hogy végül csupán egy roma/cigány alkotóval készült interjú.

Ezeknek fényében módosultak egy kicsit a kutatási kérdések illetve a válaszok, amikre jutottam a kutatás során:

1. Hogyan befolyásolta Ferencsák Dániel, az egyetlen cigány műhelyes interjúalanyom alkotásait a cigány identitása az integráló közegben amíg műhelytag volt?
2. Hogyan mutatkozik meg a cigány identitása az alkotásaiban saját benyomása szerint?
3. Mennyire érzik valóság-hű önreprezentációnak a Honvéd városrész lakosai a róluk készült *Honvéd City* c. filmet, amit Dániel készített a városrészről?

Ferencsák Dávid, magát „makói cigány gyerek“-nek vallja és saját elmondása szerint alig befolyásolja a cigány identitása. A hangsúly neki inkább az alkotón van, magán mint ember, semmint a cigány identitásán. Dániel szerint „tudják az emberek, hogy ki vagyok én és mi vagyok [itt a cigány identitására gondol]. *De szerintem annak sincs úgy jelentősége.*“. Ő maga nem tagadja az identitását, de nem érzi egy kirívóan hangsúlyos dolognak, sok más érdekes dolog is van, ami képzí az identitását, ezt nem rakja előtérbe. Dánielnek a Makói kötődése gyenge, szerinte „nem annyira mérvadó [a makói identitása], végül is itt élek, de, de például lehetne akármi [...] ugyanannyira lehetne mérvadó, hogyha másik országban élnék vagy bármi.“.

A műhelyben sosem érte negatív diszkrimináció a cigány identitásával kapcsolatosan, természetes volt mindenkivel a bánásmód, egymás közt is. Dánielre jó befolyással volt az integráló közeg, nem fordult olyan elő, hogy erőltetetten készített cigány tematikából filmet, csak hogy elhatárolódjon társaitól. Dániel így elég szabadon alkotott, csupán egy filmben szerepel romákkal/cigányokkal kapcsolatos téma, az összes többi filmjei mindenféle más fontos dologról szólnak az életében. Dániel szerint alig jelenik meg szembeűnően a cigány identitása. Egy további roma/cigány volt alkotó Czibolya Kálmán szerint is csinált egy roma/cigány témájú filmet, de ez is csak egy volt a sok másik közül, ami nem kifejezetten roma/cigány témájú volt. Viszont fontos megjegyezni, hogy nem feltétlen a roma/cigány témájú filmekben érvényesül a roma/cigány identitás, már alaptól lehet, hogy bizonyos nézőpontok belekerűnek a roma/cigány alkotók filmjeibe.

Amit a Honvéd városrész lakói azonosulását illeti azt lehet állítani, hogy pozitív viszonyulnak a filmhez és magukénak érzik. A film le lett vetítve a Makói tévében, sok makói roma/cigány látta, bár a pontos szám nehezen becsűlhető. Dániel elmondása szerint a városrész nagy része ismeri a filmet. Két a Honvéd városrészben élő interjúalanyom is elmítette, hogy jó volt látni magát, illetve szomszédait, rokonait a filmben. Dániel szerint ez azért volt, mert „nem volt benne semmi megjűtszás szerintem, meg semmilyen degradálás, vagy hát ahogy ott vannak, úgy vettem föl. Nem mondtam neki, hogy te most vedd föl például, hogy mennek ilyen tévével, hogy hé, te most fogj egy tévét és vedd föl. [...] Ott ami úgy zajik, úgy látták magukat, aztán biztos olyan meglepő nekik is, hogy de jó, megvagyunk, elvagyunk, élűnk. Lehet, hogy nem vagyunk gazdagok, de legalább boldogok vagyunk.“

A számos találkozásaimból ítélve is pozitív volt a viszonyulás a filmhez, ahány emberrel találkoztunk Honvédben, mindenki pozitív hozzáállással beszűlt a filmről, reagált, amikor a filmet említettem. Dániel szerint a honvédiek azt vélik a filmről, hogy „jó volt. Meg hogy mikor megyek még[a tervbe vett folytatására utalnak a Honvéd Citynek]. Meg ilyenek. Akik úgy ott élnek lenn. Meg hogy jó volt látni magukat, benne volt a tévébe is“.

Következtetés

Következtetésképpen következő állításokat tudok megfogalmazni.

A cigány identitásű Makói Videóműhelyes alkotó az integráló közegben saját elmondása szerint szabadon tudott alkotni, a cigány identitása nem okozott semmilyen téren se problémát a műhelytagokkal vagy a műhelymunkával kapcsolatosan. Az integráló közegben egy cigány tematikájű film készűlt, ami nagy nemzetközi sikert aratott, viszont a többi alkotását nem

kifejezetten cigány témában csinálta. Tehát az identitása csekély mértékben befolyásolta közvetlenül a témaválasztásban például a fiatal alkotót.

A Honvéd városrész lakói, akik nyilatkoztak a kutatás során a városrészüket mutató filmről pozitív hozzáállással viszonyulnak a filmhez. Örömmel fogadták a film készítését, bemutatását és visszhangját, büszkén beszélnek róla. Sőt, esetleges folytatását támogatják, várják a közösség tagjai, akik részt vettek a kutatásban. Fontos ennél a pontnál kijelentem, hogy szubjektív benyomásokról beszélhetünk és hogy nem mondható reprezentatívnak a kifejtett eredmény a kis elemszám és az antropológiai terepmunkából fakadó különböző interjúanyagokból fakadóan.

Irodalomjegyzék

Babbie, Earl. *A társadalomtanulmányi kutatás gyakorlata*. Budapest: Ballasi Kiadó, 2001.

Bernáth, Gábor, und Vera Messing. „Vágóképként, csak némában” - Romák a magyarországi médiában.“ *Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal*, 1998.

Czibolya, Kálmán. „Mozgóképköltés makói módra.“ *Szín*, 2006, 11. évf.1.sz.: 36-37.

Fejes, József Balázs. „Miért van szükség deszegregációra?“ In *A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató Hallgatói Mentorprogram. Öt év tapasztalatai.*, von József Balázs Fejes und Norbert Szűcs, 15-35. Szeged: Belvedere Meridionale, 2013.

Janky, Béla. „A cigány nők helyzete.“ In *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*, von István György Tóth und Tiborné Pongrácz, 217-238. TÁRKI: Budapest, 1999.

KEJA, Kisebbségi és Emberi Jogi Alapítvány. *Romák reprezentációja a médiában – KEJA füzetek 2*. 2007.

https://uccuprojekt.files.wordpress.com/2010/04/keja_fuzetek_2_romak_reprezentac.pdf
(Zugriff am 01. 09 2016).

Kende, Ágnes. „A roma gyerekek oktatási integrációja alulnézetből.“ *Mozgó Világ internetes változata*, 2008, 34. évf., 3.sz.

Labodáné Lakatos, Szilvia, und Anita Romsits. „Utak a cigány gyermekekhez... Felzárkóztató programok a cigány/roma gyerekek oktatásában.“ *Kisebbség-Kutatás*, 2004. 4. szám.

Ladányi, János, und Iván Szelényi. *Szociális és etnikai konfliktusok: Válogatott tanulmányok (1975-2010)*, 2010: 146-154.

Müllner, András. *Romakép Műhely*. augusztus 2013. <http://www.romakepmuhely.hu/rolunk-2/bevezeto-a-romakep-muhely-honlapjához/> (Zugriff am 01. 09 2016).

Nagy, Péter. *A pozitív diszkrimináció szerepe a roma társadalmi integrációban*. szakdolgozat, Debrecen: University of Debrecen Electronic Archive, 2014.

Palantír, Film Alapítvány. *Palantír Film Alapítvány*. 2016. <http://palantirfilm.hu/romakep-muhely/> (Zugriff am 31. 08 2016).

Türr István, Képző és Kutató Intézet. *Helyi Esélyegyenlőségi Program*. Helyi Esélyegyenlőségi Program, Makó: Makó Város Önkormányzata, 2013.

Vajda Melinda

Rom pala le roma

Joka Daróczi János filmes munkásságának antropológiai sajátosságai

Dolgozatom során szeretném bemutatni Joka Daróczi János filmes szakember munkásságát, valamint ennek szerepét a magyarországi romák médiaábrázolásán belül. Kutatásom leginkább kvantitatív tartalomelemzésre épült, ezen kívül kvalitatív diskurzuselemzést is végzek, melyet Joka Daróczi Jánossal készítettem. Tanulmányom során többek között kitérek a közszolgálati tévé Roma Magazinjában való munkásságára, majd két filmjében- *Angyalok néma testvérei*, *Gáborok-három kenyér*- emelném ki az antropológiai sajátosságokat. Lughod, amerikai antropológus megfogalmazásával élve Daróczi egyfajta *halfie* szerepét tölti be, hiszen egyszerre két közösség (roma és magyar) ismerője, tehát külső és belső szemlélője mindezeknek. Az általam készített értelmezést segíti, hogy identitásomat nagyban meghatározza oláh cigány származásom, a nyelv és szokások ismerete. Igyekszem feltárni a filmekben megjelenő ok okozati tényezőket és egyértelművé tenni mindezek kódrendszerét azok számára, akik nem ismerik mélyebben a különböző roma közösségeket.

Elméleti megközelítés

A cigányokat hazánkon belül és kívül egyaránt sok előítélet éri, melyet több szociológiai és antropológiai kutatás (Havas-Kemény 1995, Kemény-Havas 1996, Kertesi 2005, Ladányi-Szelényi 1997, 2002) is alátámaszt. A kvantitatív felmérések szerint Magyarországon a legnagyobb számmal jelen lévő kisebbséggel szemben a legelutasítóbbak az emberek. Ahogyan Vicsek Lilla, a témával foglalkozó szakember is írja, a médiának rendkívül nagy felelőssége van abban, hogy milyen képet alakít ki a cigányokról. Erősítheti vagy gyengítheti a romákkal kapcsolatos sztereotípiákat, legyenek azok pozitívak, avagy negatívak. Rávilágíthat az ok-okozati összefüggésekre, de festhet egy egysíkú, sztereotípiákat kiszolgáló képet is. Ezt a McComb-Shaw napirendelmélet is bizonyítja, miszerint egy társadalom világról alkotott képét nagyban meghatározza a médiában prioritást élvező kérdésekkel való foglalkozás, hiszen ezek lesznek az úgymond „fontos témák”.

A *whitewashing*, azaz a kulturális kifehérités (Gábrriel 1998) során a média a kisebbségekkel kapcsolatos kérdéseket, témákat a „nem fontos” ügyek közé sorolja, mely során az adott embercsoportot „kimossák, kifehéritik az újságok soraiból, a tévék képernyőjéről”.

A rendszerváltás előtti Magyarországon a romák esetében az imént említett kulturális kifehéritést előszeretettel használták, minek egyik fő oka a sajtó ideológiai befolyásoltsága volt, így a roma kérdés tabunak számított. Ezt a tényt támasztja alá a következő idézet, mely két 1989. előtti médiakutatás eredményét írja le.

„Magyarországon már az 1970-es évektől készültek kutatások, amelyek azt vizsgálták, hogy az országos sajtóban a cigányság hogyan jelenik meg, milyen a média által konstruált cigánykép. E kutatások során a sajtó elemzését a tartalomelemzés módszerével végezték. Az 1970-es években készült egy jelentősebb vizsgálat, amely tíz év anyagából 344 cikket vizsgált. A következő nagyobb ívű felmérésre csak 1987-ben került sor. Ez utóbbi felmérés során az 1986—87-es évek anyagaiból 232 cikket elemeztek. Egy 1984-es felmérés adatai pedig azt

mutatták, hogy a magyar médiából majdnem teljességgel hiányoznak a cigánysággal foglalkozó híradások, műsorok, tudósítások.” (Vidra – Kriza)

A rendszerváltás utáni években azonban már Van Dijk elmélete válik igazzá hazánkban (is). Szerinte abban az esetben, ha a kisebbségek láthatóvá válnak a médiában, „legtöbbször sztereotip módon, erőszakkal, bűnözéssel, „furcsa kulturális szokásokkal” azonosítva jelennek meg”. (Vidra – Kriza) Ezen kívül a kisebbség egy egységes, homogén csoportként van kezelve, mely ismét csak erősíti a már kialakult sztereotípiákat.

A '90-es évek elején megnövekedett a romagyilkosságok száma, mely a médiában legfeljebb rövid hírként, a kontextus tágabb elemzése nélkül szerepelt. Joka Daróczi János életének ebben a szakaszában már rendelkezett alapvető ismeretekkel a rádiózás és tévézés világával kapcsolatosan, viszont az 1992 szeptemberében történt kétegyházi eset nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Daróczi az újságírás mellett döntsön. A következő idézet a vele készült interjú egyik részlete lesz.

„1992 szeptemberében, nem ugrik be a település, Békés megyei település, összeverekednek a helyi gázsók meg a romák néhány dinnyéért. Az a válasz erre, hogy a romáknak a házáról a cserepet leverik. Kapával beszakítják a fejét... Szóval ez volt a rendszerváltás utáni első ilyen nagy összecsapás. Amikor én ezt hallottam, hívtam a nővérem, hogy ezt a dolgot feltétlenül meg kell csinálni, mert hírértékű. Erre ők azt mondták, hogy nem tudnak menni, mert szinte ugyanaz volt akkor, mint amikor én eljöttem a televíziótól, nincsen kamera és nincsen stáb. Nekem akkor már volt autóm és mondtam, hogy én lemegyek.(...) Nem voltam akkor még újságíró, de amivel ott találkoztam, azt mondtam, hogy nekem újságírónak kell lennem. Az első kép, amivel találkoztam: volt egy közért és egy olyan 12 éves gyerek áll a rácson, így kapaszkodik. Tehát tisztára ilyen Jézusi képet képzelj el. Előtte pedig felnőttek nagyon hevesen vitatkoznak, majdnem öltre mennek. És a gyerekek láttam az arcát, a tekintetét. Láttam azt a félelmet, azt a kiszolgáltatottságot. Nem tudtam, hogy ott pontosan mi történik, de hogy ez a kép meg még van néhány kép, ami meghatározó az életemben. Gyakorlatilag odajött az egy tanárnő hozzánk, és mondta, hogy menjünk el, mert többen meg akarnak bennünket verni. Teli volt a kultúrház és nagyon ilyen lincselő hangulat volt. Ja, és romák nem voltak, csak mi. Kati egy idő után azt mondja, hogy menjünk haza. Én meg, hogy dehogy megyünk, hogy mennénk már el. Majd mikor a tanárnő szólt, hogy jöjjünk el és beültünk az autóba, akkor mondta Kati, hogy neki pisztolyt nyomtak az oldalába. ez volt az első élmény. Aztán erről a rádióban beszámoltunk.”

A kétegyházi esetet a turai kettősgyilkosság követte, ahol Daróczi János szintén jelen volt.

„Turán, ahol néhány kiló almáért, körtéért lelőtt a mezőőr két fiatalembert. (...)Azt mondtam, hogy ha van lehetőség a televízión keresztül szólni és bemutatni a magyarországi cigányokat, és szólni azok helyett, akik nem tudnak magukért, akkor nekem ezt csinálnom kell.”

Daróczi az előbb idézett rész utolsó mondatában maga fogalmazta meg, hogy tanult szakmái ellenére miért választotta a média világát. Ezen kívül fontos megemlíteni, hogy az 1980-as évek második felétől induló roma kulturális mozgalom is nagy hatással volt Daróczi pályaválasztására, hiszen ő maga is része volt azoknak a balatonszemesi táboroknak és budapesti kluboknak, ahol a roma értelmiség rendszeresen találkozott és élhette meg tudatosan cigány kultúráját a versmondó, irodalmi estek vagy a táncházak alatt.

„(...)Ezeknek az elődje volt a balatonszemesi sátortábor. És később alakultak meg a pesti klubok és közössége, ahol én gyerekként jelen voltam. Ott ismertem meg a nagy roma

művészeket, írókat. Akiknek a megismerésével egy csomó ráismerés történt, hogy mik azok a kultúrában fontos elemek, amikre az ember büszke lehet, amikre felnézhet. A Kalyi Jag együttes akkor még egy nagyon vegyes társaság volt, még én is voltam tagja, verset mondtam. (...) A zene az ugyanaz volt és 15-16 éves koromban volt egy kapaszkodóm, amihez én köthettem a roma kultúrát meg az egész budapesti jelenlétet.”

A következő fejezetben szeretném bemutatni Daróczi János munkásságát a köztelevízió Patrin, majd későbbi nevén Roma Magazin című kisebbségi műsorában, melynek szerkesztőségében interjúalanyom közel 20 évet dolgozott.

Roma Magazin

A Magyar Televízió 1992 –ben indította el a Kisebbségi és Határon túli Műsorok Főszerkesztőségén belül a Patrin magazint. A műsor szombatoként az MTV 1-es csatornáján jelentkezett reggel nyolc órakor, 25 perces műsoridővel. A szerkesztőségben hárman dolgoztak, Daróci Ágnes felelős szerkesztő, Sztojka Katalin szervező, Joka Daróczi János szerkesztő-riporter közreműködésével. Erre az időszakra így emlékszik vissza Daróczi János:

„A kezdet igen nehéz volt, hiszen nem volt televíziós ismeretünk, mindent a saját tapasztalatunk szerint kellett megtanulnunk, és a televízió részéről sem kaptunk hathatós segítséget, ami megkönnyítette volna a munkánkat.”

Az interjúban elhangzott állásfoglalás szerint a stáb részéről tudatos döntés volt az, hogy a magazin célközönségének meghatározásánál figyelembe vegyék a hazai cigány csoportok identitását, valamint a cigányságon belül kialakult gazdagabb és szegényebb társadalmi réteget.

„Hamar rá kellett döbbenünk, hogy a Roma Magazinnal szemben támasztott elvárások, sokkal szerteágazóbbak, mint más nemzetiségi műsorok esetében, hiszen nézőink egy része gázsó –vagyis nem cigány-, de a roma közönség elvárásai sem egységesek. Más szemmel látja a világot a szegény és a gazdag, a cigány, a beás és a magyar anyanyelvű, de mást lát szívesen a magazinban a fővárosi és mást a vidéki néző is.”

Az előbb idézett részlet alátámasztja Lughod elméletét, miszerint egy *halfienak*, mivel egyszerre több közösség részese, véleményét- legyen az egy tanulmány, cikk vagy éppen mozgókép- egy többrejtű közönség kezelheti kritikusan.

Az interjúalany számára a Magazin célkitűzései között meghatározó szerep jut a hitelesség kérdésének, amely megjelenik a témaválasztásban, a tartalom megjelenítésében valamint a közvetítő személy megválasztásában. Az utóbbi érdekében, mármint a roma származású újságírók, hírolvasók, szerkesztők képzése céljából Roma Magazin munkatársaival közösen megalapították a Roma Produkciós Iroda Alapítványt, ahol több ma is a médiában dolgozó roma fiatal sajátíthatta el a szakmával kapcsolatos elméleti és gyakorlati tudást.

A most következő részben szeretnék rátérni a Roma Magazin tartalmi sajátosságaira, témaválasztásaira, melyhez alapul Bernáth Gábor és Messing Vera kutatását használom.

„A magazin 1994-ben sugárzott 1270 percnyi műsoridejéből 31 181 percben foglalkozott az alakuló kisebbségi önkormányzatokkal. Prioritást élvezett az oktatásügy (160’) és a magazin információs jellegét hangsúlyozza, hogy a negyedik hangsúlyos terület (146’) hírek és információk szolgáltatása volt. A speciálisan a roma kultúrát és történelmet érintő kérdések (folklór, irodalom, képzőművészet, vallás, szokások, történelem) az összes műsoridő közel

egyharmadát, 413 percnyi műsoridőt tettek ki, 212 percben mutattak be roma személyiségeket. Atrocitásokkal, diszkriminációval 76 percnyi terjedelemben foglalkozott a műsor, és a tényfeltárás, háttérelmezés 84 percnyi blokkjában is több ilyen esetet dolgoztak fel”.

Mivel 1994 a választás éve volt, ezért a Magazin ebben az évben leginkább a kisebbségi önkormányzatok megalakulásával foglalkozott. Kiemelt figyelmet kapott a műsorban az oktatásügy volt, ezen belül a szegregált vagy integrált oktatás kérdése. Emellett szintén sokat foglalkoztak a roma kultúra és kiemelkedő képviselői bemutatásával. Ahogyan a kutatás eredményei is mutatják, legkevésbé a romák ellen tanúsított diszkrimináció különböző eseteit mutatták be a képernyőn.

Riggins véleménye szerint a kisebbségi média különböző formái magukban hordozzák a többségi társadalomba való beolvadást a saját értékek elhagyásával, azaz az asszimiláció veszélyét is. (Vidra-Krizsa) Mindennek okaiként többek között a nem kisebbséghez tartozó munkatársakat, a többségi média műfajainak és tartalmainak követését, valamint a többségi nyelv használatát hozza fel példaként. Faye Ginsburg médiaantropológus mindezt „fausti szerződésnek” nevezi. A Roma Magazin szerkesztőségében romák dolgoztak, így a kutató első gondolatára nem tudok reflektálni.

Viszont második gondolatával már nem értek egyet, mely szerint a kisebbségi média műfajai a többségi média műfajai mintájaként jöttek létre. Úgy vélem, a sajtóban megjelent tartalmakat az újságírók, szerkesztők egy bizonyos *medialogika* alapján választják ki. Egyfajta sorrendet állítanak fel azzal, amikor döntenek bizonyos információk fontosságáról. Mindezek miatt nem gondolom, hogy a műfajok megválasztása etnikai kérdés lenne, azt pedig végképp nem, hogy asszimilációhoz vezetne.

A magazin nyelve magyar volt (kivéve a köszönést és az elköszönést, ami romani és beás nyelven hangzott el), hiszen a műsorkészítők minél több embernek szerettek volna megmutatni egy eddig még nem képviselt romaábrázolást, mely mentes volt minden tudatos és tudattalan sztereotípiától és előítéllettől. Az itt dolgozó roma szakemberek egyszerre látták a cigány közösséget belülről és kívülről, így nagyobb eséllyel mutathattak objektív képet a közönségnek. Ezen kívül azért sem lett volna szerencsés a műsor nyelveként a cigányt választani, mert Magyarországon négy nagyobb roma csoport él, a magyar cigány, oláh cigány, beás, szintó/i-, akiknek nyelve, főleg a romani és a beás egymástól eltérő. Viszont még itt sincs vége a választások sorának, hiszen a romaninak csak hazánkban kb.12, a beásnak 3 dialektusa van. Végül, meg kell említeni, hogy legnagyobb létszámban a magyar cigányok vannak jelen Magyarországon, akik többsége már nem beszél cigányul. Az, hogy a műsor elején és végén cigányul köszöntik a nézőket, egyfajta keretként is szolgál, mely egyszerre adja meg a *patyiv* és a bizalom érzetét.

A filmek antropológiai sajátosságai

A következő fejezetben Daróczi János két filmjét – *Angyalok néma testvérei*, *Gáborok, három kenyér* – szeretném bemutatni. Ahogyan interjúalanyom is említette beszélgetésünk során, a Roma Magazin műsor készítése alatt az egyik zavaró tényező volt a szűkös műsoridő, hiszen mindössze 25 perc állt rendelkezésükre. Mivel egy adás alatt több témát is bemutatnak, így egy-egy kérdéskört 5-7 percbe kellett belesűríteniük. A két film egyenként fél órás, ezért a film készítői nagyobb részletességgel tudták bemutatni az adott roma közösség szereplőit, életüket. A két film – két családot kivéve – oláh cigány közösségekben készült. Fő témájuk a családok hagyományos mesterségekhez való viszonya, valamint a vallás mindennapi jelentősége. Az *Angyalok néma testvérei* c. film egy magyarországi oláh cigány család

lótartáshoz és lovakhoz való viszonyát mutatja be, míg a *Gáborok, három kenyér* c. film öt erdélyi roma család életét mutatja be a vesszőfonáson, a kovácsmunkákon, a csatornakészítésen keresztül. Véleményem szerint Daróczy és munkatársai ezekben a filmekben – ahogyan a Roma Magazinban is – az egyes roma közösségek életét azért tudják sokszor hitelesebben bemutatni, mert ők egyrészt belülről, másrészt kívülről is látják azt. Tehát Boglár Lajos megfogalmazásával élve ők egyszerre részesei mindkét világnak. Ezen kívül nem köti őket az előbb említett műsoridő szűkössége sem.

Amikor egy antropológus filmet készít, legfontosabb dolgai közé tartozik megérteni a másik kultúrát, annak szerkezetét esetleges kérdéseit, konfliktusait, majd észrevételeit egy „egyezményes kódrendszerbe” helyezni és a nézők elé tárni. Egy jó antropológiai film nem hordoz értékítéletet, helyette értelmez. Emellett meg kell említeni, hogy a kutató vagy jelen esetben a filmes szakember véleményét saját értékítéletén keresztül tárja a nézők elé, melynek szubjektív vonatkozásai is vannak. Timothy Ash így fogalmazza meg a néprajzi film lényegét:

„A jó néprajzi filmkészítő tudja, hogy az alkalmazott tudományos résztvevő megfigyelés nem elég. A filmnek tartalmaznia kell az emberek lényegét, az érzéseiket, félelmeiket és motivációjukat. A bizalom fejlesztése a néprajzos vagy antropológus és a tanulmányozott emberek között létfontosságú a sikerhez.” (...) Ez a bizalom létrehoz egy íratlan szerződést, amely bizonyos kötelezettségeket és etikai megfontolások alkalmazását működteti a filmkészítés során.” (Timothy Asch – Tari 2002. 72.)

Tehát a filmkészítés alatt nagyon fontos szerepet játszik a filmkészítő és a szereplők közötti bizalom kialakulása. Minél erősebb ez a bizalom, annál inkább megnyílnak az emberek, így egyre nagyobb eséllyel lehet egy mélyebbre ásni egy bizonyos témán belül.

A következő részben szeretnék rávilágítani azokra a többnyire antropológiai összefüggésekre, amit a két film bemutat, viszont hangosan nincsenek kimondva. Amikor egy kutatás eredményeit nem papírra vetik, hanem filmen keresztül tárják az alkotók a nézők elé, úgy gondolom, nagyobb eséllyel kerülünk közelebb a valósághoz, persze mindannak tudatában, hogy „*Noha a film a valóságot reprezentálja, mégsem azonos magával a valósággal*” (Tari 2002. 57)

Joka Daróczy filmes munkásságának antropológiai jelentőségét leginkább Lila Abu-Lughod tanulmányán keresztül lehet érzékeltetni, melyben a szerző a hibrid antropológia részleteit ismerteti. Egyfajta párhuzamot lehet megfigyelni a feministák és a halfie antropológusok között, hiszen egyszerre két közösséget ismernek, ezáltal kívülről és belülről szemlélik azokat. Példaként említi a francia kutatókat Algériában a függetlenségi háború alatt vagy az angol antropológust a posztkoloniális Indiában, amikor is a kutatók státuszát nem lehet szimplán kívülállóként meghatározni, hiszen identitásukban meghatározó szerepet tölt be a kutató közösséggel való kapcsolat. Ez a viszony nagyban segítheti a kutatás objektivitását akkor, ha megtalálják azt a bizonyos egyensúlyt, ami segít elkerülni a részrehajlást. Úgy gondolom Daróczy filmjei jól mutatják a filmes külső és belső szemléletét. Kettős identitásának köszönhetően egyszerre mozog a két közösségben, így több nézőpontot szem előtt tartva tud dolgozni. Lehetősége van a képernyőre vinni az egyes roma közösségek életének apró, talán még nem látott részleteit, amiket a nyelv használatának és a kulturális kódok, tabuk ismeretének köszönhet. Ezen kívül ok okozati kapcsolatokat is bemutat, tehát egyfajta narrációt, magyarázatot is ad a képek, sokszor zenei aláfestések használatával, mellyel segíti a közösséget nem ismerők tájékozódását. Lughod szerint az antropológusok a mást, a különbözőt szeretnék érteni és értelmezni, melyhez szükséges valamilyen módon elkülöníteni magukat attól. Viszont ezzel egyidejűleg egyfajta híd szerepet is szeretnének betölteni, amelyhez elengedhetetlen a résztvevő megfigyelés.

Angyalok néma testvérei

Ahogy a fejezet bevezető részében említettem a film egy oláh cigány család lótartáshoz való kapcsolatát tárgyalja. A helyszín Kiskőrös 2011-ben.

A film egy dallal, úgynevezett *loki gilyi*-vel kezdődik, amelynek szövege és dallama megalapozza a film bensőséges hangulatát. Majd a főszereplő, Ferkó bácsi cigányul köszönti a nézőket és bemutatkozik. Érdekes megfigyelni bemutatkozásában az általa kialakított fontossági sorrendet. Először nevét és lakhelyét mondja el, majd kitér arra, hogy ősei melyik roma csoporthoz tartoznak. Ahogy korábban említettem a cigányság nem homogén, ahogy egyik nemzetiség sem az. A Magyarországon jelen levő négy nagyobb csoport közül Ferkó bácsi az oláh cigány csoporthoz, ezen belül félig a lovárokhöz (lókereskedők), félig a csurárokhöz (késkészítők) tartozik. Amikor két oláh cigány származású ember találkozik egymással, szintén ez a folyamat játszódik le, azaz a nevük és lakhelyük után kiderítik, hogy ki melyik csoporthoz tartozik. Ha a két illető egy megyéből származik, addig-addig beszélgetnek és vezetik vissza a rokoni szálakat, míg kiderítik, hogy rokoni kapcsolat van köztük. Ez a beszélgetés általában cigány nyelven folyik. Úgy gondolom, hogy ha Ferkó bácsihoz és családjához egy nem romákból álló stáb megy el, a bemutatkozása teljesen más irányt vett volna. Mivel nem lenne meg a közös nyelv (romani) ismerete, ezért nagy valószínűséggel nem kezdené el részletezni származását sem.

A lótartás a romák életében nagy presztízsértékkel bírt régen és bír napjainkban is. Egyfajta büszkeséggel tölti el az adott családot, amikor számukra kedves lónak lehetnek a gazdái. Michael Stewart Daltestvérek című tanulmányában megjegyzi, hogy a cigányok gyakran kérték meg őt, hogy fotózza le őket a lovakkal.

„Akiknek például tehenük volt, soha nem álltak azzal együtt a gép elé.” (Stewart 1994)

A ló, mint szimbólum is megfigyelhető a roma folklór dalokban, versekben, mesékben. Egy ilyen mesével találkozhatunk a filmben is, melyet Ferkó bácsi (a főszereplő) felesége mesél el cigányul. A mese közben érdekes megfigyelni, azokat a kiszólásokat a hallgatóság felé, amelyek a valóság hűbbé teszik a mesét, valamint a figyelem fenntartása miatt is elhangzanak.

Rézműves Melinda kutatása szerint a cerhar közösségekben a meséléskor időként a hallgatóság is bekapcsolódik a „losh-losh” (öröm-öröm) kiáltással jelezve, hogy figyelmesen hallgatják a mesélőt. A közbeszólásoknak ugyanakkor bátorító, bajhárító szerepük is van. Más alkalommal a cselekményt is kommentálják, párhuzamot vonnak a múlt és a jelen eseményei között. A vend mesemondó a hallgatósághoz intézett kiszólásával „mas” (hús) és a hallgatóság válaszával „kötelezettségével” „kokalo” (csont) az állandó kapcsolatot kívánja fenntartani.

A filmben elhangzott mese arról szól, hogy egy feleség arra kéri férjét, vegyen egy lovat, hiszen régebben lótartással foglalkozott és jól megélt belőle. A férj el is megy a vásárba, és megveszi a legszebb lovat. Amikor hazaviszi, a felesége észreveszi, hogy a ló megeszi a zsíros, azaz az embereknek való ételt is. Ezen nagyon meglepődnek, ezért közelebbről is megnézik a lovat. Ahogy vizsgálgatják és simogatják, észreveszik, hogy a lónak szarvai vannak. Nagyon megijednek, mert azt hiszik, hogy a ló biztosan ördög. Ezért amilyen gyorsan tudják, eladják. Habár csak veszteségesen, de még aznap megszabadulnak az állattól.

Sokszor előfordul, hogy a lovaknak (cigány) becenevet adnak. Az oláh cigány közösségben egy máig létező hagyomány, hogy az emberek becenevet adnak egymásnak. Ezeket általában az idősebbek adják a fiatalabbaknak, melyek egy-egy jellemző tulajdonságukat, szokásukat fejezi ki. Az, hogy az állatoknak, főként a lovaknak is becenevet adnak, egyfajta bensőséges viszonyra utal. Ahogy Ferkó bácsi is elmondja többször a filmben, a lovakra úgy tekint,

mint saját fiaira, lányaira. Ahogyan gyermekeihez, úgy lovához is cigányul beszél, így utasítja, vagy éppen kényezteti őket.

„Mange kasavo-j o grast, sar moro shavo vagy mori shej te avlas. Me kade kamav len. Muro trajo si akanik o grast.

Dulmut e rom sostar kamnas e grastes? Vi von anda kado kamnas, von anda kado trajinas le. Vi biknenas, vi paruvnas. (...)

Akanik, sar tu kathe san, thaj sikavav hogy vi man sosko grast si. Sar dikhes, shukara grast si. E manushesko jilo barol, kana sharen?? e grastes.”

„Számomra olyan a ló, mintha a fiam vagy a lányom lenne, úgy szeretem őket. A ló számomra az életet jelenti.

Hogy régebben miért szerették a lovat? Ők is emiatt, az élethez tartozott, sokszor abból is éltek meg. Eladták, cserélték őket.

Az, hogy most te itt vagy és megmutathatom a lovaimat, örömmel tölti el a szívem. Az ember szíve büszkeséggel telik meg, ha dicsérik a lovát.”

Ez a bensőséges kapcsolat megcáfolja Stewart azon állítását, miszerint a cigányok legtöbbször csak üzleti célból vesznek lovakat és hamar túladnak rajtuk. Ellentmond annak, hogy a romák, inkább alkuszok, mintsem termelők. Ferkó bácsi is kitér arra, hogy a cigányok kereskedtek is a lovakkal, de visszaemlékezéseiben nagyobb hangsúlyt kap a lovakkal való hosszabb, évtizedeken át fenntartott kapcsolat.

A Nyírségben élő cerhar cigányok között gyűjtött korábbi adataim is ezt látszanak igazolni. Idősebb adatközlők visszaemlékezése szerint gyermekkorukban néha megengedték a szüleik, hogy csatlakozzanak hozzájuk és gyalog hajtották az állatokat a vásárba, ami kb. 40 km távolságban volt a településüktől. Később, amikor családot alapítottak, már szekereken, stráfokon vitték a saját lovaikat és a szarvasmarhákat a vásárba. Kerülték és a szűkebb baráti, rokoni körben lenézték azokat a kereskedőket, akik csak kereskedtek az állatokkal és nem tartották azokat huzamosabb ideig. Ezt azzal indokolták, hogy nem volt szerencsés az ilyen embertől állatot venni, mert nem ismerte igazán az állatot, hiszen 2-3 hét vagy legfeljebb egy hónap múlva túl adott az állaton, csak a hasznát látta benne. Ha a megkötött alku után rövid idő alatt megbetegedett a ló a tulajdonosnál, akkor az ilyen kereskedővel nem tudta békésen megoldani a helyzetet, nem volt hajlandó a kompromisszumra, nem ismerte el, hogy hibázott. Ezzel jelentős kárt okozott a vevőnek. Ezért a vásárokon gyorsan híre ment és számon tartották ezeket a kereskedőket és kerülték a velük megkötött üzletet.

Ferkó bácsi fia, a képzőművész Kunhegyesi Ferenc a filmben többek között a család kedvenc lováról is mesél, akit betegség miatt 16 év után mészárszékre vittek. Így fogalmazza meg családja lovakhoz való viszonyát.

„Az egy szomorú eset volt, amikor ki kellett kísérni az udvarból. Mindenki sírt. Szóval a családban ez a ló. Nagyon nagy társ.”

A következő részben szeretnék kitérni a vallás megjelenésére. A filmben megismert család a római katolikus felekezethez tartozik, melyre leginkább abból lehet következtetni, hogy részt vesznek a csatkaibúcsún.

„O manush bi Devlesko nahtig te avel baxtalo. Si te patyal ando sunto drago Del, ke odo del e manushes trajo thaj sastyipe”.

„Az ember Isten nélkül nem lehet boldog. Hinnie kell a Szent Istenben, mert ő ad az embernek egészséget”.

A csatka búcsút rendszerint Kisboldogasszony napján, Szűz Mária születésének emléknapján, szeptember 8-án tartják. Komárom-Esztergom megyéhez tartozó Csatka az 1860-as években vált búcsújáróhellyé. Itt élt Csöpöneyi József ferences rendi remete. A hagyomány szerint a Szűzanya neki adta tudtára, hol építsenek tiszteletére kápolnát, és mikor zarándokoljanak hozzá a hívek. A remete kérését Ropoli Ferenc csatka plébános terjesztette föl a veszprémi püspökhöz. A plébános feljegyzései szerint az első csoda 1863-ban esett meg a csatka szent kútnál. Egy vak cigány fiú miután ivott a forrás vizéből, visszanyerte a látását. A régi kápolna mellett a közelmúltban egy újat is építettek, ebben állították fel azt a fakeresztet, amelyet - az Országos Cigány Önkormányzat által szervezett 2003-as vatikáni zarándoklatuk során - II. János Pál megáldott.

A cigány zarándokok cigány nyelvű szentmisén vesznek részt, ennek kb.15 éves hagyománya van. Az első cigány nyelvű szent misét Csatkán a nyírségi hodászi görög katolikus roma közösség tartotta, akik 1941 óta cigány nyelven tartják a liturgiát. A cigány családok gyertyát és rózsafüzéreket vesznek a búcsúban és szentvízzel teli üvegekkel térnek haza.

A búcsú lehetőséget ad arra is, hogy az egymástól távol élő rokonok, barátok találkozzanak egymással és információt cseréljenek egymással a rég nem látott rokonok egészségi állapotáról, és a megélhetési lehetőségekről. Adott a lehetőség arra is, hogy idegen családok megismerkedjenek és az eladósorban lévő lányoknak a szülők udvarlót találjanak.

Képi megjelenítés

A képek értelmezését megkönnyítik a filmben elhangzó, gondosan összeválogatott autentikus dalok és versek. Mindezek szövege, dallama, ritmusa jól illeszkedik a különböző hangulatú jelenetekhez. A főszereplőt általában számára kedves lovai mellett kérdezi Daróczi, ami megkönnyíti, és egyben felgyorsítja a kérdező felé irányuló bizalom kialakulását. Ezen kívül három nagyobb jelenet szeretnék elemezni, melyek közül az első a lóvásár helyszíne. A vásárról szóló jelenet érezhetően dinamikusabb, mint az előzőek voltak, hiszen itt több szereplő is megszólal, miközben tanúi lehetünk az adás-vétel izgalmas folyamatának is. Mindezt hangos beszéd és nagy mozdulatok, gesztikulációk kísérik. Az előző részben már kifejtettem a különböző cigány közösségek lóhoz való viszonyát-miszerint, vannak, akik elutasítják a lóval való kereskedelmet és az állatot családtagként kezelik-, mely segítheti értelmezni a jelenetet. Ennek ellensúlyozásaként a következő vágóképpel már egy csendes, meghitt műteremben találjuk magunkat, ahol a főszereplő képzőművész fia elmondja, hogy számára a vásáron töltött idő alatt egy gondolat fogalmazódott meg benne-miszerint a lovak, az angyalok néma testvérei. A következő kép, amit kiemelnék, az a mese. Egy néni mond el egy lóról szóló mesét cigányul, háttérben gyerekek ülnek. Számomra a térbeni elhelyezkedés és az adatközlő öltözete először idegenként, romantizált képként hatott. Természetesebbnek hatott volna, ha a mesét valóban a gyermekeknek meséli a néni, habár ennek ellenére úgy gondolom ehhez hasonló jelenetek nem szokatlanok a családban. Ez látszik a néni mesélési nyelvezetén, mimikáján, gesztikulációján egyaránt. Ahogyan néztem a mesélőt és a rózsás fejkendőjét, eszembe jutott egy két évvel ezelőtt készített kis filmem. Ebben a filmben oláh cigány asszonyokkal beszélgettem a közösségükben megfigyelhető generációs különbségekről. Már majdnem elkezdett forogni a kamera, amikor az interjúalany felugrott a kanapéről és a szekrényéhez sietett. Saját fejkendőjét egy számára díszesebbre cserélte, és nekem is odanyújtott egyet, majd ezt fűzte hozzá mosolyogva: „*Trubul te sikavas, hoj roma ham*”-azaz: „Meg kell mutatnunk, hogy cigányok vagyunk.” Ahogyan én is, úgy az Angyalok néma testvérei c. film készítői is tiszteletben tartották azt, ha valaki tudatosan szeretné láttatni és megerősíteni cigány identitását a külső jegyekkel (is). Pár jelenettel később egy vallási eseményen, egy búcsún találjuk magunkat. A tömeg, a színek, az élénk ruhák, az ékszerek viselése könnyen szolgálhatna egy romákkal kapcsolatos sztereotip képként. Viszont az

operatőr és a vágó ismét csak jó munkát végzett azzal, hogy mindezek ellensúlyozásaként kiemelték olyan mozzanatokat, tekinteteket, arckifejezéseket, melyek a hit mélységét és a teljes átszellemülést hangsúlyozzák. A főszereplő Ferkó bácsi a templomban arról beszél, hogy számára miért fontos a hit, amikor egyik ismerőse üdvözlí őt, mire ő viszonozza a köszöntést. Habár mindez olyan ütemben történt, hogy akár ki is lehetne vágni, kerekébbé tenni az interjúalany mondanivalóját. Viszont Daróczi és stábja tisztában voltak azzal, hogy a köszöntés fontos részét képezi a *patyivnak*, és Ferkó bácsi eddig megkedvelt jelleméhez többet tesz, mint gondolnánk.

Gáborok, három kenyér

A film az erdélyi gábor cigányok életét mutatja be, hagyományos mesterségeikhez és a valláshoz való viszonyuk kapcsán. Öt családot ismerhetünk meg, akik Hargita megye különböző városaiban laknak. (Siménfalva, Parajd, Korond)

Voiculescu elmélete szerint a romániai cigányokat négy különböző csoportra lehet osztani, melyet vallási, nyelvi és öltözködési különbségek alapján különített el. A „gáborok” a Romani mellett a román nyelvet, míg a „magyar gáborok” a magyart beszélik. Előbbi csoport vallását tekintve ortodox, utóbbi adventista. A kutató szerint öltözetük alapvetően megegyezik, azaz a férfiaknál jellemző a bajusz és a kalap viselete, a nőknél pedig a fejkendő és szoknya.

A „sátrasok” ortodox vallásúak, míg a „házi cigányok” katolikusok. Egyik csoport sem beszélí a Romanit, csak a románt, ezen kívül öltöztükben sem hasonlítanak az előző két csoportra.

Siménfalván két cigány családot ismerhetünk meg, akik kosárfonással keresik meg mindennapi kenyerüket. Innen a film címe is, mert ahhoz, hogy egy nap a család három kenyér árát megkeresse reggel 7 órától este 19 óráig dolgoznak. Ez alatt az idő alatt egy ember 15 kosarat tud elkészíteni. A két család szerény lakhatási körülmények között él. A kamera beengedése a belső térbe, azaz egy intímabb szférába, nagyfokú bizalmat tükröz Daróczi és stábja felé.

Magukat magyar cigányként határozzák meg, amit azzal magyaráznak, hogy sem románul, sem cigányul nem beszélnek. Ahogyan a Magyarországon élő magyar cigányok a nyelvvesztés folyamatán mentek keresztül, úgy ez a család is mára egynyelvű lett, hiszen csak magyarul beszélnek. Habár a fiatalabb generáció román iskolába jár, tehát írni és olvasni románul tanulnak, sajnos nem értik a nyelvet. Erre példa, amikor Daróczi János megkér egy kislányt, hogy olvasson fel az olvasókönyvből, majd kíváncsi rá, érti-e a szöveget. A kislány elolvassa, viszont sem ő, sem a körülötte lévő felnőttek nem tudják elmondani az olvasott szöveg tartalmát magyarul. Ahogyan a beszélgetésből kiderül a hivatalos ügyek intézése is nehézséget okoz nekik.

„Ha nem vagyunk többen, többfélék, akkor nem tudunk... ügyeket intézni”.

Mindenféle értékítélet nélkül úgy gondolom, a két magyar cigány család identitásukat tekintve jobban kötődnek a magyar kultúrához, mint a cigányhoz. Mely leginkább abban a jelenetben mutatkozik meg, amikor az egyik család női tagja kosárfonás közben egy József Attila-verset szaval. Később kiderül, hogy férje számára is sokat jelent a költő, hiszen párhuzamot von József Attila és saját „nehézkés” sorsuk között. A kosárfonásra, mint megélhetési forrásra tekintenek és nem, mint cigány hagyományos mesterségre.

„Ennek a falunak a 80%-a ilyen kosárfonással foglalkozik. Ezzel foglalkozunk, mert nincsen más lehetőség. (...) Ezt a szakmát örököltük apámtól, s anyámtól, a szüleinktől. Dédnagyapáink is evvel foglalkoztak...”

Itt egy kis szünetet tart a családfő, talán itt következhetett volna mesterségük roma identitással való összekapcsolása, de nem következett. Helyette József Attilától idéz: „*En is dicsekednék, de nincsen miben.*”

Itt egy vágás következik, és Korondon találjuk magunkat. Az előbb kifejtett véleményem ennél az éles váltásnál még inkább megerősödött, hiszen az itt megszólaló férfi első mondataiban cigánysága megéléséről beszél, melynek elmondása szerint egyszerre vannak külső (öltözködésbeli) és belső jelei is. Utóbbiban legfontosabb a patyiv megtartása, melynek lényegét már korábban kifejtettem. A családfő így beszél a tisztességről:

„*Amare roma patyivales phiren angla o gazhe, ande luma, angla aver manusha. Chi xoxaven, chi choren, na maren perdal avres. Thaj ame na lazhas ame, te phenas ke sam rom.*”

„A mi cigányaink tisztességben járnak a nem romák között. Nem hazudnak, nem lopnak, nem verik át egymást. Mi nem szégyelljük azt, hogy romák vagyunk.”

Ahogy az idézetben olvashatjuk, a *patyivot* olyan negatív példákkal határozza meg, melyeket egy „*patyivalo rom*” nem engedhet meg magának. Egyfajta fokozás is megfigyelhető mindebben, hiszen a kisebb „*büntől*”, ami a hazugság, a lopáson át végül elérkezik az egymás átveréséhez. Itt félreértés ne essék, nem arról van szó, hogy egy nem romát lelkiismeret-furdalás nélkül át lehet verni, egy romát viszont már vétek. A hangsúly az egymásnak megadott tiszteleten van. Egy cigány ember mások által kiérdemelt becsületét ilyen lépcsőfokokon át veszítheti el, melynek kétség kívül legmagasabb foka az egymás átverése.

Ezen kívül fontos megjegyeznem, hogy Daróczi János és az interjúalany közötti beszélgetés már cigányul folyik. Ahogyan a film további részében is észrevehető, vannak nyelvjárásbeli különbségek a magyarországi és az erdélyi Romani között, de egyik fél sem tulajdonít ennek nagy jelentőséget. A gáborok (többségében a férfiak) általában többnyelvűek, hiszen a megélhetés megkönnyítése miatt több országban is dolgoznak, melyet Eparu Krisztián tanulmánya is igazol. „*A gáborok előnye abból származott, hogy kihasználták többnyelvűségük és bátorságuk előnyeit. Magyarország előttük is nyitva állt, éppúgy, mint számos erdélyi magyar előtt. Aki nyugatabbra szeretett volna eljutni, annak is egyszerűbb volt Magyarországról kiindulva továbbutazni.*” (Eparu 2008)

Ennek volt köszönhető, hogy a férfiak három vagy négy nyelven is beszéltek, így a dialektusok közötti különbségek egyáltalán nem zavarták őket. Amikor hagyományos mesterségeiket mutatják be, előszeretettel beszélnek cigányul. A magyar szavak beékelődése szintén megfigyelhető Romani nyelvű kommunikációjukban, azonban korántsem annyira jellemző, mint a magyarországi cigányok többségénél.

„*Kana pinzharen ame, fogadin ame, keras lenge butyi, mukhas lenge szorlapure.*”

„Amikor megismernek minket, már elfogadnak minket és dolgozunk nekik vagy szórólapukat hagyunk ott”. szórólapu – elírás, vagy így hangzik el?

Parajdon a fiatalabb generáció is első nyelveként, mindennapi szituációkban a cigány nyelvet használja, úgy ahogyan Korondon is. Itt egy ellentét mutatkozik az *Angyalok néma testvérei* című filmmel, hiszen ott Ferkó bácsi fia (kb. 40 éves) a nyelv passzív használója. Filmbeli megszólalásai kizárólag magyarul történnek. Parajdon egy kovácsmesterrel és segédjével ismerkedhetünk meg, akik szintén cigányul vezetik be a nézőket mesterségük részleteibe.

– „*Pishotni, kade phenas leske. Így mondjuk neki.*

– *És mire jó?*

– *A...pishot?*

-*Igen.*

- *Kaj kerem e jag*".

-, Ezt fújtatónak hívjuk.

-És mire jó?

-A... fújtató?

-Ezzel csinálják a tüzet."

A filmből vett idézet számomra az egyik legkedvesebb részlet, hiszen jól példázza azt a folyamatot, amivel eddigi kutatásaim folyamán többször találkoztam. Ha a nyelvüket beszélő roma közösségbe megyek, és kultúrával, hagyományokkal kapcsolatos dolgról beszélgetünk, azt figyeltem meg, hogy eleinte interjúalanyaim rám mint kutatóra tekintenek, ezért magyarul kezdenek el beszélni. Egy pár mondat után, ahogy elmerülünk a beszélgetésben, nyelvváltás történik, amit örömmel veszek, hiszen ez azt jelképezi, hogy az adatközlő már kevésbé kontrollálja magát, azaz kevésbé akar megfelelni a kutatónak. Szituációtól függ, hogy milyen nyelven kezdünk el kommunikálni. Ha olyan közegbe megyek, ahol nem tudom, hogy az ott élők a nyelvnek mennyire aktív használói, általában magyarul kérdezek, majd egy idő után, ha nyelvváltásomra nem cigányul válaszolnak, abban az esetben magyarul folyik a beszélgetés. Ez a váltás részemről általában, egy-egy megerősítő szó szokott lenni: „*Ova, hatyarav.*” „*Igen, értem*”.

Hasonló helyzeteket lehet felfedezni Daróczi János és a filmben szereplő Gábor cigányok között is, egy kiragadott beszélgetés idézetét olvashatjuk lejjebb:

-, Olyan volt az élet, a sors, hogy muszáj volt kiskorunkban megtanulni a munkát, hogy éljen az ember. Ebből élünk, a bádogosságból.

-*Hatyarav. (Értem.)*

- *Aztán tovább folytattuk... thaj akanak sityaras e shavoren te sityon vi von variso butyi. (És most tanítjuk a gyereket a mesterségre).*

A Korondon élő Gáborok előszeretettel beszélnek hitéletükről. Az ott élő családok életére, és bizonyos tekintetben a szokásaikra is befolyással volt a neoprotestáns egyházak misszionárius tevékenysége. A Pünkösdi, az Adventista Egyház és a Jehova tanúi gyülekezethez tartozó Gábor roma közösségek mindennapi életében látványos változást hozott a hitük gyakorlása. A közösségek felnőtt férfi tagjai büszkén vállalják, és elmondják, hogy leszoktak a káros szenvedélyekről, mint például a dohányzás, a mértéktelen alkoholfogyasztás, a káromkodás. A család egysége keresztény értelemben vált fontossá számára, éppen ezért a családfő például nem utazik több hónapra külföldre a kereskedés és a munka miatt, hanem megpróbál szerényebben élni, biztonságban a családdal. Ez igazán nagy áldozat a Gábor cigány családok számára, hiszen náluk meglehetősen erős az anyagi kultúra, azaz a gazdagság kérdése.

Az adventista egyházhoz tartozó Gábor nők lemondtak az ékszerek viseléséről, a férfiak nem viselnek drága órákat, karkötőket, a nők pedig lenézik azokat, akik érmeket fűznek a hajukba, vagy aranyat hordanak. A hagyományos viselet területén ezt is egy jelentős hagyomány feladásának lehet tekinteni.

A Gáborok ezáltal két közösség részévé válnak: saját roma közösségüké és egy vallási közösségé. Mindegyikben egyformán megpróbálják megtalálni a helyüket. A filmben a Gábor

cigány család férfitagjainak beszélgetése jól példázza ezt a törekvést, hiszen romaságukat és hitéletüket egyaránt fontosnak tartják.

Képi megjelenítés

Az egyik korondi gábor családnál a stáb csak a házon belül forgat, míg Siménfalván a ház előtti udvaron is folyt a beszélgetés, ami nem csupán a különböző anyagi helyzettel magyarázható. Siménfalván a négytagú család egy szobát használ nappaliként, hálósobaként és munkatérként. Daróczi és a stábja felvételei során azonban az egy tér használata nincsen kihangsúlyozva, nem ez a legfontosabb a velük készült interjú során. A kisebb belső tér ellensúlyozásaként az operatőr kétszer is igénybe veszi a tükröket, valamint udvari életképeket is használ. További ellentétként figyelhető meg a korondi és a siménfalvai családoknál a nők és férfiak egy térben való tartózkodása. A hagyományaikat mindennaposan megélt gáboroknál a nők és férfiak térhasználata eltérő, ami leginkább a közösségi eseményeken figyelhető meg. Esküvők, keresztelők, virrasztások alkalmával a nők és a férfiak általában külön szobákban tartózkodnak. Ha egy család szerény körülmények között él, akkor a férfiak az udvaron, a nők a konyhában vagy szobában tartózkodnak. Daróczi mindennek tudatában a korondi család női és férfi tagjait egymástól elkülönülve kérdezte. A Siménfalván élő magyar cigány család nem tartja ezen hagyományokat, így a mindennapi életüknek megfelelően a férfiak és nők egy térben válaszoltak a kérdésekre.

Viszont egy dolog elkerülte a filmkészítők figyelmét a korondi családnál való forgatáskor. A megszólaló nő körbevezeti a stábot lakásukban, amikor meglát valamit a földön, ezért háttal a kamerának lehajol érte. Oláh cigány közösségekben a nők az ilyen és ehhez hasonló testhelyzeteket kerülik, hiszen mindez *lazhavo* lehet számára és egész családjára nézve is. Ha az interjúalany talán zavarában megfeledkezett is erről, a film készítői ezt a képet kivághatták volna.

A filmben általában minden nagyobb jelenet „lényegeként” kimerevített képeket láthatunk. A vesszőfonással foglalkozó család esetében két ilyen képpel is találkozhatunk. Az egyik valójában nem is kép, hanem egy snitt, ami az anyát és három lányát mutatja be az ágyon ülve, de számomra mégis képként hatott. A másik képen már az apával kibővült családot láthatjuk, ahogyan a bejáratú ajtóban állnak, mintegy elköszönve a stábtól. A közös vonás, a kamera előtti viselkedésben mutatkozik meg, mely során mindannyian magukat kihúzza, egyenesen a kamerába néznek, arcukon nem mutatva semmilyen érzelmet. A képek engem azokra a beállított, műtermi fotókra emlékeztetnek, amelyeket nagyszüleim házában láttam. Nem volt belőlük sok, hiszen csak nagyobb alkalmakkor mentek el műtermi fotózásra, viszont a testtartás és arckifejezés mindegyiken hasonló volt. Véleményem szerint az említett család viszonya a képekhez hasonló tapasztalatokon alapulhat, ezért viselkedtek a leírtak szerint.

A két említett képen kívül az interjúalanyok a beszélgetések során természetesen viselkednek a kamera előtt, nem néznek a kamerába és nem is tekintenek ki a képből. Daróczi, mint beszélgetőpartnerre tekintenek és nem, mint egy külső szemlélőre.

Wagner Sára

Összhangban a zenével. A Snétberger Zenei Tehetség Központ narratívái

Tartalom

Bevezetés

Téma és módszertan: antropológia a médiában és a zenében

A Snétberger Zenei Tehetség Központ

A központ köré szerveződő narratívák

A mester-történet: Snétberger Ferenc

„Tanítvány-történetek” és az animátorok

Az online tér narratívái: médiamegjelenés és önreprezentáció

Médiahasználat és zenefogyasztás: a kérdőívek elemzése

Befejezés

Felhasznált irodalom

Online médiatartalom

Bevezetés

A *Snétberger Zenei Tehetség Központ* a tudományos élet számára kincseshánya. A szociológiát többek között a roma zenészek szubkultúrája, a kisebbség kisebbségben-jelenség (a diákok kb. 10%-a nem cigány származású, valamint a tanárok és a segítők közül is sokan magyarok), az intézményi hierarchia felépülése (mentorok, animátorok, diákok, tanárok, koordinátorok, intézményi igazgatók), az intézmény társadalomban betöltött szerepe érdekelheti. A kritikai kultúrakutatás a központot szimbolikus rendszerként, egyfajta alternatív kulturális színtérként, a kisebbségi és többségi kultúra metszéspontjaként értelmezheti, s erre összpontosítva végezheti a kutatást. A filmtudomány számára Almási Tamás a központról szóló *tititá* c. dokumentumfilmjének elemzése rejt kiváló kutatási terepet magában. A pedagógia kíváncsi lehet a zenére, mint pedagógia eszköz hatékonyságára egy marginalizált csoport esetében. A sort megannyi kutatási lehetőség felsorakoztatásával lehetne folytatni, azonban a tanulmány egységessége érdekében rá kell térnem saját kutatásom eredményének bemutatására, melyet alapvetően határoznak meg a központ körül létrejövő, a központ jelentőségét megfogalmazó narratívák – e történetközpontú jelleget erősíti Almási Tamás dokumentumfilmje és Snétberger Ferenc médiareprezentációja is.

A központ története a világszerte elismert, Berlinben élő Snétberger Ferencről, a felsőörsi tehetség központ alapítójának történetével kezdődik, s összekapcsolódik az intézmény működését segítő lelkes munkatársak, tanárok és diákok személyes történeteivel. A nyilvánosság, gyakorlatilag a kívülállók központról alkotott képét a közvetítő szerepet játszó médiamegjelenések határozzák meg; a médiában megjelenő, a központról szóló és a központ által közölt **narratívák** határozzák meg a központ reprezentációját, s e két narratívacsoport összeilleszthetőek a központ mediatizált térben olvasható történeteként.

Számomra azonban a legizgalmasabb azon fejlődéstörténetek feltárásának lehetősége, melyekben láthatóvá válik, hogy mit is jelent és mit is ad ez a hely a hátrányos helyzetű fiataloknak, hogyan változnak és fejlődnek az évek során, hogyan szoknak hozzá a többségük számára addig ismeretlen elvárásokhoz, vagy hogyan tanulnak meg reális célokat kitűzni: *hogyan válnak hivatásos zenésszé*. Ráadásul nem is csak a diákokról van szó: azokról az emberekről is, akik nélkül ez a hely nem működhetne, akik a szívükön viselik a tanulók sorsát és akár egész évben azon dolgoznak, hogy nyáron (idén több is) hatvan diák átléphesse a központ kapuját.

Tanulmányom a kulturális antropológiána belül a zene- és médiaantropológia, valamint a média- és kommunikációtudomány módszertanaira épül. Célja a központban tanuló, hátrányos helyzetű diákok médiahasználatának, zenefogyasztásának vizsgálata és a központ történetiségének feltárása a helyszínen zajló beszélgetéseim (Nagy Gergővel, Janszó Orsolyával, Barbarics Csanáddal, Varga Júliával, Kőműves Judittal, Margóval, Karcsival és Tomival, valamint a központ egykori diákjával, Bodoczki Ernővel), valamint a központról és Snétberger Ferencről hozzáférhető médiatartalmak alapján. A történetiség fogalmát a központ történetközpontságának hangsúlyozására használom.

A dolgozat az említett célok alapján három részre osztható. A zene- és médiaantropológia tudományának rövid ismertetése, a kutatás tudományok térképén való elhelyezése után Snétberger Ferenc történetének – médiamegjelenéseire támaszkodva – feltárásával, az intézmény bemutatásával kezdem tanulmányomat. Még mielőtt a Felsőörsön gyűjtött tapasztalataimra támaszkodva a közösség külső és belső kommunikációját tárnám fel, valamint a diákok médiahasználati és zenehallgatási szokásait összegezném 34 kiltöltött kérdőív alapján, egy volt diák, három jelenlegi diák, valamint egy animátor személyes történetét ismertetem, kiegészítve Almási filmjének főszereplőjével. Ezek a történetek reprezentálják leghitelesebb formában a központ jelentőségét. (Kuru Antal, Bodoczki Ernő és Almási Tamás vendégeink voltak a Romakép Műhelyben, ahol a film vetítése után sokat beszélgettünk.)

A Barrett és Stauffer szerkesztőpáros *Narrative Inquiry in Music Education. Troubling Certainty* c. könyvének első fejezetében más szerzők nyomán megfogalmazza, hogy a kutató az objektív megfigyelő szerepéből egy, a témája iránt elkötelezett, résztvevővé kutatóvá válik. Őszintén szólva nem hittem, hogy az empirikus kutatásomat követően olyan szakirodalomra fogok bukkanni, mely megerősít abban, hogy a szigorú kutatási szabályokkal szemben a rugalmasság esetenként sokkal hatékonyabbá teheti a kutató munkáját, és ha ez így van, akkor a kutatónak alkalmazkodnia kell akkor és ott, amikor és ahol a kutatás zajlik, felborítva előzőleg megtervezett terveinek törvényeit. Barrett és Stauffer le is jegyzik: a kutatás során a kutató is változhat. Ahogy a módszertan és a szerkezet is. Ezért történhetett meg, hogy a médiavizsgálattól a személyes történetekig bővült kutatásom kerete.

A kutatási gyakorlat rugalmassága a tudományterület rugalmasságát is megkívánja; a zeneantropológia könnyedén illeszthető össze a narratológiai és a médiahasználati vizsgálattal, ezzel keretet adva a téma széleskörű feltárásának, reprezentálásának.

Dolgozatom értelmét veszítené, ha nem igyekeznék hitelesen, lehetőségeimhez mérten azt a kontextust ábrázolni, melyben tárgya született. Így választottam a narratológiai eszközeit, kihasználva azt a narratív-jelleget, ami meghatározza a központ reprezentációját; történetek által mutatom be a központ működését, érzékeltetvén jelentőségét, zenepedagógiai különlegességét. Az objektív elemzés mellett, mely a diákok médiahasználatára irányul, a szubjektív történetmesélés eszközével és az online platformok objektív történetelemzésével tárom fel a központ jelentőségét, identitását, jelenségét. Igyekszem érzékelhetően elkülöníteni

egymástól a kérdőívek alapján leszűrt statisztikai adatokat, a médiában megjelenő anyagokból kinyert információkat és a szubjektív megfigyelésem eredményeit.

A különböző típusú források különböző történettípusokat határoznak meg. A médiahasználati szokások felmérése a **médiatörténet** részeként fogható fel; a médiában megjelenő, rendezők és újságírók által konstruált **reprezentatív történetek** párbeszédes formában beszélődnek el; az önkormányozott gyakorló **önreprezentatív történetek** az online térben való kommunikáció (honlap és közösségi média) során rajzolódnak ki. Vannak azonban határesetek, amikor nehéz elkülöníteni a reprezentatív és önreprezentatív-jelleget. Ami elhatárolja egymástól a két pólust, az a teljes önkormányozott: a reprezentatív történet elbeszélője ugyanis valamely szempontból kisajátítja a szereplőt s történetét, maga választja, hogyan és mit mesél el. A hibriditás fogalmával az identitások és a terek mellett a történetek is összekapcsolódnak, mely rányomja az egész történetre – igen rugalmasan – a bélyegét.

Téma és módszertan: antropológia a médiában és a zenében

A hagyományos értelemben vett antropológia a kultúrán belül a zenét, mint marginalizált aspektust fogta fel, és kutatási területként azoknak a tudósoknak tulajdonította, akik magas szinten jártasak a zenetudományban – írják egy, a zeneantropológia tudományáról szóló átfogó tanulmány szerzői. Ez az írás megerősíti felfogásom, miszerint a zene kutatása nem korlátozódik a zene elemzésére, mégcsak a kutató zenei képzettségére sem: a kutatás irányulhat a zene kontextusára is, melyben feltárhatóak társadalmi kapcsolatrendszerek, személyes kapcsolatok. A zene felfogható a kommunikáció mozgatórugójaként, rituális időtér dimenziók létrehozójaként, emberi kifejezőmódként, melyet a társadalmi és kulturális konvenciók határoznak meg és alakítanak. Persze ha a kutató otthon van a zenében, az sokat ad hozzá a kutatásához; hasznos, ha játszik valamilyen hangszeren vagy énekel, és persze az is nagyon fontos, hogy sokféle zenét ismerjen, és tájékozott legyen, nem csak a zene történetében, hanem a kurrens zeneipar működésében, ismerjen kortárs zenészeket.

A médiaantropológiáról Coman azt írja, szinkronban több szerzővel is, akikre tanulmányában hivatkozik is, hogy a médiakutatók és antropológusok egyesítése mögötti szándék a médiatartalmak és a valóság szimbolikus kifejeződéseinek (mint a mitológia, a vallás, a szertartások közti kapcsolat) együttes vizsgálata. Ez az algoritmus a zenetudomány és az antropológia szinkronjában is alkalmazható: a zenetudós és az antropológus interakciójában létrejövő vizsgálat azt a kapcsolatot igyekszik feltárni, melyben párhuzamosan a zene vizsgálata mellett a zenét létrehozó, interpretáló és befogadó közösség, valamint közönség is a vizsgálat tárgyává válik.

Tanulmányomban a zene és a médiatudomány kérdései kapcsolódnak össze az antropológia módszertani megfigyelésével; tárgya egy kisebbség zenész közössége, akik egy adott évben 12 héten át együtt élnek egy speciális pedagógiát folytató intézmény terében.

A terepen való kutatásom kezdeti célja a közösség tagjai közötti közvetlen kommunikáció, a zene, mint kommunikációs eszköz, valamint a média, mint a zenén keresztül önkifejezésre használt eszköz megfigyelése volt. A közösségi média hatásával a kutatás azzal, hogy a kutató hazamegy, nem ér véget, mert fennmarad a kapcsolat a közösségi média platformján, esetemben a Facebookon, a Youtube-on, sőt még a Soundcloudon is. Ezáltal a kutatási idő kiterjed, s a kutatás célja tovább formálódik.

Kutatásom eredménye azt igazolja, hogy az intézmény a pedagógia és narratológia alapú vizsgálatot kívánja meg, legalábbis ez az a két legerősebb perpektíva, melyekből a kutatásnak és az elemzésnek érdemes kiindulni. A népzenei hagyományokra fókuszáló kutatást

mellőztem, ami a zeneantropológia és az ehtnomuzikológia sajátosságaként a cigány zenei hagyományok konkrét hatását mérné fel.

A médiaantropológia tudományára közvetlen hatással bír a közösségi médiahasználati szokások alakulása, hisz a közösségi média platformját ugyanúgy határozza meg az önkontroll, mint ahogy befolyásolja a társadalmi és kulturális elvárás. A tudomány a személyek, közösségek médiahasználatának elemzése mellett figyelembe veszi a környezeti tényezőket és külső-belső körülményeket, kutatását a média és az individuum, illetve a média és a közösség kölcsönhatásának legrészeletesebb aspektusait feltárva végzi térben és időben. Szemléltetésképp egy példa, ami kifejti előbbi állítást, és alá is támasztja: a központban egy diák családjára való tekintettel, vallási okok miatt bizonyos tartalmak megjelenését blokkolták a nyilvánosság előtt. Ezen aspektus teljeskörű értelmezéséhez a médiatudomány és a kulturális antropológia kevés, ugyanis az elérhető adatok, a reprezentáció elemzésével, a tartalom megjelenítése mögötti személyes döntések feltárása nélkül a kutatásnak nincs eredménye. Kutatásom reflektorfénye a személyekre irányul: az önreprezentáció irányítási mechanizmusai kerülnek a fókuszba, a felhasználó világnézete egyenrangú szempontként jelenik meg a tartalom és a tartalom által kiváltott reakciók, visszacsatolások mellett. A két szempont párhuzamos vizsgálata alapozza meg a médiaantropológiai kutatást.

A Ginsburg által szerkesztett médiaantropológiai tanulmánykötet 2002-ben jelent meg, akkor, amikor még a közösségi média még nem volt jelen, így mediatiszt terére a tanulmányok által vizsgált médiahasználati szokásvizsgálat nem vonatkozhatott. A közösségi média tudományos vizsgálatához a médiaantropológia nyújtja azt a testreszabott elemzési módszertant, mellyel széleskörűen vizsgálhatunk médiahasználati szokásokat tág kontextusokban. A közösségi média külső szempontú, mondhatni statikus adatokra épülő elemzése elsősorban a kommunikáció- és a médiatudomány, azonbelül pedig leginkább a marketing és a pr feladata (például big datán alapuló elemzések a felhasználói szokásokról cégeknek); ezzel szemben a médiaantropológus azokra a döntési mechanizmusokra is kíváncsi, melyek által adott személy vagy adott közösség a saját profilját szerkeszti, irányítja és döntéseket hoz arról, hogy hogyan és milyen információkat hozzon nyilvánosságra. Gyakorlatilag a médiaantropológus a virtuális teret vizsgálva a valóságba tér vissza, és a posztok megfogalmazásának folyamata érdeklő – a tartalom mögött.

A Snétberger Zenei Tehetség Központ

A fejezet előszavaként rövid magyarázatot szeretnék adni arra vonatkozólag, hogy a továbbiakban miért csak központként vagy intézményként hivatkozom kutatásom tárgyára. A tábor szó használata lenne kézenfekvő, hisz a diákok is legtöbbször ezt a kifejezést használják, azonban azt vettem észre, hogy a szervezők a központ szó használatát preferálják, ugyanis a tábor elnevezés nem hangsúlyozza azt a kemény munkát, amit az intézményben a diákoktól elvárnak.

Az a négy nap, amit Felsőörsön töltöttem, ráébresztett arra, hogy kutatásomat ugyanúgy meghatározza beilleszkedésem nehézsége, mint ahogy a diákok zenetanulását határozza meg az ő beilleszkedésük nehézsége: azok a pillanatnyi lelkiállapotok, melyek befolyásolják a tény, hogy egy közel 120 fős közösségbe csöppentem be, valamint a központ lakóinak feszültsége, izgatottsága, fáradtsága, kedve.

Az intézmény egy olyan speciális pedagógiai tér, mely egyedi módon folytatja azt a pedagógiai tevékenységet, mely valamely oknál fogva (származás, lakhely, társadalmi státusz) a társadalom peremén élő diákok integrációját és megélhetését segíti elő. Bárdos Jenő *A zene felemel... és megtart* cím alatt ezt a jelenséget igyekszik körbejárni tanulmányában.

Úgy fogalmaz, hogy az intézmény olyan pedagógiai modell megalkotására törekszik, “amely képes kiegyenlíteni a nevelés perszonalizációs és szocializációs oldalának látszólagos ellentétét.” A tanulmányában felvázolt körülményekhez képest (hangszerpark, tantárgyak, tanárok és munkatársak) 2016-ra természetesen a tanárok és munkatársak listája változott, és az órarend összetételéből is hiányzik több külön tanegység. Bárdos a speciális zenepedagógiát mutatja be azon tabukon (ahogy ő kategorizálta az alábbi szempontokat) keresztül, melyekre a képzés épül: szegregáció, klauzúra és *genus loci*, perszonalizáció. Sok kutatási lehetőséget vet fel azon dokumentációk alapján, melyek a központ birtokában állnak (kérdőívek, inerjúk, szociometriai felmérések).

A rendszerezhető, összehasonlítható, elemezhető adatokat félretéve a központ legkézenfekvőbb megközelítésnek a narratológia szempontú feltárást vélem. A valóság mindenki számára mást jelent: a hátrányos helyzet adatok szerinti meghatározásán, a médiamegjelenések számán és minőségén, a diákok mérhető teljesítményének javulásán túl személyes történetek reprezentálják legszemélyesebb, s ezáltal legbefogadhatóbb módon a központ életét és jelentőségét, egyéni perspektívák egyéni valóságait közvetítve.

Legelőször öt évvel ezelőtt jártam a központban: egy esti koncertre látogattam el vendégként és körbe is vezettek a központ területén. Arra emlékszem, hogy a koncerten a tanárok is sokat játszottak, és nagyon jó hangulatban telt el az a közel egy órás zenélés. Még ebben az évben a Művészetek Palotájába elmentem a *Snétberger and the New Generation* koncertjére, mivel nagyon megfogott a nyári zenei élmény. Egy évvel később Alsógödön lépett fel Snétberger Ferenc három tanítványával; itt ismerkedtem meg személyesen Bodocki Ernővel, aki 2016 tavaszán a Romakép Műhelyben vendégünk volt. Mielőtt 2016 nyarán négy napot töltöttem volna el a központban, Ernővel egy igen különleges beszélgetésben volt részem egy kávé mellett kedvenc cukrászdájában – ebből egy mélyinterjú is született. A találkozás nagy hatással volt rám, és meghatározta a Felsőörsön eltöltött kutatási időmet is. Felhívta figyelmemet a központ szlogenjének jelentőségére, mely magában hordozza az intézmény identitását is: *a zene felemel*. Arra törekedtem Felsőörsön is és tanulmányom írása közben sincs ez másként, hogy ennek a felemelkedésnek a jelentőségéhez viszonyítsak.

A zene és a zene tanítása, tanulása eszköz, mely által az intézménybe felvételt nyert diákok többsége addig számukra ismeretlen helyzetbe kerülnek. Némelyek közülük a központban olyan szokatlan elvárásokkal, szabályokkal találkoznak, mint a pontosság, a tiszteletadás elvárt formáinak alkalmazása (köszönés és megköszönés, illedelmesség, szófogadás), ébresztő és takarodó, rendszeres részvétel az órákon, napi több órás önálló gyakorlás, idegennyelvi órák, közösségi étkezés. Fontos kritérium, hogy a diákok órán való részvételének szigorú számontartása mellett a központ által közvetített felfogást meghatározván, semmi sem kötelező. Ez a kérdőívek kitöltésének lebonyolítása során világosodott ki.

“Ne halat adj az éhezőnek [...]; adj neki hálót, tanítsd meg halászni.” A Snétberger Zenei Tehetség Központ megmutatja a cselekvés mesterségét, egyfajta távcső, mely ugyan közel hozza a csillagokat, de az odavezető útra fókuszál és kitartó munkára ösztönöz.

A diákoknak nem csak a külső akadályokkal kell megküzdeniük, hanem önmagukat is le kell tudniuk győzni: sőt, ha választanom kéne, mi a legtöbb, amit adni tud, az Snétberger Ferenc, mint példakép. Élettörténete reprezentálja, hogyan tanuljanak meg élni, és hogyan fejezzék ki saját magukat egy olyan világban, ahol elsőre nem fogadják el őket, és ahova akár soha nem fogják őket befogadni.

Közösség

Az eltérő életkor, különböző vallási és kulturális szokások ellenére a zenén keresztül egyfelől homogén közösségről beszélhetünk, mely homogenitást a diákok hátrányos helyzete erősen meghatároz, másfelől viszont a központ hierarchikus közössége, mikrotársadalmi hibrid közösséget alkot. Érkeznek diákok a határon túlról, vidékről, a fővárosból; érkeznek nem roma származású tanárok és diákok is, akik könnyedén integrálódnak a közösségbe, ezáltal alkotva kisebbséget. Bárdos zárt közösségként jelöli a központot, azonban nyitott közösségként is funkcionál, hisz sok idegennek enged betekintést életébe. A városi, de még a falusi léttől is elszigetelve élő, több, mint hatvan diákból, kilenc animátorból, három-négy koordinátorból, és néhány ott alvó tanárból, valamint a tanárok családtagjainak nyitott közösség térbeli elszigeteltségét megszakítja néhány órára egy-egy strandolás, közös vásárlás, fellépések, utazás, és a központba érkező vendégek, például az óvodások érkezése, akik hétközben ebédelni járnak a központ éttermébe.

A közösség hibriditása megközelíthető a harmadik tér tézis fogalmának különböző kontextusából (többek között Homi K. Bhabha, Edward W. Soja, Randall Packer elméletei), azonban jelen keretek között erre nem térek ki. Ugyan a világtól való térbeli szeparáció ("szomszéd a természet") annak ellenére is mértékelt tevő, hogy sok ismeretlen érkezik a központba felvételeket, interjúkat, anyagokat készíteni, a virtuális világban való állandó jelenlét által a társadalommal való folyamatos interakció alapján hibrid identitásokról beszélhetünk. Érdekes, hogy az elmondottak, s saját tapasztalatom alapján a diákokat a külsősök nem zökkenti ki a napi rutinból.

Reggelente Budapestről minden hétköznap busz indul a központban tanító zenészekkel, mely a koraesti órákban vissza is indul. Ez a jelenség alkotja a legerősebb kapcsolatot a várossal. A társadalomtól elszakított térről való értekezés azonban jelentőségét is veszíti, vagy legalábbis relatívvá válik, hisz minden második diák kezében ott van az okostelefon; de hogy a zsebében mindenkinek ott lapul egy wi-fi-alkalmas készülék, az bizonyossá válik. A fizikai elszigeteltséget nem tudja teljes mértékben kiiktatni vagy ellensúlyozni a virtuális kapcsolat. A harmadik tér tézise alapján az online és offline (hibrid) terek metszetében alakul ki a hibrid identitás. A külső tényezők a diákok identitása, a kulturális, vallási és világszemléleti sokszínűség, emiatt fontos leszögezni, hogy itt azon határvonalak többsége, melyek elkülönítik egymástól az előbb felsorolt okoknál fogva az identitásokat, folyamatosan mozgásban van, meghatározza a központ működését.

A 120 férőhelyes intézményben a helyiségek, a tantermek és a lakóhelyek egyaránt híres zenészekről, zeneszerzőkről vannak elnevezve; ez a jelenség észrevétlenül tágítja a diákok látókörét, zenei tájékozottságát, identitástudatát. Bognár László Hangszerelem c. szobra.

Kontroll: a stáb tagjai

A stáb, mely az animátorokból, mentorokból, koordinátorokból és vezetőkből tevődik össze, hétköznapoként minden délelőtt egy-két órás stábülést tart; amikor ott voltam, akkor a helyszínt a számítógépterem adta, melyet egyébként Neumann Jánosról, a híres magyar matematikusról, aki a számítógép logikai tervezésének orosz-lánrészét tudhatja magáénak, nevezték el.

Három mentor dolgozik a központban; egy mentor 20 diákért felelős, akikkel évközben is tartja a kapcsolatot, és el is látogat a diákok otthonaiba megnézni, milyen körülmények között élnek.

Az egyéni fejlesztési terv és a pályaeorientáció fontos szerepet játszik a központ pedagógiai tevékenységében. Az első három hét inkább a hangulódásról szól, aztán kezdődhet az egész érve vonatkozó egyéni terv kialakítása. Fontos célkitűzése a központnak, hogy már az első

kurzus (tehát a nyári) ideje alatt önállóan alakítani kell a diákoknak zenekarokat, melyek rendszeresen próbálnak. A tanárok szigorúan vezetik a jelenléti ívet; három hiányzás után leülnek a mentorok beszélni a diákkal; ha a probléma nem oldódik meg, Kőműves Judittal beszélnek, végül Snétberger Ferencsel.

Összesen 25 tanár vesz részt a 8-10 teremben párhuzamosan zajló oktatásban. Hetente két hangszeres órájuk van a diákoknak; lehetőség van arra is, hogy a diákok új hangszert is kipróbáljanak, ez csakis rajtuk múlik. Minden óra 50 perces, hetente egy-egy alkalommal késődélután klasszikus zenetörténetet és jazztörténetet is hallgatnak a diákok; továbbá az órarendben heti két angol és két szolfézs szerepel. Az angol nyelvoktatás négy szinten folyik, A1-es szinttől B1/B2-ig, azonban szubjektív benyomásom alapján a legmagasabb csoport órái sem a középfok szintjén zajlanak. Természetesen ezt nem kritikaként írom le, hisz a nyelvtanulás évek hosszú munkáját igényli, s a zeneórák mellett érthető módon kevés a kapacitás arra – a diákok részéről –, hogy elmélyüljenek további területeken is. A központ arra is lehetőséget kínál, hogy az esetleges iskolai bukások következtében esedékes pótvizsgákra is felkészítsék azokat, akiknek erre szükségük van.

Az animátorok segítsége nélkül – különös tekintettel Tomira és Karcsira – a kérdőíveket nem tudtam volna ilyen jó arányban kitölteni; nagyon határozott fellépéssel bánnak a gyerekekkel, akik láthatóan tisztelik, elfogadják és szeretik őket.

Belső kommunikáció: kapcsolattartás a diákokkal

A központ belső kommunikációját alapvetően a közösségi média határozza meg, mely egy **zárt** facebook-csoport és a facebookon zajló belső személyes levelezésben nyilvánul meg, melyen keresztül általában a leggyorsabb módon érhetőek el a diákok. Többször voltam tanúja annak, amint a mentorok és az animátorok itt küldtek üzenetet, és érdeklődtek afelől, hogy miért nem érkezett még meg az adott diák az órájára.

Ahhoz, hogy érthetővé váljon a központ belső kommunikációjának speciális jelentősége, meg kell határozni az adott környezet működését, amihez a kommunikációnak alkalmazkodnia kell: napirend, órarend, programok. A hétköznapi szoros napirendet követelnek meg a tábor lakóitól: nyolc órás kelés, étkezések, közös és egyéni órák, takarodó. Minden diáknak más órarendje van. Az adott nap órarendje már előző nap kikerül a tábor területén több helyre is, úgy a tanulók szobáinál, mint az étkezőben és a tanórák épületénél, és természetesen kikerül a facebook-csoport falára is.

A napirend időbeosztása, mint az ébresztő, vagy az étkezések időpontjai is több helyen megtalálhatóak. Minden nap olvasható az adott napi menü is.

Többször is hallottam diákoktól, animátoroktól, hogy összhang lesz; elég sokáig azt gondoltam, hogy ez az elnevezés az összhangzattan órát takarja, azonban később kiderült, hogy esténként van egy rövid gyűlés, ahol a fontos információkat megosztják a diákokkal, problémákat vetnek fel, további programokat hirdetnek stb., s ezt az eseményt nevezik összhangnak. Ez az eset annyira magával ragadt, hogy tanulmányom címét is meghatározta.

A központ köré szerveződő narratívák

A narratívákra épülő média- és zeneantropológiai vizsgálat megfelelő teret ad a központ életének feltárására. A narratíva nem csodaszer, csupán egy mód arra, hogy a személyes mondandóknak, tapasztalatoknak, jelentőségeknek – tehát a személyes és közösségi

történeteknek –, melyeket a zene meghatároz, hangot adjon, sőt, olyan kérdéseket tegyen fel, melyek másképp nem merülnének fel – írja Stauffer és Barrett. Könyvük mérföldkő a narratív alapú zeneoktatás elemzésében: bevallom, meg is lepődtem, hogy rábukkantam, amikor leültem, hogy megírjam az összegyűjtött anyagok alapján a tanulmányt, és további elméleti alapokat kellett gyűjtenem. A könyv első két fejezete az elméleti rész, amit egy-egy, más és más szerző által megírt olyan tanulmány követ, amely történeteket mesél el a zenei élet különböző szereplőiről, sok idézettel. A narratíva alapú vizsgálat a történetek gyűjtésén, újramesélésén, reprezentálásán túl megköveteli a narratíva adatainak gondos elemzését, mely kiterjed a kutatás résztvevőire, magára a kutatóra, és egy nagyobb kulturális narratívára, melyben a történet szereplői elhelyezkednek. A narratívának az a célja, hogy a gyakorlatban kirajzolódó értékek és érdekek újragondolására ösztönzze az olvasót.

A központ történetében való “szereplés” felfogható egy próbatételes kalandregényként is. *A történet jelentése az irodalomban és az életben* c. tanulmányát McAdams a narratíva sokféle definíciójának szemléletésével exponálja; a definíciókat két csoportra osztja: a, állapot, esemény, állapotváltozás-tartalmú b, célvezérelt viselkedés hangsúlyozású. A történet történetét Platónra hivatkozva kezdi, aki szerint a történet csupán a valóság utánzatának az utánzata. A történet alábbi funkcióit – mimézis, kauzalitás, gyögyörködés, útmutatás, pedagógiai érték – kézenfekvő a központ történetében keresni, és könnyű megtalálni. Annak ellenére, hogy inkább fiktív történetekhez kötődnek az említett elemzési szempontok, elősegítik a központ részletes és összetett ábrázolását.

Fontos hangsúlyossá tennem, hogy a zenészekről szóló történetek nem lehetnek névtelenek. A központban tanuló diákokat összeköti egy paradigmikus történet, mely Snétberger Ferenchez köthető: történetének tanulmányom következő fejezetében részletezem.

A központ történetét sokféleképpen el lehet mesélni: különböző történetszálak által szövődnek az események, mely szálak hol keresztezik, hol kiegészítik egymást, vagy épp ellent mondanak egymásnak. Ezeknek a különböző szerkezetű narratíváknak az a funkciójuk, hogy ábrázolják a valóság egy szeletét különböző perspektívából, különböző szempontok alapján. A központ lakóival készített interjúk által konstruálódó történeteket a szubjektív történetmesélésen túl szubjektív befogadóképességem alakította. Ez nem azt jelenti, hogy fiktív történetekként kell kezelni őket, csupán fontos realizálni, hogy a szereplők történetei különböző perspektívákból más és más történetet beszélnek el, melyeket a központról szóló történetek között egy-egy független narratívaként kell kezelni.

Snétberger Ferenc médiában megjelenő reprezentációja (ami róla szól) és önreprezentációja (amit felesége irányít) által konstruált története összefonódik a központ közösségi média platformjának és saját honlapjának médiareprezentációjával, mely a központról szóló televíziós műsorokkal, a Youtube-on elérhető kisfilmek és Almási Tamás dokumentumfilmjével párhuzamosan a központ nyilvánosan elbeszélte története. Azonban vannak történetek, melyekhez csak a belső közösség férhet hozzá (Facebook-csoportok, közös órák, közös programok). A központ különböző történetmesélési stuktúráit a párbeszéd, filmes eszközhasználat, statikus és dinamikus tartalomjegyzék és az önkontroll választják el egymástól. A mester-narratívát követő személyes történetek, melyeket beszélgetéseim alapján írtam meg, párhuzamosan reprezentatív és önreprezentatív formák mentén elbeszélte személyes történetek, Almási filmjéhez hasonlóan.

A mester-történet: Snétberger Ferenc

Előszóként

Snétberger Ferenc mindenki nevét tudja, személyesen odafigyel arra, hogy mi történik a központban, és mi történik a diákokkal személyenként. Az esélyegyenlőség megteremtésért járó díjat, a *Justitia Regnorum Fundamentumot* ebben az évben nyerte el. Az intézmény “egyedülálló színvonala mellett kiemelkedő az itt történő nevelés közösségépítő szerepe is”. Novák Katalin, az EMMI államtitkárának elköteleződését erősíti, hogy a nyáron ellátogatott a központba, ahol néhány diák rögtönzött mini koncertet is adott a tiszteletére. Egyébként idén az eddigi 40 milliós állami támogatás több mint háromszorosát kapják meg. Bárdos is kiemeli, hogy a “személyi kultuszok mozgatóereje” a diákoknak fontos motiváció; azt gondolom, hogy Snétberger Ferenc személyi kultusza a médiamegjelenésekre is rányomja a bélyegét.

Történetünk főhőse egy tehetséges roma zenész, akinek szerencséjére van szüksége ahhoz, hogy ne kallódjon el. Ezzel a mondattal kezdődhetne minden diák meséje, aki felvételt nyer a központba. A központ története azonban Snétberger Ferencsel kezdődik. A nehéz körülmények közt élő, hét gyermekes roma családból származó zenész történetében egészen a központ létrehozásáig saját fejlődéstörténetét állította középpontba a média- és a filmreprezentáció. Bárdos több mondata is az alaptörténethez való visszacsatolásként fogható fel, “A művésztanárok [...] saját példájukból kiindulva azt remélik, hogy neveltjeikben is kell, hogy legyen valami” vagy “[...] ki akarnak szakadni abból, amiben vannak, mert a zenészi pálya történetileg is ezt ígéri”.

2005-ben készült el Keserű Judit rendezésében az *Örökség* c. portréfilm, mely a szegény körülményekből kitörő, Magyarországból Berlinbe költöző, vendéglátós zenészből lett világsztár történetét mutatja be. A film a hangszerek történetével kezdődik, melyeket Launhardt készített el a művésznek – FS-széria, mely a zenész monogramját jelöli –, és egy reptéri jelenettel zárul. A film elején a zenész édesapjáról beszél, akiből gitárkészítő is lehetett volna. Felidéz egy emléket arról, amikor a család először kapott Nyugatról gitárt (Höfner). A történet a kezdetekkel folytatódik: emlékek a gyermekkorról, a szegénységről, a Cigányhegyen élő nagymamáról, akinek Balázs János festő volt a szomszédja. Meghatározza a film szerkezetét az utazás (gyalog, biciklivel, autóval, vonattal, repülővel), melyet mint motívumot két, egymástól nem feltétlenül elkülöníthető rész közé szúr be a rendező, ez két jelenetet elválaszt egymástól, vagy épp összeköt két témát, helyszínt, ahol Snétberger életének különböző korszakairól mesél. Az utazás toposza a cigány identitást is erősíti; Snétberger meg is fogalmazza, hogy talán azért költözött el, mert a vérében van a vándorlás; és természetesen az utazás azon hasonlata is fontos, mely a zenészt, mint utazót definiál. A beszélgetés expozíció utáni szakasza a cigány identitás köré szerveződik: az *In Memory of My People*, később *For My People* c. kompozíció – melyet a roma holokauszt (Porajmos) 50. évfordulójára írt – születésének körülményeit ismerhetjük meg, és megtudjuk, hogy egy olyan dallamra épül, melyet a zenész gyermekként nagymamájától hallott, s emlékei közt örökre megmaradt. A koncentrációs táborokat meglátogató izraeli zeneszerző motiválta a zeneszerzésre, akinek a neve a filmben nem hangzik el. Az *Örökségben* az utazásos jelenetek között a vonat is megjelenik, mely a személyes történet és a film szerkezetének, valamint tartalmának kontextusában igen megrázó hatással bír.

Veiszer Alinda Záróra c. műsorában (2009) konkrétan rákérdez arra, hogy közvetlenül érintett-e a náci borzalmakban, üldözésekben; a holokausztban nem, de rasszista megkülönböztetések érték már híres zenészként is. Elmesél két történetet, ahol csak amiatt igazoltatták – egyszer Magyarországon, egyszer Olaszországban –, mert roma származású.

A portréfilm és a Snétbergerrel készített televíziós interjúk visszatérő, s ezáltal meghatározó motívumai a berlini fal leomlása, az az egy gitár, amiért gyerekként sorban állt, a pozsonyi kifli, amit gyermekkorában a szomszédos pékségből elcsent és a cigány identitás. Alinda a szegénységről is kérdezi, mire ő – a kiflin túl – a játékok hiányát említi. Előfordult olyan is,

hogy a gitárt elcserélte egy biciklire – időszakosan természetesen. Fiának személyesen készített köpöcsövet, amihez az ezermesternél vásárolta meg a kellékeket; az elkészítési útmutatót egy indiános könyv határozta meg.

“Az új lemez olyan, mint egy névjegykártya.”

A Zeneakadémia – számára – kultikus és meghatározó szerepe az Örökségben is kiderül; a Promotor Televízió által készített interjú helyszínének is a zene házát – ahogy Snétberger nevezte – választották. Nem mindegy, hol játszik, és nem mindegy, hogy milyen a közönség – és a Zeneakadémia közönsége kiváló. A 2016-os új lemeze kapcsán készült film központi témája a zenész élet – fellépések, új emberekkel való ismerkedés, lemezfelvétel –, de természetesen a központ is nagy szerepet kap, hisz a fél élete erről szól. Megtudhatjuk, hogy nem telik el úgy egy nap, hogy ne venné a kezébe a hangszerét; sok figyelmet fordít a gitár gondozására, és a technikai újdonságok nyomkövetésére is; tervezi, hogy stúdiót építenek Felsőörsön, emiatt is térképezi fel a fejlődést.

A Bársony Kata által rendezett kisfilm középpontjában a rasszizmus témaköre áll; Snétberger Ferenc felesége, Angela egy igen megrázó emléket idéz elő, mely arról szól, hogy miért nem adott neki ki egy lakást egy tanárnő amiatt, mert észrevette, hogy 10 hónapos gyermeke cigány származású. Ahogy az ő házasságuk is, úgy a központ is önmagáért beszél. Nem elemez, nem magyaráz, nem kérdez: állít. Az igazságot, a normális életvitelt, az emberséget.

Az Örökségben Berlin utcáit is láthatjuk, megtudjuk, hogy a zenész szeret ott élni – aktuális interjúban is többször említi, hogy Berlin “multikultiséja” (ő fogalmaz így) megfogja –, és elmeséli, hogyan került fel Pestre, hogyan került be a konzervatóriumba, ahol Gonda, Szakcsi és Babos hallgatta őt, és berlini letelepülésének történetét is elbeszéli.

Nem akart sztandarokat játszó jazz zenész lenni: a brazil zene, a jazz, a klasszikus gitár és az improvizáció határozza meg egyedi stílusát. A film utolsó szakasza a koncertezés köré szerveződik; a záró jelenetben, a repülőről készített felvételek alatt felcsendülő dallamokat legutóbb Felsőörsön hallottam élőben, ahol a diákok éppen a mester darabját gyakorolták.

A Záróra végén mesél a központ alapításáról, a hét évvel későbbi Veiszer-interjúban a diákokkal közösen készített lemez ötletéről hallhatunk. Mint egy előre megírt történet, aminek minden tervezett momentuma megvalósul a tervező tolla (hangszere?) által. A rögzített beszélgetések (a portréfilm, az interjúk, a kisfilm) időrendi sorrendbe téve egy strukturált történetté válnak, melyek így az én elbeszélésemben egy történetet alkotnak. A történetek (melyek sok esetben fedik egymást) egy nagy történetté válnak.

„Tanítvány-történetek” és az animátorok

Egy beszélgetés során nagyon sok információ halmozódik fel, amik közül ki kell válogatni, melyeket rögzítse a narratíva.

A Snétberger Zenei Tehetség Központ történetének résztvevői nem csak zenészek: a gondnok, a portás, a takarítónők is meghatározzák a közösség működését. A rendezett környezet, rendszeres fűnyírás és takarítás, az épületek évről-évre történő karbantartása (például évente festik a falakat) sokban járul hozzá az intézmény üzenetéhez. Tudom, közhelyes az *ép testben ép lélek* közmondásra hivatkozni, azonban, ha jobban belegondolunk abba, hogy a központ a diákokat a rendszeres gyakorlásra, művészi szigorra, tudatosságra tanítja, akkor beláthatjuk, hogy a pedagógia része az is, hogy a diákok azzal is szembesüljenek, hogy a rendezett környezetért is meg kell dolgozni. Egyébként a mosásba és a vasalásba is bevonják a

diákokat; kedves emlékem, amikor láttam, hogy az egyik munkatárs vasalni tanítja az egyik diákot.

A megfigyelő film

Kuru Antal főszereplésével Almási Tamás *titi* c. dokumentumfilmje 2015-ben debütált.

A rendező három évadot forgatott Felsőörsön, rengeteg anyagot vett fel, aminek csak a töredéke látható viszont a vásznon. Az alapkonceptió a mester és tanítvány téma megjelenítése lett volna, azonban ez a felvételek során megváltozott. Snétberger Ferenc mellékszerepőjévé vált a filmnek, s a mester szerepében többen is megjelentek.

Elsbree az általa megalkotott osztályozási rendszerben a narratívumot generikus cselekmények köré szervezte: otthonteremtés, küzdelem és versengés, utazás, szenvedés elviselése, beteljesülés hajszolása. E cselekménysorozat egymásutániségét legátláthatóbban Almási Antiról közvetített történetében fedezhetjük fel. Története hollywood-i értelemben nem sikertörténet. Ha a központra az *otthonteremtést*, mint generikus cselekményt ráhúzzuk (ami illik rá), akkor Antinál a további archetipikus cselekmények is megfigyelhetők. A *küzdelem* a szokatlan környezettel és a szokatlan elvárásokkal, a *versengés* hátrányos helyzetű roma fiatalokkal – akik nagy százalékban nagyobb tudással érkeztek az intézménybe, mint ő – , az *utazás* motívuma, amivel a film is kezdődik, és ami átvitt értelemben is óriási távolságot jelöl az életében; a *szenvedés elviselése*, hisz végigcsinálja, habár új tanárhoz kerül hanyagsága miatt, és sokat hiányzik az órákról. A *beteljesülés hajszolása* is kibontakozik, hisz Anti példaképének állítja be azokat, akikhez közel kerül a központba, akár Snétberger Ferencről, akár Bodoczki Ernőről, akár a gitártanárnőről legyen is szó.

A dokumentumfilm csattanója, hogy nem válogatják be a MÜPA-koncert fellépői közé, ami így egy újabb, a várttól eltérő történet kezdetévé is válik: tovább kell tanulnia, ha el akarja érni a céljait. Anti a film által közvetített mentalitása nehezen egyeztethető össze Snétbergerével; a központban sokkal motiváltabb zenészekkel is találkoztam a nyár folyamán, azonban nem szabad megfeledkezni arról, hogy hátrányos helyzet és hátrányos helyzet között is sok különbség lehet, ahogy a diákok személyisége, érzékenysége is sokban eltérhet egymástól. A történetek összehasonlításánál erre mindig szükséges odafigyelni.

Janszo Orsolya a határontúlról, Szlovákiából érkezett a központba; klasszikus énekes – szoprán. Egy szlovák konzervatórium diákja (egyébként az országban öt konzervatórium van), ahol nem tanulnak szolfézst. Pozsonyba jár énektanárhoz, oda fog jelentkezni továbbtanulni. A Snétberger Zenei Tehetség Központról véletlenül értesült, a Facebookon látott egy hirdetést valamelyik csoportban. Komolyzenei pályája mellett az *Egy Pohár Citrom* nevű alternatív zenekar énekese, sokat jár hallgatóként könnyűzenei koncertekre is Magyarországra; 50 km-re lakik Budapeستől. Olyan magyar formációkat hallgat, mint az Anna and the Barbies, a Magashegyi Underground és a Kiscsillag. Lelkesen mesélt a *Gomaszögi Nyári Tábor*ról (Tusványos Tábor), ami a felvidéki magyarság szabadegyeteme koncertekkel, pajtaszínházzal Szlovákiában; szinte csak magyar zenekarok lépnek fel, kb. 1:10 arányban vannak szlovákok. Kedvenc zenekarainak lemezeit megveszi. Elmeséli, hogy a kurzus elején hallotta, hogy a diákok arról beszélnek, hogy a klasszikus zenész az nem zenész, csupán kottahangosító.

Az angol oktatásról kérdezem, elmondja, hogy ajándék gyanánt Snétberger Ferenc angol nyelvű Wikipédia-oldalát készítik az ügyesebbek. Kevés a nyelvtan, szituációs játékok nincsenek, inkább az interneten keresnek például idézeteket, a kommunikációhoz szükséges alap szavakat tanulják.

Barbarics Csanád egyike azon diákoknak (Orsi mellett), akik nem roma származásúként kerültek Felsőörsre. 12 éves korában, legfiatalabbként érkezett a Balatonra évekkel ezelőtt. Csanád ötödik éve jár a központba, mára már a zuglói Szent István Szakközépiskola diákja. Különleges egyénisége, szerénysége, műveltsége nagyon nagy hatással volt rám. Snétberger Ferenc, Balázs János, a központ tanárai és a fellépési lehetőségek nem csak tehetsége kibontakoztatását segítik elő, hanem zenei pályájának megteremtését is. Látszik, hogy számára ez a lehetőség nagyon fontos. Csanád a Youtube és a Spotify mellett a Naxos Music Library-t használja; a telefonjára és a tabletjére tölti le, vagy hallgatja online a zenét – 70%-ban klasszikust, továbbá reggae; a pop zenét nem szereti. Szívesen gyűjtene bakelit lemezeket, CD-ket nem vásárol. Naponta 8-9 órát gyakorol, ha teheti; egy fatőkés zongorán kezdett el játszani otthon (Bösendorfer); nagymamája ének-zene tanár, a családban zenéltek. Édesanyja szokta felvenni a koncertjeit, és azokat feltölti a Youtube-csatornájára. Nagy Gergővel ötödik éve egy szobában laknak, esténként filmeket néznek, ebben az évben a Batman-filmek a sorosak.

Nagy Gergő 17 éves korában autodidakta módon kezdett el zenélni. Ütőhangszeresként technikai szerepkörben az alábbi feladatokat látja el a kurzus ideje alatt: hangosítás, fotózás, videózás, filmvágás. Youtube-csatornáján már három kisfilm is megtekinthető, mely a központ egy évének – nyár, ősz, tavasz – életét mutatja be; a filmekben rövid interjúk is hallhatóak diákokkal. Két Sony Alfa 200-as fényképezőgéppel érkezett, melyeket barátaitól kért el.

Van saját laptopja, a FinalCutter nevű programmal vágja a filmeket; régebben, amíg regisztrációja aktív volt, az Encore-t használta zeneletöltésre; volt időszak, mikor a Spotify térítéses szolgáltatásait is igénybe vette; manapság Youtube-ról tölt le egy converter segítségével mp3 formátumban. Kevés lemeze van, azonban például Glenn Gould és Snétberger lemezeit megvette. Sok zenei műfajt szeret, többek között az operát (Verditől a Rabszolgák kórusát említi), a klasszikust (különösen gitáron), a flamencot; a rockot nem. Inkább teljes koncerteket hallgat, nem egy-egy dalt. A telefonján nincs internet.

Gergő ötödik éve jár a felsőörsi központba, a Zöld Kakas Líceumba járt, ahol a média szakot is elvégezte, valamint az annak idején Ybl Miklós nevét viselő szakközépiskolában, a Várna utcában szobrásznak készült.

A központban készített fotóit három naponta tölti fel az évfolyam zárt csoportjába a Facebookra, ahol mindenki hozzáférhet: ez nagyon fontos, mert a szülők miatt a fotók nyilvánossá tétele kérdéses. A Tehetség Központról legjobb barátjától, Balázs Tamástól hallott, aki buzdította arra, hogy kezdjen el zenélni. Aztán később a központba való jelentkezésre való felhívást egy ifjúságsegítő irodában olvasta, ahol dolgozott: pályázatokról értesített fiatalokat. Szerinte a *tititá* c. film, mint film, kiváló, azonban a főszereplő által közvetített üzenet negatív: szerinte Anti nem élt a központ adta lehetőséggel úgy, ahogy mások; "Antiban nincs motiváció". Meggyőződése, hogy a filmet folytatni kéne; Almási Tamás három évig forgatott a helyszínen, és még nagyon sok téma lenne, amit ki lehetne bontani a vásznon.

Kakukktojás

Bodoczki Ernő zenész-története saját elmesélése alapján nem a Snétberger Zenei Tehetség Központban eltöltött idővel kezdődik – ahogy természetesen egyik diáké sem –, azonban professzionális zenei pályafutása itt indult el. Snétberger Ferencsel több ízben is együtt játszott, nem csak a központ más diákjai társaságában, hanem a New Generation formációban is. Ennek köszönhetően lépett fel legelső nagykoncertjén a Művészetek Palotájában, ahol Palya Bea hallotta játszani, akivel azóta is együtt zenél.

Ernő, amikor a legelső évfolyam példakéjeként Felsőörsre érkezett 2011-ben, már a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola diákja volt. Ernő a tititában fontos szereplőként jelenik meg,

aki segít Antinak. Beszélgetésünk alkalmával elmesélte, hogy Anti személye nagyon megtetszett neki, odafigyelt rá, sok időt töltött el vele, amiért sokan kérdőre is vonták; a mai napig támogatja őt. Szerinte a központ célja a roma zenészek tudatosítása: játszanak tudatosan, úgy, ahogy a szakma azt elvárja.

Narratívák a margóra: az animátorok

Karcsi barátnőjével, Dórival a Romaversitas ösztöndíjasaként érkezett a központba, hasonlóan az animátorok többségéhez. Az animátorok között a szociológus végzettségű és sokat önkénteskedő **Tom**i, a születésnőnek készülő **Dóri**, a testnevelő és földrajz szakos Karcsi és a többiek is, akiket sajnos nem volt alkalmam közelebről megismerni, gondosan tervezik meg a szabadidős programokat a diákoknak. Kártyajátékok, drámajáték (pszichológia), ismerkedős est, kalandpark, strandolás, szombat esti bál, sportos programok a központ területén (röplabda, pingpongbajnokság, FIFA bajnokság kivetítőn. (Egy napra három animátor van beosztva.)

Karcsi elmondása szerint ha már 20 diák résztvesz egy programon, az jó aránynak számít; kivétel a kalandparkos program, amire mindenki jelentkezett. A FIFA-nak is nagy sikere volt, a bajnokságon kívül is lehetett játszani. Egyébként általában egy nap egy kisprogram és egy nagyobb esti program valósul meg.

Az animátorok egyik este egy olyan izgalmas vetélkedőt szerveztek, ahol különböző állomásokon kellett teljesíteni a diákoknak: műveltségi kvíz, ügyességi verseny, zenefelismerés. Volt egy filmfelismerős-program is, ahol színészeket, filmzenét, színészekről készült karikatúrákat, és természetesen filmjeleneteket kellett eltalálniuk a résztvevőknek.

Az online tér narratívái: médiamegjelenés és önreprezentáció

A központ médiareprezentációja a legtöbb esetben Snétberger Ferenc személyéhez kapcsolódik, személyes interjúihoz, beszélgetésekhez és a központ által szervezett koncertekhez. A médiamegjelenéseken keresztül követhető történetéből születik meg a központ történeti szála is, mely végigkíséri a média által rögzített személyes történetét is.

Snétberger önreprezentációjára professzionális, de visszafogott, szerény és egyszerű; nincs ez másképp a központ reprezentációjával sem, azonban látszik, hogy a nyilvánossággal közölt információk szigorú kontroll alatt állnak. A honlap szerint “a Snétberger Zenei Tehetség Központ ötlete 2008-ban Berlinben, Snétberger Ferenc lakásán merült fel először, egy hosszú beszélgetés alkalmával.”

Snétberger Ferenc honlapja megfelel egy zenésztől elvárt információközlő felületnek. Dokumentálja megjelent és megjelenésben lévő lemezeit, terveit, projektjeit, koncertjeit, híreket, audiovizuális anyagokat (az oldalt összekapcsolva egyéni Youtube-csatornájával) közvetít. Ezek a dinamikus tartalmak közösségi oldalain is megjelennek. A honlap statikus tartalmát képezi az önéletrajz, mely a professzionalista zenész narratíva központja.

Önreprezentációját és a központ reprezentációját is meghatározzák Raffay Zsófia fotográfus képei, melyek a hivatalos honlapon is láthatóak; ő készített képeket többek között a New Generation formációról és a központ életéről is.

Személyes honlapja hivatkozik a központ oldalára is, és egy rövid ismertető történet is olvasható az intézményről. Amióta a központ létesítésének ötlete felmerült, nem találtam

olyan interjút, ahol az egyik központi téma ne az intézmény lenne. A hírek között a központról is találhatóak audiovizuális tartalmak.

Több ízben is említi Snétberger, hogy a marketingért felesége, Angéla Snétberger a felelős; már 1988-ban, amikor kiköltöztek Berlinbe, klubról klubra járt egy-egy kazettával, hogy fellépési lehetőséget szerezzen férjének. Mivel nem találtak menedzsert, ezért Angela Snétberger beletanult a szakmába – meséli Snétberger az Örökség c. portréfilmében.

Fontos mozgatórugója a központ reprezentációjának az önkontroll, ugyanis a központban eltöltött idő alatt többek elmondása alapján számomra az derült ki, hogy Snétberger nagy gondot fordít arra, hogy mi jelenik meg nyilvánosan a központról.

A központ elsősorban a diákokkal való kommunikációra használja a közösségi médiát, így a központ hivatalos facebook-oldalát is, ahol publikálják a központ életét közvetítő belső fotókat, koncertdátumokat (facebook-eseményeket), a felvétellel kapcsolatos információkat, sőt, az oldalon a felvett diákok névsorát is szokták közölni.

2016 nyarán a vehir.hu három részes cikksorozatot jelentetett meg a központról, amit szintén megosztottak. (Az interjúalanyok Snétberger Ferenc, Kőműves Judit, továbbá három diák.)

Az online térben megjelenő történetvezetést alapvetően az aktuális hírközlés jellemzi; felváltva szól a központ belső közösségének és a külső közönségnek is. Funkciója a központ bemutatása, a központtal kapcsolatos hírek, médiamegjelenések és események közzétevése, mint a felvételi meghallgatás időpontja vagy egy koncert helyszíne és dátuma. Míg a honlap inkább a hivatalos reprezentációja a központnak, melynek egy ismeretlen olvasó számára is érthetően kell elbeszélnie a történetet, aki esetlegesen még semmit sem hallott az intézményről, addig a közösségi média már inkább ismerősöknek, résztvevőknek, volt diákoknak, tanároknak, segítőknek szól. A

A filmes Snétberger-interjúk (Örökség, Mundi Romani, Budapest viceó stb.) és az Almási-film által közvetített személyesség kevésbé mutatkozik meg az online térben. A honlap nagyobb hangsúlyt fektet Snétberger Ferenc személyére, mint a Facebook-oldal, ami magyarázható az előbbi gondolatmenettel: ismeretlenek megismertetési a központ létrejöttével, céljával, jelenével.

A Facebook-oldal tekinthető a központ nyilvános történetének "krónikásaként", míg a honlap egy statikusabb felület, úgy is mondhatnám, hogy egyfajta állandó történet kiegészítve aktualitásokkal. Itt visszamenőleg feltérképezhető, hogy adott évben kik jártak és kik tanítottak a központban; olvasható a központ indulásának története és a felvétellel kapcsolatos információk is; emellett koncertbeszámolókkal, a koncertekről készített fotókkal, kisvideókkal, de még munkalehetőségekkel is találkozhatunk.

A honlapon a képi megjelenítésre nagy hangsúlyt fektetnek: szinte minden névhez csatolnak fotókat. A multimédia címszóval ellátott fül alatt összegyűjtött dokumentációt, mely retrospektív gyűjteményként fogható fel, kép, zene és videó kategóriáiba osztották. Valójában egyszerre fogható fel roma önreprezentációnak és roma reprezentációnak is: nem a közösség készítette saját magáról (ellenben Nagy Gergő anyagaival, melyek esetében egyértelműen önreprezentációról beszélhetünk), azonban ők döntenek az anyagok publikálásáról. Több fotós, az intézményben és külsős helyszíneken, koncertek alkalmával készített képeit egyaránt tartalmazza az adatbázis.

A honlap fontos tartalmát képezik továbbá a támogatásról és az intézmény bérléséről szóló információk, amiktől az állami támogatásokon túl függ a központ fenntartása, és az aktuális, diákokkal kapcsolatos hírek közzétevése. Legutóbb három külföldi ösztöndíjat elnyerő diákról közöltek egy cikket, ami természetesen a Facebook-oldalon is megjelent.

Médiahasználat és zenefogyasztás: a kérdőívek elemzése

A gépteremben, ahol a diákok kitöltötték a kérdőívet, 15 hp ProDisplay P222VA gép van. Számomra az egyik legérdekesebb jelenség volt, hogy több diák sem tudta a jelszavát, mivel a telefonján be van jelentkezve állandóan.

A hétköznapi értelemben vett média fogalmának értelmezése a hírfogyasztásra összpontosul, azonban akármilyen médium általi szabadidős tevékenység, munka vagy tájékozódás is médiahasználatnak minősíthető. Médiahasználat alatt értem az internetezési és a zenefogyasztási szokásokat, azon eszközök használatát, melyek a zenehallgatást, valamint a zene letöltését és a zene rögzítését szolgálják.

A Google segítségével egy hat szekcióból álló kérdőívet készítettem, mely körbejárja az alapvető internetezési, médiahasználati, zenefogyasztási szokásokat, és néhány személyesebb kérdést is feltesz (zenei példakép, zenészek a családban, kapcsolat a cigány zenei hagyománnyal).

A kérdőívet a 63 tanulóból 34 töltötte ki, ami hatalmas eredménynek számít – ezt az animátorok segítségével egyedül nem tudtam volna elérni. A kitöltő diákok közül 16-an ebben az évben tanulnak először a központban, a többiek közül van, aki már ötödik éve a központban van; többségük fiú; sokkal kevesebb lány tanul a központban, mint fiú. A diákok 12 és 23 év közöttiek. A kérdőívet kitöltők közül nyolcan érkeztek Budapestről, öten Szlovákiából (ketten Párkányból, egy diák Nagykaposból, egy Ragyolcból, egy pedig nem nevezte meg a helyiséget), ketten Miskolcra, továbbá egy-egy diák az alábbi településekről: Balatonszabadi (Somogy), Szombathely (Vas), Örkény (Pest), Csap (Kárpátalja, Ukrajna), Hajdúsámson (Hajdú-Bihar), Debrecen (Hajdú-Bihar), Sajószöged (Borsod-Abaúj-Zemplén), Salgótarján (Nógrád), Csököly (Somogy), Serényfalva (Borsod-Abaúj-Zemplén), Eger (Heves), Pécs (Baranya), Szentbalázs (Somogy), Tatabánya (Komárom-Esztergom), Ózd (Borsod-Abaúj-Zemplén), Borsodbóta (Borsod-Abaúj-Zemplén), Inárcs (Pest). További adatok gyűjtése után a térképes adatvizualizáció kiváló adatközlési megoldás volna kimutatni, hogy az ország mely területéről hány diák érkezik a központba.

Húszan ismerőstől hallottak a központról, ketten zenetanárunktól, és csupán hárman látták a facebookon a hirdetést. Huszonhárom diáknak saját hangszere van. Hét diáknak egyáltalán nincs lehetősége otthon gyakorolni, mivel nincs hangszere.

Mindenki azt a választ adta, hogy lehetőségük van rendszeresen használni évközben és nyáron is az internetet. 32-an otthon is tudnak internetezni.

A leggyakrabban látogatott oldalak a Facebook és a Youtube, de a tanulás céljából való internetezést is 24 diák jelölte meg. Egyedül a Youtube-ot jelölte meg minden diák. 29-nek van internet a telefonján. Csak egy diáknak nincs saját mobiltelefonja. 27 diáknak saját számítógépe van. 18-an járnak élőzenei koncertekre, természetesen nem beleszámítva a központban eltöltött időszakot. 33 mobiltelefonon hallgat zenét, 30-an jelölték be, hogy számítógépen is, rádiót hárman hallgatnak, CD-lejátszót 6-an, bakelitet 3-an, televízió által 8-an.

14 diák adta azt a választ, hogy sok zenei lemeze van otthon, hatuk soha nem hallgat CD-t, és nincsenek is lemezei.

29-nek van otthon televíziója, 19-nek rádiója, 28-nak számítógépe, 16-nak lemezlejátszója.

26-an adták azt a választ, hogy naponta órákat hallgatnak zenét az interneten, 6-an naponta egy óránál kevesebbet; egy diák leírta, hogy csak akkor tud zenét hallgatni, ha be tud ülni olyan helyre, ahol van internethozzáférés.

A Youtube mindenkinél tarol, 8-an használják a Spotify-t és a Soundcloud-ot, és ez a nyolc ember feltehetően ugyanaz; 2 diák bejelölte az iTunes-t, és 2 diák a Deezer-t. Zeneletöltésre konvertálás segítségével szintén legtöbben a Youtube-ot használják – 20-an –, 6-an bejelölték az iTube-ot, míg a torrentet csak 3-an. 3-an azt a választ adták, hogy nem szoktak letölteni zenéket. 32 diák tárolja a zenéit a telefonon, 8 diák használ tárolásra pendrive-ot, 6 tárolja célzottan zenehallgatásra használatos eszközön, és 3 használja a Dropboxot megőrzés céljából.

Az eredmények magukért beszélnek: a központ diákjai ingyenes programokat használnak, a dokumentációt és megőrzést nem érzik fontosnak és egyértelműen az online “azonnali” média fogyasztói.

Összegzés

Ha valaminek van értelme és eredménye azon tevékenységek között, melyek valamilyen formában – akár elméleti, akár gyakorlati szinten – valamely kisebbséggel, hátrányos helyzetű közösséggel foglalkozik, akkor ennek az intézménynek van. Nem évenkénti adományozásról vagy névleges támogatásról van szó, hanem jelenlétről, motiválásról, személyes törődésről – ezek azok a dolgok, melyek megkülönböztetik minden mástól ezt az iskolát.

Tanulmányom alapvető célja a központ mediatizált térben való feltárása és a központhoz kapcsolódó különböző szerkezetű és különböző mondanivalókat közvetítő történetek bemutatása. A mediatizált tér, a médiatartalom, a reprezentáció és önreprezentáció, az identitáskonstrukció túlterhelt fogalmak, megannyi jelentést hordoznak magukban; igyekeztem világosan megragadni, hogy adott kontextusban hogyan és miért használom e szavakat.

A médiahasználati szokások feltárásával az intézmény két oldalról megvizsgált történetisége (online konstruktív történetek és személyes történetek) objektív adatokon keresztül lehetőséget ad arra, hogy egy olyan történet is megszülethessen, mely által a diákok ún. médiahasználati narratívája (médiatörténet) is kirajzolódhat arról, hogy évről-évre hogyan változik a diákok zenehallgatási szokása. Miért ne lehetne a médiahasználati szokásokat is a narratológia tudományának eszközeivel megközelíteni?

Az ember – jó esetben – értelmet igyekszik adni az életének, valamilyen tehetséget kap, amivel nem csak önmagát, de az életét is teljessé teheti. Azt hiszem, ha valaki él a tehetségével, azzal képes másokat is motiválni: egyszerűen értéket közvetít. A zene az egyik legerősebb eszköz, amitől az, aki játszik, vagy az, aki hallgatja, valami kézzel foghatatlan dolgot kap, ami lehet egy élmény, motiváció, vagy épp gyógyír. A zenével kapcsolatos jelenségeket pontosan emiatt tudományosan nagyon nehéz megragadni.

A központban láthatóvá és mérhetővé válik, mennyit ad a hátrányos helyzetű diákoknak a közvetetten és közvetlenül a zene: külföldi ösztöndíjat, fellépési lehetőséget, nyelvtudást, műveltséget, kapcsolati tőkét, nyaralást. A Snétberger Ferenc által reprezentált szorgalom és elhivatottság a központ motorja, mely helyet biztosít azoknak, akiknek szüksége van a támogatásra.

A központ a professzionális nemzetközi kurzusokkal is felveszi a versenyt az összkomfortos, rendezett épületegyüttes és a hazai sztártanárok, azonban visszahúzza az embert a XXI.

századi életformába, akkor is, ha a zene egy más dimenzió, ahogy a hátrányos helyzet is az. Ez az a paradoxon, ami a társadalomtudomány számára igazán érdekes kutatási területté varázsolja a felsőörsi központot, ami olyan közösségi erő által fenntartott létesítmény, mely a mind a pedagógiai, mind a szociális tevékenységet végző intézmények számára mintául szolgálhat.

Amikor észrevettem Felsőörsön az épületek ablakain a fecskéket, melyek oda voltak ragasztva, azt gondoltam, hogy a szabadság szimbólumai; azonban kiderült, hogy csupán jelzés a madaraknak, hogy ne szálljanak bele. Mindenesetre, számomra a szabadságot is szimbolizálja, annak a szabadságnak a lehetőségét, mely a nehézségekből kiemeli azokat a diákokat, akik a zene nyelvén beszélnek.

Felhasznált irodalom

BÁRDOS Jenő: *A zene felemel... és megtart. A Snétberger Zenei Tehetség Központ mint pedagógiai kihívás és iskolakísérlet. Társadalmi Együttélés, 2012/3.* www.tarsadalmiegyutteles.hu

BARREIRO, Alvaro Adib – SANTOS, Carlos – SERRA, Carlos: *Music and Anthropology: agreements and disagreements. The Crisis of a Concept. Folklore Between Music and Culture.*

URL: <http://www.imc-cim.org/mmap/pdf/prod-serra-e.pdf> (Megtekintés ideje: 2016. 08. 10.)

BARRETT, Margaret S.–STAUFFER, Sandra L. (ed.): *Narrative Inquiry in Music Education. Troubling Certainty.* [Berlin] : Springer Science and Business Media, 2009. 246 p.

CIHODARIU, Miriam: *A rough guide to musical anthropology.* In *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology.* Vol. 2. No. 1. Spring, 2011.

COMAN, Mihai: *Media Anthropology: An Overview.*

URL: http://www.philbu.net/media-anthropology/coman_maoverview.pdf

(Megtekintés ideje: 2016. 08. 14.)

KOVALCSIK Katalin: *Roma muzsikuskok a prulikulturalizmus színpadán: esettanulmány a Kalyi Jagról és utódairól.* In: *Zeneantropológia* (szerk. A. Gergely András)

MCADAMS, Dan P.: *A történet jelentése az irodalomban és az életben.* In László János – Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia.* Budapest : Kijárat Kiadó, 2001. p. 157–174.

Online médiatartalom

Snétberger Ferenc honlapja

A Snétberger Zenei Tehetség Központ honlapja

A Snétberger Zenei Tehetség Központ Youtube-oldala

A Snétberger Zenei Tehetség Központ Facebook-oldala

Snétberger Ferenc: In Concert. Lemezbemutató koncert a Zeneakadémián. Budapest : Promontor Televízió, 2016.

<https://www.youtube.com/watch?v=3OQGMAQAJOE>

(Megtekintés ideje: 2016. 08. 15.)

Snétberger Ferenc: A Portrait. Mundi Romani, 2007. Rendezte Bársony Kata.

[http://www.mundiromani.com/videos/?video\[video\]\[item\]=95](http://www.mundiromani.com/videos/?video[video][item]=95)

(Megtekintés ideje: 2016. 08.17.)

New Generation, MÜPA, 2011.

<https://www.youtube.com/watch?v=8ynOx2Qp96s>

(Megtekintés ideje: 2016. 08. 15.)

Díjat kapott Snétberger Ferenc. MTI, 2016. 06. 27.

<http://www.origo.hu/kultura/fesztival/20160627-snetberger-ferenc-zenei-tehetsegkozpont-evnyito-dij-eselyegyenloseg.html>

(Megtekintés ideje: 2016. 08. 15.)

Snétberger Ferenc gitárművész. Tilos rádió, Nápolyi Szext, 2016. 03.18.

<https://tilos.hu/episode/napolyi/2016/03/18>

(Megtekintés ideje: 2016. 08. 15.)

<http://hirtv.hu/alinda/snetberger-ferenc-1335542>

(Megtekintés ideje: 2016. 08. 15.)

Örökség: Portréfilm Snétberger Ferenc gitárművészeiről. Rendezte: Keserű Judit, 2005

http://euscreen.eu/play.jsp?id=EUS_C52AA2426482417AB76078C9454090CA

(Megtekintés ideje: 2016. 08. 15.)

Budapest videó

<http://budapestvideo.hu/video/snetberger-ferenc>

(Megtekintés ideje: 2016. 08. 15.)

Záróra Veiszer Alindával. Duna Televízió, 2009.

https://www.youtube.com/watch?v=wbNQOBKKiCE&list=PLg78vUBFFNUpHaIjDVX4aK_JRsL9B3UpR&index=3

(Megtekintés ideje: 2016. 08. 15.)

Interjúk

Cserehát hangja: a közösségi filmezésben rejlő lehetőségek és cigány önreprezentáció

Gunther Dóra interjúja Siroki Lacival – Tomor, 2016.06.11.

Siroki László közösségi filmes, jogvédő, a csereháti térség legaktívabb civile. Már a 2000-es évek legelejétől végez civil tevékenységet, szervezi a helyi közösségeket, dolgoz ki projekteket és működik együtt szervezetekkel, alapítványokkal. Tomoron él, az ország legszegényebb területén, és a környező 20-30 falu életében vesz részt aktívan. Az általa életre hívott Cserepressz hírügynökséggel, de már korábban is más formációkkal, forgat, készít riportokat, dokumentálja a helyiek életét, szokásait, és nehézségeit. Filmjeikkel a cigányokról kialakult negatív sztereotípiákkal szemben szeretnének ellenképet állítani és saját hangjukon elmondani véleményüket. Tomoron jártunk, hogy közvetlenül megtapasztaljuk a térség mindennapjait, és Lacit kérdezzük a közösségi filmezésben rejlő lehetőségekről, céljairól és motivációjáról.

- Mondtad még Budapesten is, hogy hogyan kezdett el érdekelni a filmezés, hogy már gyerekkorodban voltak filmes látomásaid. Most engem az érdekelne, hogy ezután, az első film, amit itt csináltál, hogyan jött létre és miért pont az lett az.

- Alsóvadász a legszegényebb település, ott csináltam, de azt nem szerettem volna soha megmutatni senkinek. Egyszer elmentünk Lengyelországba, volt egy nemzetközi médiatábor, híres filmesek voltak 12 országból, viszont nekünk, magyaroknak, cigányoknak nem adták oda soha sem a kamerát. Csak az asztalokat kellett tologatni, pakolni a székeket. Ez három napig volt, és minden nap be kellett mutatni, hogy melyik országból jöttünk, egy filmmel. Az alsóvadászi filmet megvágtam, otthagytam őket, mert rosszul esett, hogy nem adnak nekünk kamerát és este levetítettük. Nagyon rosszérzésű, szomorú film, ilyen lassú zenével. Utána lekapcsoltuk a villanyt, égett a gyertya, és mikor vége lett a filmnek, akkor elkezdtünk ilyen nagyon vidám cigányzenét játszani, kontrasztot csinálni. És akkor átölelt egy híres német filmes és azt mondta, hogy egyszer én nagy filmes leszek. Akkor ott sírt mindenki, és utána már hagytak minket filmezni.

- Hogyan kerültél ki ebbe a filmes táborba?

- Nem is tudom, hogy volt az. Kerestek cigány fiatalokat a térségből és szerintem csak prezentáció miatt hogy innen is ment valaki, véletlenül betettek minket.

- De akkor már Budapesten is elkezdted a filmekkel foglalkozni?

- Nem. Az volt a legelső filmem és kész. Én nem tanultam sosem Pesten, laktam két évig, de sosem tanultam filmet.

- Mivel foglalkoztál miután Pestről visszajöttél ide?

- Civil szervezates dolgokat csináltam, programokat. 2000-ben jöttem haza és 4-5 évbe telt mire összeszedtem a fiatalokat, mint tegnap a Robika, akit ott volt, és leültem őket, minden pénteken és szerdán találkoztunk és arról beszélgettünk, mi az, amit máshogy kellene csinálni. Hogy milyen lehetőségei vannak a fiataloknak, hogyan kellene öltözniük, hogy ne nézzék ki őket, meg beszélni. És ezt csináltuk 4-5 évig, vittem őket konferenciákra, képzésekre, hogy kimozdítsam őket ebből a közezből. 98-tól kezdtem el filmezni, a civilkedés és a filmezés mindig egyben volt. És 2000-ben lett meg a civil szervezetünk.

Én mindig azt akartam az elején, hogy ne ismerjenek meg minket a magyarok, hogy azokat a szokásokat, azt a kultúrát, amit mi csinálunk, azt ne ismerje meg senki. Csináltam egy filmet, visszanézem 10 év után a nagymamát, aki már meghalt és ezt soha nem akartam megmutatni.

- Tehát az elején az volt, hogy nem is a saját közösségnek csináltad a filmeket, hanem saját magadnak?

- Dokumentálni. Semmi más.

- És megmutattad az ittenieknek, a családnak?

- Persze, mindig, úgy volt, hogy a gyerekekkel már akkor készítettünk filmeket, fotókat, és leültünk az asszonyokkal, az emberekkel és átnéztük az egészet. Nem tudom miért, de nem akartam másoknak megmutatni. Nem mozdultam ki én sem a településről, és szerintem bennem is az volt, ami itt van, az az ellentét, ami itt van a településen. Ez hülyén hangzik, meg szemétség, de sokkal többnek éreztem magunkat, cigányokat, mint a magyarokat. És azt mondtam, hogy a mi értékeink sokkal nagyobbak, hogy ti (magyarok) nem vagytok egyenrangúak velünk. Megbotránkoztatott az például, ami most is mindenkit megbotránkoztat, hogy a magyaroknál a lány leöltözik az apja előtt a strandon. Vagy vannak magyar családok, akik nudista strandra mennek el együtt. Én például gatyában sosem lehettem például a nagyapám előtt sem. Vagy nem fürödhettem még férfiakkal sem. És az ilyenek miatt mi mindig azt mondtuk, hogy ti sokkal kevesebbek vagytok, mint mi. Vagy, hogy nem figyeltek oda annyira a nagyszülőkre, a gyerekekre, csak az volt, hogy karrier, nőként és férfiként is, csak a pénz, de boldogság semmi.

- Mikor ezt elkezdted az elején, akkor felvettél itthoni jeleneteket, vagy milyen témákat választottál?

- A 74 éves nagyapám beszélt a gyerekkoráról, szöktetés, meg inkább ilyen szokásokról, amik régen voltak. Mindig izgatott az, hogy régen miért volt jobb. Miért van az, hogy a 74 éves nagyapám, mikor elmegy 100 kilométerre, akkor úgy hívja a cigány asszonyt, hogy néném, a férfit meg bátyámnak és miért fogadják el. És miért volt az, hogy a fiatalok meg egymással nem jöttek ki. Mindig azt kutattam, hogy mi lehetett, ami egy családdá tette az összes cigányt az országban.

- Milyen eszközzel csináltad az elején?

- Volt a Fekete Doboz, előtte jártunk képzésekre, ez 97-98 között volt, és kaptunk egy Sony handy cam-es kamerát, még az a szalagos, és akkor ezzel csináltuk.

- Hogyan kerültél velük kapcsolatba?

- Akkor szerintem legelőlről kell kezdenem. 98-ban megjelentek budapesti szociológusok Tomoron, Lakon, Hegyemen. És a laki iskoláról csináltak kutatást, és akkor egy évig jártak ide, de velünk sosem találkoztak. Én 98-ban érettségiztem. És akkor nyáron csináltak a laki gyerekeknek tábort, ahova az iskola engem meghívott, hogy tudják mutogatni, hogy van egy leérettségizett fiataljuk. És nagyon szuper volt minden addig, amíg az unokahúgomat el nem küldték cigiért (akkor 11-12 éves volt) és az Andi azt merete mondani, hogy ő nem szeretne menni, és úgy fülön vágta a tomore tanár, hogy kicsattant rendesen neki a füle körül. A szociológusok pedig döbbenet álltak, és akkor jöttek rá, hogy abból, amit ők egy évig gyűjtöttek az iskoláról, abból semmi sem igaz. És külön hívtak minket, cigányokat, és elkezdték kérdezgetni, hogy mi van. Én elmondtam, hogy minket hogy vertek deszkával, hogy szakították le nekem a bal fülemet, ott tényleg brutális volt az iskola. Nem cigány tanárok voltak, és 99 százalékban cigányok jártak az iskolába. Eleve ahogy megszólítottak minket... A szociológusokkal voltak a Fekete Doboztól gyakornokok, és azt mondták, hogy mi lenne, ha csinálnánk közösen egy olyan programot, ahol a fiatalok tudnának filmezni és pont a rasszizmusról kellene dokumentációt csinálni az országnak, hogy derüljön ki, mi az, ami van velünk, és akkor így indult el. Ez volt az első tábor, 32 gyereket hordtam Pestre minden második héten. Akkor megismerkedtem a filmmel, de akkor még nem filmeztem, ez a Hajógyári Szigeten volt. Viszont akkor már nem tetszett az riporterkedés, amit a Fekete Doboz csinált, az nem tetszett, mert belénk mászott. Hogy mindent gyorsan mondjunk el. Akkor kicsit megutáltam a filmezést. Nem tetszett a módszer. És

ezért is döntöttem úgy, hogy inkább csak saját magamnak filmezek. Meg én nem akartam soha, hogy megismerjete, megismerjenek, soha.

- Ezután mi változott? Hogyan kezdett el alakulni a filmezés?

- Utána az volt, hogy a film, amit Lengyelországba is kivittem, akkor jött a Nyiró András, és ő mondta, hogy tegyem fel az internetre. És megnézték 10-en, 5 csillagot kapott, és azt hittem, hogy ez hatalmas siker. Hülyeség, amit mondok, de ha megnézed a filmjeimet, akkor látod, hogy ma sem annyira mutatok belső információkat. Belénk vannak kódolva bizonyos dolgok. A legszebb és legértékesebb filmem az lenne, mikor felveszem a temetést vagy a virrasztást. Az annyira más világ. De nem merem felvenni. Hiába nem vagyok annyira hiedelmes, de félek, ha hazahozom a halottat, és ott lesz a gépemen, az nem jó. A kommentek a legrosszabbak egyébként. Nem is tudom, mi lenne, ha feltennék a Youtube-ra egy temetést. De ha megnézik, nem igazán vannak fent temetések, ami cigány. Senki sem tesz fel. Esetleg külsősök, de az teljesen más, mint ami van bent. A Józsa Daróczy munkássága nagyon tetszik nekem, csak ő nem direktbe mutatja meg azokat a képeket, amiket csinál, hanem megpróbálja lefordítani őket, hogy a magyarok is értsék. Teljesen más az, amit ő csinál. Lehet, azért, mert Pestről csinálja, vagy teljesen más a célcsoportja, nem tudom. Ha lenne erőm, hogy megcsináljak egy virrasztást, vagy temetést, az óriási nagy siker lenne. De még nem vagyok rá felkészülve. Egyszer kiment az egyik csereprezses filmesünk, de nem tudta használni az anyagot, mert annyira reszketett. Nem tudom, miért félünk a halottaktól. Lehet, hogy nem hiszitek el, de szerintem érezzük őket. Ezt komolyan mondom.

- Amiket megmutatsz, a Youtube-ra felteszel, azokat miért mutatod meg?

- Azért, mert, ezt mondtam is, a célom az egész filmmel az volt, hogy megismerjék a jó oldalunkat. Hogy ne ezt a hülye Youtube-os izét lássák, a kardot, a százezer forintos arany nyakláncokat, mert nem minden cigány ilyen. Meg holt részeg, össze-vissza ordibál, hanem, ha megnézik, én inkább ilyen pozitív dolgokat teszek fel mindig.

- Mikor kezdted el ezzel komolyabban foglalkozni?

- Soha. 2009-ben valakinek megígértem, hogy... Úgy van, hogy nekem vannak ilyen céljaim. Mikor kicsi voltam azt mondtam, híres filmes leszek. Híres politikus leszek, híres sportoló (az nem lettem), híres zenész leszek. Nekem a Tarr Bélás közös film, az nekem ennyi volt. Ennyi volt a vágyam, amit kitűztem, azt elértem. Egyszer lehettem híres filmesekkel. A zenekar, hogy olyan zenészekkel lépünk fel, akik nagyon híresek. Oké, kész. A politikus, hogy létrehoztuk az Együtt 2014 pártot Bajnai Gordonnal, ennyi. Ilyen célokat tűzök ki, de nem tudom. Biztos lehetnék jobb filmes is, ha foglalkoznék vele. De ha csak a filmmel foglalkoznék, akkor a többiekkel mi lenne? Nem az az elsődleges, hogy sztár legyek, meg híres.

- Mikor elkezdted csinálni ezeket a filmeket, és ezekhez szereztél pályázati pénzeket?

- Nem, először semmit. 2000-ben beteg lettem, négy évig feküdtem az ágyban. Nem volt pénzem se orvosra, se semmire. Azt csináltuk, hogy voltak a fiatalok, és a szülei összeadtak 200-250 forintot, és abból átjártunk más településekre. Volt olyan, hogy X bátyáéknak 1700 forintjuk maradt a hónapra, és abból ideadták a 700 forintot, hogy a többiek mehessenek filmezni. Volt olyan, hogy elmentek dolgozni napszámba rokonok és ideadták a pénzt, hogy el tudjunk menni filmezni.

- Nekik ez miért volt fontos?

- Nem tudom. Mikor volt ez a civil szervezates dolog, és akkor 20 évesen összehívtam az embereket, és a nagyapám ott volt, 60 éves ember, aki eddig a térség főnöke volt és bejön egy fiatal, mint én és ő akar lenni a főnök. És ő külön ült a másik szobában, kalap a szemébe húzva, napszemüvegben, és hallgatta, hogy én mit mondok. És én mondtam, hogy ilyen fejlesztések lesznek, olyanok... Tudjátok

tettem az agyamat, és nem értették, hogy miről beszélek, és úgy mondta az Atyus hátulról, hogy fiúk hallgassuk meg, adjunk neki egy lehetőséget, hátha jó lesz.

- A Cserepressz előtt volt a Csicsero.net. A Cicsero-val vált szervezettebbé a filmezés?

- Akkor utáltam meg a szervezett filmezést. Ez a Kassai Melinda, amit csinált velünk gyerekek, az nagyon durva volt. Ő a Csicsero.net-et hozta létre és a NOL tv-seket vonta be önkéntesnek. 2009/2010-ben volt. És akkor volt a tv1-es srác és volt a Bombera Kriszta. Az nem tetszett, hogy a tv1-es srác lehozta a fiát egyszer csak, egy 18 éves gyereket és rá egy hétre úgy beszélt ő, mintha ő csinálná az egész csicsero.net-et. És nem cigányt hívtak fel a tv1-be. És egyetlen egy filmet, vagy munkát nem csinált, csak így próbálták nyomni, és akkor azt gondoltam, hogyha a csicsero, a filmezés ilyen projektszerű, akkor nem értünk van. Hanem azért van, hogy vagy pesti szociológusként vagy filmesként mennyi pluszt tudok adni a társadalomnak hogy ha segíték cigányokon. És nem arról szól, hogy a filmek menjenek, vagy mi fejlődünk. És a Bombera Kriszta ugyanez.

- A csicsero.net honnan ered, ki kezdte?

- Látták, hogy én próbálgattam filmezgetni, és látták, hogy nem adtam fel, a Melinda is látta. És akkor erre a projektre nem is tudom mennyi milliót nyert, hogy tudjon foglalkozni a szegény cigányokkal, akik próbálnak filmezni.

- És akkor lejött ide és elmondta, hogy van pénz és csináljunk együtt dolgokat?

- Persze, meg hogyha csinálunk egy kisfilmet, akkor kapunk érte 3 vagy 4 ezer forintot, most gondold el, mindenki persze. És mentünk, mentünk a saját pénzünkön, mindenhová a térségben, mert nem fogadták el a filmjeinket. Mindig ilyen hiba volt benne, olyan hiba volt benne. De ő nem ért a filmhez, mert ha egy filmes mondja, akkor lehet tanulni belőle, de ő egy egyszerű szociológus, egy örült nő.

- És akkor kaptatok segítséget?

- Kitől? Dehogyan kaptunk, semmit nem kaptunk.

- De még annyit sem, hogy megtanították a kamerát kezelni?

- Tamás Tibor, egy újságíró, a stop.hu-nál volt, akkor az Ács Emese, ő a noltv-nél, meg a Rab László, ő egy elég híres újságíró. Az igazi szakemberek, azok normálisak voltak. Azok értékelték és elemezték a filmjeinket, meg segítettek, hogy jó legyen. De aki projektes volt, meg bemutatta magát, hogy mennyire vagány, azok sosem segítettek. (Ők adtak nekünk kamerát kölcsönbe, azt használtuk.) És akkor mentünk ki Szlovákiába, és otthagytak minket. Kivíttek minket egy képzésre, nézzük meg, milyenek kint a cigányok, csináljunk filmet, kapunk 80 ezer forintot, 10 fős volt a stáb, és a Kassai Melinda mondta, hogy ebéd után odaadja a pénzt. És úgy elment ebéd után, otthagytak minket, hogy se a szállásunkat nem fizette ki, se a buszt, sem pedig a gázsit, amivel tartozott nekünk. Elmentek és ott maradtunk Tamás Tibor, meg mi, a cigányok.³ És a buszos nem akart minket hozni, el akart vinni a rendőrségre, meg ilyenek. És akkor azt mondtam, hogy soha többé filmezés. Akkor elegendő lett a filmes emberekből.

- Utána hogyan folytattad, hogyan tetted ezen túl magad?

- Nagyon nehezen, három évig semmi. Magamnak sem. És akkor kiírták ezt a Svájci [Svájci Civil Alap] projektet és azon gondolkodtunk, hogy mi lenne, ha mi csinálnánk ezt meg. És nem lenne cenzúra, vagyis csak annyira, hogy én megnézem szakmailag, és olyan embereket vonnék be, például akivel tegnap beszélünk, az Attila, a Lupó, hogy ő nem tud filmezni, de nézzétek meg, hogy beszél,

³ A színnel jelölt részek szenzitív információk, nem publikusak.

lelkesen, hogy ez az örök életére megmarad, és inkább dolgozok rá 10 évet, megvágom százszor, de az, hogy ő filmesnek érzi magát, az nagyon jó. Ilyen embereket vontam be. Szerdán, pénteken mindig leültünk, tartottunk foglalkozásokat, az egyik segítette a másikat, úgyhogy így csináltuk a stábbal.

- Rajtad kívül volt valaki, aki tudta kezelni az eszközöket?

- A tesóm, Viktor, mert ő járt velünk a táborban 98-ban, meg a Peti, az is a tesóm.

- Akkor a pályázattal nyertetek annyi pénzt, hogy legyenek kamerák?

- Igen. Eszközökre, mindenféle dolgok, táborra is.

- Hogyan választottatok témát?

- Úgy volt, hogy volt 10 település, mindenhol egy mentor és három gyerek helyben, és az volt meghatározva, hogy az a cél, hogy a hülye negatív kép ellen csináljanak filmeket. És akkor előre összeírták a kérdéseket, mint a rendes igazi filmeknél.

- Ezt az egészet te koordináltad?

- Igen, mindent, én tartottam a kapcsolatot a mentorokkal, ők meg a gyerekekkel. És ők helyben forgattak, én pedig megvágtam őket, meg a Halmi Balázs, ő ilyen klippes, fiatalos filmeket vágott én pedig a dokumentaristákat. Én is mentem filmezni, mikor ezek voltak, nekem nem voltak mentoráltjaim, én voltam a projektvezető. De így is, úgy is elmentem mindig, táborokba is.

- A táborot hogyan szerveztétek meg?

- Úgy volt, hogy 5 gyereket választottunk először a településeken, nekik csinálniuk kellett vizsgafilmeket magukról, igazából bármit, csak a lényeg az volt, hogy lássuk, mi az, amit tudnak. És akkor elmentünk Abodra, ott voltunk 3 napot, és ott már segítséggel meg keveredve csináltak filmeket csoportokban, és az 5 gyerek közül kellett kiválasztani azt a 3-at, aki egy évig velünk fog dolgozni. Ez volt a legnehezebb. Volt 50 gyerek. Válassz és mondd meg nekik, hogy te jöhetsz, te meg nem. De megértették, nem volt vele baj. Ez 2013-2014-ben volt. A másik tábor pedig 5 napos volt, akkor már konkrét filmeket csináltunk. De olyan érzékük van a cigány gyerekeknek a filmhez, hogy az lehetetlen. De tényleg. Egy nap alatt annyit tanultak. Nem tudom, úgy érzem, hogy olyan mások a filmjeink, mint a tieitek. Lehet, hogy minél több érzelmet szeretnének belevinni? Sokat gondolkoztam ezen. De tényleg más. Úgy lesz teljes, hogy megismertek, ha látjátok a nyersanyagot is, a munkánkat. **Meg látjátok a jogvédős felvételeket, amit a rendőrség keresett.**

- A kutatás ideje alatt, amiket megmutatsz nekünk, azok mind nem nyilvánosak maradnak.

- Az kell is, mert ha nem, akkor engem úgy elvisznek a rendőrök... Volt a gárdista felvonulás, 3 gyerekre fogták, hogy megölték az öregasszonyt. Amikor az erdőből hazajöttek éjszaka télen, én azt felvettem, hogy hogyan bántak velük, és a rendőrség azért keresett engem, hogy én miért videózgatok. És ilyenkor plusz egy motivációt ad megint, hogy filmezzek, hogy a kurva anyjukat. A gyerekekre fogták, hogy megölték egy öregasszonyt, de volt közülük, aki ott sem volt, ezután elszöktek az intézetből és jöttek az erdőn keresztül, felvettük azt a srácot is, aki elmondja, hogy ki ölte meg valójában az öregasszonyt és odaadtuk a rendőrkapitánynak és ő nem foglalkozott vele. Őt nem érdekelt, hogy ki ölte meg, csak hogy a három gyerek menjen be. Ezek 9-10-11 éves gyerekek voltak akkor. És elvitték őket az intézetbe, Szilésbesenyőbe, ott levetkőztették őket, kihívtak minden fiatal, meg gyereket, aki volt az intézetben, és köpdölni kellett őket, és mondani kellett, hogy gyilkosok, meg kulccsal verték őket, és kiszöktek a kapun valahogy, és Miskolc az 35-40 kilométer légvonalban, de gondold el, hogy ők úgy jöttek el, hogy erdőkről erdőkre, télen, januárban. De gondoljátok át, hogy ők mit éltek át. És valahogy hazaértek Lakra, és leszöktek hozzám, hogy menjek már fel, vegyem fel

őket, hogy mit csináltak velük, hogy ha megölik őket, vagy bármi van, akkor legyen bizonyíték. Megcsináltuk a videót és mentek vissza éjszakára. Most gondoljátok el, ha ezek a ti gyerekeitek. És amikor kiderült, hogy kint vannak az erdőben, két busz jött ki, kommandósok, három gyerekért. És ahogy szaladt a srác, ugrott fel és beleállt a kezébe egy vas. És a kommandósok letépték a kilenc éves gyereket a vasról. Ezek meg azt mondták, hogy baszd meg, neked csak a kamerád van, neked nincsen jogod.

Meg ha kiderül, hogy a rendőrök nem foglalkoznak az igazi gyilkossal, vagy ha én ezt elküldöm a Helsinki Bizottságnak, ekkor pont a TASZ-nál dolgoztam. Vagy fognak valakit a rendőrök, felviszik a hegyre, megverik, aztán csinálunk egy interjút azzal, akit megvertek. Akkor szerinted a rendőrökkel mi van? Viszont az a jó, hogy unokatestvérem meg rendőr. Ő mindent elmond, hogy miket csinálnak a rendőrök. Utálják is, mert képzetesebb náluk, egy éven belül kapitány lehet, fel is jelentik mindenfélével. A rendőrségen vagy úgy van, hogy te elfelejted, hogy te cigány vagy és utárod a cigányokat, vagy pedig ők nyírnak ki. A képzéseken úgy beszélnek a cigányokról, hogy néger, kannibálok. És Pisti (az unokatesó) nem értette az egészet. Ilyen dolgok meg motiválnak arra, hogy filmezzek.

- És megmutatod őket? Vagy ha ennyire kényes a kérdés, akkor mi történik az anyaggal?

- Nem kell őket megmutatni. Ha rendőrök tudják, hogy nálam van, és van a Youtube-on csatornám, akkor az már védelem. És nagyon félnek. Velem teljesen máshogy beszélnek. Nekem ez jó bizonyíték. Más történet. Voltunk ballagáson Abodon, mellettünk verekedtek, mi meg csak szórakoztunk, szólt a zene és a rendőr hozzánk jön, nem oda ahol veri a feleségét a srác. Hozzánk jött, hogy vegyük lejjebb, mert olyan feljelentést kapunk... És akkor kamerával odamegyek hozzá, hogy szívesen felvenném ezt az egészet, mert jó lesz, ha rögzítjük, és kérdezte, hogy kicsoda maga itt, a tv1? Takarodjon innen. Mondom, nem a tv1, csak jogvédő vagyok és szeretném felvenni, legyen szíves elmondani a nevét, és így nem vittek be tőlünk senkit. Ha nem vagyok ott a kamerával, akkor bevisznek mindenkit előzetesbe. És utána kaptam az encsi rendőrségtől, hogy kedves Siroki László úr, lezártuk az ügyet, minden rendben. Előzetesben lettek volna. Mert itt pontrendszer van. Ha beviszel valakit, 5 pont, ha megbüntetsz valakit 10 pont, és a végén a prémiumot a fizetésedhez úgy kapod, hogy mennyi pontot gyűjtöttél össze. Na hogy ilyenek motiválnak a filmezésben.

- És akkor, most hogy áll a filmezés?

- Most sehogya. Őszinte leszek. Lehetne filmezni itt helyben. Ahhoz hogy én csináljak itt riportokat, ahhoz nem kell pénz, de nem tudnék őszintén kérdezni. Mert ami téma lenne, például, hogy milyen közmunkán lenni, hogy éltek most. És gondold el, hogy elkezdenek beszélni, és a polgármesterről beszélnek, arról hogy nekik 2 kilométert kellett menni megint közmunkán a polgármester földjén, kapálni, egy sort és meg kellett naponta csinálni kettőt. És ott állt a felesége, és ha egy darab füvet talált, az 200 forint. Vagy mit kérdeztek? Hogy mennyire jó itt élni? Ez nem lenne őszinte. Ha külsős lennék, könnyebb lenne. Eljátszhatnám azt, hogy mit gondolsz a migránskérdésről. De mit vegyek fel? Nekünk az a célunk, hogy pozitív dolgokat mutassunk be. De hiteltelenné válnék én is, ha pozitív dolgokat vennék fel, amikor nincs pozitív. Ezt úgy lehetne áthidalni, hogy nekem fejben rendbe kell jönnöm. Csak annyira lefáraszt ez a sok keserűség. Amit csináltam utoljára, az a börtönös, az oké, de hogy itt helyben... félnek az emberke nagyon a kamerától. Nagyon-nagyon. Mindenki, az egész térség. Mert látják, hogy mi megy a tv-ben. Hogy miket mutogatnak, hogy mindennek az a vége, hogy vagy rossz vagy, vagy bűnöző. Azért a régieken látszanak mosolyok, vidámak voltak a fiatalok, de amikor bejött a kábítószer is két éve, emiatt nagyon sok fiatal közösség megy tönkre. Családok esnek szét. Lopások... Tavaly Alsóvadásról 54 fiatal vittek be előzetesbe a kábítószer miatt. De mindenkit bevisznek, ha bűnös, ha nem.

- Azokkal a fiatalokkal mi lett, akikkel együtt dolgoztatok?

- Az azért jó, mert mondjuk a léhi csajok járnak fellépni, tegnap voltak az Operett Színházban, mert van egy másik projekt is, színjátszó kör, és ők csinálnak videókat is. De nem Cserepressz néven. A

Horváth Balázs rak fel újakat a Cserepresszre, elment a helyi tv-hez, meg zenéket ír, ad el. A Lupó azért néha vesz fel, vannak, csak most én vagyok a fekete bárány. Tőlem függetlenül is vannak, csak meg kellene vágni, nézni, és nekem meg magam összekapnom. Meg tüzeket oltogatok, nem jól dolgozok én sem. Csak nem tudok mit csinálni, túl sok minden van, meg nagyok az értékek. Most ha nem megyek le Alsóvadászra és elviszik a három gyereket, akkor az a család tönkre megy. De azt, akit a patkány rág, kábítószeresek, azokat nem viszik el. Azokat viszik el, akikhez be mernek menni. És ilyeneket jó lenne felvenni, de gondold el, megyek oda, és viszem a kamerámat, teljesen másként beszélnek velem. Ilyen letargia van mindenhol. Ha elmész egy családhoz, azt hallod, hogy jaj, ez fáj, az fáj, ezt utálok, azt utálok, így szívattak minket, úgy szívattak minket. De ettől függetlenül nem akarom örökre feladni a filmezést, nem tudom feladni. Szerintem ez egy küldetés. Az a jó, hogy a 13 éves fiam, a Levente elkezdett vágni, és reménykedek abban, hogy ő veszi át, mert bennem viszont az a baj, hogy túl érzelmes vagyok. Jó az, ha érzelmes vagy, de az, ha túl érzelmesen filmezek... Van az amikor filmezek egy témát és utána beteg vagyok két hétig, annyira nem tudom feldolgozni. Amikor fekszik az apuka és az 5 éves gyerek száján ott van a ragasztó, szipózik, szívinfarktust kapok. És lehet, hogy tudnék segíteni, de az egy család és ott van körülötte 50 egy településen, ott van a térségben 3000 ilyen család. Meg ha Abaújszolnokon filmezek és felteszem az encsiek egyből hívnak, Laci gyere filmezni, segíts. De nem tudok menni. De mért? Te vagy a filmes. És nem mondhatom azt, hogy nincsen pénzem, mert akkor azt mondják, hogy úristen a mintának nincsen pénze? Akkor mit vár tőlünk? Annyira nehéz ez a helyzet. Mindenütt baj van, probléma van. Nincs elég ember. Félnék, senki nem vállalja el. Elemér egy elismert ember, értelmes, okos, érettségizett. Neki volt két nevelt gyereke, és összeroppant, mert el akarták venni őket tőle, meg börtönbe akarták csukni teljesen alaptalanul, egy rajz miatt. És mindenki engem hív. Akikben gondolkodtam, akik erősek, nem, mégsem. És mindig azt mondom, ha csak még egy lenne belőlem vagy kettő, a térségnek a jövője az lehetne ha klónoznának. Nincsen pénz. Az Autonómiától mindent elvettek a Norvégos botrány után. Tavaly voltunk 10-en, 5-en maradtunk most pedig még kevesebben. Elmegyek a bíróságra videózni, egész nap ott ülök, mert ha nem vagyok ott, akkor nem egy évet fog kapni az öregasszony, hanem 5-öt. Járom az utamat, mert helyettem nem teszi senki.

Aki a Csereháton van civil, szinte mindenkit én hoztam be. És sokan eljárták, hogy mennyire imádják a cigányokat, mennyire romantika... A végén mikor megúnják, itt hagynak mindent. Ha nem lennének szegények, cigányok, nagyon sok fehér lenne munkanélküli. Volt olyan, hogy a diplomás kapott 350 ezer forintot, én csináltam helyette mindent, és kaptam 52 ezret, és a Mari néni is annyit kap, akkor mi a példa? Miért érdemes tanulni? Akik filmeztek, azok szegény fiatalok. Ők nem tudnak elmenni, azok mennek, akiknek van valamennyi. Eladják a házat, az autót. Akik nem akarnak dolgozni, de pénzt akarnak, azok Kanadába mennek, akik dolgozni akarnak, ők Németország és Anglia. Kimennek csoportok először, és akkor nem tudom hány fontért elintézik mindent, nagy maffia van és nagyon sok ügyvéd. Prostitúció itt a környékünkön nincs. Az Szabolcsban van.

- Mennyire volt közösségformáló a filmezés?

- Nagyon. Mondom, olyan terveink voltak, hogy létrehozzuk a Csereháti Fiatalok Parlamentjét, projekteket akartunk, önkéntes projekteket. A táborban például minden este azt csináltuk, hogy összeültünk, megnéztük a filmeket, beszélgettünk. Utána elmentünk családokhoz, találkoztunk, ment ez sokáig. Most van egy éve, hogy leálltunk.

- A fiatalokban, akikkel együtt dolgoztatok mennyire akartátok erősíteni a cigányságot?

- Ez volt az egyik cél. Valamilyen szinten az is volt a cél, hogy többszörözsem meg magam. Hogy a film, az csak egy ilyen eszköz. Nem tehetjük meg, hogy csak filmezünk.

- A fiatalok elé példákat akartatok emelni?

- Gondolj bele. Az interneten azt látod, hogy van a nyaklánc, van a kard, akkor nekem az a minta, biztos az a vagány, sokan nézik. A cél az volt, hogy a fiataloknak megmutassuk, hogy nem biztos,

hogyan az a vagány, hanem mondjuk az Évi Kázmárkon, aki csereháti celebnek van feltüntetve, és ő tanodaprojektet csinál.

- Szinte mindenki közmunkán dolgozik, ezt említetted korábban. Ezen kívül van más lehetőség vagy egyáltalán nincs?

- Aha, semmi. Például Szakácsi, Tomor, Lakról kb. 8-an dolgoznak nem közmunkán. 5000 emberből 8-10 ember van, aki nem közmunkán dolgozik. Nálunk az étteremben (Romama) közmunkán vannak. A szociális bolt az, ahol nem. Homrodon dolgozik kettő, aki nem közmunkás. Apu a harmadik, ő a suliban dolgozik, Viktor az öcsém, ő biztonsági őr a Pennyben, Lakon van 4 hegesztő, ennyi.

- Ahhoz, hogy valaki szakképesítést szerezzen, hova kell elmennie tanulni?

- Az én időmben volt egy iskola, Sajószentpéter, minden cigányt oda küldtek el, én nem oda szerettem volna menni, de engem is oda küldött el az igazgató. Én szakközépiskolába akartam menni autószerelőnek, de kijött az igazgató és megbeszélte anyuékcal, hogy engem ne engedjenek érettségizni, mert azzal semmit sem érek el. Kőműves, géplakatos lett minden cigány, aki ott volt. Utána létrejöttek szakiskolák, gyümölcsstermesztő és most szinte minden fiatal gyümölcsstermesztő. 5000 emberből kb. 8-10-nek van érettségije. Aztán én bekerültem a gimnáziumba, elmentem érettségizni két év alatt. 18 éves voltam, de sírtam két hónapig. Engem aláztak ott a magyar osztálytársaim. Senki sem szólt hozzám. Bajusz, göndör haj, makkos cipő, piros rózsás ing... Azt hittem, Miskolcon is ez a menő. Aztán a végére megszerettek. De az osztályból sem vitte senki semmire, engem leszámítva. Börtön, hamar születtek a csajok.

- Wifi-falu projekt. Mire használják az internetet itt az emberek?

- Először nem volt internet egyáltalán, szolgáltató sem. Mi hoztuk be. Először adminisztratív dolgokat, meg azt nézték, hogy az Auchanban vagy a Tescoban lehet olcsóbbért kapni dolgokat, mert Tomorról 35 kilométerre kétezer forintért visznek el. Az egyikben 7000-ért, a másikban meg 9000-ért veszed meg ugyanazt, nagyon nem mindegy. Először azt nézték hol olcsóbb a hús meg ilyenek. Meg jogszabályokat, nagyon sokan, mi az, amit lehet kérni az önkormányzattól, mi az, ami így működik, mi az, ami úgy. És a zene, a Youtube. Azt nagyon nézték.

- Az álláskereső oldalakat nem nézték?

- Már mondtam, nem tudnak elmenni. Miskolcon lenne munka, de ha nincs busz, nem tud bejárni. A magyarok még az internetből sem akartak, nem kérték, mert hogy cigányok hozták, meg amikor volt az árvíz és a CBA adományozott, akkor csak a konzervet vitték el, de azt is a kutyaéknak adták. Mert ők nem esznek a kezünkől. Ma szinte mindenütt van internet. Azért kell nekem is a Facebook, mert a telefonomon nincsen pénz, de Facebookon biztos el tudjuk egymást érni, ezen kérnek segítséget. 99%-ban mindenki használja. Inkább telefonról, mint asztali gépről.

A wifi-falu projekt már nem él, az azért volt jó, hogy az emberek megismerjék az internetet, aztán a szolgáltatóknál kiváltsák. Előfizetnek 1500 forintért és telefonról. A filmezéshez is nagyon hasznos volt, így meg tudtuk egymás között osztani a dolgokat, sokat segített. Fel tudták tölteni az emberek, már telefonról is, láttak valamit és már mehetett is fel.

- Visszatérve a közmunkához...

- Tomoron 65-70 ember dolgozik, Lakon 170, Szakácsiban 64, Hegymegen 35-36, Homrodon 120-130. És ez 15 éves kortól. Meg volt annak a hatása egyből, hogy leszállították a tankötelezettségi kort. Itt megkérdezel egy fiataalt, mi lesz, azt mondja közmunkás. Ha ráadásul csoportvezető vagy, akkor minden nap van dohányod, italod, plusz kajád. Mert ha a közmunkások visznek neki kis dohányt, egy sört, akkor nem fog kiküldeni 10 kilométerre az erdőbe kapálni, nem szívát meg. Mezőgazdasági

[közmunka] főként, mindenkinek van mintakertje, ami semmit sem ér, a polgármester hazaviszi és elosztja a családjában. Igazából ennyi ebben a térségben. Szakácsiban pl. 40 millió forintot kaptak egy évre eszközökre. Fűkaszát, csinálnak egy kis ólat, stb., mindig sokkal több számlát ráírnak, hát a 40 millióból biztos, hogy 4 millió megmarad a polgármesternek. És ezért fontos a közmunka, én nem tudtam, hogy miért fontos. Bementünk Hemregden a boltba, hogy vegyünk két darab kapát, egyből megkérdezték, hogy írjuk a számlákat. Mert akkor felárazzák, a közmunkával kijött a sok pénz, tudják, hogy mennyit lehet ráírni. Elvileg 9 ezer forintba kerül egy talicska, de abba a boltba 17900 forint ugyanaz a talicska. De engem olyan hülyének néznek. Nem szeded le? Pedig kaptunk 350 ezer forintot, abból 100 ezret meg tudnál spórolni... dehogyan kell, én...

Munkaerőpiaci referens voltam 2002-ben az Autónómia Alapítványnál, képzésekre kellett vinnem a lakiakat, és Lakról senki sem akart elmenni, inkább dolgozott a gyümölcsösben. Egy gyerek jött el, aki elvégezte a tanfolyamot, kiment Németországba és 500 meg 700 ezer forintot keresett. Akkor minden laki megkeresett engem, hogy ők szeretnék csinálni a képzést. Megcsinálták 12-15-en és most a Józsi, aki híres hegesztő lett, neki most 20-25-en dolgoznak. Nem hisznek senkinek, semminek, csak annak, amit látnak.

Meg hiába lenne munka Miskolcon, meg kell venni a buszbérletet, ami 28 ezer forint. Kapsz 52-öt abból aztán...

Semmi sem kivitelezhető, ha nem akarjuk. Az sem kivitelezhető, hogy filmes lettem Tomoron.

- Németországba hogy sikerül beilleszkedni?

- Akik konyhára mennek és kínaiak a főnökök, ott terrorizálják őket. Van egy kisbusz, ami megáll Miskolcon, 60 ezer forintért felvisz Németországba, cserébe szállást ad kint és munkát talál neked.

- Mondhatjuk azt, hogy a rendszerváltás után minden rosszabb lett?

- Igen, abszolút. Amikor kicsi voltam akkor Lakról mindenki Sajóváhonyba járt dolgozni. Vegyipari és segédmunkások voltak, 18 ezret kerestek két hét alatt, az akkor nagyon jó volt. A tomoriak meg a tsz-ekbe dolgoztak, mindenkinek volt munkája. Én is gyári munkás akartam lenni. A nők is jártak, ide a varrodába. És jött a privatizáció és mindennek vége lett, a férfiak 80 százaléka alkoholistá lett.

- Mennyi pénzből él egy család itt?

- Egy átlagos? 50, legyen 72, meg 24, meg 16 hát maximum 150 ezerből. Csak nálunk minden drága. Nem értik például, hogy nálunk vidéken miért 18-20 ezer forint a villany. Nekem is meg anyunak is, akinek van egy izzója meg egy hűtője. Mindenkinek. Plusz a víz 6-8 ezer forint minden hónapban. Itt a boltban 300 forint a kenyér, de nincs más. Hitelek vannak és a gyógyszer családonként 25-30 ezer forint. Még nem számoltunk semmit, ruhát, fát, semmit. Nem marad semmi, 99%-a, aki itt él, hátrányos helyzetű család, 10-én megjön a fizetés és 13-án már tőlem kérnek kölcsön. Közmunkára ma már nem adnak hitelt, régen lehetett, mindenki felvett hitelt, egy kereső van általában ahol 3 gyerek volt, 24 gyes, 16 segély.

Hoztam 900 milliót a térségbe egy éven belül, én abból nem láttam 3 ezer forintot.

Tomorról senki sincs külföldön, Lakról 10-15 család. A Ricsi.

Elmennek Kanadába, felveszik a pénzt menekültként, kint vannak két évig, a bírósági tárgyalásig, visszajönnek, aztán elmennek Angliába, ugyanígy... és nem dolgoznak mégis bejön 6-700 ezer forint egy családba. Meg vasznak. Meg üzletelnek minden hülyeséggel. Az oláh cigányok lehúznak minket romungrókat, azok meg eladnak nekünk szolgáltatásokat. Házat intéznek, van kint ügyvédjük, aki tud jól angolul. Azok az ügyvédek nagyon-nagyon jól keresnek.

Amiket kirózsaszíneztem, azok a problematikus részek, ezekről szeretném majd megkérdezni Lacit. Az a baj, hogy ezek a legérdekesebb és legillusztratívabb szövegrészek, ezeken keresztül érződik ténylegesen a megfélemlítettség, a diszkrimináció, a filmben rejlő jogvédő funkció. Persze ha nem engedi, meg lehet említeni nagyon szolidan, hogy neki ne essen belőle bántódása.

Major Réka interjúja Zsuzsával (fiktív név), 2016. júniusában

MR: Hogyan értesültél a BUVERO táborról és, hogy hallottál e már róla korábban másoktól?

ZS: Hallottam róla már korábban, a BUVERO 1-ről hallottam, a BUVERO 2-ről már nem. Egy barátnőm, akit az egyetemen ismertem meg, mondta, hogy ő hova készül, és akkor nagyon-nagyon érdekelt és én is szerettem volna jelentkezni, csak akkor már lejárt a határidő a jelentkezésre és így kimaradt. Aztán ez így elfelejtődött következő évre, majd most a harmadikat láttam a neten, nem tudom, egy ilyen kis hirdetést, és először kevésnek éreztem magam oda. Gondoltam, hogy Úristen, mit keresnek én ott, biztos nagyon tanult lányok jelentkeznek több diplomával. Magas szintű a képzés, amire én úgysem lennék képes és így, hát... nem is jelentkeztem. Majd kaptam egy telefont a nagybátyámtól, mert ő Pesten él, hogy van ez a lehetőség és szóltak neki, hogy értelmiségi fiatal lányokat keresnek, és aztán hát mondom, ha már az Isten is így akarja, jelentkezek. És így jelentkeztem.

MR: És hogyan nem volt meg előtte ez a motiváció?

ZS: Motiváció?

MR: Miből gondoltad, hogy nem lennél [alkalmas]?

ZS: Én nagyon kishitű vagyok. Magammal szemben meg végképp. Nincs önbizalmam. Nincs. Komolyan. Sokan azt mondják, hogy „neked nincs?“, mert akármilyen téma van, felszólalok, ha érdemben hozzá tudok szólni, de nincs, nincs, nincs. Úgy gondoltam, nem, nem felelnék oda meg, és így letettem róla.

MR: És akkor a felhívásukban mi tetszett meg, vagy miért gondoltad azt, hogy ez egy nagyon jó program lenne, hogy ez egy nagyon jó kezdeményezés?

ZS: A felhívásukban az tetszett meg a legjobban, hogy elmagyarázták, hogy mit jelent maga a szó, hogy *buvero*. Gondolom, nyilván tudod, hogy mit jelent...

MR: Igen.

ZS: És akkor úgy beugrott egy kép, ahogy magnetofon van a kezemben, és úgy beszélek a cigányokhoz. Na és akkor mondom, jó. A másik dolog meg az, hogy elmagyarázták tényleg, hogy cigányul mit jelent és akkor gondoltam, na ők közülünk valóak, tehát ismerik a nyelvet, szokásokat is ezáltal, gondoltam és így... ez volt a legpozitívabb nekem.

MR: És, ö... akkor a jelentkezési lapban való kérdések, azok... mert, hogy azt vettem észre, hogy nagyon érdekes kérdések voltak a jelentkezési lapban és, hogy nagyon jó felvetések voltak benne.

ZS: Jelentkezési lap, várjál, vissza kell pörgetnem, mert én úgy emlékszem, hogy nekem motivációs levelet kellett írni, elég erőset.

MR: Igen, igen...

ZS: És talán abban voltak kérdések.

MR: Igen, abban voltak, de írtam ki néhányat, amire különösen kíváncsi vagyok. Ilyen például, hogy hogyan változtatnád meg a romákról való közvélekedést, és hogy mivel vagy elégedetlen, ez például egy kérdés, ami ott merült fel.

ZS: Hogyan változtatnám meg a...

MR: De ha nem emlékszel, hogy mit írtál akkor, akkor...

ZS: Pontosan nem emlékszem, hogy mit írtam, de én alapvetően ilyen harcos természetű vagyok. Nekem a példaképem Daróczi Ági néni.

MR: Szerintem sokaknak.

ZS: Igen, és most hála istennek a mentorom lett, velük voltam a hétvégén. [Korábban beszélgettünk róla, hogy az interjúalany Budapesten volt az előtte lévő hétvégén.] Nagyon sok minden van, amit meg kellene változtatni, az alapvető probléma, hogy úgy gondolják sok

településen, sok cigánytelepen, sok cigány családban, hogy a nőnek csak a fazék mellett van a helye és a gyerekek mellett.

MR: Tehát... ez cigány szokás volt, hogy egyébként a nőnek hallgass a neve. Tehát a nő az üzleti dolgokba nem igazán szólhat bele, önálló döntéseket nem igazán hozhat. És igazából csak a gyereknevelés az, amivel foglalkoznia *kell*. De ezt tudni kell egyébként meg a másik oldalról, és ez egy nagyon igaz mondás, hogy van a... van egy család. Apa, a cigány ember a fej, egy bármilyen családot, ha nézünk. De a nyak, a nő, az asszony. Na és ez a cigány családokban is pontosan ugyanígy van, tehát hogyha a nő műveltebb, okosabb, akkor rá tudja venni a férjét, hogy másképpen történjenek bizonyos dolgok. Én most az oktatásról beszélek. Az a legfontosabb, hogy a következő generáció mindenképpen bekapcsolódjon az oktatásba és tovább menjen. Van, tudom, hogy kötelező... tudjuk, hogy kötelező tanulni 16 éves korig, de azt szeretném, hogyha tovább mennének. De sajnos, néhány százalék és itt is nagy károk vannak, eljut a középiskoláig, vagy a felsőoktatásba és történnek velük olyan igazságtalan dolgok, amikért aztán ők nem tudnak küzdeni, nincs a kezükben eszköz és az iskolát szépen abbahagyják, meg munkába állnak. Na most a BUVERO-ban ezeket az eszközöket szereztem meg.

ZS: Ilyen például... megtanultam cikket írni, interjút készíteni, riportot, filmet készítettünk... helyesen megtanultam kezelni a kamerát. Ezek mind-mind olyan eszközök, amik egyrészt közösségen belül... hogy fejezzem ki magam... olyan hatással vannak, hogy igen, összefognak a cigányok, tehát... érted, amit mondani akarok?

MR: Persze, persze, hogy értem.

ZS: Ezzel, hogy összefogtunk és megszerveződünk, nagyobb erővel, nagyobb erőnk van... jobban megijednek tőlünk olyan értelemben, hogy igen, akkor most már belátják, hogy mi itt vagyunk, és ezen változtatni kell, az adott problémán. A másik pedig az, hogy ha mégsem változtatnak rajta, akkor ott van az egyik fegyverem, a cikkírás, akkor írok egy szép kis cikket, és akkor már fognak változtatni, mert több ember felfigyel rá. Ha valami történik, az nem marad itt, hanem kimegy akárhova.

MR: Milyen tapasztalataid vannak még a médiakörnyezetből, ez volt még egy kérdés a motivációs levélből talán, de... arra lennék kíváncsi, hogy ez megváltozott-e a BUVERO tábor után, hogy más felületeket használsz, vagy... máshogy használsz-e például az internet, a televízió, az újságok felületeit...

ZS: Máshogy nem, nem használom másképpen, nem is használok más oldalakat. Arra döbbenem rá, hogy a média mindenki kezében ott van, mert mindenki kezében van telefon és egy telefonnal bármit elérhetsz. Ezt nyilván te is tudod, mert a interjút is most ezzel készíted. Ezzel tudok videót készíteni, tudok interjút készíteni, tudok írni bárhova. Az változott meg, hogy már tudatosan használom. Például lásd... amikor hazaértem a táborból, akkor ért egy kemény kritika a közösségem részéről, hogy most már igen férjhez kéne menned, de akkor még nem tudták, hogy én ott mit tanultam. Na és akkor szépen kiírtam egy ilyen kis szöveget és akkor ott igen észrevették magukat. Mindenkihez eljutott, mert ugye nekem... mindenkinek van Facebookja már manapság, még a két éves gyereknek is csinálnak Facebookot. Eljutott mindenkihez, igen, és mit értem el? Mindenki megértett, mert elmagyaráztam. Nem tudok odamenni mindenkihez, hogy tessék, itt van.

MR: Tehát, hogy sokkal tudatosabbá vált [a médiahasználatod]?

ZS: Igen.

MR: Az volt még [a kérdések között], hogy milyen véleményformáló közösségekbe jutsz el. Ez volt mondjuk egy klub, vagy bármilyen másik tábor, vagy... akár sportközösség vagy akármi, ami formálja a a személyiségedet vagy a véleményedet.

ZS: Elég összetett személyiség vagyok. eljuthatnék bárhova, mert azóta már kaptam több felkérést is, hogy igen, menjek ilyen táborba meg olyan táborba, de nem, nincsen rá szükségem, mert. Úgy gondolom, hogy úgy tudsz a legtöbbet tenni a saját közösségedért, hogyha a saját közösségeden belül formálsz meg magadnak egy klubot. Ezt teszem most éppen én is. Ingyen, ingyen működik ez a klub csak, hogy jó kedvünk legyen, de nem, nekik ez csak a jó kedv, de nekem teljesen mást jelent a jó kedven kívül, mert így tudom a saját közösségemet formálni. Engem a BUVERO átformált annyira, hogy ezzel már tudjak valamit kezdeni. nem azt mondom, hogy nem kell képeznem magam. Erről szó sincs. De mivel [Daróczi] Ági néni a mentorom, és azóta is foglalkoznak velem [Bársony] Kataék, pluszban járok az egyetemre, plusz roma szakkollégista is vagyok, tehát elég tudást szerzek ahhoz, hogy én itthon ezzel segíteni tudjak. Tehát én úgy érzem, vagyok már egy olyan szinten, hogy felesleges klubokba vagy akárhova járni.

MR: És ez a saját klubod vagy saját közösséged, amit kialakítasz, ezt rendezvények szervezésével, vagy hogyan formálsz?

ZS: Az én célom az, hogy egy erős közösségünk legyen, hogy egy erős közösség alakuljon ki, és amíg nincs egy erős közösség, addig hiába szerveznék bármilyen rendezvényt. Magunk között persze, hogy szoktunk ilyeneket, hogy éneklünk, táncolunk, vagy például „Ki mit tud”-ot szerveztem. De a többségi társadalom felé még nem vagyunk olyan erősek, hogy nyitni tudjunk. Nem olyan értelemben, mert, hogy mondjam, bejön egy idegen az utcába, szeretettel fogadjuk, de most például, hogy ide kiálljunk, és ide szervezzünk valamit, olyan valamit, amire bárki eljön, erre még nem vagyunk elég nyitottak és erősek.

MR: És akkor ezt hogyan éred el, hogy ez fejlődjön. milyen eszközökkel?

ZS: Hogy ez fejlődjön? Nagyon sok segítséget kapok egy tanáromtól, Kocsis Péter Csabának hívják, akivel elemezzük a problémáinkat és arra segít nekem megoldásokat találni. De a legfontosabb mégis az, hogy van egy általános probléma az értelmiségi romákkal. Ahogy értelmiségivé válnak, elfelejtik, hogy ők honnan jöttek. Pedig a közösségük szeretettel várná őket vissza. A másik probléma az, hogy amilyen nyelvet megtanulnak ott az egyetemen, az egy másik nyelv szinte idézőjelesen, és az egyszerű emberekkel már nem tudnak megállni beszélni. Ezt nem szabad elfelejteni. mert én úgy érem el, hogy hallgassanak rám, hogy mindenkivel... Odamegyek, és ha valamilyen problémája van, próbálok segíteni és megbeszélni. És megkeresnek, és nem hárítom el. most ahogy jöttél, láttad, hogy egy közmunkás kis cigány asszonnyal beszélgettem. Vele azt beszéltem meg, hogy megírjuk az önéletrajzát, beadjuk ide a kórházba, mert van felvétel. Nem közmunkában fog dolgozni, hanem tisztességes fizetésért. Egyébként meg fejlődőképesek vagyunk, mert ahhoz képest ahol voltunk... Először ilyen 2-3 gyereket tudtam magam köré venni. de aztán egyre többet és többet. Olyan gyakorlatokat próbálok nekik tanítani, hogy ha valamilyen atrocitás éri őket, akkor azt hogyan kezeljék. Mert nekünk az a legnagyobb problémánk, hogy nagyon heves vérmérsékletűek vagyunk, heves természetűek. Én is ilyen voltam és van, hogy még vagyok, ha valami olyan dolog van, hogy azt nem lehet szó nélkül hagyni. De meg kell tanulni egy picit finomabban kezelni ezt a dolgot. És ezt próbálok. Most legutóbb egy kártyajátékot tanítottam nekik. Nem tudom ismered-e a SOLO-t.

MR: Igen, ismerem.

ZS: Na, ez pont olyan játék, hogy vannak benne bizonyos szívató kártyák, én csak így hívom, akció kártyák.

MR: Igen, mi is így hívtuk.

ZS: És ezt kiteszed, és mondjuk, van egy olyan lap, a kedvencem egyébként, hogy vegyél fel négyet. És egy ideig elmegy, hogy jó, akkor felveszek négyet, de aztán egyre idegesebb

vagyok, hogy már megint négyet, megint négyet, és ezeket kell. Az élet is ilyen. Egyre több és több és több pofonokat kapunk az élettől, és egy ilyen kártyajátékkal is meg lehet tanulni ezeket kezelni.

MR: Ez nagyon jó eszköz, ez nagyon tetszik. Olyan volt még [a kérdések között], hogy három rövid történet a saját közösségedből. De azóta, ha bármi olyan történt a közösségedben, ha mesélnél róla ezen kívül.

ZS: Az egyik nagyon nagy dolog az, hogy képesek voltunk megszerveződni, összeszerveződünk, például nálunk nagyon nagy probléma, hogy egy cigánytelepen egy, maximum két kút van. Mert szegények az emberek és nem mindenhol van bevezetve a víz, sőt ritka, ahol be van vezetve. És pl. egy ilyen a temető sori cigánysor esete. Van itt egy olyan cigánytelep, ami a temetővel szemben van. Ezt nevezzük mi temető-sori cigánytelepnek. Na, úgy képzel el, hogy nem volt a telepen kút, de a temetőben volt. És az emberek még éjszaka is oda jártak le vizet hordani. Ennyi ember egy kútra, ami ráadásul a temetőben van. Méltatlan körülmények. Egyrészt. Ki inna abból a kútból? Másrészt. Este ki menne be vizet húzni. Harmadrészt, hogy jut ennyi emberre annyi víz, hogy tisztálkodás, mit tudom én ebédfőzés, mosogatás, takarítás, hogy?! Hát nem. Na, most volt egy olyan rendelet, amit most írtak alá, hogy 200 méteren belül megközelíthető kútnak kell lennie és napi 20 liter per fő, ami vizet mindenkinek meg kellene, hogy kapjon. Tehát egy kút 800 emberre rohadt kevés. Ráadásul mondom, ami a temetőben van. Na és az a lényeg, hogy megtudtam, hogy megszületett ez a rendelet, aláírták, Ági néni segített egyébként benne. És akkor hazahoztam, kinyomtattam persze, és elmondtam, hogy na, akkor ez a helyzet van, emberek, és ezen változtatni kell, de ők is mondták, hogy ez így sokáig nem mehet, mert nem tűrik már tovább. És az a lényeg, hogy nem én voltam az, aki feljött ide a polgármesterhez és mondta, hogy polgármester úr, kérem, itt van ez a rendelet, valamit kezdjen. Tehát nem én voltam az, hogy akkor tessék. Nem. Hanem az egyszerű cigány emberek, asszonyok voltak azok, akik feljöttek és mondták, hogy polgármester úr, egyszerűen ezek a körülmények méltatlanok, nem jók. És amikor ezek úgymond süket fülekre találtak, akkor elkezdtek közösen mondani, mert volt egy ilyen igény. [...] Haljunk szomjan? Mi történt? Két héttel utána már volt víz

MR: Hogyha már csak ezt a szöveket nézzük.

ZS: Erre van? Ez, ez csak egy történet...

MR: A másik történet meg az, hogy a mi telepünkön... én az egyik legnagyobb telepen élek.

ZS: Tudnál ezekről a telepekről mesélni? Akár külön vagy, hogy hogy helyezkednek el?

MR: A mi telepünk a legnagyobb, az egyik, Gödröknek hívják. Azért így hívják, mert ott régen egy nagy tó volt. Kiszáradt és egy gödör lett. A cigányok Gödörnek hívják. A Gödrökhöz egyébként arra kellene menned. Van a Kiskállai cigánytelep, az arra van. A Temető-sor arra van, és erre pedig a [...] tehát látod, be van határolva. Tehát most ahol vagyunk, ezeket az irányokat, ha követnéd, akkor pont oda jutnál, csak menni kell, menni kell, menni kell nagyon sokat. Na és minden ilyen telepen van egy közösségi ház. Miénken is volt. És az történt, hogy tele lett szeméttel, oda fújta a szél. és mentek a cigányok összeszedni, hát ott játszanak a gyerekek, szaros pelenkák között ne játszanak már. Erre pedig, pont amikor szedték összefelé a szemetet, kijött egy erre felelős ember, hogy aki pont ezeket nézi, hogy minden rendben van-e, megfelelőek-e a körülmények higiéniaiilag, minden szempontból. És látták, hogy pusztá kézzel szedik a cigányok, erre pedig felhívtak, ja és a közösségi ház zárva volt. Mert akik ott dolgoztak – hozzáteszem egy cigány sem dolgozott ott, pedig vannak erre képzett emberek, de nem – azok meg nem nyitottak ki, mert ők úgy gondolták, egyszer kinyitnak, egyszer nem. Bezárták a házat, ez lett a következménye és a klub, amit én hoztam létre, meg van egy táncgyűttesünk is zenekarral, azok tehát ott próbáltak, ott próbáltunk,

elvoltunk magunknak. [Ennek] vége. Tehát ezzel majdnem, hogy elvesztettük a reményt, hiszen az utcán azért mégse lehetünk mindig. De hála istennek összefogtunk, kerestünk egy helyet, megkaptuk egy özvegyasszonynak a házáat. És amikor ő úgy gondolja, mehetünk, mert nem mindig ér rá ő sem, meg van, amikor fáradt, de minden második este ott vagyunk. És ez is azt bizonyítja, hogy ha sok jó embert fog össze, annak van következménye. És így vagy úgy, de elérjük, amit akarunk.

ZS: Ez nagyon jó, és az, hogy hogyan tudnak ezekről, akár a táncszóról, vagy a klubról vagy ilyenekről, azt folyamatosan személyes kommunikáción keresztül [lehet csinálni], vagy elég egy embernek elmondani.

MR: Nem. Nem, nem, nem. Erre használjuk a médiát, a Facebookot, létrehoztunk rajta egy csoportot, amire ha beírok, akkor...

ZS: Tudják, hogy délután találkozók.

MR: Tudják. Vagy pedig igen, de nem is nekem, tehát eljutottunk odáig, hogy nem is mindig nekem kell ezt már leszerveznem, hanem már ő szólnak, hogy Zsanett, akkor mi a helyzet, most lesz valami, vagy... Például tegnap is, na, mi van, jössz kártyázni? Tehát már hívnak őket, hogy na, ők már összegyűltek és csak rám várnak.

ZS: Térjünk rá egy kicsit a táborra. Azt szeretném megkérdezni, hogy milyen érzés volt megérkezni vagy milyen volt az út, az első benyomások... igen, egyelőre ennyi, milyen volt az első benyomás?

MR: Akkor kezdeném az úttal, mert nagyon érdekes sztori az is. Akkor vonatoztam életemben először én és a két testvérem. Tudni kell, hogy mi egy oláh cigány közösség vagyunk, a szó minden értelmében hagyományos közösségről beszélünk, egy olyan közösségből, aki tartja a hagyományokat. És édesapám soha nem engedett minket se vonatozni, se buszozni. Úgy képzeld el, hogy én Hajdúböszörményre járok egyetemre, de még soha nem mentem el odáig busszal, mert mindig hoz-visz. És ez volt az első ilyen alkalom, amikor tényleg önállósulhattam és tényleg magunkban elmehettünk valahova. Megérkeztünk a táborba, soha nem felejttem el azt a pillanatot. Még mindig itt van a szemem előtt, ahogy megérkezek. Ott ült egy szőlőlugas alatt Ági néni. Nagyon-nagyon meglepődtem, mert mondom, ilyen nincs, mit keres ő itt? Megszólalt cigányul, na, mondom, itt már jó helyen vagyok. Ági néni tényleg a példaképem, de még a természete is hasonló az enyémhez és nagyon meghitt pillanat volt, amikor hozzám szólt, és igen és tudtam, hogy jó helyen vagyunk, tudtam, hogy hasonló, mint mi. A diákok, akik jelentkeztek... pozitív volt... tényleg pozitív volt minden, mert ahhoz képest, amit először, amit előzetesen gondoltam. Mer úgy gondoltam, hogy én majd mit keresek ott a tanultak közt, ahogy mondtam is, több diplomások közt, én mit tehetek még le az asztalra, amit ők nem. De nem, mert nagyon kedves volt mindenki, sőt voltak olyanok is, akik még érettségi előtt álltak vagy épp akkor érettségiztek le, vagy éppen szakmát tanultak. Szóval egy baráti közösséget láttam magam előtt, egy meghittet, pedig első napról beszélünk.

ZS: Az utazással kapcsolatban mondtad, hogy oláh cigány családban a hagyományok [erősek] Itt milyen konkrét hagyományokra gondolsz?

MR: Az utazással kapcsolatban. Tehát mi önmagunkban nem mehettünk el sehová egy fiútestvérünk nélkül. Én azért mondom, hogy egy fiútestvér nélkül, mert nincsen bátyám, se öcsém, én most az unokatestvérekről beszélek. Ez minden oláh cigány közösségben így van, hogy önmagukban nem mehetnek sehová a lányok. Nem azért, mert bizalmatlanok, hanem mert ennyire féltenek minket, a tisztaságunkat. Mert nálunk még mindig él az a szokás, hogy igen, mi lányként menjünk férjhez. És nem, és sehová nem engednek minket, egyébként most sem, akkor sem mehettünk magamban, úgy mehettünk el, hogy igen, hárman mentünk. Megvették előre a jegyet, apa meg tudta nézni milyen útvonalon megyünk, nem kellett

átszállni, csak leszálltunk és már akkor vártak ott minket. Jaj meg a másik az, hogy ez egy női tábor volt, tehát fiú, férfi nuku, egy-két mentor volt az, aki igen, férfi volt. És így nem volt mitől féltetni minket, de apa így is ráparázott, úgy maradhattunk csak ott, hogyha beszélt Ági nénivel cigányul.

ZS: Beszéljünk akkor egy kicsit a filmekről, mert, hogy a Tabu című filmben konkrétan ez jön fel, és úgy tudom, hogy abban te közreműködtél, annak készítője vagy. Hogyan jutottatok el ehhez a témához?

MR: Na, most a Tabu című filmnek az összes interjút én készítettem. Megmondom az őszintét, nagyon-nagyon kellemetlen volt egy cigány férfival a szexről beszélgetni, mert ez nálunk tényleg tabutéma. Nem csak azért ez a neve ennek a filmnek, hogy Tabu mert egyébként szexről általánosan... Nem, a cigányoknál nem beszélünk a szexről. Nálunk a testiség sem jelenik meg otthon, az én szüleimet soha nem láttam, hogy megcsókolják egymást előttünk, vagy megfogják egymás kezét és úgy menjenek az utcán, vagy bármiféle. Nálunk ez tényleg tabunak számít. Ezért volt kellemetlen nekem egy cigány emberrel interjút készíteni. De szerintem a Kata tudatosan tette, hogy egy kicsit kilépjek a komfort zónámból, mert, hogy az életben még sok ilyen dolog lesz.- Amit nem tehetek meg szokás szerint, azt meg kell tennem. Most persze ennek is vannak határai, mert oké, hogy egy kicsit kilépek a komfortzónámból, de a határokat teljes mértékben nem fogom átlépni soha sem. És ahogy láttatok is, sokféle vélemény van. Kijavítanék egy interjút, a G. interjút, mert ő akkor nem magáról beszél, hanem egy barátnőjéről, de sajnos Gy. úgy vágta össze, hogy az nem volt megfelelő, és már nem tudtuk kijavítani, és ezért mindenki azt hiszi szegényről, hogy ő ezt gondolja, de nem. Na, most levágtatok [levettétek] a filmből is, hogy kik az oláh cigányok és kik a nem oláh cigányok.

ZS: Hát én tudom, de nem biztos, hogy mindenkinek egyértelmű.

MR: Az oláh cigányoknál van ez, hogy igen, a szüzesség nálunk nagyon-nagyon fontos és ez a legnagyobb kincsünk, és tényleg ott le lehetett vágni, hogy kinek nem számít. És például mondok egy lányt, D., ő ott mentor volt, ő az, aki fejbe vágta palacsintasütővel...

ZS: Igen. (Nevetünk.)

MR: Az is nagyon érdekes volt, őt azért rendszeren kiforgattam, mert sok minden, sok kijelentésével nem értettem egyet, mert ő azt állította, hogy éljük ki a vágyainkat. Nem tudok vele egyetérteni, és meg is kérdeztem, hogy ha egy tizenhárom éves kislány odajön hozzám, hogy ő szexre vágyik, akkor mondjam azt neki, hogy menj és éld ki a vágyaidat? Hát ez így nem. A mai világban sajnos... És ez a legrosszabb dolog szerintem, hogy olyan szinten elvesztjük a hagyományainkat, kultúránkat és most nem csak magunkról beszélek, hanem a többségi társadalomról is. Ez az, ami egyébként összetarthatna minket. Ettől vagyunk magyarok vagy cigányok, érted, és a nyugati kultúra pont ezt vonja ki belőlünk, pont ezt szünteti meg, mert semmi sem szent. Ez nem igaz, én ezzel nem tudok egyetérteni.

ZS: És milyen volt például az utca emberével interjút készíteni pont erről a témáról?

Szóval, ha már azokkal is, akiket ismertél, kihozott a komfortzónádból, akkor milyen volt velük, idegenekkel?

MR: Igen. Na, most abban a percben azt képzeltem, hogy én nem én vagyok, hanem én valaki vagyok és nekem ez a feladatom. Én egy hivatásos riporter vagyok innen és innen, mit tudom én, és nekem ezt el kell [végezni]. Tehát abban a percben én félretettem, hogy én ki vagyok és honnan jöttem és mindent. Akkor nem tehettem mást, muszáj volt, mert nem készült volna el akkor a film. Muszáj volt félretennem. A lányokkal nyilván könnyebb volt, de például a fiúkkal... eszméletlen... Volt egy, soha nem felejttem el, megkérdeztem tőle, hogy konkrétan neki az első élménye egy felajánlás volt? És ő rávágta, hogy igen. Akkor ott úgy nem tudtam,

hogy most sírjak vagy nevessek, vagy mit csináljak. A lányokat is, hogy mondjam, ezen nagyon meglepődtem, a lányokat nehéz volt faggatni abban a tele-faluban, vagy városban. Hiába magyarok voltak, nem cigány lányok, nehezen nyíltak meg és nehezen beszéltek róla, sőt akiket csak így leszólítottam, hogy figyelj már, szeretnék egy interjút készíteni, nem. Tehát ők elküldtek. Erre is megvoltak a különféle módszereim. Az egyik ilyen volt, hogy vettem egy doboz cigit, de gyújtót nem. És akkor mi tudom én, egy kávézó felé vettem az irányt ahol láttam, hogy sokan vannak és gyújtót kértem. És megkérdezem, hogy leülhetek ide közétek? És invitáltak, hogy persze gyere. És akkor így egy picit összebarátkoztam velük és megkértem őket. Ilyen szempontból meg nagyon emberiek voltak, nagyon empatikusak, mert akkor már miután megnyíltak, persze, hogy belementek. De így is kellemetlen volt.

ZS: És akkor erre a helyzetre, szituációra hogy készített fel a tábor, akár az elméleti vagy a gyakorlati része a képzésnek?

MR: Mikor csapatokra osztottak minket, minden kis mikro-csapatnak volt egy mentora. Nekem az A. K. volt, és minden mentor másképpen készítette fel a diákokat. Én a forgatásra célzok most ezzel. És ennek a felkészítésnek a keretein belül tanultam ezt, meg hogy mi van abban az esetben, hogyha nem tudok interjút készíteni. Tehát a K. eljátszott nekem hat- vagy hétféle embert, de szó szerint. Én álltam az utcán egy mikrofonnal a kezemben, és ő hat- vagy hétféle embertípust eljátszott nekem, hogy ezzel az embertípussal hogy kell bánni. Nagyon-nagyon tapasztat és tanult ember ő egyébként, azóta is kapcsolatban vagyok vele. Nagyon tisztelem, nagyon szeretem. És tényleg a mai világban ez a hat vagy hét embertípus van, akit be tudsz azonosítani, na, ez ilyen, ezzel így kell bánni. Én akkor ott tanultam meg, és attól, mert ő is megszeretett engem... Na, ez nagyon fontos, ezt szögezzük le, nagyon jó kapcsolat alakult ki a mentorok között, köztünk és Kata közt. De megmaradt a tanár-diák kapcsolat. Tehát attól, mert ennyire szeretett... Nekem sem ment az elején, nagyon nehezen ment, mert ugye nem vagyok hozzászokva, nem voltam hozzászokva, hogy megyek és leszólítom azt a lányt, hogy gyere csak, szeretnék veled... Vagy ne haragudj, nem... Nagyon nehéz volt, nem is ment, a K. addig-addig mutatta, elpróbáltuk vagy ötször-hatször, mire már azt mondom, hogy igen sikerült.

ZS: Milyen volt a közösség, hogy élted meg a közösségi életet, vagy magát azt, hogy cigány lányokkal vagy egy közösségben hosszabb ideig? Vagy akár a mentorral való kapcsolatok hogyan alakultak ki, volt-e valaki, akivel nagyon jóban lettél vagy nagyon jó viszony alakult ki, legyen mentor, vagy [diáktárs]?

MR: Nagyon sokféle ember van a mai világban, a mai világon, de ez így volt régen is, de ma már minden szélsőségesebb. A táborban sem volt ez másként. Azt tudni kell, hogy nagyon sokféle cigány van. Tehát vannak az oláh cigányok, vannak a romungrók, vannak a beások, ez most csak három volt, amit említettem, de jó pár van. Oláh cigány lányok, azt hittem, olyan oláh cigány lányok, akik közösségben élnek és tartják a hagyományokat, csak mi hárman voltunk. A. azt mondja... azt mondja magáról, hogy oláh cigány lány, de hogy mondjam, ő a szokásokat úgy nem ismerte. Nem akarok hazudni és nem is fogok, volt egy pár összetűzésünk néhány lánnyal, mert hogy mi ott sem felejtettük el, honnan jöttünk, kik vagyunk és a saját szokásaink szerint éltünk még ott is. Nem vetköztünk ki magunkból, meg nem is tudnánk, mi nem játszunk meg magunkat, mi ilyenek vagyunk, amilyenek. És sok dolgot nem tudtak elfogadni. Na, most mondom egyet, strandra mentünk.

ZS: Erről tudsz, nem tudom, hogy tudsz-e?

MR: Meséld attól függetlenül, mert lehet, hogy tudok egy verziót, de a tiédre vagyok kíváncsi.

ZS: És mi nem akartuk elmondani, hogy mért nem akarunk menni. Ez a mi hibánk, mert szégyelltük magunkat. Nem akartuk elmondani. Kitaláltunk 1-2 dolgot, fáj a fejünk, mit tudom én. De egyszerűen mi nem voltunk azt képesek lenyelni, benyelni, hogy igen-olyan emberekkel megyünk strandra, mint a mentoraink, a férfiak, akik láttak minket, akik vagy kamerával jönnek és fényképeznek, ezt nem, nálunk ez nem szokás. Én apa előtt még soha nem voltam bikiniben. Mert jó, bikini, de a bikini is egy bugyi meg egy melltartó.

MR: Ez milyen, ezt nem, nekem ezt nem vette be a gyomrom és a két lánynak sem. Na, a másik ilyen az egy ilyen modern tánc-oktatás volt. Hát nem tudtuk, hogy milyenféle tánc, hogy ne lógjunk ki a sorból, mentünk. És az elején még ilyen csapatépítő tánc gyakorlatok voltak, jó, futottunk és akkor karolj bele ebbe és pördülj meg, és... de amikor jött ténylegesen a táncoktatás, hát mit mondjak neked... Na, most ezt úgy képzeld el, mint hogyha... van egy rúd és azon stripteasel valaki. Érted? Na, ugyanez volt, csak a földön, érted, ilyen nem is tudom, milyen táncnak nevezik ezt, azóta sem.

ZS: Nem jazzbalett volt?

MR: Nem tudom, de azokat a mozdulatokat egyszerűen nem voltam képes végigcsinálni. Nem, se én, se a két húgom, meg még egy lány volt. Nem, egyszerűen nem. Van az a pillanat, amikor saját magad előtt szégyelled magad. Érted? Na, mi így éreztük magunkat ott abban a percben, még nézni se, a földet néztük, nem bírtuk nézni. mert egyszerűen saját magunk előtt szégyelltük magunkat. Most ezzel nem leszólni akarom a táncot magát, mert lehet másnak egy hivatás, meg nem ilyen, érted, de a mi kultúránk szerint, a mi felfogásunk szerint, na, ez nem nekünk való tánc volt. És akkor ebből voltak [konfliktusok], hogy igen, mi mért nem, és itt jön ki, hogy mindenknek fura és fél az ismeretlentől. Mert ők nem ismertek minket, mert mi nem beszéltünk erről. Mi sem gondoltuk, hogy ők ezt nem tudják, hát hogyan gondoltuk volna, hogy mi miért. Ez a mi hibánk volt. Az ő hibájuk meg az volt, hogy egy-két lány ezt elítélte, de ezen kívül nem nagyon volt más.

ZS: És tényleg azt éreztétek, hogy ezt elítélték vagy nem értették? Az oktatók, mentorok hogyan viszonyultak ehhez?

MR: A mentorok nagyon jól, a mentorok nagyon-nagyon jól, de a diákok ezt nem értették, nem, nem nagyon. Éreztünk egy-két ilyet, erről most nem igazán szeretnék beszélni, de aztán volt egy ilyen nagy közös megbeszélés, amin minden tisztázódott, és aztán már félreértéseken alapult sok minden. Hogy...

ZS: Az viszont törvényszerű, hogy valaki össze van zárva valakikkel két héten keresztül, na és ezt úgy képzeld el, hogy reggel héttől hajnali kettő-háromig. Törvényszerű, hogy legyen egy-két konfliktus. Az már nem lenne normális, hogyha nem lenne.

MR: Azt el tudnád mesélni, hogy hogyan nézett ki egy nap a táborban?

ZS: De még hogy el tudnám mesélni. Hát, azt mondanom se kell, hogy nyár közepén volt, 40 fok meleg, és hát ilyen hétkor felébredtünk, nem tudom pontosan már, hogy... de, hétkor felébredtünk, fél nyolcig vagy háromnegyed nyolcig torna. Tehát a Kata annyira odafigyelt, hogy testileg-lelkileg mindenhogyan jól legyünk, ez eszméletlen, ez tényleg dicséretes. Tényleg tornásztunk, aztán reggeliztünk ilyen kilencig. Az első hétről beszélek, mert egy héten keresztül intenzív oktatás volt. És akkor kilenctől van, mit mondjak neked, hajnal 1-2 óráig is volt olyan, hogy igen, tanultunk és mindent. Közben persze elmentünk ebédelni, vacsorázni, volt egy kis szünet. Nagyjából így. Aztán már a második héten készültünk ugye a filmekre, meg azzal voltunk elfoglalva, de az oktatásnál nagyon keményen írtunk és írtunk és tanultunk és több előadó volt, több féle-fajta oktató volt mindenféle területről. Tehát nagyon-nagyon... olyan tudást szereztünk meg tényleg ez alatt a két hét alatt, amit más egy év alatt megszerez.

MR: És hogy tetszett ez az elméleti oktatás és milyen volt megszokni azt, hogy tényleg reggeltől estig órák és ilyen programok [vannak]?

ZS: Először sok volt, hát bírni azt az iramot, hogy tényleg nyár közepe volt és már régen pihentünk, akkor egy hónapja pihentünk, ugye mert hamar letudtuk a vizsgákat. Egy hónapja pihentünk, na már megint akkor beleszokni.

MR: Ekkor te már jártál egyetemre?

ZS: Igen, igen.

MR: Akkor nem volt annyira ismeretlen.

ZS: Nem volt ismeretlen, csak furá volt már megint beleszokni, hogy istenem már megint, mert volt olyan kemény, mint egy egyetemi oktatás, sőt! Egyébként én tényleg nagyon élveztem, mert én alapból olyan személyiség vagyok, hogy minden dologban megtalálom azt, ami érdekes számomra. És akkor az továbbviszem. Nagyon, engem tényleg minden nagyon érdekel. És, na, ebből is volt egy kis probléma, mert nem nevezem meg a lányt, de ez a lány akkor már végzett diplomás, friss diplomás volt, és szünet volt és felmentem a szobába és láttam, hogy sír. Senki más nem volt bent a szobában csak ő és sírt, és kérdeztem, hogy mi a probléma. És mondta, hogy a probléma, hogy ha van az adott óra vagy valami, nem tud mellettem érvényesülni, hülyének érzi magát hozzám képest, pedig ő diplomás. Mert, hogy tényleg mindenhez hozzá tudtam szólni, meg minden érdekel, de tényleg, belegondoltam és minden érdekelt. És neki ez, kicsit... háttérben érezte magát. Hogy én, egy első éves, hogy lehetek több területen is tapasztaltabb, és hogy lehetnek ilyen hozzászólásaim hozzá képest, aki diplomás. Na, de ők nem tudták az előzményeket, hogy én nekem már van egy szakmám, meg én jártam egy egyetemre, amit persze otthagytam sajnos, ez is egy külön történet. De mondom, van egy szakmám és dolgoztam már együtt több alapítvánnyal is.

MR: Erről tudnál mesélni, hogy milyen szakmád van, vagy milyen területeken tanultál?

ZS: Pedagógus-asszisztens vagyok, szociális munkás szakra jártam a Debreceni Egyetemre, Nyíregyházára... Volt akkoriban egy barátom. Egy évet jártam végig, de volt egy barátom, aki udvarolt hozzám cigány szokás szerint, és már majdnem felhúztuk a gyűrűt, amikor vége szakadt, de ez alatt az idő alatt, amíg ő udvarolt hozzám, olyan szinten elhanyagoltam a tanulást is... De ha belegondolok, akkor én hiába tehettem volna bármit, ő volt olyan, hogy tényleg nem engedett iskolába, mert most akkor ő jött hozzám, és ő nem [enged]. Tehát ilyen szempontból ő nagyon konzervatív volt, és nagyon-nagyon bánom és bánt, hogy akkor otthagytam [az egyetemet], mert azt hittem, hogy én most férjhez megyek. akkoriban azzal az ésszel még... na, mindegy, hosszú. Otthagytam és akkor ennek a kapcsolatnak rá egy hónappal vége lett. de én akkor már otthagytam, nem is passzíváltattam magam, hanem otthagytam. És akkor mondom, jól van, akkor nem adom fel, még egy egyetem nekem sok lenne, nem vagyok készen, elmentem szakmát tanulni pedasszisztensként. Na de elvégeztem, aztán felvettek dolgozni a [...] közösségi házba a telepünkre, azt vezettem. Az Autonómia Alapítvánnyal dolgoztam együtt, egy projekttervező-képzést szerveztünk le a cigányoknak ott a telepemen. És aztán 2014-ben jelentkeztem újra egyetemre, és ebben az évben el is kezdtem, és azóta járok oda, most már másodéves vagyok, és már mindjárt vége, még két vizsgám van kb.

MR: És ez ugyanaz a szak?

ZS: Nem ugyanaz a szak, ez is Debreceni Egyetem, de a Gyermeknevelési és Felnőttképzési Karán nemzetiségi óvodapedagógus leszek.

MR: És úgy érzed, hogy ahhoz, hogy újra elkezdted az egyetemet hozzájárult a táborban szerzett tapasztalat, vagy lendület, vagy egyébként is valószínűleg úja visszamentél volna?

ZS: Nem, mert amikor már a táborba jelentkeztem, elsőéves voltam, és az első évet már befejeztem, tehát ilyen értelemben nem, de mondom, sok fegyvert adott a kezembe, és sok olyan dolgot tanultam, amit hasznosítani tudtam az egyetemen. Tehát az egyetemen pont, amikor vége lett a tábornak és kezdtük a szeptembert, akkor jött be a roma szakkoliban, hogy forgatás. Forgatni kezdtünk és ezekhez volt már egy előképzettségem. Nagyon jó volt! Csak mondom, hogy nagyon jó így visszagondolva.

MR: A gyakorlati képzésre még térjünk vissza ennek kapcsán, hogy hogyan alakult ki, hogy a filmekben veszel részt. Mert azt hallottam, hogy volt, aki az Indexhez ment hosszabb időre, vagy VJ-skedtek meg ilyenek. Hogyan alakult ki, hogy te a forgatásokon vagy, a filmekkel szeretnél foglalkozni, és hogy ott is ez a szerep? Mik voltak a feladataid és így tovább vagy miket tanultál ott?

ZS: Ez, hogy ki hova megy, ezt nem mi döntöttük el. Akkorra a mentorok már látták, hogy ki mire képes, ki mire tehetséges és eszerint osztottak szét minket. Nekem ezt hozta a sors vagy ezt hozta a gép vagy nem tudom, hogy fejezzem ki magam, valaki persze VJ-snek [került], én inkább forgatásban vettem részt, interjúkat készítettem, vágtam a K-val. Például a testvérem, a húgom, őt nagyon szereti a kamera, olyan szép a kamera előtt, de tényleg, olyan szép a filmekben. Az Aranyutat láttad, a főszereplő, B., a húgom, ő ebben volt tehetséges, ő nagyon... Ő egyébként kapott egy ajánlatot. Menni fog felvételizni egy színiiskolába Budapestre, és valószínű színészkedni fog, mert ő ezt, mert ő ott fedezte fel magában ezt, hogy ő jól mutat a kamera előtt, szereti a kamera, de ő is szereti a kamerát. De én ebben voltam tehetséges, igen, kamerát fogtam, interjúkat készítettem, akkor scripteltem, vágtam a K-val, magát a film felépítését megbeszéltük, megálmodtam, hogy mivel kezdődjön a film, mivel fejeződjön be, akkor megálmodtam hozzá, hogy milyen vágóképek legyenek, hova kellene menni, hogy abban a filmben az szép legyen, akkor azokat külön leforgattuk. Néztük, hogy hova menjünk, mondom felvenni. tehát én ebben voltam jó.

MR: Tehát akkor a teljes készítési folyamatot [felügyelted]. Nem csak az, hogy átvettétek, hanem mindegyikben aktívan részt is vettél a forgatások során.

ZS: Igen, igen, igen.

MR: És azt láttam, hogy az Aranyútban, a Tabuban és a Botlatókövekben vettél részt. Melyikben milyen szereped volt? Mindegyikben interjúkészítés vagy riporter, vagy változó? Esetleg beszélhetünk mindegyikről külön, akkor az Aranyútról most, hogy hogyan jött az ötlet, a téma hogy merült fel.

ZS: Az ötlet maga, tehát az Aranyutat nem, nem én voltam az, aki annyira segédkezett mindenben, hanem... Tehát minden csapat két filmet készített el. És még ebben is meg volt osztva, hogy na, akkor mi most a csapatunkban négyen voltunk, én voltam, és [felsorolja a neveket] összesen négyen. és akkor ketten K.-val a Botlatóköveket álmodtuk meg. Az Aranyutat meg a T. és a B. Ott annyiban segítettem, hogy a kamerát fogtam, meg beszéltem is benne. Azt láttad, hogy egy verset osztottunk fel magunk között ebben. Én a vágásban, de a főbb szerepeket T. és B. játszották. Én inkább a Bolatókövekben voltam. Na, a Tabu, na hát a Tabu az tényleg egy érdekes történet, mert... nem tudom mennyit tudtok róla. Tehát egy másik film készült volna a Tabu helyett. De a Kata megnézte, és mondta, hogy jó, akkor ehelyett egy másikat készítsünk, és ez legyen a témája. És arra volt kb. két napunk. Az egy nagyon kemény munka volt, ezt tudod, ugye? Az egy borzasztó kemény munka volt... Az úgy történt, hogy adtak a kezembe egy kamerát, nekem, K.-nak és Gy.-nak, az egyik mentornak, adtak a kezébe egy kamerát és... menjetek! Mert ennek a filmnek másfél nap alatt el kell készülni, mert ha nem, akkor ez és ez lesz. Tehát nem volt választásunk, úgy mentünk, úgy vágtunk neki hogy ha nem lesz kész ez a film, akkor nagyon nagy gondok lesznek. Na és

akkor mondtam Gy.-nak, hogy ha törik, ha szakad, ezt és ezt és ezt. És mi álmodtuk meg a jeleneteket, hogy mi hogy legyen, tényleg. Úgy képzeld el, hogy az egész úgy zajlott, hogy én mentem elől, Gy., K. meg elbújtak a hátam mögött. Tehát ahol volt egy-két oszlop, ott elbújtak. Kiszemeltünk egy alanyt, egy interjú- vagy riportalanyt, és akkor ők elbújtak, és én próbáltam meggyőzni őt. Ha belementek, hogy igen, na, akkor kerestünk egy szép kis helyszínt, és megcsináltuk gyorsba az interjút. De ugyanilyen esős idő volt és gondolhatod, hány ember találtunk, tehát nagyon-nagyon nehéz volt. De véleményem szerint az lett a legjobb film, a Tabu, nekem az tetszik a legjobban.

MR: Ez mindenkinek nagyon maradandó élmény szerintem, ahogy beszélgettem emberekkel. Meg a Botlatókő is ilyen, az nagyon érdekes. Arról tudnál mesélni, hogy a témája vagy az ötlete hogyan alakult ki?

ZS: A holokauszt-téma nagyon közel áll hozzám egyébként is. Egyrészt azért, mert egy-két rokonomat nekem is elvitték és hála istennek haza is kerültek. De nyilván vannak olyan rokonaim, akikről nem tudok. Na már most, képzeld el, hogy az édesapámnak az édesanyja, tehát a nagymamám... menekülniük kellett, mert őket is össze akarták szedni. Hogy elvigyék őket. És voltak kb. heten, de úgy képzeld el, hogy a 2 évestől a 40 évesig, hát 5 gyerek meg anya-apa, dédszüleim. És hidak alatt aludtak, zsidó házak pincéjében bujkáltak. A nagymamámnak, pedig a nagymamám 7 éves volt, a hátára kötötték a másfél éves kisöccsét egy lepedővel, hogy gyorsabban haladjanak és ugye abban a hidegben szegény tüdőgyulladását kapott és meghalt. Tehát vannak veszteségeink. Ezért áll hozzám nagyon közel ez a téma. Másrészt dühít az, hogy ma, a 21. században mindenki csak kimondja, hogy holokauszt. Kimondom azt, hogy holokauszt, akkor azt válaszolják nekem, igen, hát... szörnyű... De a fájdalmat senki nem érzi át. Én azt akartam a filmnek az elején... De ez pont ugyanolyan hasonlat, mint a Botlatókövek. Érted? Elmész, majd megbotlasz benne, de az jó, tovább mész. nem. Én azt akartam, hogy a fájdalmat megéljék. Érted? Mert azzal érzük el a legnagyobb hatást, ha megéled, újraéled, még ha te nem is vagy részese a fájdalomnak. Na de egészen más lett ebből a filmből, mert olyan interjúalanyokat találtunk, hogy az tényleg komoly volt. De kezdjük akkor az elején. Iszonyú nagy szerencsénk volt. Tehát én a mai napig nem értem, hogy hogy a francba találtunk egy olyan alanyt, aki ennek részese volt és külső szemlélőként el tudta nekünk mondani, ahogy összeszedték az embereket. Tényleg nem tudom, nem tudom. Ez úgy történt, hogy sétáltunk, hogy na, igen, találjunk valakit. És egy postánál jártunk, és ott egy biciklit javított éppen, nem tudom talán leengedett a biciklinek a kereke egy kis... középkorú asszony. És akkor mondom, hogy ebben és ebben a témában kutatunk és szeretnénk egy interjút készíteni önnel, vagy nem tud esetleg olyat, aki ebben jártas, vagy esetleg olyan idős, hogy átélte. Azt mondja, hát... Nem is tudja igazából. Rám nézett. És mondom, megbízhat bennünk, tényleg ezt csak egyénileg mi kutatjuk, innen és innen vagyunk, nincsen semmi hátulütője. És mondta, hogy jó, ebben az esetben az édesanyám a segítségükre fog állni. És elvitt, és olyan bizalommal volt felénk, hogy elvitt a házukig, ott kihozta az édesanyját, tehát úgy képzeld el, hogy felvételt nem készíthettünk videóval, kamerával nem, de felvehettük [a hangját]. És ilyen kis görbe pici asszonyka, és ő mondta el, hogy hogy látta a visításokat, hogy felöltöztek szép ruhába, a kicsikre kis menyasszonyi ruhát adtak a zsidók, és lefeküdtek az ágyba és magukra engedték a gázt. Csöndben elaludtak. A legjobb barátja s zsidó volt, akitől még ajándékot is kapott, egy porcelánrózsát. Még az is megvan neki, tehát nagyon-nagyon megviselte, nagyon sírt utána. Olyan szinten, hogy amikor ezt a K. meghallgatta, mondta, hogy feltétlenül kell vele készítenünk egy rendes interjút kamerával, minden. Mikor megpróbáltuk elérni a lányát, sikerült és mondta, hogy annyira kivan, egyszerűen annyira kikészült, hogy nem bír. Sokkos állapotban van. Tehát az isten is,

mondom, odaküldte szerintem azt a nőt. A másik dolog meg az volt, hogy először feltérképeztük, hogy ki mennyit tud egyáltalán a Boltatókövekről. Na, most a megkérdezettek közül (kb. 30-40 embert kérdeztünk meg) 1 ember tudott válaszolni. már ez szemet szúrt, hogy...

MR: Elmennek felette az emberek...

ZS: Igen! Egyszerűen le voltam döbbenve, hogy... Istenem... és egy bevásárlóközpont előtt volt. Hát nem hittem el. És tényleg elmentek mellette az emberek. Na és akkor mondom, ezen változtatnunk kell, és így kerestünk interjúalanyokat, akikkel már tudunk felvételt is készíteni. Igen, akkor találtuk a téren azt a két bácsit. És egy egészen más dolog. Nem tudom, hogy mennyire értettétek meg a lényegét. Végül is nem nagyon az a holokausztos dolog volt a lényeg, hogy na, a szenvedés és... nem, hanem ez a két bácsika olyan pozitívan mutatta be a cigányokat... Az egyik magyar volt, a másik cigány, és a legjobb barátok egyébként. És olyan pozitívan mutatta be a cigányokat egy pár évtizeddel ez előttről, hogy még én is meglepődtem. És akkor tettem fel azt a bizonyos kérdést, hogy Ön szerint újra megismétlődhet a holokauszt? És annyit válaszolt a bácsika, hogy hát szerinte nem, hát egy ilyen ember kell hozzá, meg egy ilyen, meg egy ilyen, és akkor felteszi magában mindenki a kérdést, hogy megismétlődhet a holokauszt? És akkor megnézi mindenki a bácsikát, hogy hát igen, ilyen egy naiv szegény, kell hozzá egy ilyen ember, egy nem normális ember, hát hány ilyen van a világon? Hát erre kell a legjobban vigyáznunk, hogy hát igen, ne történjen meg újra. És egyébként úgy gondolom, hogy aki végignézte, az igen átértékelte magában, hogy miért is vannak ott a Botlatókövek, mert elég erős kezdettel kezdődünk, amikor az öregasszony vagy a néni beszél és sír, és mutatjuk a vágóképekben a Benedek-házat.. úgyhogy nagyon nehéz film egyébként.

MR: Meg ebben a filmben nekem még az is feltűnt, hogy belementek a városnak a történelmébe, hogy hogyan működött a város, hogyan működtek együtt az emberek. És, hogy erről is nagyon sokat beszélt ez a bácsi, és hogy az ennek való utánanézés vagy a képeket, ahogy kerestétek, volt-e az interjúkészítéseken kívül... volt-e bármilyen nehézség vagy kihívás?

ZS: Nem volt nehézség, mert megcsináltuk az interjút és a hallottak alapján kerestünk az interneten dolgokat hozzá, képeket, tehát nagyon nagy szerencsénk volt, mondom, tényleg olyan érzés volt, mintha az Isten mellettünk állna, hogy igen, ezt csináljátok, úgyhogy nem volt semmiféle nehézség.

MR: Miért tartod fontosnak, hogy ezeket a filmeket megcsináltátok? Tehát milyen szerepvállalás van esetleg benne, hogy érzed ezt?

ZS: Azért tartom nagyon fontosnak, de ezt nyilván mindenki tudja... Hogy akik megnézik, az üzenetek, amiket a filmek által közvetítünk, mindenkinek leessenek. Itt van például a Botlatókövek, vagy ott van az Aranyút vagy ott van a Tabu. Van egy ilyen hát... első negatív előítélet, hogy a cigány lányok közönségesek, és hogy semmi sem szent nekik sem, sőt a magyar lányoknál jóval kirívóbban viselkednek, mindenkivel ágyba bújnak. Nem igaz. Ebből a filmből tisztán kiderül, hogy nagyon erkölcsösek vagyunk, tehát ezeket az előítéleteket és szemléleteket szerettük volna megváltoztatni azokban, akik megnézik, és úgy gondolom, hogy mivel interjúalanyokkal vettük ezeket fel, interjút készítettünk és nem csak cigány lányokkal, magyar lányokkal is, sokkal hitelesebb az egész, és látszik, hogy nem csak levegőbe beszélünk.

MR: Miért pont ezt a módszert választottad a filmek elkészítéséhez?

ZS: Mert ez a leghitelesebb, mindenki saját... figyelj, felteszel egy kérdést bárkinek és válaszol, de ha felteszel egy kérdést és történettel támasztja alá, már megfogott veled. Tehát

azért választottuk ezt a módszert, hogy a nézőket, a filmközönséget megfogjuk. Nem teljesen érthető, hogy milyen módszerről beszéltek, erre utalni kellene valahogyan.

Pala Mátyás interjúja Daróczi Ágnessel

Daróczi Ágnes újságíró, szerkesztő-riporter, emberi jogi aktivista. Berettyóújfaluban született 1954-ben. 1971-ben tűnt fel a televízió képernyőjén a Ki Mit Tud? című műsorban, ahol először cigányul, majd magyarul szavalt verset. Az ELTE magyar-népművelés szakán szerzett diplomát 1978-ban. Évtizedeken keresztül a Népművelési Intézet munkatársa. 1992 és 1998 között a Patrin Magazin felelős szerkesztője és alapítója. A Magyar Televízió első romanapjának szervezője.

Pala Mátyás: Hogy kezdődött a Patrin Magazin?

Daróczi Ágnes: A kommunizmus idején a cigányoknak nem voltak kisebbségi jogaik, olyannyira nem, hogy még a nyelvünket, a kultúránkat is megkérdőjelezték állítólagos tudósok. Emberek abból szereztek tudományos fokozatot, hogy azt bizonygatják, hogy márpedig a cigány nyelv alkalmatlan a kommunikációra. Persze a hétköznapi emberek tudták, mert hiszem velük egy falvakban élünk, a nagyvárosokban együtt dolgoztunk, a gyerekek együtt jártak iskolába...

Ha nem is laktunk együtt, mert nagyon gyakran a romák a falvak szélén vagy attól távolabb laktak, de mégiscsak tudtak rólunk, de elismertség, kisebbségi jogok, közösségi jogok nem léteztek. Amikor a Kádár-rendszer konszolidációjával a hetvenes évek legelején az első roma értelmiségiek, művészek megjelentek akkor az a reveláció erejével hatott. Bari Károly az alig tizenhét éves költő, aki a Holtak arca című kis kötetével robbant a magyar költészet egére. Úgy tudott képekben fogalmazni, olyan varázsló volt, hogy egyből a legnagyobbak között kezdtek emlegetni. Rá is szolgált erre. Nemcsak a tehetsége, hanem a vállalása okán is. Petőfi Sándor örökségéről, Petőfiről ő írta a legszebb kortárs verset. Vagy ő volt az a bátor, aki 1975-ben le merete írni, hogy „Ez az ország még nem az én országom, ez az ország még nem a te országod. Rabok földje, és hogy idegen mérnökök mérik ki sorsomat”. Ez a fajta gyémánt, kristálytisztaságú megfogalmazás és igazmondás aztán persze vissza is hatott, mert nemcsak a saját ügyeinkben szólta igaz szót, de a köz ügyeiben, vagyis az ország ügyeiben. És egyébként is a hatvannyolcas diákmozgalmak szele az hetvenegy-hetvenkettőre elért Magyarorszáig is. Ugye ekkoriban volt a Kemény-féle nagy kutatás, ami cigánykutatás volt a maga sajátos kritériumával, hogy cigánynak tekintette azt, akit a környezete annak tart... ily módon, és ez a mi konfliktusunk alap oka is, ezzel a Kemény-féle iskolával, hogy az egy előítélet kutatás, mert hiszen nem minden cigány szegény és nem minden szegény cigány. Mi ezt már akkor is mondtuk, de az akkori politika is, meg máig hatóan ez az ő érvrendszerüket és kritériumokat arra használta, hogy az áldozatokat bélyegezze meg. Persze a dolog sokkal bonyolultabb... Az ellenzék éppen a legalul lévő tarthatatlan helyzetének bemutatásán keresztül tudta megmutatni a rendszer hazugságait, hogy nem igaz, hogy a nemzetköziség jegyében, a testvériség jegyében minden ember egyenlő lesz. Mert vannak egyenlőbbek az egyenlők között, és hogy a legrászorulóbbakhoz csak fáziskéséssel vagy sehogyan sem jut el annak a bizonyos estosznak még a híre sem. Aztán a politika kihasználta mondván, hogy szegények márpedig nincsenek, ha pedig mégis vannak azok cigányok. Ők meg... ők tehetnek róla. Vagyis ez a bűnbak képzés, ez a hibáztatás akkor bőségesen beindult. Hiányzott azonban annak a megfogalmazása, hogy itt nemzetiségi elnyomás van. Erőszakos asszimiláció, mert hiába vagyunk mi azon az elven, hogy meg kell adni mindenkinek a lehetőséget, hogy maga döntsön az identitása felől, hogy akar-e cigány lenni vagy pedig nem. Azért a valóságban a társadalom és a mindenkori politikai vezetés felelőssége elsődleges, megkérdőjelezhetetlen. Vagyis meg kell teremteni azokat az intézményeket, azt a közhangulatot, azt a köztudatot, azt az intézményt, azt a kánont, amelyben a cigány is csak ugyanolyan ember, mint az összes többi, És amely lehetővé teszi, ha kiejtik azt a szót, hogy cigány, hogy az nem jelent többet,

kevesebbet, rosszabbat vagy jobbat, mintha azt mondják, hogy görög-magyar, olasz-román, francia-akármi. Ez aztán teljességgel hiányzott és olyannyira, hogy a cigányságnak nem voltak kisebbségi jogai. Ha a történelmi múltba tekintünk, vissza akkor azt látjuk, hogy már ötvennégyben a felszabadulás után voltak olyan hangok, akik arról beszéltek, hogy kisebbségi jogokat kell adni a romáknak is. Ezt akkor elutasították.

A László Mária újságíró, olyan világhírű zenészek társaságában, mint aki Horváth Gyula és más cigányzenészek, levelet írt a miniszterelnöknek azzal, hogy a romáknak is kisebbségi jogok kellenek, és had alakítsanak ők is demokratikus szövetséget, mint amilyen a többi kisebbségnek van. Akkor ezt a kezdeményezést elutasították. 1957-ben azonban mégiscsak lehetővé tették, hogy a romáknak is legyen kisebbségi szervezete. Ha ezt a tényt a magyar történelem tükrében vizsgáljuk, akkor bizony meg kell fogalmazni azt is, hogy ez nem egy egyenes vonalú fejlődés és nem véletlenszerű, hanem a kiváltó ok, a hirtelen bekövetkezett engedékenység mögött, az a tény, hogy az ötvenhatos forradalom résztvevői között a romák, jelentős számban a romák voltak ott, és az elégedetlenkedésüknek oka volt. És az ötvenhat utáni kormány, a Kádár-kormány, hogy már „kifogja a szelet a vitorlába”, hogy az engedetlenségnek elejét vegye, cselekvésre nyújtott szervezett, kontrollált teret. Azért mondom, hogy kontrollált teret, mert 1957-1961-ig engedte működni a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségét, de nem kaptak épületet, nem kaptak még annyi függetlenséget sem, mint a többi nemzetiségi szervezet. Nem kaptak nemzetiségi státuszt valójában. A kulturális minisztérium épületében kaptak egy irodát és ott működtek. Ezzel együtt is a kulturális szövetség néhány ponton rendkívüli kezdeményezéseket indított el. Az egyik ilyen tevékenységük az volt, hogy huszonnyolcezer túlélő, érintett, áldozat nevét gyűjtötték össze és küldték el a Nácizmus Üldözöttei Bizottságnak, 1957-ben. Majdnem tizenkét évvel vagyunk a történetek után, a háború lezárása után, és ők huszonnyolcezer magyarországi cigány áldozatról beszéltek. Vagy áldozat abban az értelemben, hogy üldözést szenvedett el, vagy abban az értelemben, hogy meg is halt. Ennek a huszonnyolcezer névnek csak a levélbeli említését találtuk meg. A szervezet iratai között magát a huszonnyolcezer nevet, sajnos napjainkig még nem innen hiányzik egy ige. Nincs kizárva, hogy például a nácizmus üldözötteinek bizottsági iratai között, előbb-utóbb fellelhető lesz ez a névsor. Nagyon izgalmas lenne. Kiderülhetne belőle, hogy például melyek azok a települések, amelyek előszeretettel váltak meg a cigányoktól vagy zárták őket vagonba és küldték el egy helyre...

A másik ilyen nagyon fontos kezdeményezése László Máriaéknak az volt, hogy a hozzájuk fordulóknak panasz alapján szóvá tették, méghozzá a miniszternek, hogy a cigányok munkát kérnek, de elutasítják őket. Ez is a jogegyenlőség irányába tett lépés. Munkáért apellálni, hogy neki munka kell, az egyik legfontosabb, leghatékonyabb volt. Ugyanakkor az érdekvédelmet is óhatatlanul ellátták, ugye 1947-ben mindenféle egészségügyi szabályozásba rejtve életbe léptette azokat az 1928-ban és 1938-ban meghozott cigányellenes jogszabályokat, amiket még a Horthy-rendszer hozott: internálták a cigányokat, tulajdonképpen ok nélkül. Kellott az ingyen-munkaerő a korábbi kényszermunkatáborok feltöltésére, és úgy gondolták, hogy a cigányok nem dolgoznak, úgy hogy dolgoztassuk őket. Munkakerülők, érted? Miközben ugye, ugyanaz a szervezet azért apellál, hogy munkát keresni és nem veszik fel őket, és az internálás takarja gyakorlatát tették, szóval óhatatlanul a politikai érdekképviselőt is ellátta. Nemcsak a kulturális érdekképviselőt, merthogy ebben is meghatározó szerepük volt. 1958-1959-ben hirdettek országos versenyt és ennek hatására cigány együttesek alakultak az országban, akikről máig tudunk, és akiknek a neve fennmaradt az két településen. A Mátészalkai Cigány Együttes, amelyik akkoriban a legnagyobb sikert aratta, és annyira a Nyírvasvári Cigány Együttes, amelynek napjainkig van hagyatéka, következménye és folyamatossága. Igaz, ez utóbbi leginkább azért lehet, mert Martin György a tánc tudós, akadémikus nem csak akkoriban ment el Nyírvasváriba, és gyűjtött némafilm rándokat, de

két-három évente rendszeresen visszatért. Ő volt az egyik szervezője a Kulics Gyula téren megtartott nagy fesztiválnak, de az ő egyik legkedvesebb kutatási területe az archaikus gyökerekkel rendelkező fegyveres táncok, eszközös táncok voltak. Nyírvasváriban a botolás hagyománya a mai napig él.

Gyönyörű szép hétnyolcados és háromnegyedes dallamok. És ezt a bizonyos botolótáncot mindig elment megnézni. Két-három évente újra gyűjtötte, ezért amikor népművelőként már az 1981-es Folklór Találkozót előkészítendő szakértői bázist gyűjtöttem magam köré és velük mentünk közösségről közösségre, akkor Martin György kérésére az egyik legelső utunk Nyírvasváriban vezetett, ahol nagyon nagy szeretettel fogadták őt, mint régi ismerőst és persze azonnal, ha lehet, ha van rá érdeklődés, akkor azonnal együttessé szerveződött a nagycsalád.

Ezzel csak azt akarom mondani, hogy az 1957-től 1961-ig tartó időszak egy üdítő kivétel volt a romáknak. Legalább minimális szinten intézménye volt és bele tudtak szólni a saját életük alakulásába. Közvetlenül apelláltak miniszterekhez és fontos emberekhez, hogy hozzájuthassanak ugyanazokhoz a lehetőségekhez és jogokhoz, amelyek más állampolgároknak jártak. Próbálták a cigány néphagyományok legszebbjeit is megtartani, ekkoriban alakult meg a Rottenbiller utca 16-ban a Rajkó Zenekar, ami nem más, mint annak a több századot felölelő hangszeres cigány népzenei tudásnak az iskolája. Nem véletlenül tette Magyarországot világhírűvé ez a zene - nemcsak a történelmi időkben - Bihari János és a magyar verbunkos zene által, de egészen a legutóbbi időkig a magyar cigányzene, a kávéházi cigányzene az egy márka volt. Ez egy hungarikum volt. Az része volt a magyar identitásnak. Amikor a rendszerváltás idején az első független önálló letről szerveződött, tényleges tagsággal rendelkező szervezetek megalakultak, például az Amalipe hagyományörző cigány kulturális egyesület, és egy lépéssel később a Pralibe független cigány szervezet, akkor pont erre a fajta múltra tekintettel megpróbáltuk a kultúrát és a politikai érdekképviseletet külön választva fölvirágoztatni. Azt mondtuk, hogy jó, politizáljunk együtt, de a kultúra mindenkinek a területe, azt nem lehet politikával pártosítani, gondoltuk mi naivan. A rendszerváltás éveiben a roma mozgalom rendkívül jelentős volt, hiteles, erős és politikus. Az ország ügyeiben mondtunk egyfolytában véleményt: tehát nem csak a romákra vonatkozóan volt véleményünk, hanem az ország történéseire vonatkozóan is. Aztán a kilencvenes választásokon a Magyar Demokrata Fórum alakított kormányt és röviddel a kormányalakítás után komoly ellentét tört ki az akkorra már megalakult Pralibe Független Cigányszervezet és a kormánypárt között, Osztóján Béla Pralipe elnök párizsi felszólalása kapcsán. Szóvá tette ugyanis az itthoni körülményeket, hogy az emberi jogok bizony csak csonkán, részlegesen vagy sehogyan sem érvényesülnek, ha romákról van szó... És ha zárva lesznek minősítették. Ha jól emlékszem éppenséggel ugyanaz a Debreceni József, aki mostanság könyvet írt. Hagyjuk, nem emlékszem jól... Tény, hogy az MDF berkein belülről ért bennünket ez a vád, és a Wallenberg Egyesület közvetítésével ültünk szemtől szemben, hogy ezt megbeszéljük. Hoztuk fel az érzéseket, hogy nem gondolják-e, hogy a határon túli magyarok merészelik, ugyanígy, mondjuk Párizsban szóvá tenni a romániai magyarok helyzetét, el tudják-e képzelni, hogy őket is hazaárulással vádolják a románok, mondjuk a román kormány. Vajon arra is így reagálnának?

Óhatatlanul színt kellett, hogy valljanak. Egyvalami azonban tény: azokban a rendszerváltó időkben, azok között, akik a rendszerváltást csinálták és mi magunkat, roma ellenzékiként abszolút ehhez a társasághoz soroljuk, ha voltak is ellentétek, politikai nézeteltérések közöttünk, respektáltuk egymást. Tudtuk a másikról, hogy kicsoda és miért méltányoltuk, hogy csak egyetlen példát mondjak, hogy a kultúra mennyire egységesítő, vagy ha úgy tetszik nemzeti érdek tud lenni: a Magyar Művelődési Intézetben dolgoztam rögtön a diplomám megszerzése után, rögtön 1978-tól 1992-1993-ig. A területem a roma kultúra volt. Alig hogy bekerültem az intézetbe, két héten belül én már terepen voltam. A kollégáim társaságában a

roma képzőművészet első országos kiállítását készítettük elő közösen, az én kezdeményezésemre, általam is hozott szakemberekkel és ismeretekkel, de a kollegáim társaságában is, az intézet feltételrendszerében természetesen. Amikor 1979 májusában megnyílt a Pataki Művelődési Központ, minden termében roma képzőművészeti kiállítás... Mai szemmel megítélni, az csak egy külvárosi kultúrház volt, de 1979-ben az annyira nyilvánvalóan az underground, az ellenkultúra része volt, hogy oda tömegek zárandokoltak el. Egy éven belül azt a legelső kiállítást másik harmincöt követte, az ország legkülönbözőbb részein kérték, követelték, hogy csak egy részét, az egészet, legalább egyet, legalább kettőt... Nekem úgy kellett összeállítani egy-egy kiállítást, hogy ide is, oda is, amoda is eljussunk. Volt olyan, hogy például Tatáról két intézmény kérte egyszerre a kiállítást és mondanom kellett nekik, hogy a másik már előbb elkérte. Nem tudom odaadni, dolgozzatok össze, hívjátok meg a népeket oda is.

1981-ben, amikor az első folklórfesztivált szerveztük, és amire a rendszerváltáshoz értünk, addigra rengeteg konfliktuson, fegyelmin és megtorláson mentünk keresztül. Ez a fajta harc, hogy a tiltottból a túrt kategóriába kerüljön át a cigányság és a cigányok kultúrája, az teljes egyértelműséggel beköthető volt az én munkámhoz, mert amikor én eseményeket szerveztem, akkor olyan természetességgel hívtam meg a Csoóri Sándort, a Sára Sándor a rendezvényre, mint ahogy az Osztolykán Bélát vagy éppen a Horváth Aladár... Szóval hogy mondjam?! A költészet óriásai és a kortárs művészek, azok számomra, számunkra a célközönség hordozórakétái is voltak.

Egészen biztos, hogy hozzájárult ehhez a „középen állók” szerepemhez az is, hogy én tizenhét éves voltam, amikor az ország előtt először nyilvánosan megszólaltam cigányul. Ami ugye 1972, televíziós műsorban, a Ki Mit Tud-ban, ami azért volt reveláció, mert ez ugyan az az időszak, amikor tagadják, hogy nyelvünk van. Én úgy mondtam ezen a versenyen verset, hogy először cigányul mondtam és majd csak második lépésben mondtam el a magyar változatát, mert érzékeltetni akartam, hogy milyen szépséges dallama, finomsága van ennek a nyelvnek. Nem kell ahhoz minden szót érteni, hogy az üzenet átjöjjön. Amikor meg az üzenetet akarom eljuttatni, hogy mindenki értse és magyarul van, abból meg nagyon egyszerűen könnyen fölfejtendő, hogy ez a legalul lévők elismeréséért vívott küzdelem.

Mire a rendszerváltás, hogy élünk még mindig ott tart, hogy a roma ügy tönkre van manipulálva, vagyis egyik részről ez az alibinek, bűnbaknak használt kisebbség. Ez már a nyolcvanas évek közepén, végén az ellenség képévé formálódott a hatalmasok kezén. Akkoriban újra elkezdtek rendkívüli módon terjeszteni a cigánybűnözés fogalmát és ebben azt kell mondjam, hogy tragédia sajnos, hogy egy író ember volt a vezér. A hangadó Moldova György, akinek a Bűn az élet című írása megjelent rádióműsorban, az újságban, sorozatként és mire könyvként megjelent, addigra elvitte a könyvhét teljes papírszükségletét. Nem tudták megrendezni a könyvhetet, mert nem volt elég papír, olyan sok példányban adták ki ezt a bizonyos könyvet... Az ideológia mögötte az volt, hogy itt van ez a fenyegető cigánybűnözés és meg kell erősíteni a rendőrséget, amit tulajdonképpen az ellenzék megfigyelésére használtak. Ezt mondták a valóságban, de mást csináltak és nagyon nagy segítségükre volt ennek az ellenségképnek a gyártásában maga a televízió is. A Kékfény című, Szabó László által vezetett televíziós műsor, amelyik érdekes módon egyfolytában olyan figurákat talált meg, filmezett le, vitt kamera elé, akik ugye érdekes módon cigányok voltak. Valahogy sosem találkoztunk fehérgalléros bűnözéssel, és a televízió többi műsorára is nagyon jellemző volt, hogy egy rendkívüli szerepben vagy kifejezetten bűnöző szerepben mutattak be minket. A rendkívüli az azt jelenti elsősorban, hogy vagy felül, vagy alul kilóg. Ha felül, akkor túl csicsás, túlköltokező, túl gazdag. Ha alul, akkor nyomorult. Normális emberek sorában valahogy sosem értünk be. Ezért aztán nagyon érdekes hatása volt ezeknek a nyíltszíni versenyeknek, ahova mindenki benyújthatta a jelentkezését és a teljesítmény alapján lehetett képernyőre kerülni. Hogyha végig követett a hatvanas évek közepétől pláne 1972-től ezt a Ki

Mit Tud-ot, egyszer érdemes lenne. Hogy milyen rendkívül erős volt a romák részvétele, hogy mennyire tudott érvényesülni a tehetség, ami itt átütő erővel megjelent. Ez kell, hogy előre vigyen. És mennyire terepnek érezték ezt a romák és fordítva is igaz, hogy ezeknek a pozitív bemutatásoknak - mert hát azért olyan is volt néha, csak nagyon ritkán - milyen rendkívüli formáló szerepe volt a mi életünkre is, meg az egész fogadtatásunkra. Most nem feltétlenül csak arról beszélek, hogy a Bari Károlyról elkezdtek beszélni, meg írni, de arra is, hogyha bemutattak egy orvost, vagy megcsinálták filmnek Az utolsó padban című regényt, ezeknek felszabadító ereje volt.

Ebből is rá kellett jönnünk, hogy a televízió, mint tömegkommunikációs eszköznek nagyon nagy hatása van. Tud javítani és tud iszonyatosan rombolni. Itt tartottunk, amikor 1992 májusában elfogadtam a televízió, akkoriban éppen kettévált és a kettes csatorna igazgatójának, Peták Istvánnak a felkérését.

P. M.: Sokat gondolok a moralitásra, talán az értékítéleteim nem túl erősek.

D. Á.: Gyakorlatilag a közösségeknek többnyire azonos az értékrendje, de vannak olyan közösségek, amelyek elszigetelten léteznek, és ott kialakulhat akár időlegesen egy másfajta értékrend, másfajta kiválasztódás és másfajta kontrollrendszer. Ilyen szempontból, hogy ha megnézed, akkor azt mondhatod, hogy ezeknek saját filozófiájuk és saját értékrendjük van. Más tartanak fontosnak, más az elsődleges számukra.

Ha te felteszed magadnak a kérdést és a dolgok lényegére próbálsz rájönni, akkor rögtön kiderül, hogy mi a szervező erő. A romákról azt nem szokták tudni... Soha nem engedik meg maguknak azok, akik a romákat vizsgálják, hogy ebből a felvetésből induljanak ki, hogy ha megnézed, akkor a romák társadalmát a legutóbbi időkhöz meghatározta az a bizonyos sajátos életszemléletet és filozófia, az, ami társadalmunkban rendkívül hosszú ideig elsődleges volt: a közösségi tulajdon. Nem a magántulajdon, hanem a közösségi tulajdon abban az értelemben nem lehet az, hogy neked túl sok legyen, a testvérednek meg semmi, kötelező adni. Azt érzed, hogy boldog csak úgy lehetsz, hogy ha a tieid mind boldogok. Az nem járja, hogy neked legyen a másiknak pedig ne. Ha jól megvizsgálod, egy-egy ilyen nagy családi közösségben mindig van egy ember, érdekes módon többnyire asszony, aki a közösséghez tartozók egyenlőségéről valamilyen úton, módon gondoskodik, akár úgy hogy elvárja, hogy akinek több van, beadja neki. Mindenhol van egy ilyen kvázi központi figura, aki gazdálkodik, és aki felelős azért, hogy az a bizonyos közösség erős legyen is megmaradjon. Ha csak a saját családomat nézem, akkor volt időszak, - ugye amikor én kicsi gyerek voltam - ami ugyan így működött. Én azt láttam, tapasztaltam, hogy miközben az én szüleim rendkívüli módon sokat dolgoztak, iparkodtak, takarékoskodtak, azért hogy a gyerekeiknek legyen. Mindeközben azt is láttam, hogy a nagybátyáim az egyik oldalon is, a másik oldalon is, nem ezt az utat követték, akkor mindig az én sokat dolgozó szüleimnek kellett tenni azért, hogy ők is tudjanak boldogulni, de ugyanakkor ezt az áldozatot mondjuk a másik két nagybátyám nem vállalta fel. Nem adott úgy a sajátjából, ezért ez egy óhatatlanul széthulló közösség lett. A családok közötti kapcsolatok nem működtek rendesen, hiába voltunk kisgyerekként úgy, hogy a gyerekek, az unokatestvérek is egymást édestestvérként szeretnék és annak tartották.

Amikor nagyobbak lettünk ez a fajta, egyik családban a teljes odafordulás és önzetlenség és testvéri szeretet, a másik családban az önzés. Ez megtörte a rendet. Nem volt olyan erős sem az egyik, sem a másik nagybátyám, hogy ezt rendbe tudta volna tenni. Folyton megtapasztaltam, hogy igazságtalanságok vannak, kihasználás van. A következő nemzedékre, ami már a mi nemzedékünk, az ilyen feszültségek átkerültek.

Ebben az egész fejlődésben legérdekesebb az anyámnak a szerepe, és amit ő hozott. Egyik részről nagyon nem becsülték: az anyósa a családjában jött mentnek számított, kétségtelen tény, hogy gyerekkorában az egyik faluról a másikra mentek és rokonoknál próbáltak letelepedni, dolgozni, hogy benne legyenek valamiféle közösségben és hiába iparkodott

nagyanyám olyannyira, hogy a testvére gyerekeit többre tartotta, mint a sajátjait, ez a fajta egyenlőség e körülmények miatt nem alakult ki. És az én anyám saját családjában hogyan próbálta ezt megcsinálni? Minket úgy tudott felnevelni ez a szinte, hogy írástudatlan asszony, hogy nekünk, az én nemzedékemnek az életbevágóan fontos, hogy a testvéremnek is legyen. A nagyobbik öcsém meghalt. Isten nyugosztalja, nagyon beteg volt, aki sem enni nem tudott, se dolgozni nem tudott. Megpróbáltunk neki segíteni, munkához juttatni, de eleve nem is bírta, amikor mégiscsak megnősült, akkor az anyáéknak kellett házról gondoskodni, akkor az anyáéknak kellett arról gondoskodni, hogy legyen neki is minden. Én elmentem egyetemre meg a többiek is főiskolára, egyetemre. A mi feladatunk, a mi felelősségünk volt már felnőttként önálló családdal rendelkezve, hogy segítsünk, mert ő sem kevesebb, mint mi. Egy fészekalja vagyunk és ez nem szűnt meg a gyerekek vonatkozásában sem. Ez a „szerkezet” a családban rendkívül erős mind a mai napig, ami nem azt jelenti, hogy nem vitatkozunk dolgokról, de hát az nekünk munka hogy az egyes témákban kifejtsük a véleményünket, értelmiségiként elmondjuk, hogy nem, ez nem is így van... Hogy azt tudod-e... Egyébként a mi - más körülmények között felnőtt - szüleink sokszor nem értenek és azt hiszik, hogy veszekszünk, pedig csak vitatkozunk: egy teljesen tradicionális értelmiségi magatartással megpróbáljuk a mi igazunkat megismertetni a másikkal.

Az elosztás egy rendkívül fontos dolog. Patric Williams ír arról, hogy a romák együtt dolgoznak, de az édesapa a lánya férjének kevesebbet fizet, hiába dolgoznak együtt, viszont a lányának több pénz ad, ami kiegyenlíti és felhossa őket (a lányát és a férjét együtt) ugyanarra a szintre.

P.M.: Mit gondolsz arról, amikor romák kutatnak romákat?

D.Á.: Mindig van egy viszonylag nagy egyenlőtlenségi helyzet, és amiért relevanciája van annak, hogy a közösség tagjai maguk próbálják megfogalmazni, kutatásokkal alátámasztani az érveket, az tulajdonképpen nem más, mint az elismerésért és a jogokért folyó küzdelem része, ily módon egy kicsit a tudomány maga is egyfolytában átpolitizálódik. Nem tud teljesen, ha úgy tetszik neutrális, analitikus lenni, miközben az számít benne igazán. De másról részről hozzá kell tenni azt is, hogy aki onnan jön és a saját bőrén tapasztalta meg, az mást tud, mást fog észrevenni és sokkal lényegesebben tudja, mert tényleg hűsbavágóan érinti minden felmerülő kérdés.

P.M.: Nyugtass meg, hogy én nem-romaként kutathatok romákat.

D.Á.: Semmi akadály nincs, hogy normális életűek is kutathatok romákat. Arról szó sincs, hogy nem cigányok nem kutathatok romákat, én csak azt mondom, hogy látni kell, például roma ügyben teljesen hiányzik a legutóbbi időig a roma-szempon. Most végre a tudósok közé is bekerülnek a romák. Azt kell mondanom, hogy ilyen felszabadító erővel hat rájuk, hogy azokat a dolgok, amik az ő életét is meghatározzák és a közösség életét is, a világot is meghatározták, azokban részt vehetünk, alakíthatjuk.

Nagyon gyakran előfordul, hogy azok, akik ezeket a bizonyos távolságtartó, külső szemlélő és ráadásul még gyakran preconcepcióval is rendező kutatásokat végzik, azok nagyon gyakran reflektálatlanul hagynak dolgokat, melyek életbevágóan fontosak. Éppen ez a preconcepció, ami benne van az ilyen (rossz) kutatásokban, viszik előre (de rossz irányba) magát a kutatást. Legjobbnak egyébként azokat a kutatásokat tartom, amikor vegyesen vannak jelen romák és nem-romák, mert más szempontrendszer tud belevinni a kutatásba az, aki hogy úgy mondjam ilyen zsigeri szinten éli meg a dolgokat.

Ennek lenne értelme, de természetesen arról is beszélni kell, hogy előtte még van egy fázis: a romák nem nagyon vettek részt a kutatásokban tudósként. Első lépésként mindenképpen hagyni kell időt arra, hogy adott esetben a romákra vonatkozó kutatásokat ezek (a roma) tudósok is reflektálhassák. Az a legnagyobb baj, hogy ha ez nem történik meg.

Ha egy normális tudós kritikát vagy reflexiót kap, abból tanulnia kell, és arra nem lehet sértődöttség a válasz.

P.M.: A Patrin Magazin is egyfajta reflexió volt, ha jól értelmezem.

D. Á.: Gondolj bele: heti huszonöt perc és voltak évek, amikor egy-egy napnak a koncepcióját is meghatározhattuk, ilyen volt például 1994. augusztus 2-a vagy a 1995. december 10-e. Azt hiszem a későbbiekben már csak Nemzetiségi Nap volt, de még azon kívül is volt, hogy ide vagy oda bedolgoztunk. Például a Mai Magyarok Cselekedetei című sorozat annak a ténynek köszönhetően, hogy mi ott voltunk a televízió berkein belül, hogy volt egy önálló szerkesztőségünk és mindig voltak munkatársak, mindig meg lehet keresni minket, akár kapcsolatért, akár tanácsért, akár ötletért, akármiért. Ezek a szerkesztőségek nagyon barátságosan működtek. Vagy mi odamentünk és ajánlottunk, és ha találkoztunk lent a büfében, akkor arról beszéltünk: nem akarsz csinálni valamit erről? Olyan jót láttam... beleférne a műsorodba ez, meg az? Másik példa, volt a Nyitott Műhely című sorozat, amelyik a magyar táncház mozgalomnak egy sajátos televíziós következménye volt. Időről időre beszélünk Sebők Ferivel és mindig megkérdezte, hogy szerinted melyik együtttest hívjuk meg legközelebb, és küldök nekik a legjobbakból. Szépen összeállt egy olyan minőség, hogy az nagy dolog volt. Önálló arcot tudott teremteni és ugye még egyszer mondom a sorozat részeként, ami képes volt átformálni a zene- és táncszeretők gondolkodását, a romákhoz való viszonyát. Így tettünk szert az egyik legkedvesebb barátira, munkatársra, aki operatorként és rendezőként a lelkét, a filozófiáját értette meg annak, amit mi csinálunk, és tudott az önálló munkáiban is érvényesíteni a roma-ügynek. A máriapócsi búcsút élőben közvetítik és a közvetítés felelős rendezője ő volt (Asbót Kristóf). Végre olyan arcokat látok, amiket minden nap kellene: a könnyek között térdepelve imádkozó asszonyról vagy egy gyönyörű szépen felöltözött menetelő sokaságról, az ünnepi arcokat. A lelkük legszebbikét hozzák elő akkor a népek, a búcsúban.

Míndeközben a rendszerváltás után egyre inkább az volt a meghatározó, hogy nem laktunk együtt, nem dolgoztunk együtt és nem tanultunk együtt, úgyhogy a cigányokról kialakított képet egyre inkább a tömegmédiá határozta meg.

Ha a tömeg médiából egy vállalható cigánykép „köszön be” az emberek nappalijában, akkor az más lelket ad, más hozzáállást teremt és ettől könnyebb lesz élni.

A Patrin Magazin-nál 1992 májusától szeptemberéig tartó időszakban elsősorban kulturális előkészítés volt, mert időközben készítettünk verseket, vettünk fel festményekről képeket, készítettünk portrét az alkotókról és így tovább. Amikor beindult a műsor, akkor tudatosult bennünk, hogy minden hétre huszonöt perc műsort le kell gyártani, és az nem úgy van, hogy én ki gondolom, és akkor jönnek a szebbnél szebb versek és zenék, hanem aktualitás is van. Iszonyatos erővel robbant be az életünkbe 1992 szeptemberében a turai kettős gyilkosság. Aztán a vésztői gyűjtogatás, majd a rendőrök embereket vertek és így tovább. Csupa olyan érdekvédelmi helyzetbe botlottunk bele, rántottak minket óhatatlanul, ami felfordította az életünket.

Nem tehetem meg, hogy elegánsan távolságtartó legyek, kívülről szemléljek, amikor tisztában voltunk a média jelentőségével. Kétegyházán volt, hogy holmi széna lopásért támadtak rá egy cigány emberre, aki egy néninél bújt el, az ágy alá, de benéztek az ablakon és látták...

Elmentek a néni házához és felgyújtották. Tulajdonképpen az első nap volt az elégedetlenség, aztán másnap, amikor a mi munkatársunk a helyszínre ment - még kamera nélkül - tájékozódni, akkor kizárólag az ő beavatkozásának volt köszönhető, hogy nem lett lincselés. Ugyanis az emberünket felszorították a templom kerítéséhez, az illető egyedül volt, körben a falu sokasága és valami elképzelhetetlen mocskolódás ment. A nagyon talpraesett Patrin Magazin munkatárs kihasználta, hogy kamerát lát a megyei televízió munkatársainál, odament és azt mondta a megyei televízió munkatársainak „Figyelj, most forgassunk nekünk is, majd megfizetjük nektek, jó?”. Fogta a mikrofont és odadugta a lincselésre készülő tömeg képviselőjének az orra alá. „Tessék mondani, most hol vagyunk? Mi történik?”. Attól a

kérdéstől és attól a kamerától megállt az egész. Ezek után tudta azt mondani az üldözöttek is, hogy jó akkor mi megyünk odébb, hogy magát is meg tudjam kérdezni.

A kamera rendkívüli fegyver, leleplező erővel bír és az a tény, hogy a másoknak is lehet hangja, rendkívüli módon tud segíteni abban, hogy az egyenlőség és egyenlőtlenség helyre billenjen. Ezt mi nagyon gyakran megtapasztaltuk. Az igazság az, hogy az MDF-kormány és a rendszerváltás-közeli Hankiss Elemér vezetése alatt még szólásszabadság volt. A televízió különféle műsorai rendkívüli szerepet játszottak a magyar rendszerváltásban, és utána is. A rendszerváltásban előbb szót kapott az ellenzék is, oknyomozó riportok voltak, valamint a civilek és a kisebbségek is szóhoz jutottak. Ez mind nagyon jelentősen hozzájárult a rendszerváltáshoz, magához és a szólásszabadság abszolút szimbóluma volt (a televízió) abban az időben. Úgy működött a rendszerünk, ha a szerkesztőség arra az elhatározásra jutott, hogy valamilyen ügyben megkérdezzük a minisztert, akkor felhívtuk a minisztert és mondtuk, hogy szeretnénk kérni egy interjút. A miniszter eljött, mert fontosnak tartotta, mert pontosan érzékelte, hogy milyen jelentősége van a médiának. A nyilvánosság fegyver volt, ez tudott közreműködni abban, hogy tényfeltárás legyen, hogy a népnek hangot adjon, hogy a rendellenességet és nem rendeltetésszerűen működő dolgokat kinyomozza, feltárja, hangot adjon nekik. Ez egyfajta számonkérés volt. Hosszú vergődésbe került, mire rájöttünk, hogy például a rendőrség jól felkészült az időhúzásból és a mellébeszélésből.

Abban, hogy barátságos arcot mutasson és a valóságban sor-port verjen, mint ahogy történt Tatárszentgyörgyön és Örkényen.

Időbe tellett megtanulni, de utána ki tudtunk mondani alap követelményeket, hogy a rendőrségtől követeljük, hogy tartsa magát bizonyos dolgokhoz. Elmondtuk azt is, hogy mi szeretnénk szeretni a rendőrséget és nem azzal van baj, hogy a törvénytelenések ügyében eljár, hanem a gond ott van, hogy minket (romákat) nem tekint egyenrangú állampolgárnak, hogy velünk másképpen bánik, hogy bűnözőnek tekint bennünket csak azért, mert romák vagyunk.

Nem egy személyt, az embert látja, hanem egy masszát, és erőszakot alkalmaznak akkor is, amikor annak semmi értelme: beteg ellen és gyerek ellen. Azt hittük, hogy a rendszerváltás változást hoz, de úgy tűnik, hogy a rendőrség struktúrájában a rendszerváltás sosem következett be.

A nyilvánosság mindig is eszköz volt, nem önmagáért való. Nekünk több dologra is nagyon fontos eszközünk volt, egyik részről arra, hogy a többségnek adjunk vállalható képet a cigányokról, másik részről - ezzel megerősítve magunkat - ha akartuk, ha nem, az érdekvédelmet is el kellett látnunk. Az önkép, amit adtunk a romáknak elég sokoldalú és sokfajta, de egy valami biztos: mindig egységében próbáltam gondolkozni ennek az országnak az ügyeiről. Mi szóltunk '56-ról, megnevezve a cigány hősokeket vagy beszéltünk '48-ról és arról, hogy az nekünk mennyire fontos vagy megpróbáltuk feltárni azt a helyzetet, ami a rendszerváltás után kialakult, hogy az alvállalkozó alvállalkozója a romák, és ez abnormális helyzet, hogy ilyen sok köztes akadály legyen beépítve.

Még nem is beszéltünk arról, hogy azokat a kulturális értékeket próbáltuk megjeleníteni, amiket a romák hoztak létre, vagy amik erősen kötődnek a romákhoz. Itt nem csak táncról vagy zenéről beszélek. Olyan világszínvonalú produkciókat hoztunk ingyen a Magyar Televízió műsorában, mint a világ akkoriban egyetlen cigány nyelvű színházát mutattuk be és sorolhatnám még. Olyan kulturális értékeket napjainkból és a történelmi múltból, amelyek elfogadhatóvá és büszkévé tehetik a magyarokat is, hogy nekik is ilyen cigányaik vannak, akik részt vállaltak az ország függetlenségéért és szabadságáért vívott harcban. Egyáltalán, hogy együtt voltunk jóban és rosszban, hétköznapiakon és ünnepeken. Ez az a szemlélet, amiről nem csak én magam nem vagyok hajlandó lemondani, de ennél sokkal többről van szó, mert ez a magyarországi roma mozgalomnak a filozófiájához tartozik. Ennek egyféle

tükörképe volt a Patrin Magazin, de motorja is. Az a tény hogy néhányan folyamatosan és főállásban dolgozhattunk a médiában, az magával hozta, hogy motorként tudtunk közreműködni. Göncz Árpádot, az akkori köztársasági elnököt elvittem ugyanabba bírósági tárgyalóterembe, ahol elítélték. Ott kérdeztem őt arról, hogy tudtommal zárka társa volt egy cigány szabadságharcosnak... És beszélt róla. Ha szerettem volna még többet tudni, akkor elmentem az Ötvenhatos intézetbe a megfelelő kutatóhoz és feltettem neki is a kérdést, hogy én személyes ismeretségek útján tudok néhány szabadságharcos cigányt megnevezni, de ő vajon tud-e? Egyáltalán mennyire volt ez jellemző? Örsi László válasza az volt, hogy ő ezt a kérdést még sosem tette fel, de nagyon érdekes és érdemes lenne kutatni ezt a megközelítést. A sors különös kegyelme, hogy amikor kirúgtak a televíziótól és visszakerültem az intézetbe, mint tudományos főmunkatárs, szerveztem egy konferenciát Identitás, kultúra és történelem címmel. A készülő kiadvány részére ki mást kértem volna meg, hogy írjon erről a témáról, mint magát Örsi Lászlót. Nagyon izgalmas lett a dolgozata és a képek hozzá, amiket készített. Nagy kár, hogy ez nem jelenhetett meg nyomtatott formában mind a mai napig, szerintem ez egy kiaknázatlan rész a mi közös történelmünkben. Tudod, az a lényege ennek az egésznek, hogy nem azért kell megtalálni a cigány hősöket a magyar történelemben, hogy legyen, akire büszkék legyünk, hanem egyszerűen arról van szó, hogy ez egy birtokbavétel, egy visszavétel. Több mint nyolcszáz éve élünk együtt, vagy hatszáz mindegy mennyi, de az nonszensz, hogy ne lehessen megnevezni az együtt élésnek az évszázadait, mint az együttműködés, együtt szenvedés, együtt haladás évszázadait. Nem lehet bennünket örökösen jött mentnek tekinteni, az apáink végig dolgozták az életüket. Amikor én az egyetem elvégzése után munkába kerültem nagyon érdekes volt, egyszer meghívtam apukámat, hogy együtt ebédeljünk a munkahelyi büfében és bevittem a munkahelyemre. Az én hosszú éveken, évtizedeken át vendégmunkásként, Budapesten segédmunkásként, építőipari segédmunkásként dolgozó édesapám körülnézett az épületben és azt mondta: „Gyerekem, én dolgoztam ebben a házban.”. Tudod milyen érzés volt, hogy az az épület, ami az én munkahelyem, viseli az én édesapám keze nyomát, mert ők dolgoztak a felújításon. Hogyne lenne nekem közöm ehhez az országhoz, hogy lehet engem jött mentnek tekinteni, miközben az én édesapám nem otthon volt, hogy minden nap haza tudjon jönni és megkérdezni, hogy gyerekem tanultál? Vagy, hogy betakarjon és megpusziljon, amikor lefektet, mert távol volt tőlünk száz meg száz kilométerekre, hogy csak két hétben egyszer láttuk, de az én édesapám ezt az országot építette! A keze nyomát viseli. Hordta a téglákat és a maltert, simogatta a falát, ez az enyém is! Na, legyen mára elég ennyi.

Pala Mátyás interjúja Szalóki Ági előadóművésszel

Arra jöttem rá, hogyha békében szeretnék élni magammal, akkor kell, hogy tudjam, hogy ki vagyok, honnan jöttem, hogyha az én identitásom erős és büszke vagyok arra, hogy kik a felmenőim, szeretem őket és elfogadom őket, úgy ahogy és ahogyan vannak, amilyenek ők voltak. Akkor talán magammal is békében élhetek, ha pedig magammal békében élek, akkor nagyobb esély van rá, hogy a környezetemmel is békében lehetek, én magam is inkább tudok békét sugározni. És igen is büszke lehetek a családomra. Szeretem és elfogadom őket mindenestül, a magyarokat, a svábokat, a szlovákokat és a cigányokat is, hiszen belőlük vagyok én. A cigány családom egy beás cigány család részben, de anyai ágon, édesanyám révén beás cigány, de magyar muzsikus cigány vér is folyik az ereimben. A beás cigány családomra mondta nagyapám testvére, Orsós Jakab bácsi, hogy ez a család száz év alatt hatszáz év utat járt be hiszen a felmenőim között az elmúlt évszázadokban írástudatlan, családi névvel sem rendelkező emberek éltek, olyanok, akik járták az utakat, nem fogadták be őket a városok, a falvak, hanem ezeken kívül élve, ideiglenesen letelepedve élték az életüket, mígnem a századfordulón Szerbiából megérkezve, valahol Zala és Vas megye környékén találtak egy kis nyugalomra, de még az én nagyapám, Orsós József is az út mentén született Palin községhez közel. Szépen, tehát sok-sok idő telt el, mire megtalálták a biztonságot, mire alakult a biztos életük, olyan dolgok, amikről egy átlag ember nem nagyon szokott gondolkodni. Mit jelent azt, hogy egy közösséghez tartozni, mit jelent az, hogy az erőből egy lakóközösséghez csatlakozni és esetleg olyanokhoz is, akik nem feltétlenül tárt karokkal várnak bennünket. (vágás)

Na és az élet számos helyzetében találtam magam olyan olyan helyzetben különböző környezetben akár egy taxiban ülve, vagy barátok között egy beszélgetésben vagy egy tömegközlekedési eszközön vagy akár csak aaa újságot olvasva, tévét nézve, hogy úgy éreztem, hogyha én nem teszem szóvá azt, hogy a hogy mondjam, én nem értek egyet, mondjuk, például azza, hogy iskolában szegregáció van, vagy leszól valaki valakit a származása miatt, akkor akkor az nekem nem jó Nekem nem jó az, hogyha másokat bántanak és olyankor azzal, hogy én kifejezésre jutattam azt, hogy figyelj én is cigány származású vagyok, Ezzel mintegy hitelesítettem azt, hogy én ezt miért is mondom. Sokakat megdöbbsentettem, például taxisofőrt, aki aki összekacsintott volna velem, hogy hogy mondjuk elmondjon egy történetet, aminek a csattanója azaz, hogy egy cigány így vagy úgy csinált és akkor ilyen esetben amikor amikor én őt végighallgattam és azt mondta, nézze nem értek egyet ezzel és akkor belebonyolódtunk egy beszélgetésbe és akkor kezdett úgy picit úgy enyhülni és akkor még megtoldtam még azzal, hogy egyébként én is cigány származású vagyok, akkor akkor úgy érzem egy, ha csak egy porszemnyit is, de elhintettem az elfogadás képességéből benne és akkor mikor fizettem és kiszálltam, akkor biztos, hogy órákig nézett, hogy úr isten most ő egy cigánnyal beszélt. de én mondtam már ilyen szituációban, hogy zsidó vagyok, egyébként nem vagyok az, csak hogyha ilyenkor magamra vállalom, őó annak az embernek a a terhét, amit ő ő akarata ellen hordoz, hiszen senki nem tehet arról, hogy kinek minek hova születik, akkor akkor én úgy érzem, hogy valamit ettem. Tehát amikor színpadra állok, sokkal több ember figyel rám. Gyerekek is, ami nagyon fontos, mert az előítéleteket egészen kicsi gyerekkorban, mint ahogy minden mást is, egész kicsi korban megtaníttuk a gyerekeknek sajnos a rosszat is ugyanolyan gyorsan tanulják a gyerekek is. Amikor pl. a gyerekkoncerteken azt mondom a gyerekeknek, na és akkor tudjátok-e ezt a dalt milyen nyelven énekeltem. És akkor kezdik mondani a gyereke. Angolul, németül. Nem Nem nem, hanem és akkor megmondom nektek: cigányul. Általában egy olyan ezer gyerekből, egy olyan 980 felszisszen, hat hét éves gyerekek. Hát ez nem normális, mert ezt otthonról tanulják, a szüleikről tanulják, a pedagógusaitól tanulják, a nagyszüleiktől tanulják a

közvetlen környezetüktől, úgyhogy nagyon fontosnak tartom azt, hogy erről beszéljünk.
(vágás)

Hörpints hörpintő, csillants csillantó, villants villantó, surrants surrantó, koppants koppanttó, pillants pillantó, surrants surrantó, koppants koppanttó, pillants pillantó, gingalló gingalló, rád száll a pillang óóó, szét foszlik a felhő. (vágás)

Nekem is sok mindent le kell tennem az asztalra, ahhoz, amikor azt mondom, hogy figyelj, de én is cigány származású vagyok, hogy utána ez ne ellenérzést váltson ki, hanem ellenkezőleg: azt mondja, na hát ezt a Szalóki Ági mondta, akkor mérlegeli egy intelligens ember, hogy de hát a Szalóki Ági ennyi és ennyi mindent csinált és ezek ilyen és ilyen dolgok, ezek rám így és így hatottak, akkor most itt a serpenyőben számít nekem, hogy ő cigány származású. Nem egy kicsit sem számít, ugyanúgy szeretem továbbra is azt, amit csinált és szeretem azzal együtt, hogy ő cigány származású, ha azonban, a mérleg serpenyője kibillen és azt mondja, na hogyha ő tényleg azonosul a cigánysággal és ez nekem annyira nem szimpatikus, hiába szerettem eddig azt, amit csinált, hiába szimpatizálok egy csomó dologgal én innentől kezdve nem tudok vele azonosulni. Hát akkor azzal nem tudok mit kezdeni, tehát én nem figyok mindenkinek a szeretéért harcolni. Őő harcolni, ő nincs is értelme. Ööm, de ilyen ciszonylag ritkán. Sőt még ezt hiszem sosem fordult elő. Hát én azért bízom az emberek belátásában, abban, hogy a szeretet meg a belátás az értelem az, az az elfogadáshoz vezet és hogy ez feloldja esetleg azokat a mélyen gyökerező előítéleteket, amiket, amiket öömm kéretlenül megkaptak a szüleiktől, a környezetüktől. (vágás)

Keresem azokat a társakat, azokat a gondolkodókat, akik akik a magyarországi cigányság helyzetének a változtatásáért sokat tesznek és ilyen például Ritók Nóra az igazgyöngy alapítvány vezetője, keresem azokat a politikusokat is, nem személyesen természetesen, hanem igyekszem azokra odafigyelni, akik valóban hitelesen, valóban cselekvő módon próbálnak a cigányságért tenni. Nagyon kevesen vannak, ilyenek én úgy látom, mert hogy mondjam könnyű kirakatba helyezni ezt az ügyet, hiszen szociális érzékenységre könnyű apellálni, mindenki megsajnálja egy pillanatra azokat, akik szegényebben élnek, azokat akiknek nem egyelőek a jogaik, de a hétköznapi életben sokkal kevesebben tudják átérezni, azokat a mindennapi problémákat, amikkel mondjuk a cigányság találkozik, akár mondjuk egy albérlet megkeresése, megtalálás, egy munkahely betöltése, vagy akár maga az iskola kérdése, az hogy hogyan lehet ma egy okos értelmes csilligó szemű hat éves gyerekből nyolcadikos korára gyakorlatilag funkcionális analfabéta. Mennyire segíti a magyar társadalom a magyar oktatáspolitikát az elmúlt húsz huszonöt évben mit tett azért, hogy ezek a gyerekek is egyenértékű állampolgárai lehessenek Magyarországnak. Szóval így, így tudok azonosulni a cigánysággal és így tudok én is tenni valamit, hogy gondolkodom. (vágás)

Jó, hogy elindult ez a tv műsor és kívánom azt, hogy legyen ez egy olyan találkozó pont, ahol fontos dolgokról lehet beszélgetni. Ahol romák és nem-romák egyetértésben, egyet tudnak érteni fontos dolgokról, ahol megoldásokat lehet találni, ahol lehet szórakozni, ahol társakra lehet találni. Kívánom azt is, hogy hosszú életű legyen ez a tv műsor, nézzétek minél többet és minél többet.

Kérdező: Pala Mátyás

Adatközlő: Szilvássi István

Téma: Dikh TV

Helyszín: Budapest, Lurdi Ház, első emeleten egy kávézóban

Időpont: 2016. április 6. (szerda) délelőtt 10-12 óra között

Címkék: cigányság, etnobusiness, média, ki a cigány

HANG 012

...a szóval innen folytatjuk, tehát a válaszom igen, képesek leszünk képviselni mindenféle cigányt. Rendkívüli módon fogunk odafigyelni, és most is csináljuk azt, hogy őő hogy őőő tudjuk azt, hogy beás cigányok, olás cigányok, magyar cigányok, vidéki cigányok őő, kárpáti nyelvet beszélő cigányok, őő szintő cigányok, azokat mind ismerjük, családokat is meg. őőő Één zenészként egészen ismert vagyok így a mi berkeinkben még a magyarok között is egyébként, de de nem ilyen Kis Grofő meg Dzsolis szinten, én más vonalat képviselek. Direkt egyébként. Nem véletlenül. Mindegy, őőő. De de mindenkit fogunk tudni képviselni.

Milyen elvek mellett szerveztétek meg a műsor struktúráját? Ha jól értem, akkor most elsősorban zenészekről beszélés.....

Egyenlőre. Azért, azért van így, mert valamivel be kellett indítani a televíziót, és ugye mi mással indítja be aaz ember a televíziót, mint amelyben a legjobb egyrésről a zene és a tánc. Az a vilárendszer, őő őő amelyben kommunikálunk most egyenlőre, többnyire.. viszont! Azt is tudjuk, hogy a televízióknak pont azért, mert olyan világ van most körülöttünk, amelyet a Facebooko és a YouTube rendkívüli módon jól tud szervezetté tenni, viszont van egy nagyon nagy előnye ennek a Dikh Tv-nek, azt, hogy személyen szólsz valakihez, ez az egyik tartópillére a mi, őő létezésünknek. Tudniillik őő, az ugye marketing stratégia egyébként, amellezt, hogy működő üzleti őő és nézettség-növelő hozadéka is van, az pedig az, hogy ha valaki kér egy számot mondjuk Salgótarjánban és küldi mondjuk Angliában lévő, kint dolgozó sógorának, testvérének, rokonának, lányának, fiának.. az meg fogja nézni és az agliában élő sógora is meg fogja osztani és az ottani környékbeli családtagok és mindenki más megfogja osztani ezt a műsort. És egyébként meg érez egy személyes büszkeséget azaz ember. Ez nekem szólt, a televízióból, a cigány tévéből küldtem egy számot a testvéremnek és nekem szól és beolvasták és rendkívül fontos ennek az a fajta felkonferálási stílusa, amelyet többnyire én hozok, hogy kedves, vicces, személyes és szeretetteljes, ez ez ez talán a őő a legfontosabb. Kedves, vicces, személyre szóló és nagyon fontos, hogy szeretetteljes. Őőő ezt úgy értelmezendő, hogyha például egy oláh cigány kér egy számot, akkor a végére oda mondom, hogy *tálem baktáló salave*, legyen szerencsések fiúk, [*cigányul mondja azt, majd folytatja magyarul*] ezt a számot küldjük neked. Ez meg az.. bocsánat. (adatközlő telefonja csörög)

HANG 013

Ott tartottam, hogy, segít, hogy személyre szóló kedves és szeret teljes ez az egész megszólítás. ezzel egyrésről valamit meg kell nyitni ugye, kell egy hirtelen nézettség, most 15 ezer lánján tartunk hat 51-100 ezer közötti ilyen reakció van, tegnap néztem face-en, de ha most rá megyünk, meg tudom neked mutatni, milyen intenzitással megy ez a történet. Viszont azt tudom neked mondani, hogy hogy őő rendkívül sokan egésze extrém módon, most cigány ügyben most a dikh tv a legnagyobb cucc, mi vagyunk most, aki felrobbantotta a cigány netet, most így mondom, hogy cigány net, mert van, aki a face-en facebook-on sem találkozik cigánnyal, ha nem akar. érted. Azt is el lehet intézni. Viszont minálunk ez most egészen extrém módon a legnagyobb cucc és nagyon sokáig ez is lesz és én tudom, hogy merre kellene

a televízióknak haladni, hogy ez gyakorlatilag a választásokra elérje a nyolcszázszáz támogatottságot és azt lehet mondani, akárkinek: uraim beszélhettek ti akármiről, akárkinek, akármerre. Itt van egy 6-8 százalékos támogatottság. Magyarországon 6-8 százalékos cigány él, egyébként több mint egymillió él. Ez a 6-8 százalékos támogatottság egyébként jelent másikat 4 milliót, mert a dán cigányok is értesülnek azokról, hogy mi újság van, a svéd cigányok is értesülnek, hiszen ők is dolgoznak be anyagokkal, mi adunk ki nekik anyagot. Van egy cserebere üzleti kereskedelmi viszony aa-aa népek között az országok között meg a cigányhíradások között. Kvázi, mint hírügynökség is fogunk tudni működni, ez 2018-ról beszélek tehát hogy ilyen tervekkel, tervek is vannak a dikh tv-nek, nem csak egy ilyen gyenge szellemi fogyatékos csapat összeállt. Nagyon jól tudjuk, hogy mit csináltunk ők és nagyon tudjuk ennek a potenciálját és nagyon fontos, hogy ennek a potenciálnak és a tőlünk kiment anyagnak objektívnek és ténszerűnek kell lennie és nem fogunk azért, mert a jobbikos lenéz bennünket, és olyan nyilatkozatot ad... leadjuk, hogy a jobbikos ezt és ezt mondta. Viszont nem kezdünk el fröcskölni, hogy a jobbik ellen. Ha a kormányzat hoz valamilyen döntést elmondjuk, hogy ez és ez van a kormányzatban, de nem mondjuk azt, hogy Orbán Viktor mondjon le. (kérdő: ühöm) Az objektívitás, mint mint legfontosabb szempont a ténszerűség ez az egyik ilyen vezérszála. Kérdezz!

Milyen elvek mellett döntöttetek a műsor struktúráról?

Az elveink nagyon egyszerűek voltak, egyszerűen az első pillanatban nézettséget kellett generálni, valamilyen formában be kellett robbanni, ennek az egyik legjobb módja a kíváncsagság a műsor ők ők egyrésztől másrésztől a mi személyi kapacitásunk, ki mire alkalmas, meg a technikai kapacitásunk, amink van, meg az időkapacitásunk, mert mindenki ingyen és bérmentve dolgozik. Tehát nem az van, hogy bejössz reggel nyolctól este tízig és dolgozol, hanem, ami van szabadidőd, akkor bejössz és csinálsz és így összeegyeztetjük az időt, hát hogy ilyen kezdeti lábakon van, a műsor struktúránk ilyen elvi ők, ezek mentén az adottságok mentén vagy, a kialakult helyzetek mentén adódott. Nézettséget hozni, személyessé tenni a dikh tv-t valamelyest és lehetőleg legyen minél szebb a képernyő meg a zene, ami eladja ugye a dikh tv-t, mert az nagyon megy, ugye ők. Ezek voltak, meg amit le tudunk gyártani műsorok, kulturális műsorok romanoritmó-t a [érthetetlen] című műsorunkat elkezdtük, ez a beszélgetős politikai műsor, akkor bizonyos híreket, innen, onnan, amonnan legyártani ők, de hát minden nagyon nehéz nem tudunk úgy működni, mint egy normál televízió, de nem tudom hova megy a hajó, majd lesz valamit hát, ezek voltak az elvek. Kérdezz még. (adatközlő telefonja csörög)

Szerinted miért fontos az, hogy... felveszed?

Nem.

Nyugodtan vedd fel, ha szeretnéd.

Fölveszem, jól van.

HANG 014

Úgyis te teszel szívességet, szóval...

Ne viccelj már! Kérdezz.

Szerinted miért fontos az, hogy legyen egy hangsúlyozottan cigány tv, ami úgy pozicionálja mondjuk a.. magát a youtube-on vagy a médiatartalmak között, hogy” az első cigány televízió”.

Azért nagyon fontos, megfordítom egy kicsit a kérdést most, feltettem, mikor elmentem. különféle gazdag, nagyon gazdag milliárdos emberekhez, ő ő ő kéri pénzt, hogy akár segítse meg a cigányt tv létrejöttét és investáljon belénk és megpróbáljuk ennek a pénznek, amit őtőle szerettem volna kérni, pénz jól jól föl, jól befektetni, nagy nézettséget kialakítani egy komoly műsorstruktúrát és a youtube és egyéb bevételek alapján megpróbálni valamelyest ő ő ő nyereségessé tenni a televíziót. Ő ezt mondta nekem nagyon érdekes volt, azt hittem, hogy ez a milliárdos ember és több emberről van szó, három emberről van szó és mind a három azt mondta nekem, mi szükség van a cigány tv-re? Van egyáltalán szükség a cigány tv-re? És nagyon megütötte ez a fületem, mert rájöttem, hogy egy cigány hogy gondolkodik és egy magyar, hogy gondolkodik. Van egy cigány szegény és van egy gazdag magyar, akkor megkérdőjelezi, hogy te neked kéne élni? Te miért élsz? Érted? Hát teljesen nyilvánvaló, hogy szükségünk van egy cigány televízióra. Napnál világosabb számomra, hát mi sem lenne természetesebb, hogyha jó fej kormányai lettek volna Magyarországnak, hogy uraim itt éltek tíz éve, ápolni kell a kultúrákat Csinálunk egy cigány televíziót, csinálunk cigány múzeumokat, intézményekkel látjuk el a cigányokat, a legjobb integrált iskolákat valósítjuk meg. Norvég, svéd minta alapján fejlesztünk fel benneteket, ha Magyarországon úgy tekint Orbán Viktor, mint erőforrásokra, akkor nektek szükségetek van egy televízióra, rádióra, múzeumokra, intézményekre, iskolákra, gyerek ki abból a csöves szegényes világból és segítsétek Magyarországot és Magyarországon büszke emelt fővel mennyetek, mint cigányok. És mi meg büszkék vagyunk arra, hogy a magyar népzeneben a dalkincsünk nyolcvan százaléka ugyanaz a dalok nyolcvan százaléka ugyanaz. Amikor Romániában megtámadták a magyarokat a cigányok mentek segítségükre. Amikor az országot fel kellett építeni a második világháború után a cigányok voltak az útépítők a bányászok a franc tudja, aki felépítette az országot. Százezer pozitív példa van a magyar mainstream, akkori legnagyobb szolgáltatója a cigányok voltak, amelyet generációk százain nőttek fel a magyar nóták. Teljesen nyilvánvaló számotokra, hogy ez így van. Mindjárt mondom.. (közbe csörög az adatközlő telefonja)

HANG 015

...tehát visszatérve a kérdésemre, ha úgy aposztrofáljuk magunkat, hogy első cigány, akkor, igen szükség van cigány tv-re! Nagyon nagy szükség van, ha meg egy milliomos magyar ember szemszögéből nézed, akkor azt mondd: szükség van egy cigány tv-re? És csak egy felkiáltójel meg kérdőjel van a mondat végén, mégis egész mást takar. És akkor elgondolkodtam, hogy mennyire igazad van neked: tényleg, neked szükséged van cigány tv-re? Az a te szemszögedből, ez meg olyan dolog, hogy szükség van rád? Hát hogyan lenne szükség! Szükség van rád? Persze, hogy szükség van rá! Hát barátom rám is szükség van. Nekünk nincs egymásra szükségünk? De, hogyha nagyon gazdag vagy és én tőled akarok pénzt kérni, én meg szegény vagyok és pont nekem a te, nagy, nagyon nagy vagyondból kellene egy kisebb mennyiségű vagyoni pénz, hogy betegyem a tévébe, amelyből egy jól strukturált, meg a nagy durranás, meg egy minőségi képet tudok festeni, amely... olyan képet tudok festeni, amelyben a Lidl, az Aushan, az összes ő ő ruhamárka, az összes ő ő gyógyszeripari cég, az összes Danone reklám, az összes mindenki azt mondja, hogy kurva ötletes a cigány tévé, nagyon ötletes, nagyon jó minőségű cuccost nyom ki, tehát a cigányság szűz piaci terület. Hát reklámozzunk oda is. Bár még nem annyira fizetőképes, de... azt gondolja a kormányunk is, de nem! Borzasztó nagy rasszista közegben, iszonyatos nagy elnyomások közepette, rendkívül kiszolgáltatott, gyenge lábakon álló, gyenge pénzügyi lábakon álló magánszemélyek tucatja a Dikh Tv jelen pillanatban és csinálunk azt, amit csinálunk és megpróbálunk történelmit jelentő.. történelmi gondolatokat üzeni az embereknek. Egyébként meg lenne is mit, meg tudunk is mit... erre vonatkozólag is százezer ötletünk van, de egyszerűen a fizikai megvalósítása az gyakorlatilag annyi időt, meg olyan pénzt emésztene fel, amire gyakorlatilag nincsen pénz.

Értem.

Kérdezz!

A tartalmakat cigányok készítik...

Igen!

Szerinted mennyiben változtat az, ha egy cigány Tv-ben cigányok készítik a tartalmakat vagy pedig „magyarok”, elkötelezett „magyarok”...

Egészen extrém módon, sokat változtat rajta. Ööö, számtalan példa van arra, arra, most már, személyes tapasztalataim is azt mutatják, mikor elmentünk az országos roma önkormányzatba és mondjuk a Hír Tv munkatársai ott voltak, kutyát nem érdekelt, hogy mit beszél az elnök, hanem két acsarkodó cigány képét kellett neki... Az operatőr azonnal ráfordult és a riporter szó nélkül otthagya a csávót, az elnököt. Hát ki tenne meg egy ilyen Orbán Viktorral, mondjuk. De most őszintén... Király Orbán Viktor nagy csávó, beszél vele egy riporter... Összetusakodik, hangos szóváltás keveredik és fogja az operatőr, minthogyha nem az Orbán Viktor lenne, hanem egy senkiházi tróger lenne, elfordul és máris az acsarkodókat mutatja. És ööö a riporter ott hagyja Orbán Viktort és egyből így tartja az izét, hogy valami hang is legyen „*höbööbő hehehabaaa...*” mert ez meg le a Hír Tv-ben. Ez kell! Érzékeltén, rosszindulatú, arrogáns és még végképp nem szolidáris öö cikkekre utazik a cigánysággal kapcsolatos témakörökben jelenleg a sajtó, elektronikus írott sajtó munkatársainak kilencven százaléka. Tíz százaléka van, aki empatikus, aki érti, aki időt és energiát szán, hogy beleássa magát ebbe a témába, vagy megértse éppen az adott szituációt vagy éppen nem akar rosszat... Ez a színtiszta igazság. Semmi különös nincs benne sajnos. Ez a szituáció.

És esetleg kulturálisan... vannak-e olyan, vagy volt-e olyanra példa, hogy.. mondjuk azt tudom, hogy nőt takarítás közben vagy térdelve, vagy ilyesmi azt úgy nem lehet mutatni például képen, vagy nem fotózzuk. De, hogy ezt általában a gádzsó készítőik nem tudják, ezért filmekre is felkerülnek így, dokumentumfilmekre cigányok. Volt ilyen példa esetleg? Olyan tudás, ami mondjuk a cigányokban megvan, merthogy tudják, nekik nyilvánvaló, de lehet, hogy számomra nem nyilvánvaló.

Ööö, nem. Én azt mondom neked, hogy fejlett személyiségnek kell lenni és ööö szeretet kell, hogy legyen a szívedben, hogy ezt tudjad. Ez nem tanulás vagy gádzsó/magyar kérdés, ez semmi köze hozzá testvérem, ne hidd ezeket a szaraszlagokat, legyél életszagú vagy legyünk életszagúak. Nem. Ha van szeretet a szívedben jó indulat, kedvesség, bizol és fejlett jellem vagy, akkor ezeket megérzed és tudod ,hogy milyenszituációban mit mutatsz be és mit nem mutatsz be, ez ilyen egyszerű. Nem kell hozzá semmi különösebb iskolai végzettség nem kell hozzá ELTE tudományos fokozatát elérned ahhoz... nézd meg a jobbikot. Mennyi egyetemistát szív be és „habiszi” egyetemista egy szar tróger. Abban az esetben, egy gyermeket képes lenne megölni, vagy egész népcsoportot Szibériába telepíteni. Háló, nárcizmus is egy karlendítéssel kezdődött, ha nagyon lesarkítom a történetet. Hej Hitler. (kérdező eközben: igen, igen..) és Nézd meg mi lett a vége...

Tehát azt gondolod, hogy ez sokkal inkább ööö-öö, mondjuk nem egy ilyen kulturális kérdés vagy nem egy ilyen... nem tudom... szegregált kérdés, hanem az emberek, csoportok együttműködésén alapul. Mégis ugye, cigány tévéként pozícionálsz, az valamilyen szinten feltételezi, hogy...

Nem lehetsz máshol, nem tudod máshogyan pozícionálni magadat, érted. Tehát hogyha én most csinállok egy-egy tizenkét cigány összeáll és csinállok egy *animal* csatornát, érted, akkor

akkor előbb utóbb kiderül, hogy tizenkét cigány csinál egy ööö egy állatokról szóló, vagy az élővilágról vagy az élőlényekről szóló csatornát.

És azt gondolod, hogy visszavenne esetleg az értékéből?

Nem! (vágott közbe) Nem nem venne vissza az értékéből, nagyon jó lenne, ha tehetném én például meg is tenném. Megnyerném az ötös találatot akkor cigányokból és magyarokból álló embercsoportot varázsolnák össze, hogy az élővilágot megmentjük és védjük környezetünket, amennyire csak lehet. De jelen esetben nem az van, hanem az van, hogy muszáj valamilyen problémára, probléma halmazmennyiségre választ adni. Belső lelki kényszered aaa- az önbecsülésed, aa aa büszkeséged, az emberi mivoltod, a létezésed tudata és a világban elfoglalt helyed, már alkalmassá tesz minket arra, hogy felfogjuk, mi is történik velünk. Tanultunk egyetemeken, főiskolákon. Kijártuk a cigányélet minden csínját-bínját. Voltunk nagyon fent, az egyik pillanatban Magyarországot képviseltem mondjuk Brüsszelben, amikor az Unióban belépett ugye Magyarország. És ő, a belépés előtti években, ugye volt a ööö a Magyarország bemutatkozika Európának, különféle kulturális eseménysorozat... Sebestyén Mártával léptem föl, a muzsikás együttessel. Muzsikás és Szilvási Gipsy Folk Band volt, és képviseltük Magyarországot Brüsszelben az Európai Unió közepe... Akkor te ki vagy? Akkor te ki a fasz vagy abban a pillanatban? Egy állatcsatornát készítő cigány vagy... vagy egy... ki vagy? Egy magyar állampolgár vagy, aki cigány történetesen és a magyar és a cigány kultúra együttesen mutatkozik be egy kurva idegen ország, kurva idegen kulturális életébe. És nem belga vagy, meg nem állatvédő, semmi nem vagy. Cigány vagy, zenész vagy, magyar vagy, ööö egy vegyes-vágott vagy, aki képvisel egy országot. Itthon ebben a történetben nem lehetsz már csak cigány. Én el akarhatom mondani azt, hogy én egy Jobbik ellen összeszövetkezett olyan csapat vagy, aki csak a Jobbik ellen megy... nem! **Cigány vagyok, cigány tévét fogok csinálni**, ööö, nem csak cigányokkal, ez teljesen nyilvánvaló. Egyenlőre nem jön más hozzánk, csak úgy mondom, hiába hívunk. Nem olyan egyszerű, nehogy azt hidd... Cigánynak dolgozni... Ahhhh. Érted? Ööö-ööö nem-cigányokkal gondolkodni egy témakörrel és válaszokat adni, bizonyos ööö felvetésekre, bizonyos tényszerű helyzetekre, lásd érpataki modell. Bizonyos állami ööö gondolatok választ kell adni, mindenre választ kell adni, mert tudjuk, hogy nem azok vagyunk, akiket úgy mutatnak be, mint ahogyan bemutatnak (kérdő: ühüm), mi mások vagyunk. Nekünk borzalmasan fontos a nők szerepe az életünkben, nagyon tiszteljük a nőket, az én kultúrámba. Az állatok védelme, a környezet védelme, ugyanúgy fontos nekem, hogy napenergiát használjunk és ő, természetben megújuló energiát használjunk, ne legyen atomreaktor, hogyha lehet, akkor váltsuk ki. Nekem is nagyon fontos, hogy mit tudom én... ööö csökkenjen az államadósság, nekem is fontos őő, ne szürküljön tovább a feketegazdaság (kérdő telefonja csörög)

HANG 19

tehát, még egyszer tedd fel a kérdést légy szíves

Tehát... a romák a mai magyar társadalom egy erősen stigmatizált csoportja, ti a dikh tv-ben reprezentáltok cigányokat, romákat, hogyha műsorra tűztök egy témát egy ember, valakit bemutatok, milyen módon játszik szerepet, ha szerepet játszik ez a tény.

Öő, jelen pillanat nem igazán vesszük, figyelembe, hogy az a meghívott személy, mélyszegény vagy egyáltalán szegény, ööö... mert tudjuk, hogy az. És nem is hozzuk szóba, mert nem hozzuk kellemetlen helyzetbe. Mert ööö nem lehet az emberi mivoltából kivenni, tehát hogy is mondjam,... tisztességgel azt az ember, aki feljön, mondjuk 300 kilométerről, az önkormányzat ad pénzt, hogy felhozza a tehetséges kisfiát és mondjuk közbe meg közpmunkás a csávó, nem hozod szóba, nem hozod kellemetlen helyzetbe, annyit mond, hogy

mondjuk be, hogy az önkormányzat segítette odautazást. Köszönjük szépen az önkormányzatnak, nagyon kedves, hogy figyelt oda a gyermekre és segítette... de magát a családot nem hozzuk abba, mert már sajnos nagyon nagyon természetes, hogy aki cigány az mélyszegény (kérdő: ühüm). Anyira természetes sajnos, annyira nyilvánvaló, hogy alig van pénzük . annyira nyilvánvaló, hogy abban a társadalmi csoportban van ahol a jövedelem... és akkor had ne mondjak olyan számokat.. mit tudom én, egy főre eső jövedelem nem éri el a 23 ezer forintot, mondtamvalami száámot és bármelyik éppen hivatalos statisztika.. és éppnen közmunkások. ezért én viccből szoktam azt mondni, hogy ez a 4 millió szegény televíziója is, ez a közmunkások televíziója is. Ez a felső 10 ezer televíziója is, a milliomos... full elit televíziója is. A középosztály televíziója is. Azért, mert nagyon jól tudjuk, hogy az éppen aktuális benne lévő szereplő nagy része szegény, most. Viszont, ha bejönne esetleg egy gazdag cigány, akkor sem fogom megkérdeni, hogy mitől vagy te ilyen gazdag? Hogy honnan van 2 kiló arany rajtad? Hogy miért jársz audi a8-al testvérem nem fogom megkérdezni, mert akkor is az emberi mivoltát fogom nézni.. éppen adott témakörből aktuális dologtól beszélgetünk vele, de a magánéletében nem sértheted meg. ehhez sem kell nagyon nagy tudomány. látjuk a tv2 működését, hogyan próbálja megalázni a Juhász Petit a riporter csaj. Nem teszünk fel ilyen kérdéseket, mert tudjuk hova megy ki. Öö de sajnos a cigányság öö nem kellene, hogy összerosódjon a mélyszegénységgel, de összerosódik. Meg ezzel a témakörrel. Nekünk természetes, de akkor sem veszítjük el az az ember a tömegben. Kérdezz!

A műsorban is láttam, hogy fiatalokat hívtok be, olyan srácokat, akik.. akik bemutatkoznak, nem befutott zenészek. Tanulnak vagy mást csinálnak. Ez valamiféle közvetíteni próbáltak...
04 07

Ez úgy jelenik meg, hogy öö hogy ööö egyrésről a roma tehetség segítő közhasznú egyesület elnöke vagyok, most már 11 éve foglalkozom az oktatási szakemberes életemből meg, aaaa oktatási minisztériumos életemből, meg a tanodás életemből, meg az integrációért tett harcomért meg ezer fesztiválos munkámból tökéletesen látom azt milyen, hogy milyen sokat jelent egy ilyen fiatalnak, ha adsz egy ilyen lehetőséget. Mi most ezt gyakorlatilag le tudjuk bonyolítani, hogy bekerüljön a tv-be és tudjunk neki néhány percet biztosítani. egyrésről rendkívül sokat jelent neki. Másrésről öö nekünk jó, mert azt tudjuk mondani az embereknek. Hogy halloo nem csak mi vagyunk, meg a nagyok, meg a befutottak, hanem te is vagy. ez az a fajta 4 millió szegény, közmunkás, középosztálybeli tv, annyira személyessé tud válni így a televíziózásnak ez az oldala, hogy hogy mutassuk azt, hogy mennyire fontos a fiatalokra a nem ismert acrokra a tehetsgekre is, erőt enegrigát fordítani, mert egykoron lehet azaz ember lesz majd magyarország miniszterelnök... merjünk nagyon álmodni tudod.. nekünk fontos igen, fontos a thetségekkel való törődés. igen, határozottan fontos.

miért döntöttetek úgy, hogy vallási műsorok is felkerülnek a pallettára, mert ugyebár van egy ilyen sztereotípiá, hogy ami elég erőteljes, a filmekből is, hogy a cigányok istenfélők...érdekes, azt gondolom, hogyha rosszindulatúan végzed ezt a munkát, bennem ezt a sztereotípiát meg tudod erősíteni.

Figyelj, az a fajta sztereotípiá, amelyet mondjuk te így megfogalmaztál, ebben a kérdésben, mint felvetés, hogyha úgy értelmeznéd, hogy.. igazad van. cigányok nagy része istennel él. nincs mese. ez nyilván a neveltetésből. nyilván abból a fajta családi ööö attitűdből. Abból a családmódelelől... cuccból származik, amelyikben ő maga felnőtt. igen a cigányok istenfélők. Egy része, van aki nem. Ebből a szempontból sem egységes a kép. mint ahogy Európában élő cigányok, csomó muzulmán van, csomó ööö egyéb vallást, vagy a vagy aa mondjuk a keresztény valláson belüli ööö pünkösdistá, református, katolikus, öö a hit gyülekezet melyik

ágához tartozik, tehát ebből is sok van, csomó cigány vagy a cigányok jelentős része istenfélő. egyrészt szerettünk volna öö olyan műsort csinálni, amely egyszerűen a vallást mint hétköznapi mindennapi az élet minden egyes pillanatát átható, hülyén hangzik, nevelő oktató és jó irányba tanító oldalát szerettük volna erősíteni a cigányságnak mert rendkívül sok rossz isvan a kábítószer a prostitúció a szegénységből adódó morális erkölcsi lesüllyeszd, a devianciák, mint olyanok, ezt te ezt végképp jól tudod.. jól kell, hogy tudjak. Ezek sajnos. élünk itt, de tudjuk, ahol szegénység van, ezek a társadalmi problémák, mint olyanok megjelennek. Viszont szerettünk egy másik irányt mutatni, amelyben az egyik legnagyobb, sőt a világ legnagyobb segítsége isten. Az én életemet is áthatja isten munkája ebben valaki hisz valaki nem hisz, valaki csak azt gondolja élünk a földön, mint egy biológiai cucc élünk és valahogy létezőnk, és majd meghalunk és semmi sem történik. Én nem így látom. Én nem így életem meg a saját életemet, mindenki úgy éli meg, ahogy gondolja, de rendkívül jól tesz a cigányságnak, ha beszélünk istenről. És a tévé ennek szerdai nap a hangot ad. Ma pont nem lesz egyéként... Április 8-ra való rákészsülés miatt van. Plusz éppen festünk egy új termet, tehát még egy stúdióval több lesz. De fejlődünk, ám vigyázzatok, ezerrel jön a Dikh Tv. e istennel kell mindenféle képen foglalkozni, rendkívül sok embert szólít meg. És ennek nem, csak azaz oldala van a történetnek, hogy minél több lájkot kapjunk, és minél többen csatlakozzanak a Dikh Tv-re, ez is emberi morális kérdés. teljesen természetes, hogy csinálunk egy ilyen műsort, hogy beszélünk istenről, mert miről beszéljünk, ha nem istenről. istenről beszélni jó, isten tanítási értékesek. isten gondolatai rendkívül jól tesznek az embernek.

Visszatérve egy pillanatra, mondta a deviancia és biztos tudom... csak annyit jegyeznek meg, hogy a kulturális antropológia...

Prónai Csaba tanít téged?

Igen, ő tanszékvezetőm.

Én vele nyertem meg 93-ban a *Ki-mit.tud*-ot.

Azt a videót láttam, de nem ismertelek volna meg...

Én vagyok középen a bajuszos, kanalas.

Igen?! Csaba a tanszékvezető.. és...

Tudom, ismerem.

Ma is éppen neki lenne órája, de éppen veled találkozom. Bizonyára túléli.

Azt kell, neked mondjam, hogyha őszintén és tisztán akarunk beszélni. A cigányság a szegénységből adódóan... öö a szegénység az egyfajta depriváció, egyfajta megvont, megvontság, érted? És azok az igények, amelyekre a 2010-es évek vagy a 21. század eleje mondjuk, igényként támasz az emberekkel szemben, erre nem adni választ, vagy nem tudni választ adni, ez a fajta depriváltság okoz némi devianciát. Ki így, ki úgy. De sajnos nagymértékben jelen van a kábítószer fogyasztás a cigány fiatalok körében. Egy. Nagymértékben jelen van a prostitúció, sajnos. Nagy mértékben jelen van aa a aa bűnözésnek bizonyos formái, lopás, kisebb értékű lopás, ilyesmi. De ez nem azért van, mert cigány. Azért van, mert kurvára szegény.

Igen, igen, ezt én értem, de kicsit térjünk vissza a Dikh Tv-re... Mostanában gyakran találkozom olyan anyagokkal, akár tudományos munkákban vagy könyvekben, amelyek valamilyen módon egy ilyen... cigány identitást erősítenek meg támogatnak meg és a ti

csatornákat is tudnám ebben a folyamatban illeszteni, ami mondjuk, a cigány emancipációt erősíti, támogatja, segíti.

Mindenképpen van egy ilyen hozadéka, mintsem ezt most tudatosan erősítenénk, Fogjuk erősíteni tudatosan azokkal az elkészült reklámokkal, amelyeket most is lehet látni, azok például azok, tudatosan erősítik a cigány indemnitást. Ez nem egy *ad hock* jellegű történet csak, hogy tudjad, ennek van egy tudatossága is a történet mögött szeretnénk összekapcsolni bizonyos gondolatokat a cigánysággal. Tehát van eddig a cigány és egy csomó negatív szó. Mi meg azt gondoljuk a cigány értelem, okos, minőségi, szerethető, jó minőségű termék, a cigány az egy trendi valami... cigánynak lenni az kurva jó. Meg amúgy meg tényleg kurva jó cigánynak lenni, érted? Azaz életöröm, ami sokszor bennünk van, és sajnos kiölnek minket majd ilyen negyven éves korunkra, már alig van bennünk életöröm, mert szétfáradsz az életben meg miden, de az még ott van a fiatalokban. Aki még érzi a tavasz illatát, aki még egy ágnak utána akar nyúlni, tudod? Aki még fölugrik az utcán, aki még teljesen természetes módon elénekli magának egy floklora dalt, tehát az jó. De ez... emberibb, mintsem cigány.

Igen, igen, igen, igen.

Érted? Viszont, ha már cigány vagy akkor terméket kapcsolunk össze, az emberit, azt a jó érzést összekapcsoljuk a cigánnyal, meg a coca-colával...

Értem, értem.

Érted?

Taste the feeling!

I see.

Érted?

Tehát nekünk is vannak ilyen célkitűzéseink. És még ennél durvábbakat is el tudok képzelni. A cigány, mint jogvédő. A cigány, mint környezetvédő. A cigány, mint ő... nem korrup... (adatközlő telefonja csörög)

HANG 020

Jó! (kérdező)

Jó! (adatközlő) Na szóval, hogy ööö számtalan lehetőség van ebben a cigány televízióban, nagyon nagyon jó minőségű programokat lehetne szerkeszteni, nagyon erősen oda lehet vágni, nagyon erősen ki lehet kérni magunknak, hogy haló haló haló haló. Nagyon erős mozgósító jelleget is tudunk neki adni, bármire felhasználhatjuk, de távol szeretnénk tartani a politika olyan szegmensétől, amikor felhasználható...

Ahaa-aha... (kérdező)

...cucc vagy. Valakinek az embere vagy mondjuk három-négy-ötszáz millió forintért.

Érthető. Ööö és ööö... igen! És ha egy kicsit kilépek a kutatói pozícióból vagy nem tudom mi ez, de hogy igen! Ez egy ilyen dolog, hogy általában így az a sztereotípa politikai szinten, hogy a cigány emberek megvásárolhatóak, mint a roma önkormányzat...

Tyüüüüü (adatközlő)

...nem tudom, hogy ebből mennyi az igazság, de hogy akkor így jó lenne, ha valaki amúgy nem lenne megvásárolható.

Figyelj! (adatközlő)

Mert az növelné az értékét.

Olyan szintű ítéletet nem akarok a roma önkormányzatról tenni, amelyet, amelyet nem tudok a bíróságon...

De akkor ez a rész nem lesz felhasználva. (kérdőző)

...Viszont azt, hogy megvásárolható, az egészen biztos. Nagyon egyszerű a történet. Ööö, ha valaki nem felkészült szakember és beszél egy felkészült szakemberrel, tehát, hogy is mondjam: a tudás a legnagyobb hiánycikk. Érted? Az országos roma önkormányzat vezetésének és a vezetőségi tagjainak tudáshalmazza, az már egészen más, mint az én tudáshalmazom. Én még tudom az övékét, ők már nem tudják az enyémet. Én ugyanolyan szegény cigánytelepről jöttem, mint ők, mondjuk. Tudnak valamit, de én már jártam a Gazdasági Főiskolára, én már képesített könyvelő, vállalatvezető statisztikus vagyok, én már újságíró is vagyok, mert elvégeztem azt a sulit. Én már a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógia Tanárképző Főiskolán a diplomás szociális munkás szakkal már lehúztam négy geci évet. Én voltam kint Angliában két évet, a sussexi egyetemen, öö Európa, ööö vezetéstant, vezetéstant, politikai, vállalati menedzsment vezetéstant tanultam. Én beszélek angolul. A zenémmel bejártam Európa sőt, a távol keleti országok, öö nagyja részét, érted? És hazajövök és leülök mondjuk egy Orbán Viktorral beszélni, akkor nem egysejtű papucsállatkaként leledzem vele szemben, hanem Szilvássi István, akinek... jól van Orbán Viktor, nagyon nagy király vagy, beszéljünk akkor tényszerűen. Én látom, hogy hogyan áramolnak Európában a pénzek, tudom, hogy mit jelent a kohéziós alap, tudom, hogyan működik a világbank, de ha akarod a társadalombiztosítás rendszeréről is beszélhetünk, h akarod a gazdasági ööö történéseket is megtárgyalhatjuk. Miről akarsz beszélni, arról beszélek? Lehet, hogy csak negyvenes lábad van, nekem negyven négyes, ne én győzzek már ebbe. Neked lehet, hogy negyvenkilences lábad van igazából, nem az a lényeg... beszéljünk a cigányságról. A cigányságnak erre és erre van szüksége. Meg tudod adni? Nem! Vagy le akarod nyúlni a pénzt? Jelen pillanatban ez megy. Egysejtű papucsállatka Farkas Flórián (adatközlő telefonja csörög), ez az igazság. Kiszolgálója egy rendszernek és nagyrészt lehúzzák a cigányságra szánt Európa Uniós források kilencven százalékát.

• vége -

Sipos Flóra interjúja Kőszegi Nórával, a Kölcsey Ferenc Gimnázium volt tanulóival
Budapest, 2016. 06. 27.

SF.: Az elején jó lenne, ha beszélne egy kicsit a családjáról, honnan jöttél, mindig Budapesten laktál-e?

K.N.: Hát igen én amúgy mindig Budapesten éltem. 15 voltam, amikor elköltöztük a 14. kerületből Rákosszentmihályra, ami egy elég nagy váltás volt, mert addig egy 60nm lakásban éltünk négyen aztán egy elég nagy családi házba sikerült elköltöznünk.

SF.: Kerttel?

K.N.: Igen, igen. Ezt nagyon rég terveztük, mert a húgoddal amióta beszélni tudunk rágtuk a szüleink fülét, hogy hadd legyen kutyánk. De mindig az volt, hogy lakásba nem, majd ha elköltöztünk. És akkor legalább 10 év eltelt így, hogy majd ha elköltözzünk, majd ha elköltöztünk. Előbb megvoltak a kutyák, mint a ház.

SF.: Ja igen, ezt mondtad is a beszélgetésen.

K.N.: Álom volt körülbelül. Majdnem sírtam, amikor elhoztuk a menhelyről.

SF.: Ó, milyen kutyák?

K.N.: Keverékek, mind a ketten ilyen nagy testűek. És eredetileg csak egyet akartunk, de aztán beleszerettünk a másikba is és kikönyörögtük, hogy hadd hozzuk haza őt is.

SF.: És hogy hívják őket?

K.N.: Benedek és Tamara

SF.: És honnan kapták a nevüket?

K.N.: A menhelyen kapták.

SF.: És megőriztél?

K.N.: Igen. Apukánknak nagyon nem tetszett a Tamara név, de nem hagytuk magunkat elnyomni

SF.: Akkor így négyen laktok együtt és a két kutyus?

K.N.: Igen, de ez ilyen 2 generációs ház. Az emeleten a nagypapánk is velünk él, de elvagyunk szeparálva, mert két külön lakás, csak közös a kert. Meg így ott vagyunk neki, ha valami baj lenne, vagy ha valamire szüksége lenne.

SF.: Akkor csak a húgod van testvéred?

K.N.: Igen ketten vagyunk.

SF.: A környékről vannak barátaid?

K.N.: Nem, nem mondhatnám. Nem ismerek ott senkit. Egy olyan fél évvel ezelőtt még nem voltam az a..... na jó legyen 1 évvel ezelőtt még nem voltam az a nagy barátkozás típus. Nem igazán beszéltem senkivel, főleg nem idegenekkel. Szóval elmentem mellettük a buszmegállóban, holott egy csomó velem egykorú gyerek lakik ott. Egyszer egy sráccal elkezdtem beszélgetni, de az is így a neten valahogy megtalált, hogy én ott lakom a közelében. Aztán van egy ... akivel így szoktunk beszélgetni, akit így ismerek onnan a környékről.

SF.: Beszélne még egy kicsit a barátairól, ismerőseiről?

K.N.: Nekem nincsenek olyan nagyon régi barátaim, mert általános iskolában nem is voltak gyakorlatilag. Aztán a gimnázium is úgy indult, hogy a gólyatáborban senkivel nem beszéltem és sírva hívtam fel anyukámat, hogy itt se lesznek barátaim és teljesen kétségbe voltam esve, de aztán így egészen összehangolódt az osztály és csomó barátot szereztem, sőt még a Mátéval is összebarátkoztam. Aztán kiderült, mármint hogy én tudtam, hogy egy általános iskolából jöttünk, de ő meg nem emlékezett erre az egészre. Egyszer csak így látta, hogy a 17. születésnapomon volt, hogy a Facebook kiírta, hogy az egyik ismerősének születésnapja lesz, és akkor megnézte, hogy 'Hát ez meg ki a fene lehet?' És nézegette a képeket, 'Ismerős

ez a lány a folyosóról'. És aztán jött egy kép a régi általánosunkból és így leesett neki a tantusz. És rám írt, hogy 'Szia, boldog születésnapot! Amúgy mi ismerjük egymás.' Mondom: 'Tudom.' És akkor így lettünk barátok. Azóta is ő a legjobb barátom. Ő a késős. Úgyhogy majd számíts rá, hogyha találkoztok.

SF.: Hova jártál általánosba?

K.N.: Zuglóba az Arany János Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézménybe.

SF.: Ott hogy zajlik a művészeti oktatás?

K.N.: Hát igazából ez abban nyilvánult meg, hogy kicsit szeparálva voltak a tehetségek és a kevésbé tehetséges diákok, mert..... Úgy volt, hogy voltak a komplex énekesek és a komplex rajzosok és így csoportokra voltunk bontva. Igen, csak ebből a két tárgyból... Ez volt alsó tagozatban és felsőben bejött a dráma és a néptánc oktatás is. Nem tudom, hogy más iskolákban is van-e.

SF.: Melyik tagozatban?

K.N.: Ötödik, hatodik tagozatban... De lehet, hogy volt hetedik, nyolcadik is volt, de már nem emlékszem. Ötödik, hatodikban biztos, hogy volt néptánc és dráma óránk.

SF.: Az ismerőseiddel hogy tartjátok a kapcsolatot?

K.N.: Hát kivel hogy. A családdal nem túl sok mindent szoktam megbeszélni. ... de húgom most már 16 éves, úgyhogy vele így egyre több mindent, szóval én ennek nagyon örülök is. Főleg én szoktam neki mesélni, de azt várom, hogy egyszer majd ő is megnyílik. A barátokkal meg Facebookon meg minél többet találkozunk. Próbálkozik az ember beosztani az idejét.

SF.: A nyári szünetre terveztek valamit vagy ez hogy szokott kinézni?

K.N.: Hát van egy nyaralónk Balatonon és oda le szoktunk menni minden évben, a legjobb barátnőmmel biztos. De tavaly mondjuk nem ketten voltunk, hanem négyen: az ő barátja meg még egy barátnőm. Hát az idei nyarat még nem tudom, mert eléggé keresztbe lettek húzva a terveim, de biztos, hogy fogok majd dolgozni valamit meg minél többet szeretnék velük is lenni.

SF.: Mit dolgoznál?

K.N.: Tavaly én egész nyáron... nem, fél nyáron a KFC-ben dolgoztam és most oda hívtak vissza. És mondták, hogy majd ma írnak, hogy akkor hogy legyen a beosztás, de még nem írtak, úgyhogy lehet hogy abból nem is lesz semmi. Amit nem is bánnék, mert elég szívás volt. egyedül a társaság miatt mennék vissza. De az egyik barátnőm be tudna protezsálni a Sugár moziba. Úgyhogy odamennék.

SF.: Talán egy fokkal jobb.

K.N.: Meg az volt a baj, hogy a KFC-ben ilyen 10-11 és fél órát simán ledolgoztattak, ott meg lehet lenni 6 órát és akkor nem azzal megy el az egész napom, hogy ott ülök a hűvösben.

SF.: A Kölcsey milyen volt neked?

K.N.: Hát én 5 osztályosba mentem és sokan mondják, hogy megbánták, de én nem tartozom közéjük, mert ez az olasz tagozat, ez nagyon sokat adott hozzá ahhoz, aki most vagyok szerintem. Meg tavaly még abszolút nem éreztem volna magam érettnek, ahhoz hogy leérettségizzek. Meg tisztára ellustultam, meg azt megelőző évben meg pláne. Az még korai lett volna úgy értem. De amúgy a tanárok jók. Most ez az érettségi során kiderült, hogy akiről eddig azt hittem, hogy jó fej az mégsem annyira az, és fordítva.

SF.: Tanárok közül?

K.N.: Igen.

SF.: És a diákok közül?

K.N.: Az osztály, az meg, hát az is egy pozitív csalódás volt számomra, mert úgy indultunk neki kilencedikben, hogy ilyen nagyon szeparálódva voltunk. Meg volt, hogy az egyik barátnőmnek az egyik csaj rendszeresen beszólogatott. Szóval így nem voltunk olyan jó osztály. Aztán így eléggé megváltozott szerintem. Főleg most a banketten lehetett látni, meg

így a szerenádokkor, hogy én is beszéltem olyan emberekkel, akikkel az elmúlt 5 évben nem, és kiderült róluk, hogy tök jó fejek.

SF.: Ez az 5 év, ugye mondtad, hogy olasz tagozatos vagy, de az ötödik év vagy nulladik az ilyen nyelvi előkészítő volt?

K.N.: Igen az. 12 olasz óránk volt egy héten és ezen kívül volt egy vagy két magyar szinten tartó, az is csak nyelvtan meg egy vagy két matek óra. De hogy így alig volt rajz vagy tesink. Nem sok normális tantárgyunk volt az alapon kívül.

SF.: És más tagozatot is lehet választani itt a Kölcseyben?

K.N.: Igen, van a francia kéttannyelvű, van egy ökos osztály, illetve úgy van, hogy az egyik évben van ez az ökos meg egy sport osztály másik évben meg ez a két ...?... Igen és ennyi. Van olasz, kettő kéttannyelvű franciás, ja meg az angol.

SF.: Te választottad az olaszt?

K.N.: Igen, mert én hatodikban voltam osztálykiránduláson... ilyen családi nyaraláson Olaszországban, és akkor annyira megtetszett ez az egész légkör, meg a hangulat, meg a nyelv, hogy én akkor eldöntöttem, hogy én olaszt akarok tanulni. És amikor nézegettük a gimnáziumokat, meg a középiskolákat, akkor ez volt az egyetlen szempont, amit tudtam, hogy én olaszt akarok tanulni, nekem csak olyan sulikat nézzetek.

SF.: Kéttannyelvű volt az oktatás?

K.N.: Nem, nem, nem. Csak simán.

SF.: Hol voltatok Olaszországban, hogy ennyire megtetszett?

K.N.: Hát családdal egy kis halászfaluban voltunk. Nagyon családias volt az egész, mert a harmadik napon már összetegeződünk a boltossal. Meg így a szüleim nem tudnak semmilyen nyelven és akkor ilyen szótárral voltak, de ilyen tök segítőkész volt mindenki. Halál cukik voltak. Mindenki, akik ott voltak. Meg megtanítottak minket... nézegettük, hogy minden reggel ilyen kagylókat, ilyen gereblyeszerű cuccal szednek ki a tengerből, és akkor egy bácsi megmutatta anyukámnak, hogy melyik ehető és melyik nem. És akkor a következő napra már mi is. Az volt az előétel, hogy kagylókat eszegettünk, fokhagymás kagylókat. Nagyon jó volt.

SF.: Mennyi ideig voltatok ott?

K.N.: Ott két hetet. De aztán így olaszos osztály vagyunk és többször voltunk ilyen iskolai keretek között is. Egyszer az egész osztály, ilyen osztálykiránduláson, Jehovóban(?).

SF.: Ez melyik részen van?

K.N.: Keleti. És egyszer voltunk cserediákkal Milánóban. És akkor ők is jöttek hozzánk. Meg egyszer egy erasmusos program keretében voltunk Kremónában(?). Milánótól nem messze.

SF.: Ez a cserediákos dolog milyen hosszú idő volt?

K.N.: Az azt hiszem 6 vagy 7 nap, legyen 1 hét. Körülbelül voltak nyolcan.

SF.: Szóval nem ilyen hónapok?

K.N.: Nem, nem. De imádtam a csajt szóval felőlem maradhatott volna, amíg akar.

SF.: És ez az Erasmusos program hogy nézett ki?

K.N.: Hát ez úgy volt, hogy az EU megadta a témát, amit fel kellett dolgoznunk. Én nem is értettem, nagyon sokat kellett vele foglalkozni. Ilyen mezőgazdasági iskolából kaptuk a diákokat és úgy volt, hogy tejtermékek és ételek, vagy valami ilyesmi témát kaptunk. És akkor ezzel kapcsolatban kellett mindenféle prezentációt csinálni az olaszoknak. És akkor meg volt adva, hogy nekünk olaszul kell csinálni, nekik angolul, hogy mindenki gyakorolja a nyelvet. De velük nem lettünk olyan jóba, mert nem is náluk laktunk, hanem hotelben, vagy ők is hotelben laktak, amikor jöttek. Jó, volt egy két ember, akikkel beszélgettünk, de tulajdonképpen a magyarok a magyarokkal voltak, az olaszok az olaszokkal. Nem maradt meg annyira.

SF.: És a sulival mentetek más országba is?

K.N.: Van minden évben ilyen sítábor, de az nem kötelező, meg így megy, aki akar.

SF.: És kirándulások az országon belül vannak, hogy néz ki?

K.N.: Az osztállyal?

SF.: Igen.

K.N.: Igen, minden évben van osztálykirándulás, amit az osztály szervez magának. Tulajdonképpen oda, ahova akarunk menni. Voltunk Esztergomban, Velencei-tónál. A franciások szoktak minden évben Franciaországba, van francia tábor.

SF.: De akkor ők más országba nem mennek, csak Franciaországba?

K.N.: Nem tudom, azt majd a Mátétól kérdezed meg.

SF.: Akkor így nem keveredett a dolog, hogy akkor a franciások is mennek Olaszországba?

K.N.: Nem nagyon.

SF.: Volt rá példa vagy ilyesmi?

K.N.: Volt, mert mondjuk hozzánk is a milánói diákcsere programba becsatlakozott egy lány, aki franciás osztályban tanult, de neki a másik nyelv az olasz volt.

SF.: És a Kölcsey helyileg hol is van?

K.N.: Az a hatodik kerületben, a Hősök terétől nem messze.

SF.: Akkor te Rákosszentmihályról jársz be?

K.N.: Igen, körülbelül 1 óra, legjobb esetben is 50 perc.

SF.: Buszokkal vagy hogy szoktál bejárni?

K.N.: Hát bemegyek busszal az Örsre és onnan kettős metró és kisérdalatti.

SF.: Rákosszentmihály az a 17. ugye?

K.N.: 16.

SF.: Van kollégiuma a Kölcseynek?

K.N.: Nincs.

SF.: Akkor mindenki bejár?

K.N.: Hát lehet, hogy van lehetőség kollégistának lenni, de a Kölcseynek saját kollégiuma nincs.

SF.: És az osztálytársaid honnan jártak be? Vagy hogy néz ki a volt osztályod?

K.N.: Hát változatos. Mert volt, aki nagyon messziről jött, nem is tudom ilyen isten háta mögötti kis falucskából. Meg az egyik barátnőm erdőkeresi. És az utolsó másfél évben szerzett, valami albérletet az Árpád-hídnál és onnantól kezdve nem 2 óra volt bejárni, hanem csak 20 perc.

SF.: Egyedül lakott?

K.N.: Igen. Szóval így változatos, volt akinek 20 perc volt bejárnia, de volt aki Erdőkeresről meg Veresegyházról jött.

SF.: Évközben jöttek új osztálytársaid?

K.N.: Úgy volt, hogy kilencedikben elment egy lány meg egy fiú, és akkor kilencedik végén jött egy lány, és akkor ennyi volt a mozgás tulajdonképpen.

SF.: Szerinted mennyiben különbözik az általános iskolád és a Kölcsey?

K.N.: Mármint hogy egy másik gimnáziumtól?

SF.: Nem, nem, az általános iskolád és a gimnázium.

K.N.: Ezen még nem gondolkoztam. Nem tudom, igazából az biztos, hogy nagy váltás volt. Itt már nem ülnek..., nem tyúkanyóskodnak felettünk a tanárok. Csak őfő volt ilyen, de neki a természete ilyen, hogy gondoskodik mindenkiről. De ezen kívül nem nagyon.

SF.: Arra vagyok még kíváncsi, hogy mennyire szoktál moziba járni, rádiót hallgatni.

K.N.: Rádiót egyáltalán nem hallgatok. Moziba meg hát változó. Volt, hogy nem mentem egy 8 hónapig, aztán mentem egymásután háromszor. És inkább meséket szoktunk nézni barátnőmmel. Most is a Zootópiát néztük meg, olasz érettségi után.

SF.: Zootópiá?

K.N.: Zootropolisz, magyarul így hívják. Amúgy nagyon jó, mert szerintem egy felnőtt ember számára is van mit mondania, mert igazából egy kis társadalomkritika is van benne.

SF.: És mi volt az a társadalomkritika, amit felfedeztél benne?

K.N.: Ez arról szól igazából, hogy van egy nyúl, aki megvalósítja az álmait. Ez a gyerekeknek is tök jó, meg a humora is olyan, hogy voltak olyan részek, amin így sírva fetrengtem a röhögéstől. De az van, hogy a kisnyúl rendőr akar lenni, és hogy ez milyen hülyeség, hogy a nyúl akar rendőr lenni és milyen visszatartó ereje lesz neki. De hát megcsinálja, kijárja az egyetemet és felköltözik a nagyvárosba. És aztán a végén kiküzd magának az elismerést. És az a nagy konfliktus az egész mesében, hogy a növényevő többség, kijátszva a ragadozókat, akarja megszerezni a fölényt. Vagy nem is tudom így elmondani, de kábé így ez van benne. És egy csomó példa van benne az előítéletességre, például a rókákra, ha meglátsz egy rókát, akkor rögtön ez a 'Jaj, sunyi és ki akarja rabolni'.

SF.: Érdekes. És az alatt, hogy mese, mit értesz?

K.N.: Hát ilyen animációk vagy a rendes ilyen klasszikus rajzolt mese. Így mindent megnézek.

SF.: És melyik a kedvenced?

K.N.: Hú, most megfogtál. Fogalmam sincs

SF.: Akkor mondd hármát, amit nagyon szeretsz.

K.N.: Amit szeretek: Jégkorszak, Shrek, a régebbiek közül. Akkor újabbak közül tetszett az Agymanók és a Zootropolis is tetszett nagyon. Most délután megnéztem a Hihetetlen családot.

SF.: Tök jó, és mi az, ami megfog bennük?

K.N.: Nem tudom, ezek ilyen... Mert ha most leülök megnézni egy ilyen Adam Sandleres vígjátékot ez a kicsit kényszeredett röhögés, meg jó persze vannak benne jó poénok, nem mondom, hogy nincsenek jó filmek, de így leülök megnézni egy romantikus vígjátékot. Mindegyiknek van valami célja, hogy akkor most ezen nevetni fogsz, ezen sírni fogsz, ezen meg nem tudom, meg szívfájdalmad lesz, mert éppen nincsen senkid. És akkor kicsit leülök és megnézem és látok egy történetet esetleg, nem tudom, fogalmam sincs. De amúgy ilyen emberekkel vagyok körülvéve, az összes többi barátom is imádja a meséket, van társaságom hozzá.

SF.: És otthon is szoktál filmeket nézni, mármint most így mondtad, hogy igen, de hogy milyen sűrűn?

K.N.: Hát amennyi időm telik. Most így az érettségi alatt úgy mentem be a nappaliba, hogy 'Jé, van tévénk'. De előtte így nem tudom... mondjuk megnéztem egy két részt a Doktor Csontból egy nap... vagy nem tudom. Változó.

SF.: És tv-t szoktál nézni vagy inkább letöltesz?

K.N.: Ez is változó, de inkább tévét, mert nem nagyon van olyan hely, ahonnan letölthetnék. Ha meg számítógépről nézem, akkor meg ott szenvedek a székben. Az meg ilyen... nem az igazi.

SF.: Az interneten milyen oldalakat szoktál látogatni?

K.N.: Hát van egy nagyon lassú számítógémem, úgyhogy nem annyira szoktam felmenni, nem annyira szoktam bekapcsolni. Szinte csak az érettségi alatt volt az, amikor hogy használtam valamire. Meg a felvételi jelentkezés alatt, de inkább telefonnal szoktam netezni. Hát Facebookot, de ott is inkább az ilyen művészeti oldalak, amiket így belájkoltam. És akkor azoknak nézem a videóit és a képeit szoktam nézegetni. Ezzel vagyok elfoglalva 0-24-ben gyakorlatilag.

SF.: Milyen művészeti oldalak?

K.N.: Ilyen festős, kreatív... ötletek. Meg... nem tudom... igazából belájkolom az egyiket és felkínál még ötöt, és akkor megint még ötöt és akkor kirakom azt is.

SF.: És meg tudod nevezni konkrétan valamelyiket?

K.N.: Hú most nem rég találtam egy magyar festőt, de nem jut eszembe a neve... szörnyű névmemóriám van... valamilyen Gyula talán? De nem tudom.

SF.: Kortárs vagy régi?

K.N.: Olyan 50 év körül van a pasas.

SF.: Igen abból van egy pár. És akkor telefonról Facebook, és Facebookról művészeti oldalak?

K.N.: Igen, meg hogyha valami így érdekel, vagy beszélgetek valakivel valamiről, amiben nem vagyok annyira jártas, annak is utána szoktam nézni, mert nem szeretek hülyeségeket beszélni meg arról vitatkozni, amihez amúgy nem értek. Akkor inkább vagy azt mondom, hogy ehhez nincs elég ismeretem, vagy nem értek hozzá. Vagy akkor tényleg utána olvasok.

SF.: Milyen oldalakról szoktál utána nézni?

K.N.: Hát beírom a Google-be, aztán amit kidob.

SF.: Akkor nincs egy ilyen fix?

K.N.: Nincs konkrét.

SF.: És olvasni szoktál könyveket?

K.N.: Ritkán, igazából eddig, két héttel ezelőttig, az volt a bajom, hogy nem nagyon találtam olyan könyveket, amik lekötöttek volna. Aztán a barátnőm mutatott egy 4 részes sorozatot, ami tetszett, azt felfaltam. És most kitaláltam magamnak, hogy el fogom olvasni a Dán lány-t.

SF.: A micsodát?

K.N.: A dán lány-t. Az arról szól, hogy...

SF.: Ja, a Dán lány! Amiből most film is lesz?

K.N.: Igen. Szóval megvettem magamnak a könyvet és el is kezdtem olvasni, csak nem volt időm rá, mert így ha elővettem, akkor azon gondolkoztam, hogy úristen nekem az érettségire kéne tanulnom, és ilyen tökre lelkiismeret furdalásom volt, hogy olvasok. Pedig amúgy nagyon érdekes.

SF.: És mi volt az a négy részes sorozat, ami nagyon tetszett?

K.N.: Hát az ilyen vöröspöttyös könyv, a CsittCsitt volt az első része. Ilyen, kicsit ilyen fantasyszerű, ilyen bukott angyalokról szól meg egy lányról, aki belekeveredik ebbe az egész világba.

SF.: Nem hallottam még róla. És újságokat szoktál olvasni?

K.N.: Nem, nem.

SF.: Online újságot se?

K.N.: Nem, semmit. Ez néha visszaüt, mert így... mit tudom én... volt, hogy egy barátom elkezdett mesélni egy történetet egy akkor történt dologról, és nem értettem, hogy mi van. 'Mi van? Az elejéről kezd el, mert nem tudom, mi történik a nagyvilágban!' És néha így, amikor van valami nagyon aktuális nagy dolog, és mindenről későn értesülök. Véletlen szoktam az ilyeneket megtudni.

SF.: Szoktál az ismerőseiddel beszélgetni arról, amit mondjuk látsz a moziban vagy látsz a neten, vagy hallasz valamiről?

K.N.: Igen, van olyan, aki nem szokott?

SF.: És a barátaiddal vagy a családdal inkább?

K.N.: Hát mondom a családommal annyira nem szoktam beszélgetni és kicsit sajnálom is, de mondjuk anyukámmal annyira nem vagyunk egy hullámhosszon, meg nem gondolkozunk egyféleképpen, hogy vele így nem is annyira szeretek, vagy hogy mondjam. Egy csomó mindenben nem értünk egyet, meg az értékrendünk nem egészen egyezik meg, hogy vele nem is szoktam.

SF.: És miben ütközik ki ez, hogy nem egyezik az értékrendetek? Vagy miben gondolkodtok máshogy?

K.N.: Hát most így a legutóbbi, ami jött, az a párkapcsolatokról való gondolkodás. Anyukám jóval... hogy is mondjam... lazább erkölcsűnek nézett engem, mint ahogy én gondoltam, hogy az normális lenne. Szerinte nagyon sok minden belefér, ami szerintem már nem.

SF.: És apukáddal milyen a kapcsolat?

K.N.: Apukámmal sokkal jobban hasonlítunk. Vele meg sokat szoktam veszekedni, mert szereti beosztani az időmet. Mármint hogy nem azt mondja, hogy ne menjek ide, meg oda, csak ez a 'Jaj Nórikám, nem kéne neked tanulni?' és ez a 'De, de most el akarok menni itthonról!'

SF.: És milyen idősebb testvérnek lenni?

K.N.: Én szeretem, mondjuk a húgom annyira nem. Mert kicsiként sokat terrorizáltunk. Csomót veszekedtünk meg verekedtünk, mintha fiúk lettünk volna, vagy nem tudom. Ismerek két testvérpárt, akik kevesebbet verték egymást, mint mi.

SF.: Visszakanyarodva az internetezéshez és telefonozáshoz, milyen eszközökön szoktál... mondjuk mondtad, hogy inkább telefonon internetezel és moziba jársz és tévét nézel, ugye?

K.N.: Igen.

SF.: És miket szoktál posztolni vagy lájkolni Facebookon?

K.N.: Hát posztolni nem szoktam egyáltalán. Amik vannak rólam kitéve fényképek, meg itt voltam, ott voltam, azokat inkább mások teszik ki, és meg vagyok rajtuk jelölve. Nem vagyok az a nagy Facebookos típus. Amit meg lájkolok, azok meg mind ezek a művészeti dolgok, ha látok egy kreatívabb festményt, vagy olyat, ami megfog. Olyanokat még szoktam posztolni, amikkel egy ismerősöm rámír, hogy 'Ezt légyiszi, mert fontos lenne'. Mondjuk legjobb barátnőm unokatesójának ellopták az autóját. És akkor ezt kitettem. Vagy voltunk nem rég gyógypedagógiával kapcsolatos programon, amin a másik barátnőm volt és akkor mondta, hogy szerinte ezt érdemes megosztani, hogy minél többen tudjanak róla, mert így szereznek támogatókat.

SF.: És magadról hogy hogy nem osztasz meg?

K.N.: Hát ami fontos meg aki fontos az úgyis tud róla. Akkor az értesüljön tőlem és ne arról, mert látta Facebookon. Ugyan így ez a szülinapozás szerintem hülyeség. Mindenki írogat, mindenki falára aztán azt se tudja, hogy kicsoda. Nekem is írt most, novemberben volt a szülinapom, és írt egy olyan csaj, aki nem is köszön a folyosón. Évfolyamtársak voltunk 5 évig, a folyosón nem köszön, de írt a szülinapomra, hogy jaj Boldog szülinapot. De azt se tudja, hogy ki vagyok igazából. Én így nem is szoktam, akik fontosak azokra ráírok és akkor... de így falra írogatni sose szoktam.

SF.: És tévén milyen csatornákat szoktál nézni?

K.N.: Hát inkább olyanokat, amiken filmeket adnak. Film+, Sztori4... a Született feleségeket már az összes részt láttam, de megnézem százegyedszerre is.

SF.: Annak vannak új évadjai?

K.N.: Nincs, annak már vége, befejezték. Aztán Cool, RTL klub, TV2, ha van valami olyan, de azt nem szeretem.

SF.: A TV2-t?

K.N.: Ühüm, mert igazából szerintem az egész egy RTL copy. De ha adnak valami jó filmet, akkor nyilván megnézem.

SF.: És milyen romaábrázolással találkozol a tv-ben vagy bármilyen felületen?

K.N.: Hát az igazság az, hogy én nem nagyon szoktam ilyenekkel találkozni, maximum így a hírekben, és akkor így mit tudom én... a Fókuszban csinálni ilyen riportokat, hogy Magyarország legszegényebb faluja, és akkor ott találkozom ilyenekkel. De nem nagyon szoktam.

SF.: Szoktál olyannal találkozni, hogy romák és nem romák együtt vannak ábrázolva vagy külön vannak teljesen?

K.N.: Nem tudom, akik nekem roma ismerőseim vannak, azok erről a Rólunk Hozzád-os programról vannak, és ezen kívül szerintem nem is ismerek többet. Nem nagyon szoktam találkozni ilyenekkel.

SF.: És a televízióban szerinted hogy vannak ábrázolva? Mondtad, hogy szegény települések...

K.N.: Hát szerintem inkább egy ilyen negatív hozzáállással. De ez lehet, hogy csak sztereotípiák, mert tényleg nem nagyon szoktam találkozni ilyenekkel.

SF.: Ettől egy kicsit eltérve, milyen képekkel találkoztál a médiában vagy találkoztál-e már olyan dologgal, amivel azonosulni tudtál?

K.N.: Mármint ezzel a témával kapcsolatban?

SF.: Nem, bármivel.

K.N.: Hmm... olyanokat tudsz kérdezni.

SF.: Ez a lényeg.

K.N.: Nem tudom, erre visszatérhetünk később, erre most hirtelenjében nem nagyon tudok válaszolni.

SF.: Ja, de nem kell rágörcsölni.

K.N.: Nem, ez egy jó kérdés, csak most nem tudok felhozni példát, holott lehet, hogy van. Még agyalok rajta.

SF.: Mondtad, hogy a Rólunk Hozzádon keresztül vannak roma ismerőseid. És ezelőtt foglalkoztál fotózással?

K.N.: Hát így a magam örömére, de hogy ennyire nagyon... nekem egy bridge gépem van és fontos volt a fotózás, de inkább csak az élmények megörökítésére. Persze volt, hogy ez volt a program, hogy barátnőmmel lementünk a Balatonra, és akkor menjünk el fotózni. És akkor ő is hozta az ő gépét, meg én is hoztam az enyémet. És akkor így körbefotóztuk a Balatont és készültek nagyon jó képeket.

SF.: Milyen az a bridge gép?

K.N.: Az olyan, mint egy ilyen..., kicsit valahol a tükörreflexes és a digitális gép között van. Nem kell hozzá egy csomó féle objektív, de már sokkal többet tud, mint egy digitális. De azért nyilván nem éri el a tükörreflexesnek a szintjét.

SF.: És miket fotóztál?

K.N.: Hát így a szűnyogoktól kezdve a naplementéig mindent. A szűnyogos fotóra büszke vagyok, alulról rávakuztam a szűnyogokra és olyanok mintha angyalkák lennének az égen.

SF.: Akkor inkább ilyen természetfotókat készítesz?

K.N.: Igen

SF.: Emberek?

K.N.: Akár embereket is, csak ott ketten voltunk úgyhogy... de osztálykirándulásokra is elvittem mindig és... így készültek képek. Meg az osztálykarácsonyra is, ha tudtam, akkor hoztam, ha nem felejtettem el elvinni.

SF.: És akkor kezdted el fotózni, amikor megkaptad ezt a gépet vagy már előtte is?

K.N.: Nem, nekem apukám nagyon szeret fotózni, és már elég kicsi voltam, amikor kaptam egy gépet. Ez ilyen véletlen alkalom volt, mert volt egy természeti lexikon vagy nem is tudom micsoda, és annak a kezdő csomagjához adtak egy filmes gépet. Egy kis gagyi filmes gépet, de hogy az volt az első fényképezőm és marha boldog voltam vele. És akkor apukám elkezdett taníogatni, hogy hogy kell ezt használni. Aztán, amikor bejöttek ezek a digitális gépek, kaptam egy olyat, akkor azt is elvittem osztálykirándulásokra meg mindenféle eseményre, meg nem tudom. Aztán azzal beleestem a mocsárba, amikor így mutogattam, hogy 'Ott a göte, ott a göte'. És beleborultam, úgyhogy az tönkre ment, és ezután mondtam apukámnak, hogy akkor valami komolyabbat szeretnék. És akkor így elkezdtünk nézelődni, hogy most akkor legyen-e tükörreflexes vagy nem. És akkor mondtam, hogy nekem objektívekre nincs pénzem, mert ugye honnan lenne. És akkor legyen inkább egy bridge gép. Mégis többet tud, mint egy sima digitális, de nem kell hozzá egy csomó minden, meg objektív és mégis tök jó a zoom. ??

SF.: Milyen márka a gép?

K.N.: Sony, használtan vettem.

SF.: Mikor vetted?

K.N.: Nem tudom, egy éve biztos megvan, ha nem több. Nem, most már 4, inkább 4.

SF.: És mi fontos neked, amikor valamit fotózol?

K.N.: Szerintem nagyon sok múlik a beállításon, mert akármilyen témát lehet jól fotózni meg rosszul is. Akár egy csavart is fotózhatok úgy, hogy az úgy nézzen ki, hogy az zseniális, de a legjobb témát is el lehet szűrni egy rosszul beállított fotóval. A beállítás, ami nagyon fontos meg a fények. A volt barátom is imád fotózni és ő kiment múltkor Szödligetre a tóhoz és olyan jókat fotózott, hogy csak így fogtam a fejem, hogy úristen, ezt hogy nem.... mert vannak ilyen kis horgász házikók a tónak a szélén és így annyira visszatükröződik az egész a tóból, szóval így zseniális, nagyon durván jól néz ki.

SF.: Akkor milyen előkészületeket szoktál tenni, ha fotózol?

K.N.: Magamhoz ragadom a gépet és elindulok. Nem nagyon szoktam nekikészülni.

SF.: Ez érdekes. És hogy kerültél ebbe az egész Rólunk Hozzád projektbe?

K.N.: Hát úgy volt, hogy én nem is tudtam, hogy van ilyen... fotószakkörnek gúnyoltuk és a Gabi teljesen ki volt miatta akadva, hogy mi ezt fotószakkörnek hívjuk. De én nem is tudtam róla, hogy van ilyen amíg... Mátéval akkortájt kezdtünk el igazán jóban lenni és akkor ő mondta egyik délután, hogy ő holnap megy fotószakköre, úgyhogy nem fog ráérni. És akkor néztem rá, hogy fotószakkör? Van ilyen? És mondta, hogy igen, bement hozzájuk a múlt héten az osztályba egy nő és mondta, hogy van ilyen fotószakkör. Mondom tök jó, hozzánk nem jöttek be. De mindegy és akkor mondta, hogy jöjjenek én is és akkor kérdeztem, hogy 'De biztos?' - Persze! Jöjjenek én is'. És akkor elmentem vele. Ez pont akkor volt, amikor a Gabihoz mentünk a... hogy is mondjam... a stúdiófotózásra. Hozzá elmentünk a stúdióba. És akkor készültek azok a képek, amik végül meg lettek jelenítve a kiállításon. És akkor nekem ott haptákba ki kellett találnom egy közösségi célt és egy sajátot. És elég sokat agyaltam rajta. Utána már nem volt megállás.

SF.: Ez az utána mit jelent?

K.N.: Hát utána elkezdődtek ezek a... utána már úgy ültünk össze, hogy már a suliban és akkor Gabi közvetített köztünk és a pécsiek között, hogy ezt találtuk ki névnek, és hogy ilyen Facebook oldal legyen, és hogy hogy legyenek a párok, és ki mit ír ki, és melyik képet rakja ki és... hát volt vele dolog.

SF.: Milyen párok?

K.N.: Hát úgy volt, hogy minden budapesti résztvevő kapott maga mellé egy pécsit vagy fordítva. És akkor mindenki be volt osztva, hogy a kiállításig minden héten az egyik pár teszi fel a saját képét valamelyik céllal a kezében... Ezt nem tudtam jól elmagyarázni... És akkor hogy írunk a programról, meg hogy mit csináltunk eddig, meg hogy voltunk Pécsen és hogy... erről az egész programról. És mindenkinek volt egy hete, amikor 2-3 napig kellett posztolni. És... azt hiszem valamikor így tavasszal lementünk Pécsre, úgy hogy én meg még 2 lány. Nem tudom, hogy velük beszéltél-e.

SF.: Kivel?

K.N.: Réka meg a Klára.

SF.: Klárával majd fogok csinálni holnap interjút, Rékáról nem hallottam.

K.N.: Nem? Nem ugrik be a neve, mondom, szörnyű névmemóriám van. Valami Réka... majd hátha beugrik. És akkor egyszer még, mit tudom én mennyi időre rá odamentünk, úgy hogy Máté meg én lementünk Gabival, és akkor mi voltunk lent a pécsiekkel. Meg várost néztünk, nagyon jó volt, nagyon élveztük.

SF.: És akkor hol szálltatok meg?

K.N.: Akkor csak úgy mentünk, hogy reggel mentünk, este jöttünk.

SF.: És amikor hárman mentetek lányok akkor is?

K.N.: Akkor is így volt.

SF.: És hogy volt a városnézés?

K.N.: Hát Gabi már ugye elég ismerős volt Pécsen, mert ha jól tudom, ott is lakott egy darabig meg ott tanult... vagy nem tudom... elfelejtettem az az igazság. És van egy pécsi barátja és akkor így mentünk négyen várost nézni.

SF.: És a Gandhisok is mentek veletek?

K.N.: Nem, az egy iskolai nap volt és akkor úgy mentünk, hogy reggel valamikor délelőtt odaértünk, és amíg ők suliban voltak, addig mi körbenéztünk. És utána délután bementünk a suliba hozzájuk fotózni.

SF.: És ez a találkozás csak a fotózásból állt?

K.N.: Beszélgettünk, fotóztunk, hülyéskedtünk igazából... ja inkább csak a fotózás. Meg így a második alkalom, akkor videókat csináltunk. Amiből a Jucinak a videója fel is került az oldalra.

SF.: Ez az, amikor egy fehér fal előtt ültök és beszéltek arról, amiket a táblákra írtatok?

K.N.: Igen.

SF.: És ez fent van a Vimeon.

K.N.: Igen.

SF.: És mondtad, hogy te már közben kerültél ebbe az egészbe. Magának a koncepciónak a kialakításában részt vettél? Mármint ebben a tábla-dologban.

K.N.: Nem, az már megvolt, hogy táblákra fogunk írni meg így fogunk fotózkodni. De még nem volt meg a név, meg még nem volt meg, hogy ezt hogy fogjuk közölni a nagyvilággal. Viszont az alapkonceptió az megvolt már, amikor én belecsöppentem ebbe az egészbe.

SF.: És milyen volt a közösség?

K.N.: Én onnan egyedül Mátét ismertem, és elcsaltam erre a fotózásra a legjobb barátnőmet is. De ő nem tudott sokáig maradni, úgyhogy ő nagyjából csak ott volt, lefotózták, aztán már ment is, mert tánca volt és emiatt nem is nagyon vett részt a programokban. Mert mindig csütörtökön volt a szakkör és neki csütörtökön tánca volt, és mindig csak ilyen fél órákat tudott ott maradni velünk. Én akkor így elég idegennek éreztem magam abba a társaságban, de aztán így egymáshoz szoktunk. Meg főleg, hogy a másik két lány volt az, akit nem ismertem, meg a Zsani. És akkor ugye a másik két lánnyal együtt mentünk Pécsre, úgyhogy ott jobban megismertük egymást úgymond, de ezen kívül nem nagyon beszélünk. Köszöntünk egymásnak a folyosón, meg amikor leérettségiztek megkérdeztem, hogy hogy sikerült, de így ennyi. Ott így jól elvoltunk, de így ezen kívül nem nagyon kerestük egymás társaságát.

SF.: És Gabi tartott nektek előadásokat vagy, hogy nézett ki ez az egész?

K.N.: A fotózásról?

SF.: Igen.

K.N.: Hát úgy volt, hogy amikor nem ezzel a Rólunk Hozzádos programmal foglalkoztunk, volt, hogy kimentünk fotózni a Városligetbe. Meg így a Hősök tere felé elindultunk a suliból és akkor így mindent lefotóztunk. És akkor adott ilyen feladatokat, hogy próbáljuk meg minél különlegesebb nézőpontból fotózni. Ne csak az legyen, hogy szemből lekapok valamit, hanem mit tudom én, csípőből vagy a talajról vagy föntről, vagy valahonnan, hogy legyen benne valami különleges. Minden hétre volt házi feladat, hogy valamilyen félelmeinkről fotót kellett csinálni, vagy valamilyen téma volt megjelölve. Arra emlékszem, hogy a legjobb barátnőm olyan képet hozott, ami nem nagyon stimmelt a témához. A macskája éppen az előtt egy nappal leölt egy egeret a lakásban és azt lefotózta. De ilyen tényleg érdekes volt a kép, mert így a mélység-élességgel játszott és jól nézett ki és ezért mondom, hogy egy csavart is le lehet jól fotózni. De így neveltünk, hogy ez hogy került a témához. De igen... sajnos már nem emlékszem, hogy mi volt a feladat, de minden hétre volt valami, hogy milyen képet kell vinni. Volt ilyen, hogy utunk az iskolába vagy az iskolából. És akkor úgy indultunk el az egyik nap, hogy akkor most lefotózom. Volt, hogy reggel siettünk a húgossal a busz felé, és akkor lekaptam őt, ahogy rohan. Egyszer ???

SF.: Ő is a Kölcseybe jár?

K.N.: Nem.

SF.: Ő hova jár?

K.N.: Ő Budaörsre.

Mi mindentől távol vagyunk, de nagyon szeretjük.

SF.: És mi újat adott neked ez az egész projekt, mit tanultál?

K.N.: Ez egy tök jó lehetőség volt, hogy mehettem Pécsre. Meg megismerkedtem az ottani emberekkel, igazából én mondom, nem voltam nagyon az a barátkozós típus, de ott rá voltam kényszerítve és ott beszélgettem az ottaniakkal is. Arra az időre biztos, hogy jóban lettünk, utána egyikőjükkel se tartottam annyira kapcsolatot. Palekkel még beszéltem egyszer-kétszer Facebookon, de hát ennyi. Az biztos, hogy a Mátéval a barátságunkhoz nagyon sokban hozzájárult ez a pár hónap, amíg Gabihoz jártunk.

SF.: Inkább az elméleti vagy a technikai részét érezted erősebbnek a fotózásnak?

K.N.: Inkább az elméletit. Mondom, voltak ilyen feladatok meg így megbeszéltük, hogy mi miért jó és mi miért nem. Volt egy-két ilyen technikai tanácsa Gabinak. De a fotós projekt, az, ami jobban megmaradt nekem.

SF.: Hogyha részt vehetnél még egy ilyen projektben, akkor megtennéd?

K.N.: Meg.

SF.: Milyen témában szeretnél leginkább?

K.N.: ... Nem tudom igazából... bár én szerintem kevesebb szociális érzék szorult belém, mint amennyit kinéznek belőlem. Mert így mindenki mondja, hogy ilyen téren kéne tovább mennem, de én meg nem érzem azt, hogy képes lennék egész életemben ezt csinálni. Ilyen téren inkább az állatok felé mozdulok el, mint az emberek felé. Menhelyek meg állatmentés meg állatgondozás, az ilyenek felé mennék, az emberekkel szemben ezt kevésbé tudnám megcsinálni.

SF.: És találkoztál különböző visszajelzésekkel a projekttel kapcsolatban?

K.N.: Hát kiállításon voltak, akik felszólaltak meg kérdeztek, meg nem maradt meg bennem olyan mélyen. Illetve az osztályfőnökünket elhívtuk a kiállításra és benne biztos, hogy nyomot hagyott, mert még most a banketten is vagy valahogy így az érettségien, a ballagási beszédben megemlítette, hogy ő volt a mi fotókiállításunkon. Tök aranyos volt, mert azt hittem, hogy csak úgy eljött kedvességéből, de így tökre megmaradt neki, úgyhogy benne biztos, hogy mély nyomot hagyott.

SF.: És a te tábláidon mi is állt? „Felelős állattartás”?

K.N.: „Felelős állattartás”, igen ez volt a közösségi. És a privát vágyam részt venni egy díjugrató versenyen.

SF.: Mint versenyző?

K.N.: Igen.

SF.: És ez a vágyad, hogy áll?

K.N.: Hát ez nem teljesül. Körülbelül két éve nem voltam lovagolni. Igen ez elég sajnálatos, mert amúgy imádom. Csak hol az anyagiak miatt, hol az idő miatt, hol meg... azt hiszem most már nem is szeretnék oda visszamenni, ahol régen voltunk, mert így beláttam, hogy ott nem lehet fejlődni. Mert kb 6 évig lovagoltam, de így megragadtunk ott egy szinten. A húgommal jártam amúgy és nagyon megragadtunk valahol. És nem is igazán foglalkoztak velünk, meg nem arra mentek rá, hogy most akkor ők versenyre küldjenek minket, hanem arra, hogy akkor menjél 3 kört... aztán ügetés aztán vágta és közben nyomkodta a telefonját és nem figyelt oda. Volt egy lovasoktató, aki rendesen törődött velünk, de ő elment onnan kb. 3 hónap után úgyhogy...

SF.: És hova jártatok?

K.N.: Szintén a 16. kerületbe, de még azelőtt kezdtünk el odajárni, hogy elköltöztünk volna. És akkor úgy jártunk ki, hogy 135 busz és rohadt sokat kellett oda sétálni, mert valahol a puszta közepén van, úgyhogy... óó... az a neve hogy Vénusz Lovarda

Táborba mentünk, kijártunk egész nap.

SF.: És mikor kezdtetek lovagolni?

K.N.: Hú mikor kezdtük? 9 éves lehettem.

SF.: Amúgy hogy jött a gyógypedagógia?

K.N.: Úgy, hogy lovasterapeuta szerettem volna lenni és ahhoz meg az kell.

SF.: És a Rólunk Hozzád projekt változtatott valamit a gondolkodásodon?

K.N.: Igen egy csöppet, nem sokat, de igen. A romákkal kapcsolatban. Mert nálunk otthon azért eléggé sztereotipen gondolkodnak a szülők erről az egész cigánykérdésről. És ... megpróbálták belénk nevelni, de hát ezek szerint nem nagyon sikerült.

SF.: És mit ez a sztereotip gondolkodás?

K.N.: Hát hogy ne barátkozzak velük, mert hogyha vannak is köztük rendesek, meg nyilván apukám is mondta, hogy neki is van nagyon rendes cigány kollégája... És hogy a család, és haza ne hozzak cigány fiút, meg ilyeneket mondtak. És oké, de igazából nem az zavar a romákban, hogy hogy néznek ki, hanem ez a viselkedés. De ugyanez hogy... ez most ilyen rasszistán fog hangzani, de ugyan ezt egy fehér embertől sem tolerálnám, szóval, ha ugyanígy viselkedne, akkor nekem édes mindegy, hogy milyen bőrszíne. Amikor ilyen kulturálatlanul viselkedik, meg ordibál a villamoson, nekem ezt ne csinálja, mert engem ez zavar. De igen, és mondom, hogy nekem ez előtt nem is voltak roma ismerőseim és akkor ezen a programon összeismerkedtem Palekkel meg a lányokkal és a Robival.

SF.: És milyen volt velük találkozni?

K.N.: Eleinte kicsit tartottam tőle, nem azért, mert romák, hanem mert új emberek. Én erre voltam beállva. Megint beleszöppenek egy új társaságba és nem fogom feltalálni magam, de aztán tők jól éreztük magunkat.

SF.: És ők is jöttek Pestre?

K.N.: Igen, hát nem mind, de igen.

SF.: Egy napokra?

K.N.: Igen, szerintem ők itt is aludtak egyszer a kiállítás után. Halvány emlékek.

SF.: És hogy nézett ki ez a pesti program?

K.N.: Úgy volt, hogy hétköznapra esett ez a kiállítás. Megint úgy mentünk, hogy iskolából és akkor ők már itt voltak Pesten. És a legjobb barátnőmmel mentem és Máté valahol becsatlakozott, később jött vagy nem tudom. Akkor ők már ott voltak a kiállítás helyszínén, a pécsiek, és elkezdtek fölpakolni a falra. De utána mi is beálltunk, szögeltünk, írogattuk a táblákat, meg előkészülődünk. Aztán elkezdtek megjönni az emberek, a közönség.

SF.: Milyen volt neked ez az élmény?

K.N.: Halál stresszes. Nagyon izgultam, mert nem szeretek közönség elé kiállni, meg beszélni, az nem az én világom. Egy feleléstől simán sírva tudtam fakadni. Szóval én nagyon rástresszelek az ilyenekre és ott is egy csomó ember előtt, és a mikrofonba kellett beszélni. És azt kaptuk ki feladatnak, hogy nekünk kellett beszélni a Kölcseyről, az iskoláról. És meg volt írva a szövegem, megtanultam mindent, de szinte az egészet felolvastam és ott is dadogtam és nem tudtam elolvasni a saját írásomat, szóval szörnyű volt. És utána annyira izgultam, annyira vártam, hogy leüljek, a fele mondandómat el se mondtam. És úgy ültem le, hogy Máté húzta ki a seggem alól a fényképezőgépet, különben összetöröm. Elkezdtem leülni, ő meg kirántotta alólam, rá ne üljek. És utána így remegtem végig, még 10 percig, majdnem sírva fakadtam utána. Nekem ez nagyon stresszes volt. De én szóltam előtte Gabinak, hogy nekem ez nem fog menni. Én mondtam, hogy muszáj-e felszólalni és akkor mondta, hogy így jó lenne. És utána mondta, hogy ő azért annyira nem vette rajtam észre, pedig szerintem süttöt rólam, tiszta vörös volt a fejem meg remegett a hangom, meg minden... És utána, amikor

másodszorra mentünk Pécsre és a videót csináltuk, akkor ott jött ki rajtam inkább. Akkor ott el is sírtam magam a videó közben. Holott nem érintett annyira érzékenyen a téma. Éppen a barátaimról beszéltem meg hogy régen nem voltak, és ... ehhez már így hozzászóltam, szóval ez így már a múlt és éppen voltak barátaim, szóval így nem tudom, hogy miért, de kijött rajtam az egész. Videókamera a fejemben meg interjú meg nem tudom... a stressztől meg sírok. Ez egy ilyen rossz tulajdonság, de ez van. Rágörcsöltem egy kicsit. ... De amúgy minden, ami utána volt, amikor már így sikerült lenyugodnom, mert mi viszonylag az elején mondtuk el ezt a sulis dolgot, utána már tökre élveztem a fotózást, meg ott volt az osztályfőnököm meg a barátnőmnek a szülei és volt ilyen kötetlen beszélgetés, az is tök jó volt. Csináltunk új táblákat a közönséggel és azzal is mindenki fotózkodott, fölrakták Facebookra, hogy milyen szuper. Úgyhogy az a része már jó volt, csak az eleje volt nagyon stresszes.

SF.: Hogy ha most írhatnál új táblákat, akkor mit írnál rá?

K.N.: ... Hát... tényleg nem tudom most ... Úgy vagyok vele, hogy minden összedőlt körülöttem, úgyhogy nem tudom megmondani, hogy mire vágyok. Szinte semmi se sikerült.

SF.: Nem szabad így felfogni. ... Volt ez a kérdés, amire nem tudtál hirtelen válaszolni, hogy találkozta-e már olyan képpel a médiában, amivel azonosulni tudsz. Erre van valami azóta?

K.N.: Nem, továbbra se jutott eszembe semmi.

SF.: Nem baj, csak gondoltam megkérdezem...

K.N.: Hát nem sok hasznos információval tudtam szolgálni. Hogy mondják ezt... már nem tudok beszélni, nem szoktam én ennyit dumálni.

SF.: Amúgy még van benned valami ezzel kapcsolatban, amit elmondanál?

K.N.: Nincs, szerintem én inkább úgy tudok beszélni, ha kérdeznak. Így magamtól nem jut eszembe

SF.: Te folytatnád ezt a projektet valahogy?

K.N.: Hát, ha Gabi azt mondaná, hogy van tovább, akkor én szívesen becsatlakoznék.

SF.: És hogy ha másról szólna, akkor is?

K.N.: Például?

SF.: Például a közösségi kertekről?

K.N.: Akár.

SF.: És ha mondjuk nem Gabi tartaná, akkor is?

K.N.: Persze, miért ne? Igyekszem minél több új dolgot kipróbálni. Feszegetni a határaitam, mármint, hogy jó lenne, ez a terv.

SF.: Hát jó, igazából nekem ennyi kérdésem volt a projekttel kapcsolatban, szóval köszi szépen a beszélgetést.

Sipos Flóra interjúja Csozó Gabriellával
2016.11.29.

SF.: A származásodról faggatnálak először, honnan jöttél, hol nőttél fel.

CSG.: Jó. Én Marcaliban születtem, ez Somogy megyében egy kicsi város, 13ezer lakossal. És attól lett ilyen szép, magunkhoz képest nagyszámú lakosságunk, hogy hozzá csatolták a hetvenes években a környékbeli falvakat, hogy várossá lehessen avatni. És... hát mondhatjuk, hogy... megpróbálom pontosan elhelyezni, mert azért alapvetően egy szerintem szegénynek mondható családból jövök, de azért ez egy kvázi vidéki szegénység, ami azt jelenti... jelentette, legalábbis akkor, mert ugye én szocializmusban voltam gyerek, hogy munkás szülők, ami akkor azért egy jó pozíciónak számított. És családi házzal és mondjuk egy ilyen stabil, szegény, de stabil, különösebb luxusokat nem megengedő életvitellel, két gyerkóc volt. Mármint, hogy két gyerekük lett a szüleimnek, a nővérem és én. És végülis mi mindketten ilyen első generációs értelmiségiek vagyunk a szűk családi körben, nem számítva a tágabb rokonságot. És a nővérem is pedagógus, ő Marcaliban a gimnáziumban tanít. És hát igen, ilyen szempontból egy félig fekete báránként, ugyan egyetemi végzettséggel, de végül is művész pályára léptem, ami egy kicsit félelmetes volt a szüleim számára, meg úgy megjártuk ezzel az összes ilyen családi vitát és támogatást párhuzamosan, tehát nem volt egy könnyű döntés a részükről. De hát azért is mert, hogy ilyen módon a nővérem és én is ilyen nagyon jó tanuló gyerekek voltunk, és ilyenkor minden szülő szeretne egy könnyebb megélhetést a jó képességű gyerekeik számára és nagyon ingoványosnak tűnt nekik ez a talaj, hogyha én művész pályát akarok választani. De azért különösebben nem fogtak vissza, sőt. Úgyhogy azt azért nem mondhatom, hogy hatalmas harcokat kellett vívnom. Volt rajtam nyomás, hogy mást is válasszak, de aztán ez a tanáraim felől is érkezett. Tehát ez a tipikus kitűnő tanuló gyerekek problémája, amikor szét akarják szedni őket a tanárok. De hát alapvetően így, mondhatjuk, hogy egy ilyen nyugodt, vidéki, teljesen vidéki, de nyugodt szerintem támogató légkörből jövök, de nem értelmiségi családból és hát szűkös anyagi körülmények közül. Aztán a család történetében az egy fontos dolog, ami azért meghatározott sok mindent később, hogy később a szüleim nevelő szülővé váltak, és akkor így került hozzánk, miután anyukám már nem dolgozott, akkor ő úgy döntött, hogy szeretne még gyerekekkel foglalkozni. Nagyon sok minden mást is kipróbált idősebb éveiben, de egyértelműen emberek között akart maradni. És mivel a nővérem korábban tanított ilyen próbatanításon állami gondozott gyerekeket, végül is az anyukám nagyon elkezdett ebbe az irányba nézelődni. És akkor végül is ők úgy döntöttek apukámmal, hogy nevelőszülőkké válnak így idősebb korukra. Akkor ezt megbeszélgették velünk, a nővéremmel, hogyha vállalnak gyerekeket, akkor, ha velük valami történne, akkor mi felvállaljuk ezt a helyzetet, meg támogatjuk-e továbbra a gyerekeket. És akkor igazából mi belementünk ebbe, úgyhogy lett négy hát, mi testvéreknek tekintjük egymást, de négy fogadott kis testvérem, akik ugye valójában nem örökbe fogadott gyermekek, de nagyszerencsénkre nem bolygatták ezt a történetet soha. Tehát ők úgy nőttek fel meg úgyis szerették őket, meg kvázi olyan támogatást is kaptak mintha teljesen örökbe fogadott gyerekek lettek volna. Sőt hát így picit még, mondhatjuk, jobban is jártak, mert egy szegény család fogadja örökbe őket, ugye kevesebbel indulnak el. Valójában ők egy picit jobban tudtak indulni, mint mi a nővéremmel. Úgyhogy, meg ilyen érdekes... Azt nem mondom, hogy végig egy siker történet, nyilván ezer helyzet adódik abból, hogy ők állami gondozott gyerekek voltak korábban, ami nem hasonlít a normál családi helyzetekhez. Tehát mondjuk így nekünk ezek ugye helyzetek voltak. De hát ez még egy ilyen lényeges szempont. Jó hosszú választ adtam a kérdésedre.

SF.: Milyen gyerekek voltak? Csak mert nem értettem a szót.

CSG.: Ők állami gondozásban éltek korábban. Különböző életkorúak voltak egyébként, amikor hozzánk kerültek és nem is egyszerre mind a négyen. Tehát először... hát ennek is van

egy ilyen egyébként nagyon hosszú, árnyalt és szép története, hogy ez egyáltalán mennyire volt kódolva a családukbán, mert szerintem semennyire. Tehát minket is meglepetésszerűen ért ez a tapasztalat a szüleinkről a nővéremmel. És hát ez úgy volt, hogy első körben egy nagyon aranyos kicsike lányt találtunk otthon. Ő 1 éves volt akkor. Aztán rá néhány hétre a második gyerkőc, ő egy kisfiú volt és ő már majdnem 3 éves volt akkor. És akkor utána néhány év csend után, egy, másfél majdnem 2 év csend után volt egy megkeresés egy ilyen állami nevelő intézetből, egy ilyen kis finom ráhatás, hogy lenne egy nagyon aranyos picurka, aki...! Így került hozzánk egy harmadik kisfiú, aki fél éves volt. És akkor újabb pici szünet után, hát ők már nagyobbacskák voltak, amikor én diplomáztam és épp a diplomaátvételemre akartak ők eljönni vendégségbe, hogy megnézzék együtt a család, és akkor a tökmagok is. Amikor is ilyenkor kellett valamit, nem tudom pontosan, mit, engedélyeztetni, de akkor tény, hogy én is ott voltam, amikor a negyedik kislányról is sügni-búgni kezdtek anyukáméknak, ott a... ez a gyámhatóság, hogy megint van egy nehéz sorsú kislány és ez ilyenkor úgy kezdődik, hogy „ó szegény kislány, tudod..” és nahát már gondoltam is rá, hogy mire haza megyünk lehet, hogy 4 kistesóm lesz, és így is lett. És akkor a negyedik kislány így került hozzánk, akkor már 9 éves volt. Ő volt az aki, kicsit pre-pubertásként csöppent bele a családi életbe.

SF.: Hány évesek voltatok a testvéreddel?

CSG.: Mi már ilyen kis és nagyobb felnőttek. Én akkor éppen diplomáztam, tehát ilyen, most így hirtelen, ha kiszámoljuk... mondjuk várjál, olyan két évvel később diplomáztam, olyan 24 körül lehettem.

SF.: De amikor az első?

CSG.: Amikor az első picurka jött, várjál... akkor ilyen 22 körül, 21... tehát ilyen kislelőtt voltam már. Nem éltünk, már akkor anyukáméknál. Én akkor ugye egyetemre jártam, és nagyon nyilvánvaló volt, hogy nem fogok visszamenni a szülővárosomba. A nővérem ő ott volt a szülővárosában, de ő addigra férjhez ment és ráadásul volt is 2 pici gyerkőce, akkor még kicsi gyerekek, de ők is közben felnőttek. De hát ez egy régi történet, most már minden gyerek felnőtt. Tehát gyakorlatilag most már csak sok felnőttje van a szüleimnek, innen már senki nem gyerek. Sőt, már az unokáik is felnőttek. Most jöhet a második turnus, amikor jönnek a pici unokák.

SF.: És ez mennyire volt tudatos, mármint mennyire tudtak erről az egész folyamatról a gyerekek?

CSG.: Tudtak, igen. Az valahogy egy döntés is volt anyukáméknál. Egyrészt nehéz is lett volna letagadni, mert nem egyszerre jöttek a kicsik, és különböző életkorúak voltak, úgyhogy végül is a legegyszerűbb az az igazság elmesélése volt. Minden más sokkal bonyolultabb lett volna, meg valószínűleg sokkal nagyobb kárt okoztunk volna bennük.

Mondjuk, azért azt így tudni kell, hogy ezek a gyerekek tényleg olyan sebeket visznek, sokszor ők sem tudják, hogy mit cipelnek, amiket így most már azért a modernkori pszichológia nagyjából érti, hogy milyen az amikor így elszakítanak az anyukádtól csecsemőkorban és utána ilyen hospitalizált környezetben élsz. Tehát az egy teljesen más... egyszerűen mások a pszichés tapasztalatok. Úgyhogy ott, szóval ott így mindenkinek azt mondanám, szerintem mindig a legjobb út a lehető legőszintébbet választod és akkor annak az összes következményét. Minden más csak extrémén terhel. Végül is így ők végig tudták. Az is egy ilyen érdekes folyamat volt, tudod, hogy milyen kerettörténet ez. Mondjuk például anyukámék nem kérték, nem várták el, hogy szülőknak szólítsák őket, tehát ebben így a gyerekek döntöttek. Tulajdonképpen ők választottak mindannyiunknak valamilyen pozíciót vagy nevet. És hát jellemzően összevissza zavarodtak. Én is, hogyha sokat voltam otthon, akkor egy pótmami szerepbe kerültem, akkor utána tesó. Ahogy nőttek, én úgy lettem a pótmamából fokozatosan nővér. Ez is ilyen érdekes dolog, de szerintem megvan a maga furasága meg szépsége, hogy mikor rakja rád egy kicsit, majd mikor veszi le. Jellemzően így tudtak labdázni köztünk meg anyu között. Egyébként én nőttek velük jobban össze, mert a

nővéremnek volt már saját családja. Ő hiába élt/él Marcaliban, közelebb fizikailag, vagy élt a gyerekekhez közelebb, de végül is nem ott alakult ki ez az egy fészekhez való kötődés, hanem ő már inkább ez a rokon kategóriába került, attól, hogy nem egy... nem erre volt szabad kapacitása. Tehát neki voltak már saját gyerekei, és emiatt rá már nem került rá ez a szerep. De ezt igazából a gyerekek választották, mi meg, ahogy volt úgy mentünk ezzel együtt.

SF.: És milyen közösségekben voltál még így a családoton kívül?

CSG.: Ó! Tényleg jó messziről jövünk. Valójában sokfélében, mert ilyen izgó-mozgó gyerkőc voltam és akkor így emiatt nagyon szerettem az osztályközösségeket is, nekünk voltak őrseink, azokat is nagyon szerettem. Száz szakkörre jártam, mindegyiknek meg volt a külön csoportja, kis átfedésekkel, ami kisvárosban azért adódik. Akkor oda is. De jártam aktívan sportolni, de az is egy másik közösség, szóval valójában azt hiszem én egész kicsi korom óta ilyen közösségi gyerek voltam. Sőt hát ugye főleg a mintatanulás miatt előszeretettel ránk is osztottak már kisgyerekkoromban kvázi pozíciókat. Az a gyerek voltam, akit mindig valamivel így ki is emeltek. Többnyire akkor még a tanárok, ugye mert ez úgy demokratikus, hogy a tanárok kijelölték, hogy ki lesz a rajtítkár, vagy mondjuk kettőt kijelöltek és akkor a gyerekek választhattak. De hát mi akkor ezt így még élveztük, mert elismerésnek tűnt. És akkor hát így végig mentem ezen a kisgyerekes... Én rögtön rajtítkár voltam, tehát nem csináltak belőlem őrsvezetőt. Hanem mindjárt az egész osztálynak kellett lennem a képviselőjének, utána meg az egész iskolának... igen, ilyenek. Tehát ezt így végignyomtam. Gimiben már megfosztódtam szerencsére, illetve nem... még ott is csináltak belőlem ilyen, nem is tudom, hogy hívták, osztálytitkárt talán. Mert ott is ugye én voltam a legjobb tanuló az osztályban. Igen, akkor osztálytitkár voltam, de ott aztán összetűzésbe kerültem. Ugye az ébredő elme az már lázad. Meg már nem is nagyon vágytam senkinek az elismerésére, úgyhogy ott már megszűnt ez a gyerekkorban még fontos versengés. Ott volt bennem, de ilyen teljesítmény verseny, nem ilyen, elismerésre már egyáltalán nem hajtottam. És mivel az osztályfőnökünk az a párt titkára volt az iskolának, ott már adódtak problémák, hogy mondjuk észleltünk, hogy jelentgetnek az osztálytársaink rólunk, és akkor én elkezdtem ugye a diákokat képviselni a tanári karral szemben. Ami mondjuk még egy ilyen védhető helyzet volt, tehát volt belőle konfliktus. Volt, hogy anyukám nem is engedett el az iskolába, mert megijedt, hogy kirúgnak, hogyha nem megyek beszámolni. De azért ezek még elég játékos keretek között, nem volt annyira komoly, meg ugye így, hogy ilyen díszgyerek voltam nem nagyon piszkáltak túl a tanárok. De azért mondjuk voltak... hát szerintem nem venném nagyon komolyan, de azért nem is szép sztorik.

SF.: Gimibe is oda jártál, Marcaliba?

CSG.: Marcaliba jártam gimibe, igen. Mert egyébként az egy elég jó gim volt. És nagyon kevesen mentünk el onnan. Talán csak azok, akik valamilyen speciális iskolát választottak. Tehát ilyen alap tovább tanulásokért nem szoktunk elmenni, mert tényleg erős gim volt. Igazából érdekes, mert ott nagyon jók voltak a tanárok, de hát megszokták, hogy nem feltétlenül teszik magasra a léceket a diákok. De ha fölteszed, akkor ők nagyon magasakat ugrottak velünk. Ha akartuk, végig nyertük a tanulmányi versenyeket, akik akartuk. Akik nem akartak tanulni, azokat tulajdonképpen hagyták nem tanulni. Ez egy nagyon érdekes, spontánul így alakulhatott ez a gim. Máiig ilyen szerintem, tele van eredménnyel, de nem úgy, mint a vezető budapesti iskolák, hogy tudod a gyerekek 70%-a végig nyeri a versenyt, hanem ott mondjuk, végig nyeri a 20%, mert a 80% egy középre belőtt szakmát szeretne. De nincs belőle balhé. Ott általában az van, hogy akkor külön órák, ezer támogatás, plusz tanulás, plusz versenyek és akkor hajtanak velünk a tanárok, a többiek meg ezért nem szokták szétcseszeltetni. Elég jó hírű gim volt. Tudod úgy külön nem... meg általában mindenkit felvettek, aki valahova készült. Pont az volt, hogy akik így hajtunk vagy hajtottak, azok így mindent megkaptak. Nem éreztem nagyon lemaradást. Azt érzékeltük utána az egyetemen, hogy nem csak kettő van belőlünk. Tehát ez egy normális dolog, hogy mindenki okos. Tehát

mondjuk 102 van. Tulajdonképpen mindenkinek, akivel találkozol az egyetemen, ilyen az előtörténete, de ez nekünk szokatlan volt, mert ugye mi meg olyan iskolákból jöttünk, ahol ez egy különleges dolognak számított, hogy annyira ügyes vagy meg jó tanuló vagy. Hát nálunk általában közepes tanulók voltak a többiek.

SF.: És hogy történt a pályaválasztás, hogy művészeti irányba mentél?

CSG.: Igen, az a része volt inkább meccs, mert hogy ilyen indokolatlan jó tanulóként én akartam volna a képzőre jelentkezni és akkor arról viszont így szinte mindenki lebeszélte. Ott először lehetett látni, hogy megrettent az egész tanári kar, kivéve a rajztanáromat. Ő volt az egyetlen. És sajnos ott is ilyen váltás volt, és három remek rajztanárt fogyasztottam el, önhibámon kívül. De hát így minden támogatást megkaptam meg hát váltott kilinccsel jártak a szüleimhez, hogy hagyják, hogy a képzőre jelentkezem, de végül egy kompromisszumos megoldás volt. Mert nem láttak mintát a szüleim és nem hitték el, hogy ezzel is lehet tanári pályára menni. És ők akarták, hogy mindenképpen legyen egy ilyen polgári, pénzkereső foglalkozásom, legalább legyek tanár. És emiatt mindenképp valami tanárszakot erőltettek. Viszont a képzőn ugyan lehet tanárszakot is végezni, de ez annyira nem volt domináns, hogy egyszerűen nem tudtam velük elhitetni. És akkor ezért végül azt választottuk, hogy elmegyek valamelyik bölcsészkarra, rajz és valamilyen más szakra. És akkor így kerültem Pécsre. És akkor ezen most röhögünk a múltkor vettem elő egy olyan történetet, hogy akkor még nem voltak egyetemi szakok ilyen tanárképzőn, rajzszakúakkal nem párosítottak semmit. Minden főiskolai szak volt. És nem párosították humán tárgyakkal ezért végül is a leghumánabb reáltárgynak a földrajz tűnt. És akkor földrajzból felvételiztem, földrajz-rajz szakra, ami azért volt nagyon vicces, mert nem volt igazán semmilyen különleges közöm a földrajzhoz, de az két éves tananyag volt és nekem nagyon jó volt a rövidtávú memóriám, úgyhogy így kb. 1 hét alatt bevágtam a 2 tankönyvet és akkorát felvételiztem földrajzból, hogy még el se mentem a rajzfelvételre, de már több volt a pontom, mint az előző évi felvételinél. És köztudomásul baromi jól rajzoltam, úgyhogy sikerült végül is azt hiszem mindenidők legtöbb pontszámával bemennem erre a szakra. Úgyhogy behívtak az egyetemre, a rektor és be akartak venni valami kutatási programba rögtön és le kellett őket beszélni róla, hogy ne próbálkozzanak ilyesmivel, mert ez megtévesztő ez a tulajdonságom és mondtam nekik, hogy ezt pillanatokon belül be is fogom bizonyítani. Aztán mindjárt meg is látták, hogy és tényleg. Ugyanezt azért egyetemi terhelés, vagy főiskolai, reál főiskolai.. hát azért ez már elég komoly. Itt már köszönő viszonyban sincs egy ilyen tárgy a gimis szinttel. És akkor ott igen, ott beálltam a nem túl jó földrajzosok, de kellemesen beszélők közé. Tehát általában mindig a szóbeli vizsgáim voltak jók. De két évet végül is elvégeztem így. És akkor nagy szerencsémre elindult egyetemi szak. És na ott akkor volt, hogy az akkori mesterem behívatott bennünket és beszélgetett velünk egy picit erről, néhányunkkal akiket jobbnak tartott, hogy nem akarunk-e átjelentkezni. És akkor én nagyon, nagyon akartam egyetemi szakra inkább, mert, hogy ez azt jelentette, hogy onnantól egy szakos képzés plusz a pedagógia szak. Tulajdonképpen csináltak egy kisképző, művészeti egyetemet. Ráadásul egy nagyon progresszív tantárgykínálattal. És akkor a szüleimnek írtam egy szívhez szóló levelet és akkor legnagyobb meglepetésemre nem elleneztek. És így átmentem az egyetemi szakra, illetve nem átmentem, hanem újra kellett felvételizni, tehát akkor így elveszett, amit addig csináltam. Így lettem az első ilyen hivatalosan egyetemi szakká minősített rajz-, vizuálisnevelés szakon hallgató. És azt csináltam végig, és ott találkoztam a fotóval és akkor már fotóval diplomáztam és ez egybe esett, ez az időszak, nagyjából a rendszerváltás éveivel, ami mondjuk azért lett nekem jó, vagy azért hozott szerencsét, mert hát annyira felszabadult és optimista volt a kulturális közeg, sokféle mozgással, újrapozicionálásokkal, újraosztódásokkal, hogy a fiatalokra is sokkal több fény vetült. És hát én annyira egybeesően akkor voltam pályakezdő, és valahogy annyira atipikus volt a történetem, meg a képeim is, nagyon kis szelíd, észre vehetetlen dolgokat csináltam, de pont ezért szúrták ki valószínűleg és akkor ilyen nagy csinnadrattával

kezdték el ünnepelni az első kiállításom után. Ilyen aprócska, kis bélyegméretű fotókat csináltam és az volt a kiállításom, de valahogy hirtelen ilyen országos, szakmai figyelem esett rám, és nem is tudom ez valahogy így akkor a lendületet adott, hogy meg mondjuk annyira bele is voltam addigra szeretve ebbe az egészbe, hogy ez már nem volt kérdés, hogy... Tehát már nem kellett pályát választanom igazából, mert addigra így kiderült, hogy valószínűleg minden erőmmel azon leszek, hogy csinálni tudjam. És van egy nagyon szép interjú egyébként, amit akkoriban a Kardos Sándorék forgattak le, ez is a sorsnak milyen különös fintora, hogy azóta ugye ők teljesen jobbos, Fidesz támogatók lettek. De hogy akkor még az ellenzéki tábor az a mindenki a hajdan volt szocik ellen mentek. Végül is egy interjú miatt nagyon felfigyelt rám, szóval sok fiataalt behívtak, akik akkor kezdtek el fotózni. És csináltak egy ilyen mélyinterjút és nagyon érdekes volt, mert igazából nagyon pontosan mondtam meg, hogy mi lesz velem húsz év múlva. Tehát akkor ők így megkérdezték, hogy mit gondolkod és hát teljesen, pontosan az lett, amit akkor gondoltam. És hát végig is kísért ez így, az volt az egyetlen aggályom a pályámmal kapcsolatban, hogy ilyen egzisztenciálisan nem lesz biztonságos és végül is emiatt vagyok egyedül bizonytalan, hogy végig tudom-e csinálni, de hogy az összes többiben nem. Azt mondtam, hogy valószínűleg bárhogy foglalkozom vele, mindenhogy e körül leszek, és tényleg így lett. És tényleg úgy lett, hogy ennek az egzisztenciális része a nehezebb, az összes többi mindig, ha változik is, még ha kényszerből változik, akkor is mindig valami nagyon jó jön ki belőle.

SF.: És mikor fogalmazódott meg benned, hogy húsz év múlva már így látod magadat?

CSG.: Hát tényleg akkortájt, amikor végeztem. Végül is az első kiállításom az már szerintem kb. ebben a hangulatban nyílt meg, hogy én azért tudtam, hogy erről engem már csak kényszerrel lehet letoloncolni, erről az ívről. Ami '93-ban nyílt meg, na várj csak.. tehát 69-ben születtem, akkor voltam 24 ezek szerinte. Tehát mondjuk azt, hogy 24 éves korom óta egészen biztosan tudom, hogy ezzel akarok foglalkozni. De mondom ebben benne volt az a rugalmasság is, hogy nem tudtam volna hajsza-pontosan megmondani, hogy hogy. Tehát voltak bennem nyilván mindig különböző szintű vágyak ezzel kapcsolatban. De inkább csak azt tudtam biztosan, hogy én egyszerűen ezt a formát, ezt a nyelvet, ezt a fajta attitűdöt, ami ezzel jár, hogy ez az, ami én vagyok, vagy, hogy minden szempontból az enyém. És ezt ki lehet tágítani odáig, hogy tulajdonképpen, csak azért foglalkoztatott, hogy mások hogyan csinálják, hogy abból is magamat ki tudjam formálni. Tehát hogy én nagyon magamnak találtam meg ezt és nagyon jól is éreztem magamat ezzel, nem nagyon lehetett ebből kibillenteni vagy, hogy mondjam, így tényleg azt hiszem világon senkinek sem akartam megfelelni. És végül is csak így belezúgtam, szóval ez olyan, mint a rendesen, amikor szerelmes vagy. Ez így eldőlt. Meg hát ezt át is éltem, ez tényleg ilyen komoly, nem is tudom milyen szavakat lehet erre így mondani. De hát az nagyon komoly élmény, amikor visszaneznek rád a képeid, meg amiket így csinálsz. Valahogy így nincs több kérdésed. Mert egyszerűen így... nem az a kérdés tudod, hogy jó vagy-e benne vagy rossz, mert hát mindig megtalálsz a jót is benne meg azt is amit meg lehet jobban csinálni. Így ez engem sosem zavart össze, hanem... amikor így tudod, hogy „hát igen, szóval, hogy ez van, kész. Ez vagyok én.” és akkor nincs több kérdés. És végül is azóta sincs. De mindig csak az a kérdés, hogy mi mindent kéne tenni, amiből pénzt lehet csinálni. De hogy ez is csak azért van, hogy ezt is lehessen csinálni, az biztos. Tehát így tényleg nincs kérdés.

SF.: Szóval akkor először volt a vizuális rész, a fotó és aztán jött be az aktivista vonal vagy ez, hogy kapcsolódik?

CSG.: Ó sokkal később, persze, persze, sőt! Azt lehet mondani, hogy ennek talán volt két fázisa, amiből kinőhetett ez nagyon természetesen. Az egyik az mondjuk egy mindvégig jelenlevő szociális érzékenység, ami mondjuk, szerintem az mondjuk egész életemben végig kísért így, úgy, amúgy. De ennek látható formája aztán a tanításban kezdett jobban látszódni. Először nem a munkáimon, tehát nem voltak ilyen témájú képim vagy sorozataim. Hanem

volt egy ilyen irányú tanítási programom és valójában azt sem én találtam ki magamnak először, hanem nekem találták ki. Egyrészt azért mert látszott, hogy a tanításnak az alternatív formáit nagyon szeretem. És végül is egy fiú, akit meghívtam egyszer előadni, és ezen a vonalon mozgott. Ő kitalált nekünk egy programot és összehozott a Mosoly alapítvánnyal, ahol segítségre szoruló gyerekekkel foglalkoztak és akkor velük leültünk egyszer beszélgetni, hogy vajon látnak-e a fotóban, és az akkor induló digitális fotóban ők lehetőséget. És akkor szépen egymásra találva hosszú éveken át vittünk egy folyamatosan változó és fejlődő programot, ami egyébként egészen tavalyig futott. Úgy tűnik, hogy most lassan elbúcsúzzunk attól a résztől, amit úgy hívtunk Mosoly Fotóiskola, mert ők nagyon átálltak más terápiás segítőcsoportokra és ez a program ez egy ilyen kreatív fejlesztő program volt. Voltak terápiás hatásai, nem is kevés, de nem terápiás gyakorlat volt. És nem volt aztán erre nekik kapacitásuk meg új emberük, hogy külön szervezéssel tudjanak ezzel foglalkozni. De hát nagyon sokáig vittük, és hát valójában nem temettük el, tehát még mi sem tudjuk, hogy egyszer majd valahogy majd így visszajöjjük-e erre a brand-re. Ez volt az első ilyen program, amiben a szociális érzékenységen túl nagyon sok olyan elemi, alapprobléma jött elő, hogy a legkülönbözőbb nehéz helyzetben levő gyerekekkel kellett képzés szintjén foglalkozni. Állami gondozásban élő gyerekek voltak a csoporttagok, vagy pedig olyan gyerekek, akik nagyon komoly, akár halálos betegségeken estek át és abból egy ilyen felépülő fázisban jártak programokra vagy képzésekre a Mosoly alapítványhoz. Ők voltak integrált csoportok, illetve ebbe mindig bekapcsolódott pár olyan kis gyerkőc, akiknek elméletileg nem volt felmutatható problémájuk. Ezek ilyen 10-12 fős leginkább kamasz gyerekek, mondjuk olyan 10-től 18 éves korig körülbelül különböző szinteken fejlesztettük a gyerekeket.

És aztán a másik lépés talán a műveimben volt tetten érhető. Igazából olyan 2007 környékén váltak az addig ilyen személyes történetekre épülő anyagaim politikusabbakká. Nyilván azért is mert ugye 2006 után megváltozott itt a politikai klíma és egyszerűen az én egyetemi éveim, és bár éppen hivatkoztam a rendszerváltás nagyon lendületes közegére, de bizonyos szempontból nagyon apolitikusak voltak. Tehát az első évek után, amit még így az első tüntetéseken átéltünk, utána valahogy a legalábbis a képzőművészetben, a művészetben egy ilyen apolitikusabb időszak következett, ami egy ilyen nonfiguratív, inkább absztrakt nyelvre épülő, nem is tudom valójában milyen hagyományt vitt tovább. Picit a koncept artot, picit a magyar új szenzibilistákat. Talán az akkori mestereink miatt, akik egyébként még ebben a hierarchikus mesterkultuszban nőttek fel, és gondolkodtak bármennyire is progresszívek voltak, tehát ilyen klasszikusan voltak az egész hatás, ráhatás. Valahogy mi ebbe szocializálódtunk bele és ez valójában a kétezres években változott meg. Akkor azért egy politikusabb klímába érkeztünk és akkor ugye ki mikor érkezett meg, de azért olyan 2006, 2007, 2008-ra nagyjából sokan, művészek kezdtünk el foglalkozni minimum a közelmúlt történetével, maximum az éppen aktuálisan zajló utcai harcokkal. Nekem azért több lépcsőt kellett ott átugrani, mert, hogy az apolitikusság meg így a korábbi témáimból tényleg nem egyenesen következett, hanem egy kis kanyarral. De az a kanyar akkor egy nagy ívet vett és tényleg rácsavarodtam arra a pályára, amivel aztán ezek nagyon intenzíven kezdtek foglalkozni. Viszont ezek nagyon belülről jövő kérdések voltak. És akkor úgy nagyon komolyan bele is ástam magamat azokba a kérdésekbe, hogy egyáltalán hogy működnek itt a hatalmi helyzetek, ennek milyenek a kulturális szövetei, mit jelent a szólásszabadság, a sajtószabadság, akkor egyáltalán ki dönti el, hogy mik a fontos történelmi emlékek, hogy lehet átírni a történelmet. És akkor még éppen előtte voltunk annak, hogy mindez később ugye kontrol alá került újra. Valójában mi akkor, még én is azt hittem, hogy ez egy értelmező szakasz, de nem feltétlenül gondoltam akkor még, hogy traumába fog fordulni vagy ismétlődni fog. De az anyagaim egymást érték és aztán az egyikből következett a másik, az nagyon logikus volt. És valahogy ez a két száll ért össze bennem, ez az erős szociális érzékenység meg pedagógiai tapasztalat ezen a téren, hát amivel azért nagyon sok eredményt

értem el ott a gyerekekkel, nagyon szokatlan eredményeket és ez a fajta politikatörténelem iránti nyitottság. Valójában én olyan 2008-9-ben nagyon sötéten látó az akkori ilyen nacionalizmus és visszatérő nacionalizmus ellenében folyamatosan beszélő, ilyen aktív, kellemetlen barátja lettem nagyon sok, ma már ellenzéki embernek. Akkor úgy tartottak számon, hogy a „legsötétebben látó cimborájuk” voltam, mert nagy agitációkba fogtam a legkülönbözőbb szinteken, hogy nem szabad a FIDESZre szavazni, bármennyire is hiszik, hogy megváltást hozhat, de nem fog. És végül is ott én tényleg beleolvastam magam mindenbe, amibe akkor ott lehetett, még olyan dolgokba is, amiket mások elutasítottak. Aztán kaptam egy ösztöndíjat New Yorkba, a helyemet nem nagyon találtam én ebben az egészben akkor még művészként dolgoztam és épp a betiltott könyvek témájával foglalkoztam és a rettenetesen elviselhetetlen agitációmmal, de azt személyes szinteken űztem. És 2010-ben voltam New Yorkban, amikor ott épp a seggem alatt az Occupy mozgalom elindult. Ott a betiltott könyvek miatt fotóztam az ő általuk gyűjteni kezdett könyveket és az alakuló könyvtárukat. Nagyon pozitívan reagált erre a mozgalom, ott volt akkor egy felhívás, hogy küldje el mindenki a képét, amit a mozgalomról készített, ugye egy belső archívumot építettek. És akkor én ilyen naivul elküldtem az enyémekeket, amik így könyvek voltak meg a könyvtár és valószínűleg kilógott a többi fotóból. És úgy hirtelen akkor külön írtak nekem rólam egy kis vezércikket az oldalukon. Meg is ijedtem egyébként, hogy Jesszus Máriám - akkor még nem lehetett tudni, hogy mi lesz ebből a mozgalmából - engem olyan nehezen engednek be Amerikába, de hogy ezek a bolondok írják rólam egy csúcsoldalt vagy vezércikket akkor legközelebb már be sem fognak engem engedni, ha leverik ezt a mozgalmat. Tényleg megijedtem. De hát közben tetszett is ez az egész, meg végül is nem lett semmi negatív következménye természetesen. Viszont utána, nagy örömmre én még kijárogattam, sőt végül is engem el is vitt az eredeti programomról, illetve hirtelen átkapcsoltam erre a könyvtárra és akkor nem a szenátus könyvtárát piszkáltam, hanem az utcán zajló könyvtárat. Akkor végül is a tüntetéseket is elkezdtem fotózni, akkor történt egy furcsa dolog, hogy akkor megfogadtam, hogy miután előtte engem be akartak szervezni már így működő kisebb mozgalmakba emiatt az erős, minden irányú piszkálódás miatt. Azért így gondoltam, hogy én tényleg szeretnék, mert iszonyú dühös voltam, szóval ezek ilyen elemi érzések voltak. Gondoltam, hogy szeretnék beszállni, de nem ilyen mozgalmárnak, hanem van itt egy másik lehetőség, hogy képekkel támogatni a mozgalmakat. Mert azt az Occupy alatt is tapasztaltam, hogy a sajtóban megjelenő anyag az nem ugyanaz, mint amiket ők közvetítenek magukról. És erre gondoltam, hogy erre nem láttam mintát itthon, de hogyha erre így lenne igény, akkor én inkább kitanulom a riporterséget így saját szakálom vagy így a gyakorlatban, de hogy megpróbálok képekkel segíteni, ha erre van igény. És akkor így is lett. hazajöttem, rácsimpaszkodtam arra a néhány barátomra, akik akkor már valamilyen számomra szimpatikus csoportban vagy mozgalomban buzgólkodtak. És akkor mindig kértem, hogy küldjék át, hogy mikor hova mennek és akkor mentem velük, lefényképeztem őket majd így rájuk toltam a fotókat. És aztán az lett, hogy gondoltuk, hogy lehetett, hogy mindenkinek szüksége volt a képekre és akkor még ez egyáltalán nem volt egy bevett gyakorlat. Egyrészt még nem volt a mobiltelefon ennyire mindenkinek a kezében. Másrészt nem volt ennyi fotós, aki ráébredt erre. Nagyjából ketten hárman voltunk, de így hogy kicsi mozgalmakat követtünk, így tényleg alig páran és nem is tudtunk még egymásról sem. De aki kvázi ilyen művészeti múlttal lépet volna be, olyan meg nem is volt. Tehát volt egy riporter fiú, volt kettő ember talán akiről tudok, hogy zöld mozgalmakat vagy az AVM-et következetesen fotózta, meg voltam én és nem volt más. És akkor én átküldözgettem ezeket a fotókat és ők kezdték el a Facebook oldalaikon használni, meg a blogjaikban. De még az sem volt egy ennyire intenzív tér, mint most. És aztán minden gyorsan történt, utána egy másfél év múlva már annyi kép volt és annyi mozgalom kezdett engem hívni, hogy tudjak róla, és jöjjenek és annyira sokan meg is köszönték és nagyon szerették, hogy akkor már érdemes volt egy blogot erre építeni. De

még nagyon rosszak voltak a képek. Így utólag visszanezve nagyon érdekes nézni, hogy igazából nem tudtam ilyen riport fotókat készíteni. Hiába tanítottuk ezt, én soha nem űztem, mindig hívtam a riportereket, hogy tanítsák a diákokat. És különösebben nem is érdekelt engem ez a része korábban a szakmának. Azóta minden tisztelem az övüké, mert azért ez egy nagyon combos és nehéz terep, nagyon sok kérdéssel, tehát nem csak technikailag nehéz, hanem etikailag is nagyon sok problémát vet fel. Rettenetes a túltengés, egy örült versenyben vannak, ez tényleg egy más világ. Na de az a lényeg, hogy végül is így keletkezett ez a történet. És akkor egy újabb 1 év után viszont arra gondoltam, hogy miért ne lehetne bekapcsolni ezt a tanításba, hiszen akkor már éjjelem-nappalom erről szólt. De hogy akkor hogy is? És akkor kitaláltam egy bolondságnak tűnő dolgot, hogy akkor, de jó lenne meghirdetni, de nem nagyon tudtam, hogy, hogy? Hiszen én nem kaptam soha semmilyen támogatást, igaz nem is kértem, de tényleg nem is kaptam tanításra. Ezért mindig befizettek emberek, hogy tanulhassanak. De hogy azt én is éreztem, hogy arra befizetni, hogy utána te ingyen fényképezz másoknak, arra azért úgy elég nehéz meghívni embereket. És főleg még nem tudtam, hogy ezt az aktivizmus témát hogy hozzam be. De akkor volt egy nagyon jó gondolatom, hogy mivel a legtöbbet az AVM-től kaptam addig is segítséget is meg elismerést is, hogy őket behívnam tanítani. Először az volt a gondolatom, hogy úgy kollaboráljunk, hogy ők tanítanak bennünket, mi meg fotózzuk őket cserébe. Majd egyszer csak gondoltam, hogy ennél még jobb lenne, ha tanítanak bennünk, de mi is tanítjuk őket cserébe fotózni és akkor ilyen feles csoport induljon. De akkor még mindig nem gondoltam, hogy ezt ki lehet vinni piacra és eladni tanfolyamként, hanem szerettem volna valamelyik egyetemem vagy civil szervezetet megkérni, hogy e mögé hozzon be annyi pénzt, amennyi kell. De olyan lassú volt minden, talán 2-3 szervezettel ültem le akkor, hogy nem volt türelmem, mert gondoltam, hogy maga a politika megváltozik, amire ők kitalálják, hogy hogy ezt lehetne. És akkor az lett, hogy gondoltam, hogy egy életem, egy halálom, hülyeségnek tűnik, de meghirdetem. És akkor meghirdettem aztán valahogy ezt hirtelen észrevette néhány rádiós, és behívtak rádióbeszélgetésre, és emiatt elkezdtek jelentkezni rá emberek. Később aztán 4 vagy 5-6 turnust vittünk így végig, most én se tudom pontosan hány féléves tudott lenni így ez a program. És akkor tavaly már lehetett érezni, hogy elfogyasztom azokat a fizetőképes fiatalokat, idősebbeket, akik kvázi aktivista fotósként akarnak középosztálybeliként tengődni vagy ezt akarják ugródeszkának használni. És akkor ebben a félévben gondoltam azt, hogy ez így nem lesz jó, hanem akkor legyen inkább valami más. És akkor most már pont van annyi kisebb, nagyobb múlttal rendelkező ember, hogy legyen egy ilyen mentorálás szerű folyamatosság inkább és akkor most kivettük ebből a pénzt teljesen. És most akkor egy ilyen önszegélyező csoportjává vált a fotózás és aktivizmus csoport. De majd még meglátjuk, hogy ez így pont jó lesz-e vagy sem, vagy hogy hogy működik. De mondjuk én most elég bizakodó vagyok, hogy ezt lehet jól csinálni. Nyilván most még én is tapogatom, hogy hogy lenne a legjobb.

SF.: Van még benned valami, ezzel kapcsolatban, amit elmesélnél?

CSG.: Végül is egy valamit még érdemes megjegyezni, mert ez talán mindig fontos meg az életemben talán mindig vissza fog állandóan jönni, az hogy én roma vagyok, vagy nem vagyok roma. Az össze programban ez ugye egy kísérő elem. Tényleg ezer szinten jön elő így, hogy nem vagyok az vagy lehet, hogy biológiailag van bennem valami, amiről senki nem tud semmit. De egyébként zéró. Viszont mindig kíséri tényleg ezeket a projekteket. És most is. Ez egy érdekes elem.

Amit fontos tudni, hogy nem azért kerülök a romagyerekekkel kapcsolatba az életem során, mert, hogy lenne valamifajta roma identitásom vagy egyáltalán tudnék róla, hogy roma vagyok. Még csak nem is azért mert úgy nézek ki mint a romák, hanem ez a sok minden, amivel foglalkozom. Ebbe akkor nyilván beletartozik a támogató felfogástól, attitűdtől meg a helyzetektől, hogy milyen gyerekeket tanítottam, több roma kisgyerek volt, a fogadott

testvéreim, stb... Egyszerűen így egész életemben nagyon sok roma emberrel dolgozom együtt. Spontán belekerül így a topikban, hogy lehet, hogy én is. Minél több emberrel vagyok körülvéve, aki roma, nyilván annál jobban fogják rólam is azt hinni, hogy az vagyok. Míg ez korábban nem volt kérdés.

SF.: Ért bármilyen megkülönböztetés ezzel kapcsolatban?

CSG.: Nem nagyon, illetve ilyen kis apróságok, amikben néha gondolhat... A tanításban ilyen szempontból előny ezekben a helyzetekben, mert a roma gyerekek felől nyilván nagyobb a bizalom. Azt gondolom, hogy a Gandhiban is egy jó topik volt és most is az roma falvakban. Ha nem is a gyerekeknél, de a gyerekek szüleinél már valószínűleg fontos. Ott még mást is látok, ami nekik fontos, hogy például egy másik női modellt hozok be, amit az ottani nők nem annyira követnek, de úgy látszik, hogy érdekli őket. Ugye nem tudnak rólam sokat, próbálják összerakni. Nagyon érdekesek a kérdéseik és végül is ez vonatkozik erre, hogy ez idején Budapestről egy nő, aki romának látszik, tulajdonképpen, nagy nehezen megmerik kérdezni, akkor kiderül, hogy nem az, de az hogy lehet? Akkor hogy él? Végül is ilyen kerülő kérdések vannak arra, hogy kiderítsék, hogy én hogy élek. Többnyire mindig ez a család meg a gyerek és akkor kiderül, hogy az sem a klasszikus meg nem úgy van. Dehogy közben meg mégis úgy lett volna, és közben meg bejárja a világot meg láthatóan nem szomorú. Nem folyt ki még egyik szeme sem és egészben van, jó kedve van meg imádja, amit csinál. Azért úgy érdekli ott a nőket. Spontán kialakít egy kíváncsiságot, nagyon jó szívvel fogadnak, hogyha bemegyek valahova, nagyon érdekes. Ez inkább a pozitív része. Nyilván felnőtt koromban sok pozitívummal találkozom, mert azért ez egyfajta egzotikusságot jelent inkább. Roma értelmiségi nőnek lenni Budapesten nekem annyira kényelmetlen szerep. Lehet kényelmetlen hatalom gyakorlás szempontjából, de ugye én ott már annyira nem voltam. A hátrányokat inkább a nőiségből érzékelem, de hát ott is megvan ez, hogy egy ideig a tenyerükön hordoznak minden mozgalomban, mindenhol támogatnak, ezen majd végig mennek ti is. De amikor már egyenrangú társak vagytok, akkor el kezdenek lefelé nyomni ugyanezek az emberek, vagy jó esetben kikiáltanak ellenségé. Végig járja ezt az ember, de ezt én sem tudtam. Ez független volt attól, hogy szőke vagyok vagy fekete, ez sokkal inkább... kicsit tovább tart a támogatás, hogyha jó a segged is, ezért nálam elég hosszú ideig tart. De ezzel együtt mondhatni egy tiszteletteljes légkör, én soha nem kerültem olyan helyzetbe, hogy kínos lett volna. Ez nyíltan nem ment, a bókolásig jutottunk maximum, eltekintve egy két idiótától, egy két betintázott kollega mindig elő kerül szerintem, de az semmivel nem függ össze, csak a saját hülyeségükkel. De az egy ilyen kezelhető szint és szerintem azon mindenki átmegy, nő, férfi, ha egy kicsit is csinosabb.

Hát negatív inkább gyerekkoromban, meg most van egy két dolog, amik így eszembe jutnak, hogy mikor nézhetnek cigánynak, ahol ez rossz. Például eszembe jutott az orvosi rendelőben, de utólag, hogy vajon a doktornő azért csavarta ki sírásig a kezem, mert mégiscsak azt hiszi, hogy egy roma csaj vagyok. Tehát egy kicsit túl húzza. És csak utána hangzanak el kérdések, hogy írjanak-e neked táppénzes papírt, mit dolgozol. Mondtam, hogy fotós vagyok, de hogy lehet, hogy kell majd, mert az ELTÉN kéne most órát tartanom. És akkor hirtelen megváltozik a hangnem. Gondolom, hogy valószínűleg egy ilyen harmincas roma nőnek néz ránézésre és úgy azért megfordult a fejemben, és olyan sokat nem tévedhettem. Bemegyek hosszú hajjal, nehezen öltözöm fel, ráadásul nem tudtam topikra öltözni magam, mert nem mozdul meg a karom. És akkor nem hagynak ki egy ilyen megjegyzést, hogy így nem fázok-e, mert amikor leveszed, és csak egy ilyen kis top van rajtad, mert nem tudok felvenni trikót meg semmit, akkor az már inkább egy szexuális kihívásnak tűnhet, egy doktornőnek. Így meg kellett, hogy magyarázzam, hogy hát örültem, hogy fél kézzel magamra tudok valamit ráncigálni, nem tudok felvenni semmilyen ruhát, csak ami elől zár. Ilyenkor majdnem nyilvánvaló, hogy belőnek valahova. Hát vagy mindenkivel bunkó vagy... És itt eszembe jutott!

Gyerekkoromban gyakran egyébként, de inkább így a gyerekek egymás közt, ez a gyerekkori

kegyetlenség tudod, hogy csúfolják egymást a gyerekek, amit még nem is értesz. Meg úgy hogy nincs igazán roma identitásod, így nem is tudod kezelni, mert ugye olyasmíért büntetnek, ami nem vagy. És akkor elkezdesz haragudni anyukádra, akinek ugyanilyen színű a haja, miközben tudod, hogy ő sem cigány, vagyis hát fogalmunk sincs. Amíg pici voltam, akkor nagyon nehezen kezeltem. A nővérem semmi ilyen nem ment át, mert ő szőkésbarna hajjal született ugyan attól az apától és anyától. én leörökölttem anyukám színeit, ráadásul gyönyörű sűrű fekete hajam volt, és ezt meg is hagyták mindig, szóval külsőre tényleg teljesen a roma külsőt hoztam. És ezzel se lett volna baj nyilván, ha egy cigány családból jövök, akkor büszkén hozom a cigány családságot, vagy valahogy hozom, és akkor helyre teszi az ember. De hát így olyanért kalapáltak a kicsik, amit nem tudtam hova tenni, az inkább volt gond. Attól mondjuk szorongsz, az igaz. Az később így meghatározza például, hogy szépnak gondolod-e magad. Én egészen az egyetemi évekig nem gondoltam magamra helyes vagy szép, lányként. És ott meg hirtelen egzotikussá válsz. Az az érdekes, hogy átkerülsz egy elit körbe, ahol meg például nincsenek cigányok, ezért az az egy két fekete hajú, mediterrán külsejű ember, az meg nyilván akkor mindenkinek egy kicsit erősebb az ilyen szexuális nyílása, vágya, türelme. Ez minden irányból lesz szép és egzotikus. Tehát akkor meg elbillen a túloldalra, akkor meg hirtelen nagyon gyorsan leszel egy... hát ha nem is egy sztárolt lány, nekem is kellett ott egy pár év, amíg magamra találtam, de azért az elég tempósan kezdtek nagyon csinos nőnek látni. Az hirtelen egy óriási kontraszt, és ez azóta meg van. Én ennek inkább az előnyét érzékelem.

Országokba bemenni volt nehéz még. Aztán engem semmi más nem ért hátrányosan. Mondom amiatt, hogy nő vagyok igen, de amiatt, hogy fekete hajú nő barnuló bőrrel, az nem volt gond soha. De Németországba meg Amerikába bemenni az gond volt. Ezen a két helyen mindig problémás volt. Az utóbbi két évben fehéredtem ki, ezt így hívja a szakirodalom, amióta ugye olyan menekült hullám van, hogy elől hátul burkába csavart, nálam sokkal feketébb bőrű emberek állnak ezrével, százával a repülőtereken is, azóta az EU-s, többször belépős, vízumos, mindenfélés útlevelemmel én már nagyon könnyen jövök ki-be. De ott mindig érzem, Németországban mindig töröknek néztek, nem is a magyarságom vagy a magyar cigány sztereotípiát, ott a török vendégmunkás, Amerikában pedig a mexikói, tehát hogy ez a latinos külső. Ezen a két helyen így nehéz volt, de mindig bejutottam, tehát lényegében nem ért megkülönböztetés. Csak mindig lassabban, mindig megmotoztak, mindig rá kellett hagynom másfél órát, csak arra, hogy a soron átmenjek, mert ráadásul mindig fotós cuccokkal mentem, úgyhogy akkor azt még hatszor átnézték. Mindig én voltam, aki az autóból ki kellett, hogy szálljak, mindig szét kellett hogy szedjem a csomagomat. De hogy az már nem a cigányság, hanem a török vendégmunkás. Sajnos. A latinos külső az a minden ország takarító nője.

SF.: A gyerekeket hogy láttad, ők hogy álltak a cigányságukhoz?

CSG.: A gandhis gyerekeknél, ők ugye egy burokban vannak, a Gandhiban szeretik és megerősítik egymást a srácok. De mindenkinek volt egy egyéni története, és én abban azt láttam, hogy erős benne a cigány identitás, pozitív értelemben véve. Fontos a cigányságuk, nagyon erős a kötődés a településekhez, kistalvákhhoz is és a családhoz is. Amit én sajnáltam, az viszont, hogy sokkal alacsonyabbra lótték be az álmaikat a jó tanuló gyerekek is. Kisebbit mernek csak álmodni, azok is akik nagyon jó képességűek. Ez volt, ami nagyon feltűnt nekem, meg hogy nagyon sokszor meg kell harcolniuk azzal, hogy értelmet nyerjen az hogy leérettségizzenek-e. Annyira nehéz most életpályát találni vagy kapni, annyira nincs erre mintájuk és annyira lemond róluk már a társadalom, hogy nagyon nehéz megérvelni, hogy miért kéne leérettségizniük, hiszen azzal is csak közmunkássá válhatnak csak sok esetben, vagy legalábbis ezt látják. És hogy odáig told őket, hogy akkor egyetemig, hogy hátha, ahhoz nagyon sok megerősítő pont kellene. A családok nem tudják edukálni feltétlenül, itt már az nagy szó, hogy el tudták engedni, meg tudják támogatni, vagy el tudják fogadni, hogy suliba

járjon a gyerek. És az a társadalmi segítő közeg meg nincs, azt felszámolta ez a kormányzat, még azt is ami volt, úgyhogy emiatt is nagyon nehéz, hogy ők onnan ki tudják törni vagy följebb tudják magukat löni.

SF.: A kölcsensektől mit láttál, hogy ők hogy teremtettek kapcsolatot, hogy működtek együtt?

CSG.: Ott egyetlen dolog, ami aggályos szerintem, az az egzotizálás. Hogy ne egzotizálják egymást a gyerekek. De ez oda vissza zajlott egyébként, ebben nem csak a kölcsensek voltak a hunyók. De hogy ők elkezdtek romantizálni a kollégiumban zenélő, szabadabb és szebb fiatalokat. Tényleg elképesztően szépek látták őket, meg kreatívnak meg felszabadultnak önmagukhoz képest. A gandhis diákoknak meg az lett egzotikus, hogy budapesti, fővárosi fiatalnak lenni az mennyire menő dolog. Azok a szórakozási lehetőségek voltak nyilván imponálóak és ők meg arról akartak többet tudni. Tehát oda-vissza ment ez az egymást romantizálás. De közben meg szép volt nézni, hogy ez megmaradt egy egészséges kereteken belül, ami azért egy elég jó kommunikációt indított el köztük. Én nagyon sajnáltam, hogy nem lehet őket már táborba elvinni közösen. Arra nagyon vágytunk, mert ők tényleg elkezdtek komolyan megkedvelni egymást. Jó, mondjuk remek emberek is voltak, oda-vissza. Egymást is szerető, szerethető srácok jelentkeztek szerencsénkre a programra. Egyszerűen nem volt benne egy darab olyan problémás srác sem, aki egy kicsit agresszívabb, vagy olyan értelemben véve lett volna lázadó, hogy egymás ellen fordulnak a gyerekek. Szerintem ott szerencsém volt. Nem tudom, hogy ez min múlik, miért nem ilyen egyszerű ez a dolog, de valahogy ebben a programban nem jött elő semmi rossz, kifejezetten jó volt. Szerintem vannak, akik máig tartják a kapcsolatot, igaz, hogy nekik a kapcsolattartás az a Facebookot jelentik. Tehát valós barátság, ami az életben zajlik, az nem hiszem, hogy lett, de hogy ráírogatnak egymásra, meg lájkolgatják egymást, azt látom, az van. És ezt is úgy élik meg érzelmileg, ami már generációs különbség, mint egy barátságot. Másra van igényük.

Teidelt Magdalena interjúja Czibolya Kálmánnal (2016. június)

Az elején elmondom azokat a dolgokat, amiket mindenkinek elmondtam, a kis mondókámat, hogy önkéntes a részvétel az interjún és hogy majd anonimizálom a nevedet és hogy kutatási célokból kerül felhasználásra az anyag

Jó, ezt gondoltam is. Persze.

Igen, bár nem tudom, hogy mennyire fog továbbkerülni és részleteket, ezt majd legépelem és van amit majd belerakok a dolgozatba.

Oké.

És szívesen elküldöm ha érdekel.

Oké, persze érdekel.

Ömm jó, várjál, oké előveszem a vázlatomat. Meg tőled már kicsit mást kérdezek, mint a többiektől, mert azért mégis.

[nevet]

Na, akkor az első körben, lehet, hogy fogok olyanokat kérdezni, amiket az eseményen is már megkérdeztem –

Jó, nem baj, nem baj.

-csak érdekes, hátha változott valami azóta. Hogy első körben mutatkozz be olyan szempontból, hogy mit fontos szerinted rólad... tudni.

Rólam? Tudni? Hát igazából, igazából 57 éves vagyok, mindig is a művészetek foglalkoztattak, még hogyha az első időszakot is varga betűvel kezdetem az életet, de az tök jó volt arra, hogy soha ne felejtsem el, hogy honnan indultam. Itt a melósok között ezt megtanultam és mindig öö mindig közösségi ember voltam, tehát mindig ifjúsági klubot vezettem vagy tanítottam és az a tanítás az olyan, tehát olyan kényszer volt, hogy nem akartam iskolában tanítani, mert szabad, szabad szándékból, szabad öö elhatározásból, tehát nem tanrend szerint és a videóműhely, a Makói Videóműhely létrehozása is ebből fakad, tehát ez motiválta, amikor létrehoztam a saját iskolám, lehet így mondani. 22 éve. Igazából szeretem a művészeteket, az embereket, a fiatalokat, a tehetséges fiatalokat, szeretem azokat az embereket, főként azokat a fiatalokat, akik nem csak néznek ki a fejükből, hanem valamit tesznek önmagukért, a környezetért, tehát nálam ez egy ilyen alap dolog. És öö igazából ennyi.

Mit jelent neked most a videóműhely?

A videóműhely. Mindent. [nevet] Tulajdonképpen a videóműhelynek köszönhetem, hogy elismernek a világba. Tehát az a 22 év, amit itt a videóműhelyben a gyerekekkel, a közbe felnövő és újjabb, újjabb gyerekekkel elértem. Mit értem el? Igazából a díjak, azok egy szuper dolgok, de nem azok a legfontosabak, mert szinte mindegyik alkotó hazai és nemzetközi díjak halmazát érte el, hanem az az út, amit megtettek ők is meg én is. Tehát közösen megtettük, az, hogy fölfedeztél a körülöttük levő világot, hogy más szemmel látják ezt a világot, ami körülöttük van ööö nagyon sokat tanultak tőlem, hiszen az alapokat és adtam nekik. De én is rendkívül sokat tanultam, mert ugye a tanulás, tanítás, kétoldalú dolog, tehát oda-vissza ható folyamat. És ezalatt a huszonkét év alatt olyan nemzetközi hírnévre, elismertségre, imertségre tettünk szert, ami számomra meghatározó, hiszen így egy picit egyetemessé tudtunk, tudunk válni, ami azt jelenti az én olvasatomba, hogy, hogy öö tehát nem csak itt Magyarországon, öö érvényesek a munkáink, hanem bárhol, ahol bemutatjuk a világon, Ázsiába, Európába, Amerikába, ott is hatással van az emberekre, fiatalokra és ez egy nagyon fontos dolog. És hát az, hogy amit az előbb is mondtam, hogy például esztergályos szakmából indulva egy picit ez ilyen nem teljesen jó kifejezés de egy picit így meg tudom hódítani a világot.

Tehát azt a vizualitást, amit én képviselek meg a tanítványaim általam képviselnek, azzal nyomot tudunk hagyni a világba. És ez nekem is nagyon jó és hát az alkotóimnak is az, gondolom, mert ezáltal egy olyan sikerlélmény éri, mert hát ez azt is jelenti, meg azt

jelentette, hogy az elmúlt években, hogy nem csak a filmjeik díjaztak, hanem ők is. Fesztiválokra, különböző helyekre, Ázsiába, Európába bárhova, ahol meghívtak bennünket, mert ez is fontos része a dolognak. Úgyhogy a videóműhely az minden.

És te most ebből élsz meg, bocsánat, ha indiszkrét a kérdés?

Nem. A videóműhely az viszi a pénzt. Tehát a videóműhelybe – nem pénzért tanítom a gyerekeket. Tehát a videóműhelyt azt pályázatokból öö tartom fönt, támogatásokból. Én abból élek, hogy filmeket készítek, céges filmeket, egyéb ismertetőket. Annak idején csináltam még öö hogy mondják ezt, nem családi videó, hanem esküvő meg egyéb, tehát ilyen családi rendezvényeket, nagyon régen. De azt már nagyon rég óta nem csinálok, tehát filmes dolgokból élek. A tanítás meg a műhelyen kívül, ahol tulajdonképpen be tudok vonzani még öö fiatalokat itt a Szignumba [egy iskola, ahol tartja a Makói Videóműhelyt jelenleg⁴], tehát az itteni egyházi iskolába, de aki a videóműhelybe bekerül, annak nem kell fizetni. Már csak azért se, mert azok, akik erre adják a fejüket, azok nem igazán pénzes családból származnak. Tehát általában azt már tapasztaltam az elmúlt hosszú évek alatt, hogy, hogy, hogy azok a gyerekek, fiatalok, akik motiváltak művészetre, például a videóra is, akiknek mondjuk nincs a seggük alatt, tehát, azok nincsenek teli pénzzel. Ööö tehát a belső motiváció is viszi őket, az úri gyerekekkel meg nem tudok, mit kezdeni, nem is akarok meg nem is tudok. Volt ilyen a műhelybe is. Tehetséggel nem is volt gond, hanem a motivációval. Tehát az ilyen cselek, nyelek, csuklok meg nem is tudom, mit akarok, az számomra az halál, tehát az, attól meg is szabaludok rövid időn belül.

És hogy működik a videóműhelynek a... említetted, hogy nem kérsz érte pénzt és hogy működik a finanszírozása?

Hát ebből, hogy pályázatokból meg különböző támogatásokból tartom fönt. Igazából a műhelynek a működési költségeit, tehát a könyvelési díj, postaökölség, amikor elküldjük, például, most az is egyszerűsödött, például a honlapra díj, tehát az éves díjat kell kigazdálkodni ezeket a pályázatokat, ezeket a pályázatokból meg tudom oldani. Fizetett alkalmazott, én se vagyok fizetett alkalmazottja az alapítványnak, tehát nem egy vészes összegre kell gondolni, úgyhogy simán fönn tudom tartani így a, a videóműhelyt.

És most jelen pillanatban a műhelynek a működése miben mutatkozik meg?

A műhely működése az évek során átalakult, tehát öm ma olyan műhely ez a Makói Videóműhely, nagyon sok alkotóm rendelkezik saját technikával, már. Hál' Istennek egyre olcsóbbak a kamerák ööm, a számítógépek, laptopok, tehát mindenki rendelkezik azzal a háttérrel, amivel el tudja készíteni az alkotásait. Időnként összejövünk, öö vagy itt a Szignumba vagy más alkalmakkor, fesztiválokra, átbeszéljük a dolgokat. Tehát ilyen szabad alkotóiskola ez tulajdonképpen, egy nyitott iskola. Nincs az a fajta kötöttség, mint régebben, amikor televíziós műsorokat is csináltunk, hogy akkor egy hét adott napján összejöttünk, átbeszéljük vagy akár többször is egy héten.

De most így ebben az alkotói folyamatban mindenki önállóan tud dolgozni, elküldik a kész vagy félkész munkájukat vagy személyesen találkozunk, megnézem, beszélünk róla. Tehát igazából a műhely az egy ilyen teljesen szabad és nyitott. És igazából nagyon fontos, hogy régen már csak a nevében Makói Videóműhely, mert az ország nagyon sok pontjáról kapcsolódnak be így alkotók. Tehát nagyon sok, Egerből, Budapestről, Hódmezővásárhelyről, hát mindenhol, ahol tehetséges fiatalokkal találkozok vagy bevonzom őket vagy ők jelentkeznek és akkor el tudnak jutni a munkáik általunk, természetesen az ő nevük alatt, el tudnak jutni nemzetközi fesztiválokra is.

⁴ SZIGNUM: Szent István Egyházi Általános Iskola, Gimnázium, Gimnázium és Kollégium, Makó, <http://www.szignum.hu/>

És akkor ez hogy működik mondjuk, hogyha öö egy egri fiatal beveződik valahogy, akkor ő, akkor interneten mondd neki, hogy mit kell javítani a filmen vagy akkor az oktatói –

Igen, igen.

- az oktatói munka hogy valósul meg?

Igen, igen. Tehát tartom, tartjuk a kapcsolatot interneten de hát azért ezek a nem makói fiatalok azért alkalmanként eljönnek Makóra, tehát fontos a személyes kontaktus, úgyhogy a, az egri az animációkat készítő öö itt volt tavaly előtt vagy tavaly? Tavaly év elején. Januárba eljött két napot itt töltött átbeszéltük a dolgokat, azóta rendszeres részvevő, azóta már volt együtt velünk kétszer Wiesbadenbe, Spanyolországba, Valenciába fesztiválon. A munkái amúgy is szokott szerepelni más fesztiválokon is, Kóréában. Tehát öö ez egy ilyen, öö interaktív is, meghát mondom, a személyiség is elég fontos. De hát ugye, aki tehetséges, azt, nem csak a filmjei utaznak, hanem neki is lehetősége lehet arra, hogy részt veszen a fesztiválokon.

És ömm tehát ilyen rendszeres találkozó most nincsen?

Nincs, nincs.

Hogy nem tudom, csütörtökönként összejöttek?

Nincs, nincs, nincs. Hát öö igazából csütörtökönként én itt tanítok, tehát, ha van olyan, akinek van olyan személyes jellegű dolga, amit meg szeretne velem beszélni, akkor itt tudunk találkozni, tehát az iskola az nyitott az ilyen dolgokra, tehát soha nem volt ez nagyon nagy dolog. Például a Signum soha nem várta el, hogy csak Szignumosok lehetne, tehát öö tolerálták azt, meghát elismerik a munkámat, azt a fajta szakmai munkámat, hogy ide azokt a tanítványaim is eljöhetnek, akik esetleg öö vagy nem esetleg, hanem nem a Szignumban tanulnak vagy már idősebbek, nekik ez nem okoz semmi gondot, az iskolának. Tehát itt, amikor mondjuk csütörtökönként én tanítok, akkor ha bárkinek van bármi gondja, akkor fölkereshet, szoktak amúgy is jönni, mert nagyon jó dolog azt mindig öö szoktam erősíteni bennük, hogy ők is adják át a fiatalabbaknak, tehát öö, én nagy örömmel látom, amikor a tapasztaltabb segítik a kisebbeket. Tehát öö ezek ilyen oda-vissza dolgok.

És mondjuk ööm, hogyha mondjuk a Bálint, akivel interjút készítettem, öö hogy néz ki mondjuk egy vagy ilyen miben az életében miben, hogy mutatkozik meg a műhelymunkája?

Úgy, hogy öm a műhelybe kap inspirációt, tehát, ömm lényeg az, hogy megvan egy szakmai alap a Szignumnak nyári táborában volt kétszer, először csak fotózott tavaly nyáron, most is lesz egy intenzív egy hetes vizuális tábor.⁵ Az fizetős tábor. És akkor ott olyan dolgokat sajátított el, hogy képes önállóan dolgozni. Tehát van kamerája, van otthon számítógépe, öööm kapott lehetőséget arra, hogy – megkapta a vágóprogramot amit az iskola pályázattal elnyert, hát azért itt is van, hogy használják a gyerekek. És akkor ő szabadon alkot. Elmondja a gondolatait, ötleteit. Én mindig azt szoktam mondani, hogy egy ötlet annyit ér, amennyit meg tudsz valósítani belőle.

[lemerült a diktafon – elemet cseréltem]

Na, megint megy. Jó.

Hol is tarottam?

Hogy nincsen olyan ötlet, tehát, hogy addig jó egy ötlet, amíg meg lehet valósítani –

Jaaa, igen, amennyit megvalósítunk belőle, igen. Tehát ha jönnének, hogy nem tudom, milyen nagy hollywoodi filmnek a saját változatukat szeretnél elkészíteni, hát az nem működik nálam, tehát ennél sokkal értelmesebb dolgokra használjuk az időnket, mert sokszor zsűriztem országos diákművészeti is és sokszor tapasztaltam, hogy nincs a- tehát hiányzik a szellemi

⁵ Lásd SZIGNUM Vizuális Alkotótábor, <http://makohirado.hu/2016/06/23/makoi-vizualis-alkototaborok-talalkozoja/>

háttér egy tanárnak, egy mesternek, hogy azt mondja ezeknek a gyerekeknek, akik amúgy tehetségesek, hogy nem ezzel kellene tölteni az időt, hanem saját ötlettel, merthogy alkalmasak lennétek arra is. Na szóval nálam ilyen nincs, de mindig ööö kíváncyóan várom, hogy az ötlet, amit elmondanak nekem, hogyan valósul meg, tehát hogy tudják nekem ezt kreatívan megoldani. Tehát így működik Bálintnál is például-

És akkor ez egy találkozás mondjuk csütörtökön, amikor találkoztok és ő elmondja, hogy mit szeretne és akkor-

Hát vagy ő rámír a, a közösségi médián és akkor vagy telefonon hív, hogy akkor ez, hogy akkor van egy ötlete és akkor lehet, hogy leírja nagy vonalakban, mi az, mondom oké, nagyon kíváncsi vagyok, hogy ezt hogy valósítod meg és akkor amikor elkészül vagy már folyamatában van, akkor mutat róla, akkor beszélünk róla. Tehát ez így működik, sokszor, tehát Bálint például az utolsó időbe már meglepett, mert már a kész munkáját, amikor megmutatta, akkor azt láttam, hogy nagyon öö tehát nem kellett nekem, tehát nem kellett a háta mögött a nyakába lihegni. És olyan módon készítette, hogy, tehát olyan kreatív, olyan ötletei vannak, amik nagyon tetszenek.

Természetesen szakmailag ha vannak olyan dolgok, kamerakezelési technika, vágás, akkor azt jelzem neki. Tehát mégis csak egy 11 éves kis srác, tehát nagyon jó érzéke van hozzá.

Valószínűleg azért is, mert az anyukája az képzőművész, tehát a vizualitás az picit rendbe van, de ha szakmailag korrekcióra kerül, nem azért, mert nekem nem tetszik, hanem mondtam, példáulameratechnikai dolog vagy feliratozás vagy egyéb dolog, akkor, akkor azt öö jelezni szoktam és akkor az úgy működik. Tehát így működik a többiekkel is.

Aha és a szakmai tudás, tehát, hogy hogy kell kezelni a kamerát, hogyan jön létre, mind ezeket a dolgokat, ezeket hogy, hogy kapják meg? Ezeket is táborban vagy hogy?

Mindenki, aki bekerül először a műhelybe kap egy rövid intenzív képzést tőlem. Tehát azt egyénileg megkapja, -

Aha. Az hogy néz ki?

Hár úgy néz ki, hogy öö megbeszélünk egy időpontot, hozza a kameráját vagy a, az én kamerámmal és akkor megmutatom, hogy mire kell figyelni. Mik azok a nagyon fontos dolgok, nagyon, legalapvetőbb dolog, ami mondjuk mindig szóba kerül akár nemzetközi, akár hazai fesztiválon, hogy öö a Makói Videóműhely alkotóinak nagyon nagy a gépi fegyelme. Tehát, hogy nagyon, nagyon szép képekkel dolgoznak. Ez azért van, mert mindjárt az elején megtanulják a statívval való kamerahasználatot, tehát itt nem lóbálják a kamerát, nem ez a- tehát az a cél, hogy az a ööö hogy öö minél fegyelmesebb képekkel dolgozzanak. Hogyha kell, ha kívánja a dramaturgia, akkor persze használhatnak kézi kamerát, tehát vehetik kézbe, de nem ez az elsődleges, hanem az, hogy tudjanak szép képeket alkotni, olyan képezet, amik hatással vannak a nézőkre. Az, az ööö nem jó hatással van, ha izeg-mozog, tehát az így működik.

Na tehát ezt megkapják mindjárt az elején és akkor onnantól-

És ez egy másfél órás alkalom mondjuk?

Hát amennyi időt, tehát nálam ööö mindig azt mondom, hogy egy ööö tehát a művész az nem négytől hatig alkot vagy háromtól négyig vagy ötig, tehát ez egy ilyen időkorlát mentes. Tehát amennyi az adott illetőnek kell, az már, tehát ezt nem szabad kötöttnek elképzelni. Ha két és fél óra kell hozzá, akkor két és fél, ha 5 óra 42,6 perc, tehát nincsenek így kétszer negyven percre vagy akármire lebontva. Ez –

Egy alkalom vagy kettő vagy háromra sincs megkötve?

Ááá, nincs, nincs. A lényeg az, hogy fejlődjön, hogy lássam azt, hogy ööö megérintette a dolog, tehát, hogy működik a dolog nála. És akkor onnantól kezdve ő jön az alkotásával. És akkor folyamatosan, ahogy tanul, ahogy fejlődik,-

Aha, tehát akkor ez egy ilyen szakmai felügyelet, amit kapnak.

Igen. Igen, igen, igen.

Érdekes. És hogy kerül egy alkotó be a videóműhelybe?

Vagy én fölfigyelek rá vagy a szülők protezsálják be, mert látják otthon foglalkozik számítógéppel. Önmagába az, hogy számítógéppel dolgozik, az még nem jelenti azt, hogy ő a vizualitásban is vagy a filmre is alkalmas. De elvileg az illető bejön, ez volt már többször is, hogy hallott ugye már rólunk ő jelentkezik be, megkeres és akkor, és a, az előbb elmesélt kritériumok, tehát a legfontosabb az alázat, a tehetség. Tehát a tehetség önmagába túró nem ér. Tehát volt nálam sok tehetséges gyereke, ahogy mondtam vagy pénzes volt vagy kevés volt a motiváció, kevés volt az alázat, hát akkor, akkor nem raboljuk egymás idejét. Ugye ahogy említettem, nem pénzért csinálom, ezért könnyű is a helyzetem, mert azt tudom mondani, hogy viszlát, sok sikert kívánok. Nem biztos, hogy neked a filmmel kell foglalkoznod, ha azzal is foglalkozol, akkor nem velem. Tehát ez egy ilyen kemény dolog, de hát enélkül nem működik a dolog.

És mondjuk táborokban csak te tanítasz?

Nem, ahogy említettem, említettem az előbb is, hogy ööö a táboraimbaö ott vannak egy kicsit idősebb vagy tapasztaltabb alkotóim is és ők is tanítgatják a gyerekeket, mert úgy egyrészt leveszik rólam is, a vállamról a terhet, mert ööö azért tíz gyereket egyszerre, tehát nehéz úgy foglalkoztatni. Ez az egyik.

A másik meg, hogy ők is megtapasztalják és látom rajtuk, hogy nagyon tetszik nekik, hogy tanítanak. Tehát, hogy átadják a tudást. Ez egy fontos dolog, mert hogy ezt kapják tőlem, el is várom tőlük, hogy ők is osszák meg azt, amit kaptak, mert így lesz körforgás és ez, ez nem csökkenteni senkinek, se az én szakmaiságomat, se akárkinek, mert ez jó dolog. Tehát ez ööö minél több dolgot megosztunk másokkal, annál gazdagabbak leszünk mi is.

Tehát ez egy nagyon fontos dolog úgyhogy táborban így működik.

És mi alapján választanak témákat?

Ez teljesen saját, saját ötlet, nagyon ritkán egyszer kétszer adok én ötletet, más kérdés, ha nem akarnak azzal foglalkozni, akkor nem foglalkoznak velem, tehát nincs semmi olyan kényszer, hogy ezt kéne nekik most megcsinálni, úgyhogy legtöbbször saját témák, amiből nagyon erősek vagyunk a dokumentarista, tehát a dokumentum műfaj. Tehát az nemzetközileg is elismerik. Most legutóbb Wiesbadenben, a németek mondják, hogy nagyon öö fontos nekik a velünk való együttműködés, mert olyan dokumentum, most nincs itt a srác, aki csinálta, tizenhárom évesen olyan dokumentum filmet csinált, hihetetlen profizmussal. Tehát, hogy ez a – ez a képi világ, ez a világ ez annyira más, hát Németországban mások a viszonyok meg más dolgok vannak, tehát nagyon fontos, hogy a ezeket láthatják. Tehát ez mindig öö, mindig öö fontos nekünk is, hogy a, jól érezzék magukat az alkotóim.

Tehát aki a dokumentum filmmel, a dokumentum műfajban érzi jól magát, az, meg azért azt már megtanulták, öö a tanítványaim időről időre, hogy a legnagyobb sikerélmény ott éri őket. Mert egy kísérleti filmmel mindenki azt gondol róla, amit akar. De egy dokumentum filmnél a díjazásnál, akit megérint, a zsűrit is igazán az tudja megérinteni, mert ez egy ilyen kísérleti dolog, hogy szép képek meg minden. De egy domukentum műfaj, az úgy oda tud pakolni és nem véletlen, hogy a nagy díjainkat mindig a nagy dokumentumfilmeseink hozták el és ez egy kicsit inspiráló is nekik.

Aha.

Tehát a többi filmhez.

És ööm mennyire vannak barátságok a műhelytagok között?

Nagyon jó barátságok vannak. Hát ezek a fesztiváljaink, az útjaink, nagyon sok a huszonkét év alatt. Rendkívül sokféle voltunk, nagyon sokmindent megéltünk. Mindig az aktuális, tehát nagyon fontos a csapat. Tehát mindig törekszem is arra, hogy a csapatmunka, a csapatszellelem, az meglegyen. Tehát ezek barátságot kötetnek, tehát amikor kikerülnek a műhely után is tartják a kapcsolatot mégha az élet el is sodorja őket más-más területekre, de mindig fontos, hogy nincs kiemelve senki. Jó, hát más képességek vannak, azért az alkotóim között is.

Kimagasló képességűek vannak, akik kisebb, de mégis azért az átlag fölötti vizualitással rendelkező fiatalok. Ez nem gond, tehát ez nem okoz gondot, hiszen tehát a nagyobb képességű alkotóink sem élik meg ezt, hogy ő most itt a menő vagy nincsen kivételezve.

Említetted hogy, amikor kikerülnek a műhelyből és ez mit jelent?

Hát fölnőttek lesznek, elindulnak a saját útjukon, mint Ferge Roland, aki tizennégy évesen került be a műhelyembe. Ő Hódmezővásárhelyről jött át a csoportokkal, ő a Németh László Gimnáziumban tanult, azért jöttek át, mert a tanárnőjüket, aki média szakos én tanítottam kameratechnikára, mert ugye az jellemző Magyarországon, hogy a médiatanárok nagy része halvány, a tanárok nagy részének halvány lila fingja nincs, hogy hogyan kell a kamerát kezelni, hogyan kell vágást tanulni. Itt Csongrád megyébe volt egy ilyen lehetőség, hogy tanítottam őket, az ő tanárnőjét is és akkor azt gondolta, én akkor a Makó TV-nek a vezetője voltam, 2004-től 2007-ig, 2005-be eljöttek hozzám TV-t látogatni és ő az a tizennégy éves kissrác azt láttam a szemén, hogy mindig amit mondok, tehát, láttam, hogy rögzíti a dolgokat és van egy ilyen rossz tulajdonságom, hogy alattomosan visszakérdezek amit, arról, amit előtte elmondtam és ő tudta csak a választ.

Mert valószínű érdekelte és akkor azt gondoltam, na ez a kissrác ez kell nekem. És elmentek és foglalkoztatott, mondom, ez lehet, hogy ez, ez még érdekes lehet ez a kis fickó. És öö júliusban mentünk ki Berlinbe 10 napra. A Berlini Média Fesztivál meghívott minket nyári filmes táborra a Wannsee partjára. Teljesen szabadon, ilyenkor mindig úgy volt, hogy megtöltöttem a mikrobuszt, teli mikrobuszal elindultunk, saját számítógép, saját technika, SONY Magyarországtól kaptunk még kamerákat, a legújabbakat és akkor arra gondoltam, hogy elviszem magunkkal, hiszen ez egy jó alkalom lesz arra, hogy öö legföljebb ha nem jön be, akkor nem jön, hát nincs ebből nagy probléma. Ingyen van, tehát a németek fizetnek mindent, mi csak az utiköltséget dobtuk össze és akkor kipróbálom a kissrácot. Hát jeleztem, felhívtam, beszéltem a szüleivel, seggre ültek, nagyon megörültek ennek a lehetőségnek és hát Roland így berobbant ebbe a dologba. Két éve ő volt az egyetlen alkotó, aki a Berlinalén zsűri különdíját kapta a diplomafilmjéért, az *el* című filmje.

Milyen című?

Az *el* – *away*. Ez volt az egyetlen díjazott magyar alkotás, úgyhogy mindjárt a diplomamunkája volt, bekerült a Berlináléra, úgyhogy... hát így [nevet].

És így, hogy nincs a műhelynél az azt jelenti, hogy nem, nem fordul hozzád-

Hát már nincsen szüksége, nem, -

- segítségért meg ilyesmi?

De, ha kell neki technikai segítség például kamera vagy egyéb, akkor szokott keresni, de ő már más szinten van, tehát igazából voltunk azóta fesztiválon, Görögországban meg ilyesmi, de hát ő már azóta már más szinten van hiszen ő a Budapesti Kommunikációs Főiskolán tanult, tehát ő neki olyan szakmai alapjai vannak, tehát ő már sokkal többet tud szakmailag mint én például.

Hát nekem más a funkcióm abba az egészbe. Én pályára állítom őket, utána az ő feladatuk, hogy magukat úgy építsék föl, ahogy a további életükhöz szükséges. A Balázs István Balázs, aki kilenc évesen kezdte nálam és minden létező fesztiváldíjat elnyert az évek során, aztán ő tavaly előtt diplomázott a Színház és Filmművészeti egyetemen a Kodak nemzetközi ösztöndíjas.

Igen, tehát már nem jár ide.

Igen, már meghaladta, hát persze, persze-

Tehát nem találkoztok már személyesen?

Dehogynem, találkozunk még személyesen, mert fontosnak tartják hogy megkeresnek. Nem győzi hangsúlyozni a Balázs, állandóan hálás, hogy erre indítottam én el. Ő elég nehéz családi körülmények között is volt, őt nem csak tanítanom kellett, hanem nevelnem is ,[nevet] mert a műhely nevelte föl. Úgyhogy öö...

Vele szoktál találkozni is személyesen?

Igen, hát ő Pesten él, családja van. Hát szinte a műhelybe élt. Amikor televíziós óráink is voltak, volt műsorunk, tehát rendszeresen. A kilencvenes években kezdtem vele foglalkozni, akkor kilenc éves volt.

Idejárt ő is?

Igen, még a korábbi időszakba. Úgyhogy öö, tehát öö úgy építette föl, tehát hihetetlen a borotva vág benne. Én csak a löketet adtam meg neki, de akkorát nem lökhetek rajtuk, utána már nekik kell a mozgást- hát igen. Tehát ő nagyon aktívan akarta. Mindenki magának köszönheti ezeket a dolgokat. Tehát a mai napig tartjuk a kapcsolatot. Most, hogy hazajöttünk Kanadából ő jött ki elé a reptérre, mert azt ösztöndíjam miatt ott kellett még maradnom egy napra. Egy másik tanítványomnál aludtam. Tehát ezek ilyen hétköznapi dolgok, tehát ez nem azt jelenti, hogy ha kikerül a műhelyből, akkor szevasz-tavas, azt soha többé nem beszélünk, sőt, ez nagyszerű érzés számomra.

Érdekes volt megélni, hogy nem. Amikor az első generációs tanítványaim kikerültek és így elkezdtek a saját szakmai útjukat háthogy lesz-e bennem féltékenység, hogy én voltam a mester mondjuk és fölémnőnek. Nem nekem más a feladat. Elkönnyeltem magammal, ezt simán lerendeztem, hál' Istennek. Ennek örülök is, hogy, hogy én attól vagyok bolgog, hogy ők minél magasabb szintre kerülnek. Nekem az volt a feladat, hogy megadjam nekik a kezdő sebességet, az alapokat, arra nagyon büszke vagyok, mert abból tudtak építkezni, aztán mindenki a maga igénye szerint rakta ki a későbbi ismereteket, úgyhogy...

Említetted a fesztiválokat, már többször is és hogy a Makói Videóműhelynek mit jelentenek a fesztiválok?

A legtöbbet, mert ki tudunk mozdulni. Számomra, amikor felépítettem a műhelyt nagyon fontos volt korábbi negatív tapasztalataim miatt, hogy én azt tapasztaltam, hogy Magyarországon ilyen budapestcentrikus körök vannak, tehát a Filmszövetség meg Diaporás meg minden, tehát minden Budapest. És akkor vidéken, vidék le van szarva és nem volt öö tehát és én filmesként amikor létre hoztam a műhelyt nem akartam ebbe a helyzetbe bekerülni, tehát arra az elhatározásra jutottam, hogy itt öö én Európát akarom. Európába akarok eljutni, mert öö a műhellyel a munkáinkkal, mert hogy tanulni akarok meg szélesebb látókört.

És Budapesten nem jutottatok volna be vagy mi volt konkrétan a –

Hát budapestcentrikus ország, aki nem Budapesten él, az tudja, aki Budapesten él meg természetesen mindent ott megkap. Ööm tehát ööm ez azt jelenti, hogy, hogy nem voltunk rászorulva semmiféle itteni szervezetre, hanem én elkezdtem a saját utamat járni mindig is ilyen önfejű voltam, hogy én a saját utamat jártam. Mindig olyan utakba kezdtem, amit előttem soha senki nem csinált még. És ez sokkal nehezebb, de sokkal nagyszerűbb utána. Hátranéz az ember és visszatekint és azt mondja, hogy hm, ez nem is volt rossz és tehát sokat tanul ebből a dologból. Tehát a lényeg az, hogy nekünk a német fesztiválok hozták el azt, ami az igazi nemzetközi öö kilépést biztosította, mert Németországon keresztül alakítottuk a nemzetközi kapcsolatainkat. Az alkotóim más kulturális közegbe is kerültek. Sok filmet láthattak, jót is, rosszat is. Rengeteg új inspirációt, élményt kaptak, sokat tanulhattak, ez, ez, ez mind a titka igazából a műhelynek. Igazából sok pénzt, támogatást adnak, erre fordítottam a legtöbbet. Tehát ezt el lehetett volna költeni szórni magamra, de nem. Tehát a lényeg az, hogy nagyon sokat utaztunk. Éppen ezért, hogy rengeteget tanuljanak. És ennek meg is lett az eredménye. Hát ez az egyetlen olyan műhely vagyunk Magyarországon, gyerek- és ifjúsági műhely, aminek saját fesztiválja van, nem is akármilyen hírű és elismertségű. De ennél még fontosabb az a tudás, amit az alkotóink szereztek.

És mennyire, tehát, hogy a videóműhely az mennyire, mennyire él inkább a fesztiválokból, mint az itteni létből? Mennyire jelenti inkább a fesztiválokat, mint ezt-?

Nem, a-

-ami itt történik mondjuk?

Nem, nincs ilyen elsődleges dolog. A fesztiválok azért is jók és főleg a saját fesztiváljaink, mert meg tudtuk mutatni a világnak, hogy mi ugyan egy kis városban élünk és mégis Magyarországon mi vagyunk az egyetlenek, akik képesek vagyunk arra, hogy egy ilyen nemzetközi fesztivált, mint a Zoom to Europe fesztiválokot vagy az Ázsia Expresszt meg tudjuk szervezni, meg tudjuk tölteni tartalommal. És nem akármilyen visszhangja van ezeknek a rendezvényeknek, mert az alkotóink együtt élnek ez idő alatt a, a többi nemzetközi alkotókkal, barátságok születnek. Tehát itt a, ezeknél a fesztiváloknál, fesztiváloknak az a különlegessége, hogy a meghívottak köre, az a mi filmes körünk. Tehát azok a fesztiválok, akikkel amúgy is kapcsolatban vagyunk, tehát ez nem úgy működik, mint az általános fesztiváloknál, hogy majd az alkotók küldenek filmet és akkor – nem. Mi tudatosan válasszuk meg és akkor ez egy családi jellegű, ismeretségen alapuló, akár visszatérő alkotókkal és ez, ez egy teljesen Makói Videóműhely specifikus fesztiválok, ami nem azt jelenti, hogy belterjes, hanem épp az, hogy az így tudjuk igazán, igazán öö megvalósítani a- ezeket a céljainkat, amiket annak idején mikor elkezdtünk fesztiválokra járni, hogy, hogy azok teljesüljenek. Tehát öö azt gondolom, hogy ezzel tudják a legtöbbet hasznosítani az alkotóim is meg a- azok az Ázsiaiak, Európaiak, Amerikaiak, Kanadaiak, akik itt jártak nálunk, hogy tanuljanak.

És akkor az a, ezek a fesztiválok arraaz időtartamra idejönnek minden országból és addig itt laknak Makón?

Igen, ez öt nap. Ugye az eddigi fesztiváljaink öt naposak voltak, most már inkább műhelyet szervezünk. Az öö a legutóbbi az tíz nap volt vagy a nyári táboraink is mindig tíz napos. Viszont akkor mindig kell kifutás, filmeket készítenek, megvágják, vetítünk, tehát az ilyen-megvan a szakmai íve ezeknek a programoknak.

Akkor itt vannak, vagypedig mi megyünk. Tehát minden évbe decemberbe Görögországba vagyok az alkotóimmal, tanítok, tanítunk közösen. Középiskolás fiatalokat. Most megyek nyolcadszorra Dél-Koreába öö ott nemzetközi filmes tábor van, a legnagyobb Videós- és Filmművészeti Egyetemen a Dimán. Ott szoktam tanítani középiskolás Dél-Koreaiakat, nemzetközi diákokat, kameratechnikát. De ott is filmkészítő tábor van. Tehát ezek mind arra jók, hogy egy picit úgy szélesítik a látókörünket meg úgy a mozgásterünket. Tehát az, hogy mondjuk a tanítványaimmal közösen workshopolunk, tehát a filmes műhelyeket tartunk Görögországba, az is nagyon sok, nagyon sokat jelent az alkotóimnak szakmailag.

Egy kicsit ki tudják próbálni magukat. Élvezik azt a, a dolgot, hogy ők is egy kicsit mesterek lehetnek, tehát ezek ilyen, így.

És amikor itt van egy fesztivál Makón öööm mondjuk a Zoom to Europe vagy a, az Ázsia Express-

Igen, volt már az Ázsia Express is, igen.

- Express, ugye ott inkább ázsiai országokból jönnek az alkotók, mert ugye azért Ázsia Express.

Igen, ugye volt tavaly az én csapatom illetve a német filmesek a Werkstatt für Junge, tehát a fő, wiesbadeni, wiesbadeni, de Berlinben is élnek, meg tehát nemzetközi filmkészítők is voltak.

Aha. Hányan?

Összesen ötvenen. Tíz napig itt vannak és akkor ebben a fesztiválban vannak programok. De ilyenkor mindig törekszünk arra, hogy egy kicsit a gasztonómia, tehát hogy megismerjék z országot is. Tehát azokat a dolgokat, amik hozzánk tartozik. Az ételeinket, a kultúránkat, azokat a dolgokat, amiket fontosnak tartunk, hogy rólunk tudjanak. És ilyenkor nagyon sok közösségi program és alkotnak is. Öö tavaly az Ázsia Express az filmfesztivál volt, most nyáron, hogyha kapunk rá támogatást, akkor öö, akkor pedig filmes tábor lesz.

A fesztivál és a tábor közötti különbség, hogy a táborban alkotnak és –

Így van.

- a fesztiválon nem alkotnak?

Akkor a filmeket mutatjuk be. Az adott ország, adott fesztivál filmjeit és a filmes táborba, a workshopokba pedig ööö pedig akkor közösen alkotnak. Most az lesz a feladat, hogy mutassák meg nekünk, hogy milyen a vidéki Magyarország. Hogyan látnak bennünket, I love Hungary néven fog majd futni. És akkor mutassák meg, hogy látják Makót, Apáthfalvát, egy kis település Makó mellett, közel a román határhoz. És akkor ööö ez, ez számunkra is egyfajta mérce vagy kis tükör, meg az, hogy együtt vagyunk, tíz napig együtt dolgozunk.

Igen. És amikor mondjuk itt van egy fesztivál, akkor öööm mennyire tudják a makóiak, hogy, hogy van ilyen?

Természetesen, mivel régóta szervezünk fesztivált ezeket meghirdetjük. Tehát ööö az a lényege, hogy ez nyitott legyen, igen. Tehát amikor fesztivál van, filmeket vetítünk, szabadtéri programjaink vannak öö. Tavaly csináltunk Ázsia hangja rendezvényt a Darius Hotel teraszán, ahol a Dél-Koreaiak öööm Tájföldi professzor, aki ööö Tájföld egyik legnagyobb egyetemén tanít ööö tehát ő hangszeres zenét tanít, ő tartott előadást. Tehát bárki hát ingyenes volt, látogatható, tehát ööö vagy a fürdő program. A Hagymatikumban tartottunk már második alkalommal egy teljes délutánt ingyenes program, odaléptek a ázsiai fiatalok. Énekeltek, zenéltek. Ilyen dolgokat csináltunk.

És oda szoktak járni a makóiak?

Hmmm szoktak, igen. Meg ööö tetszik nekik, mindig tudják, hogy na ez már Czibolyának a műve, mikor ez a sok ázsiai [nevet] fiatal megjelenik vagy számukra ismeretlen, hogy akkor azt hozzám kötik. És azért a tök jó. Illetve a Makói Videóműhelyhez, mert ööö, mert hmmm nagyon sok, tehát nagyon sok, jó érzésű ember örül, ha viszik a híret a világba. Tehát élvezik, amikor ezek az ázsiai fiatalok itt jönnek-mennek a városba – kamerával, anélkül, lángost majszolnak vagy kiülnek beszélgetni vagy bármi, ami, ami, ami rólunk szól, a mi életünkről kapnak képet és ez, ez tetszik a makóiaknak. Tehát ez fontos is, ez a nyilvánosság, van a honlapunk. Azért szoktuk meghirdetni a rendezvényeinket – plakátok, molinók, azok ezért ez fontos részei a ...

És a legtöbb makói ismeri a műhelyt? Tehát hallott már róla?

Hallott már róla, habár azért van, aki nem. Tehát fiatalok között is, de hát aki, hogy is mondjam, nem is kell, hogy mindenki. Hát azért elég sokat szerepelünk azért a médiába [nevet]. Tehát nyomtatott sajtóba, illetve hmm a, az elektronikus sajtóba is, nagyon sokszor fesztiválok, díjak kapcsán. Tehát azért eléggé ismerik a Makói Videóműhelyt.

Mondjuk így hány százalékra saccolnád a lakosságból?

Hát, nem is tudom.

Inkább a fele, negyede...?

Mondjuk negyede az úgy reális, elég sokan ismerik.

Hm-hm.

Tehát mondjuk eleve úgy, hogy én mondjuk ööö az elmúlt, az életem nagy részében közösségi munkát végeztem, tehát kulturális tevékenységek, gyerekekkel foglalkoztam, ifjúsági klubbal foglalkoztam, tehát az én tevékenységem az, hogy most is ugye gyerekeket tanítok, mégha kisebb létszámban is. De, de a nevem azért úgy azért ismert, tehát Makón azért nagyon sok ismerősöm van, de hát azért nem ismeri mindenki, de azt gondolom, hogy ez annyiból jó dolog, hogy legalább ööö látják, hogy azért a Makói Videóműhely az igen. Egyébként tavaly Makói, hagymatikumnak választották a Videóműhelyt, tehát a testület a Makói Videóműhelyt kiemelt ööö Makót népszerűsítő tevékenységnek tekintette, úgyhogy ez számunkra nagy elismerés.

Mikor 90... vagy 2000 hú, nem is emlékszem már pontosan – 2004-be, azt hiszem, azt hiszem, 2004-be Makó városért kitüntetés is kaptunk Makó városért kitüntetés kaptunk, mert már akkor, hát 2003-ban csináltuk az első fesztiválunkat, tehát akkor már annyira jelentős

eredményeink voltak, hogy azt hiszem Balázs István Balázs abban az időszakban alkotott. Tehát ott azért már megismerték, televíz- magyar televízió, tehát a Dunatelevízió rengeteget foglalkozott velünk öö Dunatelevízióba rendszeresen mentek a munkáink. Dunatelevízió megvásárolta a díjnyertes munkáinkat, tehát a, az egy nagyon fontos öö dolog volt számunkra, tehát amit nem csak itt Magyarországon láttak, hanem szerte a világban, mert volt különböző, nem is tudom, Amerikából írtak rám, hogy jaj de jó, hogy látták a műhelyt. Tehát ezek nagyon fontos dolgok.

26:33

Teidelt Magdalena interjúja Ferenczi Dáviddal (2016. június)

Igen, szerencsére egybe maradt a cucc.

Jó, próbálok nem ficegni annyira.

Nyugodtan, hát látod, hogy nem lett baja.

[nevet]

Na, úgy jó lesz.

Megvan a helye.

Na igen, hmmm, igen. Na és akkor érdekes, hogy ezt mondod, mert a következő kérdésem az lett volna, hogy a filmjeidben mennyire befolyásolja ez az identitásod. Tehát a filmjeidet mennyire befolyásolja?

Szerintem semmennyire egyébként. Hmmm hát nem tudom, szerintem ez, ez nincsen annak köze hozzá, hogy most cigány – nem cigány, magyar vagy... az csak úgy van, vagy jön. De befolyásolni, szerintem nincsen olyan szempont amivel befolyásolni tudja. Nem tudom, hogy mire gondoltál például.

Hát például a témaválasztásban-

Ja hát abba igen. Nyilvánvaló, hogy csak érdekelt ez a helyzet, ami ott lent is volt. Aztán ilyen szempontból igen, hmm befolyásolja azt a filmet.

És van ez a Honvéd City, de amúgy a filmjeid közül hány olyan van, ami roma tematikájú vagy roma szereplők vannak benne.

Ez. Ez az egy volt. Dokumentumfilm.

Hm-hm. Tehát amúgy nem szerepel nagyon a témák között?

Nem, nem, ez volt, meg aztán tervben is volt, hogy majd lesz még belőle még folytatás, de [nevet] hanyatlott.

Tervben maradt. A terv legalább megvan.

Tervben van, aha [nevet]. Ahhoz már csak egy szikra kell [nevet].

Abból még lehet az akármikor, akár 60 évesen [nevet].

Így van [nevet]. Honvéd mindig lesz [nevet].

Hát majd kiderül [nevet]. Ömm és ugye van ez a kategória, hogy romafilm. És te a filmjeidet ebbe a kategóriába sorolnád? Vagy egyáltalán mit gondolsz, hogy a romafilm az mi?

Nem hallottam még erről. Nem tudom, hogy ez így mit takar, hogy ezt, miért lett így külön választva, nem tudom. Nem, nem, erről nem tudok információt adni, nem tudtam, hogy van romafilm.

Valaki nagyon sok mindent, nagyon sok időben kitalál [nevet]. Ömm és fontos neked, hogy – már így félig válaszoltál rá, de azért megkérdezem, hogy fontos, hogy szerepeljen téma vagy hely vagy szereplőválasztásban a cigány téma a filmjeidben.

Hmm. Hát a következőbe, amit majd egyszer megvalósítok, abba igen. Abba szerintem biztos, hogy helyet fog kapni ez a téma, mert azért ez mindig jelen van az életben, legalábbis én ezt így

tapasztalom. Hogy úgy elég sokszor, például van egy társaság, beszélgetnek, hozzátalakozol, az estek 60 százalékában mindig a cigányokat szapulják. Ez az ilyen furcsa, de megszoktam már én. Most nem tudom, hogy változott-e, mindenestre engemet elfogadtak, de tapasztaltam már azt is, hogy így jó vagy úgy jó vagy aztán hátat fordítok aztán meg kibeszélnek, akármi.

Tehát lehet, hogy még becsületesebb vagyok, mint közülük bárki, aztán még ők használtak ki, meg ilyesmi. Erre is volt példa. De azért mindig én vagyok a, a kisebbség akár vagy nem tudom, hogy mondjam... hmmm rossz színbe feltüntetve. De mondom, ez már úgy hidegen hagy. Megvan a kis világom. Mittudomén, benne vannak egy páran, meg a család. Aztán most így hogy mi folyik a nagyvilágban, azzal nem szoktam idegesíteni magamat, mert ugyanúgy például a politikába nem merülök be. Végülis teljesen mindegy, hogy ki ül ott. Kinek keresünk tulajdonképpen [nevet].

És ilyenkor hogy reagálsz, amikor ki lesz beszélve a cigányság egy-egy társaságban?

Ömm hát nagyon sokáig magyaráztam nekik. De már belefáradtam, aztán, nem tudom, ott hagyom őket vagy annyi, vagy nem tudom, egy idő után észre veszik az emberek azért már. Egy idő után az ember arcára azért mégis meglátszik, aztán így témát váltanak. Jobb esetben [nevet].

Én nem tudtam volna megmondani rólad, hogy – hát vannak nem cigányok, akik barna hajúak, barna szeműek. Érdekes. És ez hogy esik, amikor most például egy társaságban vagy, mondjuk ismerősök, simán ismerősök, nem a legjobb barátok, hanem mondjuk ismerősök és akkor elkezdődik ez.

Hmmm. Hát szarul esik, azért. De ezzel nem lehet mit csinálni, nyilván attól függetlenül nem szégyellem a származásom. Jöhetnék azzal, hogy apukám az magyar, jó, akkor csak fél cigány vagyok. Nem én cigány vagyok, anyám az cigány és akkor csak az anyukám számít igazából. Most az, hogy, hogy, mint ahogy mondják, hogy apa lehet száz is, de anya csak egy. Aztán vannak tesómék is, úgymond féltestvérek, de anyáról testvérek, de édestestvérnek tekintem őket is.

És apukád nem lakik veletek?

Nem, de azért tartom vele is a kapcsolatot.

Tartod?

Tartom a kapcsolatot, aha. Hetente – kéthetente telefonálunk egyet vagy beszélünk tíz percet, hogy mi van veled.

Ő Makói?

Hm-hm. Makói ő is.

És ömmm ugye kérdeztem már Budapesten is, hogy hányan látták a filmedet, mondjuk a Honvéd Cityt cigányok.

Cigányok? Hát sokan. Szerintem, nem tudok konkrét számot mondani, de több százan szerintem.

Azta! És mit mondtak? Mi volt a reakciójuk?

Hát hogy jó volt. Meg hogy mikor megyek még. Meg ilyenek. Akik úgy ott élnek lenn. Meg hogy jó volt látni magukat, benne volt a tévébe is, a makói tévében is, meg aztán mondta Kálmán is, hogy ebben a tévében is ment, ezt nem tudtam, csak most. Amikor fent voltunk Pesten. Sokan látták biztos.

De miért esett jól nekik, látni magukat?

Hát szerintem, szerintem csak azért, mert nem egy, nem volt benne semmi megjátszás szerintem, meg semmilyen degradálás, vagy hát ahogy ott vannak, úgy vettem föl. Nem mondtam neki, hogy te most vedd föl például, hogy mennek ilyen tévével, hogy hé, te most fogj egy tévét és vedd föl. Vagy amikor

gyűjtötték a vasat, kint voltam a sarkon, aztán ilyen ismerkedős. A legvégén meg ugye ott volt az a nem is tudom, kiskocsi vassal. Ott ami úgy zajik, úgy látták magukat, aztán biztos olyan meglepő nekik is, hogy de jó, megvagyunk, elvagyunk, élünk. Lehet, hogy nem vagyunk gazdagok, de legalább boldogok vagyunk.

Öm és mondtad, hogy a tévében mutatták. Szoktak lenni öm más olyan filmek, amik öm, amiket mutatnak. Meg azt ahogy élnek? Vagy akár riportot velük, hogy megjelennek a médiában?

Hmm. Nincs, semmi. Régebben volt, nagyon régebben. Volt egy ilyen cigány magazin, makó-tv, de akkor még nem Kálmán volt. Valaki más volt. Nem volt semmi ilyesmi.

Ez elég kár. Vagy nem tudom. Na mindegy. Majd utána mondok véleményt. Most rólad van szó. Ömm ja igen, és mondtad, hogy a cigányok sokan látták és a makóiak? A Honvéd City-t mondjuk látták vagy látják? Vagy inkább nem?

Kik?

A makóiak.

Aha, hát igen, mondom, hogy a makói tévében is levetítették azt hiszem. Meg ööö volt valami nem is tudom, iskolai rendezvény ahova így a szülők is meg voltak hívva. A hagymaházba volt, meg valamikor karácsonykor vagy valamikor, ott is levetítették, meg még egy-két ilyen, volt még ilyen alkalom, ahol bemutatták a filmet.

És ott mik, mik voltak a reakciók?

Semmi, nem volt ilyen negatív. Gratuláltak hogy akkor már díjnyertes is volt, azt hiszem, sokan gratuláltak.

Aha. És amikor öm – most egy kicsit a makói felhőcskére térnék át, hogy te ebben a felhőtérképen a makói az mekkora vagy hogy helyezkedik el? ezt a kérdést nem értem

Pff, hát nehéz. Nem annyira mérvadó, végül is itt élek, de, de például lehetne akármi. Hogy mennyire mérvadó, mit tudom én, hogyha azt nézem, igen, mert csak itt élek, de hmmm ugyanannyira lehetne mérvadó, hogyha másik országban élnék vagy bármi.

Mi az, ami Makóhoz köt?

Hát, csak a családom. Ennyi. Azon kívül más sok minden nem. Annyira nincs is olyan sok barátom se. Csak a család.

Van valami, amit szeretsz Makón? Valami különlegesség? Mondjuk mondtad, hogy igazából csak a családot, de azért megkérdezem.

Hm-hm. Hát, amit Makóban szeretek... talán a hagymatikum.

A hagymát? [nevet]

[nevet] Jah, neem. Szeretem a hagymát [nevet]. Makó azért jó, mert hagymás [nevet]

[nevet]

Itt nem szeretik a tika-meggyet, hanem a hagymát, szedik a hagymát vagy nem tudom.

Tehát mondjuk hogyha más helyre kéne elmenned családotul, akkor hiányozna valami makói dolog? Mondjuk a hagymán kívül [nevet]?

[nevet] őszintén nem, nincsen semmihez se ragaszkodásom vagy valami.

És a filmjeidben hogyan jelenik meg Makó? Megjelenik?

Hát ha azt nézzük, ez a Honvéd City ez jelenik meg, mert bemutatja Makónak egy részét, amit akkor nem is - de mondom, mindenkinek jó - mindenkinek tetszett csak így például a polgármesterrel elmentünk egy versenyre, aztán gratuláció volt meg nagy taps meg minden. Aztán valahogy ez elmaradt így, ez annyira nem tetszett neki. Azért ez egy kicsit olyan, csak mégis, mondom semmi nem volt, csak az maga, ami ott folyt, nem volt semmi megrendezve, aztán tényleg az, amilyen állapotok voltak akkor azért – Makó virágváros nem erről híres, szerintem biztos nagyobb mosoly lett volna az arcán ha itt a főteret felveszem, amikor szép virágos volt, micsoda épületek vannak. De nem is volt rá szükségem arra, hogy most be kelljen állni és nem is azért csináltam, hogy díjakat kapjon azok csak úgy jöttek, meg jól estek, de nem az motivált egyáltalán. Mondom, hogy visszatérve, öööm, az, hogy ki tudtam kapcsolódni, az motivált csak. Ezek a díjak aztán meg jól jöttek, mert azért úgy érezte az ember, hogy van értelme annak, hogy díjazzák, tetszett.

És amikor viszed mondjuk öm a filmjeidet valamelyiket vagy többet is egy belföldi vetélkedőre vagy versenyre vagy akármire vagy amikor vitted, akkor öm ott mennyire hangsúlyos, hogy te makói vagy? Vagy nem érdekes?

Hmm, hát igazából mindegyik film végén ott van, hogy Makói Videó és Művészeti Műhely, de szerintem aztán az annyira nem lényeges. [leesik a diktafon]

Működik még? [nevet] Bocsánat, hogy ilyen ficáncolós vagyok. Legközelebb hozzád majd valami szikszalagot aztán idekötözzük [nevet].

[nevet]

Nem értem a kérdést [nevet].

Jó lesz itt. Hm na igen, hogy makói. Tehát ott van, hogy makói videóműhely, de amúgy öm mondjuk a filmnek a témáiban mennyire fontos, hogy beleidd a Makót? Neked.

Hát nem volt fontos sose, de, de azért nem mentünk el sehova máshova, Szegedre vagy valami. Amit a hely – helyzet hozott. Nem úgy kimondottan azért, mert Makó Makó.

És hogyha hmm hogyha lenne mondjuk egy kerek asztal beszélgetés mondjuk öm Kalocsán ahol ilyen filmesek jönnek össze és te is ott beszélnél és a moderátornak mondjuk olyan négy mondatban, el kéne mondani, hogy te mint alkotó, aki ott vagy hogy egy ilyen ötmondatos összefoglalót, akkor ott mit akarnád, hogy mondana. Tehát, hogyha meg kellene mondani a moderátornak, hogy mit mondjon rólad, akkor az mi lenne?

Hogy ő hogy konferájon fel, vagy mi?

Aha. Például.

Ez jó kérdés [nevet].

Dolgoztam tegnap [nevet]. Dolgoztam még tegnap.

Azért azt rábíznám a moderátorra, hogy fogalmazza meg ő, aztán kipipálnám, vagy valami, hogy jó volt.

Tehát fontos lenne mondjuk neked, hogy említse, hogy makói vagy?

Nem.

És az fontos lenne, hogy cigány vagy?

Hmmm... [szünet] jó kérdés, hát hmm szerintem azért tudják az emberek, hogy ki vagyok én és mi vagyok. De szerintem annak sincs úgy jelentősége. Én úgy érzem.

Értem. Tehát így alkotóként nem fektetsz annyira hangsúlyt erre.

Hm-hm. Hát gondolom, hát nem tagadom meg meg semmi, de hmmm inkább mit tudom én, inkább a filmeimről kellene neki beszélni, hogy ez a filmet akkor csinálta, így sikerült. Hát mit tudom én. Ha már ilyen tervbe van, inkább ezekre menne a hangsúly szerintem, mint azt, hogy most így makói cigány gyerek vagyok, azt úgy is látják rajtam szerintem. Meg így nem tudom, hát igazából elmondhatja öt mondatba befér [nevet].

Értem. És vannak ilyen konkrétabb terveid a jövőre?

Mivel kapcsolatosan?

Bármi.

Bármi. Hmmm...

A kutyáddal kapcsolatosan is lehet [nevet].

[nevet] Lecserélem. Egy nagyobbra. [nevet] Nem. Hát ilyen terveim. Őszintén szólva én nem szoktam tervezgetni de azért úgy mondom, szeretnék majd egy motort valamikor. De így konkrét tervem nincsen. Maradok a helyemen, makói maradok. Nincsenek úgy terveim, nagy terveim. Gondolkozok, hogy mit tudnák mondani.

Hát nem kell valamit, azért kérdeztem, hogy van-e, mert lehet rá igennek meg nemmel válaszolni.

Nincs. Nincs, nincs, nincs. Szeretek úgy a jelennek élni amúgy. Ugye én már korábban elkezdtem dolgozni aztán hmmm viselkedésem se olyan volt mint egy korabeli 17, 18 éveshez képest. Mindenki azt mondta, hogy, hogy ő komolyabb meg értelmesebb vagyok. Aztán ez így azóta így más, hogy mondjam, más biztos, hogy másképp beszélgetni erről a témáról egy korombeli sráccal, aki nem olyan helyzetben van, mint amilyenben én voltam. Vagy hát ugye már átmentem már egy pár dolgon, volt rosszabb időszak, jobb időszak. Aztán most meg már ilyen, megtaláltam a helyemet [nevet].

És a rosszabb időszak anyagi problémáknak volt köszönhető?

Hmmm... [szünet] nem. Viselkedésmód inkább. Velem. Inkább kicsit olyan másabb voltam. Őő hát tudod így, mondtam, hogy már ilyen tizenhat éves koromtól ilyen komoly voltam, aztán jött ez a 19-20 éves voltam, akkor lemerültem egy kicsit. Jobban például eljártam bulizni, kimaradoztam, meg ilyesmi, mint másik fiataloknál aztán így. De most már azért úgy még jobban beért a fejem lágya [nevet].

[nevet]

Nem csinállok már ilyeneket, csak ésszel.

Igazából ez lett volna az utolsó kérdésem, de eszembe jutott még egy másik, hogy öm a van cigány közösség Makón?

Hm... van valami ilyen kisebbségi, nem tudom, foglalkoztatnak embereket például. Aha, ilyen van. Azt hiszem ilyen cigányönkormányzat szerűség. Aztán alkalmaznak ilyen cigány fiatalokat, vagy hát azokat, akiknek így nincs munkájuk vagy valami munkahelyet biztosítanak nekik. Miaz ? Közmunka.

És így, ilyen emberi szinten?

Ilyen cigány közösség?

Hm-hm.

Néha szokott lenni ilyen cigánybál. Néha. Évente egyszer-kétszer. Aszt hiszem március, nem is tudom, 19, nem is tudom, azt hiszem, hogy március 19 az a nemzetközi romanap vagy ilyesmi.

Fú ömmm, április 8 azt hiszem.

Aha. Lehet. Öm valamelyik vagy valami március 19.

Ott is van biztos, van ilyen holocaust megemlékezési nap meg van van egy roma ellenállás nap is. Lehet, hogy valamelyik ezek közül.

Jah, akkor is voltak itt ilyen rendezvények jöttek táncokat mutattak be, aztán este volt ilyen bál, jó volt a hangulat, de persze, akkor is dolgoztam. Aztán hallottam, hogy jó volt, aztán ennyi.

Mentél volna szívenen.

Hát jah. Csak jó az. [nevet].

És öm és így emberileg ismerik a cigányok egymást látásból?

Emberileg?

Vagy hát, nem emberileg, azt csak bután mondtam. Kihúdom. Tehát ismerik az emberek, ismerik-e a cigányok egymást látásból Makón?

Jah! Hogy úgy. Aha nagyrészt, ja igen, igen, igen, igen. Mit tudom én, az idősebbeknek vannak ilyen csúfneveik, amit adogatnak egymásnak, aztán igen, vannak. Hát anya is mondta, hogy régebben aztért még jobb volt. Akkor még inkább összejártak, nagyobb volt az összetartás is, meg minden. De mostmár ugye mindenki megy a kis maga útján, aztán nincs ideje a másikkal foglalkozni.

Neked nincs nagyon közöd a cigány emberekhez Makón?

Hát így a rokonságon kívül annyira nincs, nincs. Hát vegyes, vegyes, vegyesen. Mit tudom én vannak magyarok is meg cigányok is.

Tehát hogyha mondjuk egy ismeretlen cigány jön szembe az utcán akkor ugyanúgy viszonyulsz hozzá mint egy ismeretlen nem cigányhoz?

Jah. Hmm tehát hogy lehet, hogy van valami szimpátia vagy valami, hát igen, mert azért úgy más, amikor megyek az utcán és egy idegennek találkozok nem mindig nézek rá jó szemmel [nevet].

Nem nézel rá jó szemmel?

Nem. Énrám. Mit tudom én, egy pillanatra úgy megilyednek, hát tudod, ez a néphiedelem.

Komoly? Megilyednek?

Hát hogy mit, hogy mondjam, tudod, amikor mondtam, hogy Szegeden voltam, aztán mondtam, hogy merre kell menni, aztán így mentek összevissza az egy dolog, de volt olyan, akin látszott, hogy olyan rémült volt, hogy akkor ugyan mit akarok. Nem tudom. Sajnos ez van.

Hát jó. Szeretnél még valamit hozzáfűzni, most az utolsó lehetőség. Najó, van még utána is.

Nem.

Jó, akkor leállítom ezt.

Nekem erősen hiányoznak bizonyos témák, pl. a család, felmenők, iskolák, munka, aztán a filmek (miket szeret, mit néz), vagy hogy mire emlékszik a videóműhelyes évekből, hogyan élte meg a fesztiválokat, történetek stb. stb. Van esély még rá, hogy megkérdezd ezekről?

Teidelt Magdalena interjúja Szabó Bálinttal (2016. június)

Na igen, tehát Magdó vagyok. Teidelt Magdalena egész névvel. Örvendek [nevet].

Szabó Bálint.

És ő. Hát csinálunk egy kutatást. Nyolcan vagyunk és mindenki más témában, de valamennyire közös téma. Igen. És én interjúzok emberekre aztán majd összerakok egy dolgozatot belőle. És a Makói Videóműhely a témája a kutatásomnak. Jah és azt szerettem még volna elmondani, hogy önkéntes a részvétel, nem muszáj csinálni. És anonimizálom a nevedet.

Az mi?

Tehát nem fogom azt, nem azt írom, hogy Szabó Bálint azt mondta, hogy, hanem a nevedet, azt megváltoztatom.

Jah és akkor ömm ömm nem jut eszembe a idézőjellel, vagy hogy?

Igen, igen, igen. Pontosan viszont tudod, mint a tévében is szokott lenni, hogy van egy ilyen fekete csík és azt nem mutatják. Na, tehát fontos, hogy ne tudják, hogy ki vagy, mert akármi van. És azok a dolgok, amiket mondasz, azokat majd legépelem és ami, ami fontos vagy úgy gondolom, azt, abból idézetet belerakok a dolgozatba. Mert-

És akkor a hang csak azért van, hogy megjegyezd?

Aha, hogy leírjam. Majd órákig ülök és legépelem és akkor igen. Van még kérdésed?

Nincs semmi.

Jó, na, akkor öm-

Vagy hogy öö úgy válaszoljak, hogy szavakkal vagy hogy közepes mondatokba, hogy hmmm...

Mint hogyha beszélgetnénk, simán.

Jó.

Na tehát mondtad már, hogy Szabó Bálint vagy, de hogy bemutatkoznál kicsit részletesebben, hogy ami szerinted fontos tudni rólad.

Öö 11 éves vagyok, régebben fociztam három évig ne mostmár pingpongozok. Ötödikes vagyok és a Szignumba járok Makón.

És a videóműhelyez hogy kapcsolódsz?

Öö két éve kezdtem el viedózni vagy egy éve kezdtem el videózni és öö egy évet fotóztam előtte, de a videózás jobban tetszett.

És miért?

Azért, mert a videóba jobban ki lehet javítani dolgokat és effekteket lehet rá rakni, meg zenét is alá és ez nekem jobban tetszik. Izgalmasabb. És a videózásból legjobban a vágást szeretem.

És hogy kezdted el? Vagy hogy jutottál oda, hogy videóműhelyben videózol?

Öööm, hmm... mindjárt.

Nyugodtan gondolkozz! De nincsen jó vagy rossz válasz egyébként.

Tudom, ő két éve őö találkozott Kálmánnal és utána anya őö előtte már anya is látta őt őö és és ismerték egymást ugye. Őö utána meg anya mutatta Youtube csatornán, hogy mit csinálnak és akkor ugye ez megtetszett és utána elkezdtem járni. Ennyi volt [nevet].

[nevet] És mit láttál meg, ami megtetszett?

Őö videókat.

Nem emlékszel már, milyen videók voltak?

Nem.

Ilyen grafitisek vagy miről szóltak?

Nem, hát volt, vannak ilyen pörgősebbek és vannak simán dokumentumfilmek is. Meg interjúk is. Hmm nekem a pörgősebbek tetszettek jobban.

Te is olyat csinálsz?

Igen, őö én jobban szeretem a sokat csinálni így házilag mármint hogy így barátokká vicceset meg így ilyenek. És dokumentumfilmeket, azokat meg versenyekre szoktam csinálni általában.

Hogyhogy a dokumentumfilmeket?

Őö most is volt Pesten, hogy a, a művészetelepről, mert most nyáron, tavaly nyáron voltunk táborba és oda mentünk filmezni egy héten keresztül és akkor az egyik régi osztálytársammal, mert ő már egy másik osztályba van, őö ő volt a riporter, egy lány. És én meg kameráztam meg vágtam és azt küldtem versenyre.

Ez milyen tábor volt?

Fotó és videótábor volt. Volt, aki fotózott őö ez ide jöttünk minden nap és voltak gépek és azon vágtunk meg fotóztunk minden nap valami újat.

De jó! És milyen – hova viszed a filmjeidet?

Őö voltam tavaly egy filmfesztiválon, egy országoson, ahol első lettem meg most voltam egy ökomenikus filmszemlén, ahol most negyedik lettem, meg Wiesbadenbe meg Görögországban is volt, ahol Wiesbadenbe bejutottam a döntőbe, de ott nem nyertem az első három – négybe. Görögországba meg nem jutottam be.

És voltál is valahol külföldön?

Görögországban voltam most. Wiesbadenbe nem tudtam elmenni, őö meg Budapesten.

De jó! Akkor jó sokat utaztál [nevet].

Igen.

Szeretsz utazni?

Repülön szeretek, viszont őö kocsival nem annyira, mert ott nem nagyon kapok levegőt, tehát ott én a kocsiba azért nem szeretek, mert nekünk nincs és nem vagyok hozzászokva, hogy ott olyan párás a levegő [nevet], nem tudom. Vagy ott, nem tudom. Repülön szeretek utazni csak legjobban.

Akkor messze kell menni [nevet].

Igen.

És mit jelent neked a videóműhely? Most éppen.

Hát hetente egyszer van szakkör, csütörtökönként. Ööö és otthon általában még szoktam filmeket forgatni. Most egyelőre nem csinálok semmi filmet. Jelen pillanatban.

És hányan járnak a műhelybe?

Van még egy hatodikos öö kettő kisebbik. És ennyi, most. Mert még voltak páran, de ők már nem jönnek annyira általában, meg még néha még jön egy nagyobbik, ennyi.

Tehát amikor jöttök szakkörre csütörtökön, akkor hányan szoktatok lenni?

Hát úgy négyen, gyerekek. Kálmánnal együtt öt.

És ezt akkor, akkor gondolom, mivel kicsi a csoport nincsen ilyen csoportosulás, hogy baráti-

Nincs. Ez táborba szokott lenni, hogy három emberenként. Általában a táborban szokott lenni ilyen. De ilyenkor még nincs.

És milyen a viszonyod a többi műhellyel?

Hát az egyikükkel mindig itt találkozunk mert nekik kint van a szünet, nekünk meg itt és akkor 5-6 a másik lány az hatodikos és mindig találkozunk ööö a nagyobbakkal nem nagyon szoktam találkozni a kicsikkel meg csak néha, mert ők a másik oldalon vannak.

Tehát ilyen barátságok meg ilyesmik...

Hmmm, itt nincs annyira. Osztályban jobban van. Régebben még jártak, volt olyan, hogy informatika szakkör keddenként és arra jártak osztálytársaim, ott jó sok barátom volt, ott teli volt a terem. Csak most már nincs.

És mindig ilyen kevesen voltak a műhely- a műhelyen?

Talán táboron – táborba sokan vagyunk, de műhelyben általában igen.

És hányszor szokott lenni tábor?

Nyaranta egyszer. Egy hét.

És akkor mindenhol jönnek gyerekek meg fiatalok?

Ööö általában Makóról szoktak de külföldről vagy ömm másik városból is jöhetnek.

És akkor, és akkor mondjuk Makóról jönnek mindenhol? Vagy honnan tudnak a táborról?

Öö az egész iskola öö utána még itt Makón a tönni iskola is, mert van, amikor ez így meg van hirdetve. Ööö más városokban nem tudom. Lehet, hogy kapcsolatok, mondjuk, hogy öö egy makói aki tudja, szól neki vagy nem tudom. Lehet, hogy így.

Hm-hm. És ott szoktak lenni – hogy ilyen barátságok jönnek létre vagy - ?

Öö szokott, most is volt nekem egy a táborban. Tavalay.

És amúgy meg jól megvannak a résztvevők? Így egymást közt? Méghogyha nem is barátság...

Igazából először első napokon még kicsit idegen dolog, de utána már első második, első második, harmadik napban már eléggé.

És tudsz roma vagy cigány hmmm... vagy vannak, vagy tudsz arról, hogy vannak roma vagy cigány műhelyesek? Akár a táborban, akár most?

Nem tudom. Volt egy osztálytársam, aki roma volt, de ő nem járt. Én nem nagyon tudok.

És a táborban sem.

Táborba se. Én nem tudom, nem láttam nagyon, csak most [a fiatal zenészekre gondol, akiket hívott Kálmán, hogy készítsék velük interjút, akik ugyanott vártak rám, mint Bálint].

Most, hogy bejöttek a –

Egyébként még nem láttam táborba, se szakkörön.

Volt dolgod amúgy romákkal vagy cigányokkal?

Hát egyelőre még nem.

Vagy lehet, hogy volt csak nem tudtad, de nem tűnik az mindig szembe talán. És öö mik a terveid a videózással, vannak – szeretnéd folytatni vagy vannak elképzeléseid?

Hát egyelőre ez ilyen elég erős hobbi, hogy csinálgatom barátokkal járok hetente ide. Aztán néha csinállok versenyekre is ilyeneket. Hát egyelőre ennyi. Még nem tudom, hogy ezt mennyire szeretném folytatni.

Hát majd kiderül, nem?

Igen.

Najó. Hát köszönöm. Vagy neked vannak még kérdéseid talán?

Öö nekem nincs.

Vajda Melinda interjúja Joka Daróczi Jánossal

Akkor, meséljek magamról? Hogy ki vagyok?

Igen, meséld el az életed. Ez lenne az első kérdés, kérdés.

Én Hajdú-Bihar megyében születtem, 1962-ben. Egy ötgyerekes cigány családban. Szüleim munkásemberek voltak. Munkás parasztok, inkább így mondom. Mert, hogy az apu Budapestre járt télen dolgozni, mikor a TSZ-ben nem volt otthon munka. Kora tavasztól késő őszig mindig hazajött, mikor voltak mezőgazdasági munkák. De egyébként a faluban a többi férfi is ezt csinálta. Munkásszálláson lakott és kéthetente járt haza. Igazából bennünket anyám és az anyai nagymama nevelt az alatt az idő alatt. De abban az időben a 60-as 70-es években a romák életében – jelentős részének, Szabolcsból, Hadú Biharból, különböző területekről – ez így volt a legtermészetesebb. Vagy azt gondoltuk, hogy ez így természetes. Dolgozott különböző helyeken: a Csepeli Vas- és Fémművekben, az építőiparban, lemezdarabolóban, egy csomó helyen. Mi kéthetente, pénteken esténként vártuk haza. A húgommal vagy a testvéremmel álltunk a buszmegállóban. Vasárnap délután, amikor ment vissza, akkor az egy nagyon rossz érzés volt. Azt mondom, hogy nem voltunk szegények, persze ez egy relatív kérdés. Annyi mindig volt, hogy legyen ruhánk meg legyen ennivalónk. Otthon anyám gazdálkodott. Apám is gazdálkodott, mert tavasztól őszig ő teremtette meg az állatoknak az ennivalót. Nagymamának a téesz adott egy hold földet, tehát kvázi saját földünk volt. Ezen a területen gazdálkodtak, mert voltak teheneink, malacaink, apró állataink. Igazából ebbe születtem bele és viszonylag hamar be is fogtak a munkába. Az teljesen természetes volt, hogy amikor már nagyobbacska lettem, a tehenet kellett fejni, csarnokba kellett vinni a tejet, meg kellett etetni az állatokat. Azt gondolom, hogy ez egy kimondottan jó iskola volt, abban a tekintetben, hogy az ember megtanult gondolkodni, gazdálkodni. Aki állatot tart, annak felelőssége kell, hogy legyen. Gyakorlatilag így nőtem fel egész 14 éves koromig, amikor eljött az idő, hogy tovább kell tanulni. Túlságosan nagy rálátásom nem volt a világra, mint ahogyan abból a kis faluból sokaknak nem volt rálátása a világra, hogy milyen irányba kellene menni, szakmát tanulni. Így aztán Erzsébetre jöttem itt ki kell egészíteni az Erzsébetet – [Pesterzsébet?], mert a nővérem akkor már egyetemista volt és azt találták ki, hogy én majd műszerész leszek. Lövéssem nem volt, hogy mi az, hogy műszerésznek lenni, de jól hangzott. Olyan szép a hangzása, magának a szónak, de hogy tartalmilag mit jelent, azt nem nagyon tudtam. Erzsébeten szakközépiskolában kezdtem és a 6. kerületben voltam kollégiumban, ott laktam. A középiskolában és a kollégiumban is sikerült megtalálni egy-egy olyan fickót, akik megkeserítették az életemet. Tehát, ugye abban a kis faluban, Bedőben, ahol én felnőttem, az, hogy mi cigányok vagyunk, ez a világ legtermészetesebb dolga volt. Itt laktak magyarok, románok és cigányok is, de soha semmilyen problémánk nem volt ezzel. Abban jelent meg, hogy amikor futballoztunk, akkor cigányok a magyarok ellen fociztunk. Ennyi volt. De, hogy valami negatív tartalommal legyen megtöltve, olyan soha nem volt. Sőt, azt kell mondanom, hogy a faluban mindenki beszélte a másik nyelvét, tehát hogy megtanultuk. Sőt az általános iskolában, mi románul is tanultunk. Tehát a szüleim jól beszélnek románul, én sajnos már nem, de az idősebb testvérek, az idősebb generáció is beszél még. Én egyik részről fiatalon elkerültem abból a közezből, tehát viszonylag értek románul, de nehezen beszélem. A román és a beás az gyakorlatilag szinte ugyanaz. Én gyerekkoromban még nem tudtam, hogy egyszer még lesz közöm valamilyen módon ehhez a nyelvhez, de aztán felnőttként mégis csak találkoztam ezzel a dologgal. Visszatérve a budapesti iskolához, az 1976-ban volt, az első iskolát otthagytam, elmenekültem. Mert rendesen belebetegedtem ebbe a történetbe. Aztán a volt osztályfőnökömnek a férje, ő a 7. kerületben volt tanár, és oda mentem szakmunkás iskolába, szintén műszerésznek. Azt végigcsináltam és menet közben kollégiumban laktam, és elkezdtem csinálni párhuzamosan a gimnáziumot. Úgyhogy azt kell mondjam, hogy isteni

szerencsém volt. És hogy mennyire fontos az, hogy az ember milyen társaságba vagy iskolába kerül... Teljesen jó tanárokkal, jó emberekkel keveredtem össze. Annyira, hogy a kollégiumi volt tanárom mai napig jó barátom, rendszeresen beszélünk, találkozunk. Az ő hatására jelentkeztem főiskolára is. Középiskola után én viszonylag hamar... elkapták a nyakamat és megnősültem. 19-20 évesen már megszületett az első gyermekem. Ez egy rövid házasság volt. Aztán elvittek katonának és viszonylag hamar leszereltem. Elkezdtem dolgozni műszerészként, talán egy évet, ha dolgoztam. Mai napig nem nagyon tudom, hogy mi az, hogy műszerésznek lenni. A válás után nagyon kevés pénzt lehetett akkor keresni. Nem volt elegendő a gyerektartás fizetésére, a saját magam fenntartására. Akkor még a szüleim nem laktak Pesten, tehát albérletben laktam. Korábban laktam munkásszálláson, kollégiumban. Gyakorlatilag a munka mellett tanultam mindig. Így kezdem el főiskolára járni is. A főiskolán megismerkedtem egy nagyon jó társasággal, akikkel mai napig barátságban vagyunk. A Wesley János lelkészképzőre jelentkezünk. Talán 11-en voltunk, akik eldöntöttük, hogy megyünk tovább és jelentkezünk az ELTE-re és ott végeztem szociálpolitikát. Igazából egyik tanult szakmámban sem dolgoztam soha. Tehát ezek mind csak a hétköznapi életben adtak nekem iránymutatást, meg egyik részről gyakorlati, másik részről elméleti tudást. Dolgoztam taxisofőrként, önkormányzati alkalmazottként, teherautó sofőrként, gondnokként. A Zuglói Önkormányzat, akkor még Tanács volt, ez a rendszerváltás előtti időszak, amikor ott dolgoztam. Ez idők alatt egyik részről én táboroztam, mint középiskolás diák. – Ez a rész itt nem teljesen érthető, mert valahogy összezsúsolnak az idősíkok - erre majd rá kell kérdezni Jokánál. Talán hallottál ezekről a táborokról és részt is vettél ebben, de ezeknek az elődje volt a balatonszemesei sátoztábor. És később alakultak meg a pesti klubok és közösségeik, ahol én gyerekként jelen voltam. Ott ismertem meg a nagy roma művészeket, írókat. Akiknek a megismerésével egy csomó ráismerés történt, hogy mik azok a kultúrában fontos elemek, amikre az ember büszke lehet, amikre felnézhet. Nemcsak én magam ismerkedtem meg a klubérettel, hanem középiskolás diákként a nővéremet is bevittem a klubba. A Kalyi Jag együttes akkor még egy nagyon vegyes társaság volt, még én is voltam tagja, verset mondtam. Egy kavalkád volt annak idején. A zene az ugyanaz volt, és 15-16 éves koromban volt egy kapaszkodóm, amihez én köthettem a roma kultúrát meg az egész budapesti jelenlétet. Mindamelllett, hogy Bedőből, ahonnan én startoltam, ez pozitív volt. Budapesten találkoztam először ezzel a nagyvárosi, elhidegült, embertelen és a másikat lenéző, kategorizáló viselkedéssel, előítéllettel. – itt is hiányos (elliptikus) a történet, mert zavaros, ahogy a klubok után az elidegenült városi élet taglalása következik. + Nagyon fontos lenne konkretizálni, ha majd finomítod az interjút, hogy milyen klubokról van szó, hol, milyen tagsággal és programmal, műsorral stb. Hasonlóképpen a nyári táborokról is jó volna néhány infó. A klubok és a táborok a roma identitás megerősítésében alapvető szerepet játszottak, és ennek a története nem ismert igazán. Aztán, ha ugorhatunk egy nagyot, akkor 92-ben a rendszerváltás után vagyunk már 3 évvel. A közszolgálati televízióban és rádióban is voltak már korábban a többi nemzetiségnek műsorai. Akkor mi arról álmodoztunk, hogy csinálunk egy rádiót, egy roma rádiót. Sokan voltak körülötte, 20-30-an. Leginkább a nyári táborokból, sokakat te is ismerhetsz. A legnagyobb név volt közöttünk a Bari Karcsi [Bari Károly]. Kerestük a helyünket, hogy mi, hogy. Voltak ilyen találkozásaink, például Kondor Katalinnal, aki később a rádió alelnöke lett. Elmentünk rádióstúdiókba, megtanítottak bennünket vágni, kérdezni. Kóstolgattuk az ízet ennek a dolognak. 92-ben a nővérem, az Ági [Daróczi Ágnes] elindította a televízióban a Patrín Magazint és nagyon nagy figyelemmel és izgalommal követtem ezt a történetet. Súlytam neki mindig. Akkor a Zuglói Önkormányzatban dolgoztam és hát minden nap úgy kezd az ember a munkáját, hogy újságot olvas meg rádiót hallgat. És '92 szeptemberében, nem ugrik be a település, Békés megyei település, összeverekednek a helyi gázsók meg a romák néhány dinnyéért. Az a válasz erre, hogy a romáknak a házáról a cserepet leverik. Kapával beszakítják a fejét... Szóval ez volt a rendszerváltás utáni első ilyen

nagy összecsapás. Amikor én ezt hallottam, hívtam a nővérem, hogy ezt a dolgot feltétlenül meg kell csinálni, mert hírértékű. Erre ők azt mondták, hogy nem tudnak menni, mert szinte ugyanaz volt akkor, mint amikor én eljöttem a televíziótól, nincsen kamera és nincsen stáb. Nekem akkor már volt autóm és mondtam, hogy én lemegyek. Úgy is volt, beszélünk a Kondor Katival és elmentünk a Sztojka Katival. A kezünkbe nyomott egy nagy magnót és lementünk. Ez volt az első ilyen találkozásom. Nem voltam akkor még újságíró, de amivel ott találkoztam, arra azt mondtam, hogy nekem újságírónak kell lennem. Az első kép, amivel találkoztam: volt egy közért és a rácsainál egy olyan 12 éves gyerek áll a rácson, így kapaszkodik. Tehát tisztára ilyen jézusi képet képzelj el. Előtte pedig felnőttek nagyon hevesen vitatkoznak, majdnem öle mennek. És a gyerekek láttam az arcát, a tekintetét. Láttam azt a félelmet, azt a kiszolgáltatottságot. Nem tudtam, hogy ott pontosan mi történik, de hogy ez a kép meg még van néhány kép, ami meghatározó az életemben. Gyakorlatilag odajött egy tanár nő hozzánk, és mondta, hogy menjünk el, mert többen meg akarnak bennünket verni. Teli volt a kultúrház és nagyon ilyen lincselő hangulat volt. Ja, és romák nem voltak, csak mi. Kati egy idő után azt mondja, hogy menjünk haza. Én meg, hogy dehogy megyünk, hogy mennék már el. Majd mikor a tanár nő szól, hogy jöjjünk el és beültünk az autóba, akkor mondta Kati, hogy neki pisztolyt nyomtak az oldalába. ez volt az első élmény. Aztán erről a rádióban beszámoltunk. Nem telt el talán kettő hét sem, amikor ugyanez a dolog megtörtént Turán, ahol néhány kiló almáért, körtéért lelőtt a mezőőr két fiatalembert. Ott már jelen voltam a forgatáson, de ami a legbosszantóbb volt a történetben, hogy ugye négyen voltak kint a téesznek a gyümölcsösében, de nem teherautóval, hanem hátizsákkal mentek, hogy visznek haza gyümölcsöt. És ezért két embernek meg kellett halnia. A másik kettőt csak azért nem tudta agyonlőni, mert töltenie kellett a puskát, mert a vadászpuskák kétlövetűek. Addigra el tudtak futni, akiket nem ölt meg. Ennek az lett a vége, hogy akiket nem sikerült lelőni, azokat az önkormányzat megbírságolta. Ez engem rettentően felháborított. Nagyon dühös lettem ettől a dologtól. Azt gondoltam, hogy itt a világnak a vége, mert hogy a bánatba lehet ezt így csinálni, érted. Nem elegendő csapás volt ennek a családnak... Ráadásul az egyik fiú dadogós volt, szegénykém, és nem is nagyon tudta elmondani, hogy mi történt. Azt mondtam, hogy ha van lehetőség a televízión keresztül szólni és bemutatni a magyarországi cigányokat, és szólni azok helyett, akik nem tudnak magukért, akkor nekem ezt csinálnom kell. Előtte én kerámiáztam is, dolgoztam a zuglói önkormányzatban és volt egy kerámia-vállalatom. Ez egy kreatív dolog volt, viszonylag jól is kerestem. Gyakorlatilag otthagytam mindent és elmentem e tv-hez. Első évben külső munkatársként, aztán egy év után felvettek belsősnek. Így telt el 20 év az életemből és engem igazából háromszor rúgtak ki a televízióból. Az első alkalomnál nem rúgtak ki, de 3 hónapig nem kellett dolgoznom, viszont kaptam a fizetésem. Aztán itthon ültem és rohadt nehezen teltek a napok és 3 hónap után visszahívtak a volt főnökeim és azt mondták, hogy csináljam újra a történetet, mert olyan minőségi romlás történt, hogy inkább visszahívtak. Ehhez azt kell tudni, hogy ez az első Fidesz kormányzás alatt [történt], Farkas Flóri [Farkas Flórián] országos önkormányzati regnálása alatt. Az, hogy megszűnt az a fajta Roma Magazin, ami a nevemhez kötődött, és amikor először kirúgták az Ágit, abban is a Flóri keze volt. Azt gondolom, hogy ez egy törvényszerű történet, hogy ez a fickó ártson.⁶ – Ezek a részek ún. érzékeny részek, Jokával át kell beszélni, hogy mit akar megtartani, tehát ezekben különösen hangsúlyos, hogy az övé az „utolsó vágás” joga. De hát látjuk ma is a híreket. Teljesen érthető módon akarta megszűntetni azt a hangot, amit én képviseltem. De én azt gondolom, hogy soha nem álltam egyik párt mellett sem. Mindig azt gondoltam, hogy az aktuális hatalmat nem kiszolgálva, de nem ellenszegülve azt kell csinálni, amit a tisztesség elkíván az embertől. Hogyha azt látom, hogy a társadalomban az a valóság, ami van, akkor azt meg kell mutatni. Mert ha ez az adott

⁶ A színnel jelölt rész szenzitív információkat tartalmaz, nem publikus.

kormánynak pillanatnyilag nem is tetszik, de ha nem mondjuk el, hogy látjuk, hogy a koci a szakadék felé megy, akkor nagy hibát követünk el. 5 évvel ezelőtt talán pont június, júliusban, 2011-ben... A történet úgy kezdődött, hogy új főnököt kaptunk, aki ismert engem korábban, mert a rádiónál dolgozott. Azt kérte, hogy segítsek neki. Azt szeretné, hogy a rádió műsora is olyan ütőképes legyen, mint a televízióé. Mert egy csomó hazai meg nemzetközi díjat nyertünk el. Tényleg sikerült egy jó szakmai műhelyt összepakolni a televízióban a kollégákkal. Hiába volt nagyon alulfinanszírozott, 100 000 Ft-ból csináltunk egy adást, de ennek ellenére mégis ott voltunk minden főbb helyen. Leginkább azt tanultuk meg, hogy a kényszer. – befejezetlen mondat Mint a cigánytelepen. Mégis kell a cigányasszonynak vagy családfőnek kenyeret adni a családnak, életben maradni. A tv működésében ezt tudtuk megtanulni. Ez úgy működik, hogy van egy diszpécser, akinek két héttel korábban jelzed, hogy te mit szeretnél forgatni és utána jön egy sofőr, egy kamera, egy operatőr, egy hangos és elmész szépen forgatni. De a történeteket az élet szövi. Mondok egy egyszerű történetet, ha talán emlékszel rá: 2005-ben Szlovákiában éhséglázadás volt. A történet arról szól, hogy a kormány megvonja az összes szociális támogatást az egyébként is rossz helyzetben lévő közösségektől. Az embereknek nincs miből élni, és boltokat törtek fel. A magyar híradókban az jött le, hogy a cigányok boltokat törnek föl és cigarettát meg alkoholt lopnak. Ezt nézem a híradóban és azt mondom, hogy ezt nem hiszem el. Akkor beszéltem a gyártásunkkal, hogy én mennék Szlovákiába forgatni. Azt mondja a főnököm, hogy két héttel korábban kellett volna ezt. Mondom, hogy ha tudom két héttel korábban a lottó számait, akkor megjátszom. Volt egy saját autóm, az egyik kollégámtól kértem egy kamerát és a Roma Sajtóközpont egyik munkatársával, aki beszél szlovákul elmentünk. – rá kell kérdezni, hogy ki volt a kolléga Egy fillér nélkül. Megérkeztünk Kassa egyik kerületébe és a TV2-s Hadas Kriszta rám telefonál, hogy ő Szlovákiában van a Naplóval, de nincsen kapcsolata meg nyelve, aki segítsen. Találkoztunk, és mondtam, hogy akkor jó, vidd el az én kollégámat, de cserébe fizessétek ki a szállásunkat. Akkor ez így is lett. Nekem meg igazából nem nagyon kellett kérdeznem a cigányokat. Köszöntem nekik cigányul, látták, hogy én magam is az vagyok és mondták maguktól. Ömlött belőlük a panasz. Egyik részről, mi heti műsor voltunk. Mire abból adást vágsz... Én soha nem versenyeztem a hír műfajában, hogy mi legyünk az elsők. Mert soha nem tudtunk időben az elsők lenni. Mi összeraktuk a műsort csütörtökön és szombaton vagy hétfőn ment adásba. Azt kértem a Krisztától, hogy segítünk, de akkor szállás és egy tisztességes anyagot csináljanak. Mi is csináltunk később egy anyagot és Kamera Hungária-díjat kaptunk. Kétszer nyertünk Kamera Hungária fődíjat. A humora, hogy miért is mondom el ezt a történetet, az az, hogy a televízió apparátusa nem volt jelen, amikor csináltuk ezeket a filmeket. Amikor készítettük a berlini vagy bármelyik más nemzetközi filmfesztiválra filmeket, akkor azokat fél civilként és fél televíziósként csináltuk. Leginkább azért, mert alkalmatlan volt a tv ezeknek a rendszerére, hogy ezt lehessen csinálni. Amikor meg már a dicsőségből kellett osztozni, akkor viszont ott volt mindenki. Erre mindig figyeltem, hogy ha pénzes díjakat nyertünk, akkor adjak a gyártásnak és a többi kollégának is egy jelképes összeget, hogy érezzék ennek a dolognak a lényegét. Így működött a tv, és jól működni soha nem működött jól. Alkalmatlan arra, hogy az akkori apparátusként, egy nagy vízfejként, azokra a dolgokra tudjon reagálni, amikre kell, hogy reagáljon. Csak mondom neked egy egyszerű történetet. Volt úgy, hogy hatan, heten mentünk ki forgatni egy nagyon csóró kis cigány házba. Hát be sem férünk annyian, érted? Egyszer megjelenik egy nagy stáb, nem férsz be egy 5X4-es kis házikóba. Azt a fajta személyességet... A másik legmellbevágóbb történet, hogy nem egyszer történt meg, amire azt lehetne mondani, hogy az ember rosszul emlékszik vissza ezekre a dolgokra. A Kovács Jóska Hontalannál forgattunk és csináltunk egy ilyen portrét. És velünk volt egy bunkó gépkocsivezető is. Tudod, a Jóskaék készülnek, hogy jön a Joka meg a tv. Készülnek, az anyja főz. Mert hát nagy esemény, ha jön a televízió. És ez a bunkó gyerek kint ült az autóban, ette a kis szalonnáját és kiment érte a Jóska, hogy „Gyere

be, hát itt van a rengeteg kaja és meghívunk. Legyél velünk.” És nem volt hajlandó bejönni, hogy a cigányok asztalához üljön. Volt egy másik történet és milyen furcsa az élet, mert ez a gyerek később a gyakornokunk volt. Fölhívnak valahonnan Baranyából, hogy egy 5 éves kisfiú kapott 20 Ft-ot az anyjától és lement a közértbe. De előtte elment a trafikba, ahol vett egy nyalókát és a nyalókával együtt ment be a közértbe. És a közértes nő meg azt gondolta, hogy ott lopta a nyalókát, ezért berakta a kisfiút a hűtőszekrénybe. Fölhívnak ezzel a történettel. Én meg fogtam magam, mert le volt szervezve egy másik forgatás. És ekkor pont a második kirúgásom alatt volt. Azt akartam érzékeltetni, hogy volt egy váltás. – Ez a rész szintén nem követhető.

Ez akkor volt, amikor lehívtak téged ahhoz a sztorihoz, hogy berakták a gyereket a hűtőbe?

Akkor én azt mondtam, hogy nem szocit szocioriportot?? fogunk csinálni, hanem ezt a történetet megyünk megforgatni. A gépkocsivezető milyen nagy embernek gondolta magát, a sofőr, akivel együtt voltunk. Nem egyszer fordult elő az, hogy elindultunk reggel forgatni, és már a televízió aulájában a gépkocsivezető kiverte a balhét, hogy mikor jövünk vissza. Ezt másokkal nem merték megcsinálni, csak velünk. Beültünk az autóba és úgy csuktam be az ajtót, hogy majdnem leszakadt a kocsinak az ajtaja, és akkor azt mondtam, hogy akkor most itt megállunk. Nem egyszer volt olyan konfliktusom amelyben, pl. a főgyártásvezetőnek mondtam, hogy akkor menjünk le az udvarra. Én egy béketűrő ember vagyok, de nagyon sok év kellett ahhoz, hogy elteljen, hogy elkezdtek bennünket úgy kezelni, hogy egyik részről a helyünkön legyünk. Amikor eljöttünk a televízióból, akkor már a Roma Magazint egy olyan műhelynek jegyezték, ahol jó dolgozni. Szerettek odajönni dolgozni a kollégák. De sok idő kellett mire ezt elértük szakmailag, emberileg. Csak hogy érzékeltessem, amikor elkezdtünk 1992-ben televíziózni, akkor a szekrényünkre horogkeresztet rajzoltak. Nagyon sokszor megfordult a fejemben, hogy mi a francot keresek én itt. De én egy olyan ember vagyok, aki azt mondja, hogy csak azért is. Most, hogy 5 évvel ezelőtt kipakoltak, megmondom neked az igazat, nagyon hosszú időnek kellett eltelnie, hogy én ezt feldolgozzam és tisztességesen szembenézzek ezzel a dologgal. Nagyon jó évek voltak, imádok televíziózni, nagyon jó történet volt ez az összes hibájával együtt. Az egy más kérdés, ha ma mondaná valaki, hogy menjek vissza, nem mennék vissza. Nincs az a pénz, hogy ebbe a televízióba visszamenjek. Mindamellettt filmezek most is, meg csináljuk a munkát. A kollégák, a technika meg a szaktudás az adva van. És hát ugye annyit változott a televízió, amikor elkezdtünk televíziózni, akkor az elképzelhetetlen volt, hogy azt külsőben meglehessen csinálni. Most már, ha belegondolsz, mobiltelefonnal is lehet filmet csinálni. Csináltam is filmet mobiltelefonnal. Ezek mind olyan dolgok, amelyek a modern technika részei. A televízió és a filmkészítés, az nem ugyanaz. A televízió arra alkalmas, hogy heti műsort kell, hogy csináljál. Mert ott annyit kell csinálni, amennyi a műsoridő. Ez az egyik részről tényleg olyan volt, mint a daráló. Nem volt idő arra, hogy végiggondold, hogy az, amit csináltál elérte-e a hatást, jó irányba ment-e? Hárman csináltuk ezt a műsort, négyen. Ehhez idő kell, meg kellene azok a pofonok, amelyektől vagy megerősödik az ember, vagy belepusztul. Azt gondolom, hogy kaptam elég pofont ezen a területen, és azt kell, hogy mondjam, persze jólesik, hogy így 5 év után találkozom emberekkel, és jólesik, amikor elmondják, hogy mit csináltunk és örömmel találkoznak velem. Voltam bent a televízióban, és a nem közvetlen kollégák a nyakamba ugranak és körbepuszilnak, és ez tényleg jó érzés. A másik része meg azt mondani, hogy a televízió, mint egy közösségnek a kiszolgálója, főleg egy olyan nagy kisebbségnél, mint a mi közösségünk. Ez a mondat sem követhető. Visszalátni azokat a gondolatokat, amit mi gondolunk, amit mi látunk, ez egy nagyon fontos történet. Egy normális társadalomban igenis kell, hogy ennek legyen létjogosultsága. Na, most ezt nem látom a mostani és az elmúlt időszakban. Nem akarom a volt kollégáimat kritizálni, mert nekem ez nem dolgom. Azt

gondolom, hogy a televízió nézői, és a nézettséget nézők [jelentik], ezt pontosan bebizonyítják. De nagyon sokszor találkozom azzal, hogy mennyire sajnálják, hogy nem vagyok ott. Én meg azt mondom, hogy én már nem sajnálom, hogy nem vagyok ott. Tehát már sikerült kimondanom, hogy nem sajnálom.

Mondtál két történetet, amikor a munkatársaidal beszéltél, hogy kerültél velük konfliktusba. Amikor már te kerültél olyan helyzetbe, hogy megválaszthattad, hogy kivel szerettél volna együtt dolgozni, akkor fontos volt neked, hogy roma legyen? Vagy milyen prioritások voltak, hogy pl. a szakmájában legyen jó, vagy roma legyen vagy megpróbáltad mindenhol az arany középutat megtalálni.

Figyelj, inkább tedd fel úgy a kérdést, hogy... (szünet)

Nem számít, hogy roma vagy nem roma. Az számított, hogy szakmailag jó legyen, annak idején.

Mikor annak idején?

Amikor engem kineveztek felelős szerkesztőnek, akkor lehetőségem volt összerakni a csapatot, abban volt roma és nem roma is. Persze hülyeség, amit mondok, mert most sem az számít, hogy roma vagy nem roma. Mert vannak olyan nem romák, akik százszor normálisabbak, mint egy roma. Vannak olyan romák, akikkel úgy sem fogunk szót érteni egymással. Tehát a televíziózásban nem szabad úgy fordítani hátat, hogy aztán hátra szúrjanak. Egy csomó embert neveltünk ki: csináltunk gyakornoki programot, létrehoztunk egy alapítványt, mert a roma magazin körül egy csomóan megfordultak. – konkrétumok: milyen gyakornoki program, milyen alapítvány? Tudatos volt az az elképzelés, hogy ez nem csak a mienk, nem csak oláh cigány műsor, nem csak beás cigány és nem csak romungró, hanem mind a három csoportnak meg kell, hogy jelenjen. A műsorkészítők között is meg kell, hogy jelenjen. A képernyőre is olyan embereket válogattunk, hogy akik jók, vagy el tudták olvasni, vagy szépen beszélnek, hogy bizonyos gyakorlás után hadd kerüljenek a képernyőre. Még akkor is, ha nem ütötték meg a 100 %-ot. Mert akkor is azt gondoltam és most is azt gondolom, ha van egy gázsó arc, aki nagyon szépen beszél, de gázsó, akkor egy roma műsorban dolgozzon, de ne ő legyen az arc. Mert ezzel nem csak azt mondjuk, hogy itt vagyunk romák és mi megmutatjuk, hanem azt is mondjuk, hogy van egy szakmaiság és ez láthatóvá válik. A műsorvezetőn keresztül válik láthatóvá. Ha már belefutottam ebbe a történetbe, akkor kénytelen vagyok a mostani volt kollégáimat – habár az előbb azt mondtam, hogy nem fogom minősíteni, nem fogok kritikát mondani - a Nagy Pisti ugye, a Karavános Nagy Pisti, aki asszisztensként én vettem oda és tanulta a szakmát. Én biztosítottam számára, hogy menjen el és érettségizzen le és járjon főiskolára. Egyszer hívtam csak fel ez ügyben és kérdeztem meg, hogy tényleg nincs egyetlen roma fiatal sem, akit képernyőre lehetne engedni? Mert, hogy a Pisti műsort vezet. Pisti jó szakmailag, egyébként ő a legcigányabb ebben a cigány műsorban. De egyik részről azt gondolom, hogy vannak olyan kiképzett roma arcok, akik képernyőre mehetnének. Másrészről, ha nincsenek, akkor találjanak olyat, aki nekik tetszik. Olyan mintha erdélyi magyaroknak egy roma lenne a szószólója, de ezt úgy látszik nem sikerült megoldani. Hiába dolgoztunk 20 évig együtt, úgy látszik ebben a dologban nem volt valódi összhang közöttünk. Vannak bizonyos dolgok, amelyeknek a megjelenését, akkor, ha roma nemzetiségű műsört csinálunk, megcsinálhatják gázsók is, ahogy korábban gázsók csinálták teljesen nélkülünk. Az volt a szándékunk mindig, hogy megmutassuk, értünk valamihez, meg tudjuk csinálni, és azt kell mondanom mindenféle nagyképűség nélkül, hogy amikor én jelenítettem – ezt helyettesíteni kellene valamilyen más szóval, azt tudtuk bizonyítani, hogy profi módon tudjuk csinálni, mi romák. És ha megnézed a mostani filmjeinket, amelyek nem a televízió támogatásával készülnek [...]. Azt kell

mondanunk, hogy nincs okunk szégyenre, pedig ebben nincs benne sem a magyar televízió, sem gázsók nincsenek. Az esetek többségében romákkal dolgozom.

A filmjeidről mesélnél? Milyen témájú filmeket szeretnél csinálni? Mi a filmekkel a célod, mi a motivációd? Van-e valamilyen probléma, amire szeretnél válaszolni és így megjeleníteni filmben.

Amikor eljöttem a televíziótól, durván arra az időszakra tehető, hogy megjelent a Facebook. Már korábban is volt, de durván akkor kezdett kibontakozni. Ugye akkor nekem nem okostelefonom volt, hanem egy régi Nokia, amivel nem lehetett rögzíteni videót. Amikor kirúgtak, akkor vettem egy okostelefont. A nevelt fiam tanította meg, hogy hogyan kell kezelni. Hajdú-Biharban voltunk, ahol a gárda vonult, és rögzítettem a telefonnal. Ha felmész a Youtube oldalra, akkor láthatod, hogy nagyon sok film van ott, egyik részről a feleségem vágó, családi történetbe ezt megoldhatjuk. Másrészről megtanultam én is valamelyest vágni, habár a vágás nem az én erősségem, talán pont azért, mert a feleségem megoldja ezt a történetet. A kamerát korábban is tudtam kezelni, szerkeszteni, kérdezni meg egyébként is azt csináltam. Kvázi ha filmet kell készíteni, akkor vagy családi alapon meg tudom oldani vagy hívom a barátaimat. Mindig attól függ, hogy mi az, amit az ember meg akar csinálni és mennyi pénze van hozzá. Filmet már nagyon sokan tudnak csinálni, már a 15 éves fiam is csinált filmet. Amiben az én generációm erős, az a fajta emberismeret és az emberekhez való közeljutás, amihez egyik részről tapasztalat kell és valamennyi pszichológia, és kell hozzá sok-sok pofon az élettől, és megértés. Ezeket az iskolában nagyon nem fogják tudni megtanítani, ezekhez számítógépes ismeretekkel sem lehet nagyon közel menni. Változik a televíziózás maga is. Ha megnézed az előttünk lévő generációt a televízióban, hosszú snitteket készítettek a rendezők, manapság ha hosszú snitteket vágysz, ha nem pörög a kép nagyon gyorsan, akkor teljesen mindegy, hogy mi a tartalma, azt nem nagyon nézik meg a fiatalok. A fiam, amikor kicsi volt, nem nagyon tudott beszélni és leraktuk a TV elé és hogyan reagált pl. a reklámokra. A figyelme folyamatosan ott volt a reklámokon. Megváltozik az emberek figyelme, felgyorsulással van. Ha megnézed a cigány zenében az autentikus cigány zenét, a hagyományos cigány zenét, az ritmusában sokkal lassabb. A ritmusában sokkal jobban közelít a szívünknek a 60-70-es dobogásához. Ha megnézel egy olyan cigány zenét, amit a mostani fiatalok csinálnak, felgyorsult cigány zenét csinálnak, akkor gépi dob van benne, ezek pörögnek, ugyanúgy ahogy a képek. Ahhoz, hogy ki tud váltani vagy le tud lassítani ezt a folyamatot, ahhoz az kell, hogy olyan tartalmat mutassál, amivel azt az embert, aki leül és meg akarja nézni a te anyagodat, azt oda tudod ragasztani. Egyik részről már az interneten 20-30 perces vagy egy órás filmeket már nem nagyon néznek meg az emberek. A 0.30-tól 2 percre, azokat még megnézik. Meg hogy az üzenetet hogyan helyezed el, teljesen másféleképpen kell a közösségi médiára, ami telve van információval. Tehát ebben a nagyon sűrű információs világban hogyan tudunk úgy elküldeni üzeneteket, hogy mégis célba érjenek. Nem egy egyszerű történet. Ha megnézed, itt nem a kérdésre válaszol, hanem a technikai infrastruktúráról beszél. Végig kell nézni az interjút, hogy válaszol-e más helyen erre a kérdésre, és esetleg át lehet strukturálni a szöveget, hogy kompatibilisek legyenek a kérdések és a válaszok.

Mondtad, hogy felgyorsult ez a mostani generáció. Te mit csinálsz, te is felgyorsítod a filmjeidet vagy pedig...

A kettő között vagyok. Igyekszem a filmjeimet egy kicsikét a kornak megfelelően készíteni. Amikor emberi tragédiáról, halálról, kiszolgáltatottságról meg hasonló dolgokról beszélsz, azt nem tudod olyan mértékben [felgyorsítani]. Olyan trükköket lehet, hogy megtöröd ezeket a dolgokat és egy-egy kis közzjátékkal vagy effekttel megtöröd, hogy a figyelmet ébren tudja

tartani az ember. De hogy összességében nem tudsz olyan témát feszegetni, mert mondjuk, van egy olyan téma, amiből sokat látsz a televízióban. És nem olyan, mint pl. én vagyok, aki érzékeny a szegénységre, a kitaszítottságra, az elnyomásra. Ezeket nagyon nehéz a kornak megfelelően megörökíteni. Visszaemlékszem a *Három kenyér* című filmre, azért annak a ritmusára sem lehet azt mondani, hogy ez nagyon gyorsan épülő történet. Amit tudsz csinálni, hogy olyan zenéket és alanyokat teszel bele, akik elviszik a történetet. A *Három kenyér*ben sok ilyen ember van. Amikor a vesszőt tisztítják, akkor ott olyan ízzel beszélnek, mint egy egyetemi tanár. Pepe bácsi is, aki 80 éves elmúlt. Olyan történetet keveset lehet látni, hogy a fűjtatóval csinálják a kovácsolást. A te generációd ilyen keresve sem találna. Ezek olyan képek, hogy odaültetik az embert, ha akarod, ha nem. Ezekkel lehet manipulálni a nézőt, mert a televízió egy manipuláció, ha akarjuk, ha nem. Lehet jó irányban és lehet rossz irányba manipulálni a nézőt.

Majd mesélj a kedvenc filmedről, ha van ilyen. De előbb ami általánosabb: csak olyan filmet csinálsz, amiben roma témát tudsz feldolgozni vagy csak azok állnak hozzád közel?

Az én szándékom az lenne, hogy a mi közösségünkről tisztességes feltételes reflexeket hívjon elő a televízió. Ha összességében korábban és ma is megnézed azt a képet, amit rólunk mutatnak, annak a fajta félelemnek mint feltételes reflexnek a beleültetése az embereknek a tudatába, amitől mi szenvedünk, ha felszállunk a villamosra vagy ha iskolába küldjük el a gyerekeinket és látszik rajtuk, hogy cigányok. Mert rossz reflexeket építenek, mi pedig hordjuk magunkon azokat a rasszjegyeket, amelyekkel be lehet azonosítani. Ha társadalom olyan jegyeket és tulajdonságokat köt hozzánk cigányokhoz, ami negatív, akkor ez negatív élményeket fog előidézni. Tehát ezt tudta ez a fajta manipuláció a televízió révén a társadalomban elérni.

És te ezzel mit szeretnél?

Én azt gondolom, és nem csak én, hanem minden normálisan gondolkodó ember, hogy az érintetteknek fáj a legjobban. Ha ezt tovább gondoljuk, akkor ennek társadalmi, gazdasági és az egész országot érintő hatásai vannak. Ha belegondolsz, ebből a szempontból mindig az egyén a legfontosabb: az a gyerek, aki úgy nő fel, hogy soha nem lesz belőle csak alkalmi segédmunkás, és közben lehetne belőle valami más.

Fontos számodra, hogy roma témájú filmeket csinálj?

Egyik részről, amikor az ember filmet készít, valamilyen módon azt filmezi meg, ami őt érdekli. Nekem több mint 20 év alatt viszonylag nagy rálátásom van. Látom, hogy hol vannak a társadalmi hibák és egy csomó helyen talán még tudnék is rá jó választ adni, ha valaki megkérdezne. Filmet készíteni ugyanúgy kell a romákról, mint az erdélyi magyarokról vagy a sportolókról. Tehát a kamera, az egy fegyver és az a dolga, hogy a sokféle látásmódot és az én értékrendszerem szerint a tisztességet megmutassa. Ez visszaköszön később, és látszik, hogy ki szerkeszti, ki rendezi, ki van a kamera mögött. Az ő értékrendje fog megjelenni. Ezért is nagyon fontos lenne, vagy fontos is, hogy a filmkészítők között legyenek romák is. Tehát mi, romák is készítsünk filmeket. Mert az nem működőképes dolog, hogy mindig más rajzoljon rólunk képet és mi ne szólhassunk bele ebbe a dologba. Az elmúlt évtizedekben a filmkészítés és a tv is egy nagyon zárt közösség. Oda nem lehet csak úgy bekerülni. Egyrészt nagyon költséges a dolog. A tv 60 éves, a rádió 100 kb. Ezek alatt az évek alatt nem nagyon akartak minket beengedni és nem azért, mert mi nem akartunk volna menni.

Mármint minket, mint cigányokat?

Igen. Tehát nem nagyon akartak minket közel engedni. A hatalom és azok a kapcsolati rendszerek, amikkel mi nem bírunk, mindig a saját maguk cigány képét próbálták megmutatni. Mi voltunk az elsők a Roma Magazinban, akik mint romák kezdtük ezt a képet alakítani. Hol kisebb, hol nagyobb sikerrel, hol sikertelenséggel. Ezért mondom azt, hogy nagyon sok roma fiatalnak kellene megtanulni az újságírást, a televíziózást, a rádiózást. A rendszerváltás óta nagyon sok ember kapcsolatba került ezzel a világgal, viszont ha megszámloljuk, hogy hányan dolgoznak is ebben, akkor a két kezemen is meg tudom számolni. Viszont a rendszerváltás előtthöz képest ez egy tízszeres növekedés. Fontos lenne, hogy minél többen tudjunk ebbe beleszólni. Szerintem a közösségi médiának a felületén lehetne ezt csinálni. Már nem vagyok olyan optimista, hogy a közszolgálati vagy a kereskedelmi csatornába olyan nagy számokba engednék be minket, mert '92 -ben 25 perccel kezdtük el a roma műsort és 2011-ben 26 perccel fejeztük be. Tehát nem adtak lehetőséget nagyon, hogy fejlődjünk és fejlesszük a történetet. Egy rövid ideig az életünkben volt egyszer egy Rádió C. Amit persze csak Budapesten lehetett hallgatni. Voltak meg vannak is ilyen kezdeményezések, és az én Youtube-oldalam is ilyen. De ez olyan, mint ha valaki elkezd bélyeget gyűjteni, kb. ekkora hatása van. Bizonyos filmeket el lehet érni az én oldalamon, hogyha mondjuk, az elmúlt 20 évből való termékeimet össze lehetne egyszer gyűjteni és felrakni az internetre, akkor azon még én is csodálkoznék, hogy milyen sok anyag. Ezek a filmek nem a hagyományos dokumentumfilmek, mert azokat az ember készítés közben évekig nyomon követi, keresi. Az én általam készült filmek inkább portréfilmek, dokumentumfilmes elemekkel. Mi volt a másik kérdés? Ebben a válaszban sem a kérdésre válaszol, hanem inkább a produkciós háttérrel elemzi, a roma médiamunkások hiányát. Ami nem probléma, csak fontos lenne, ha a kérdésemre is válaszolna.

Azóta lett egy másik is. Mondtad, hogy számodra fontos, hogy minél több roma fiatal tanulja meg az újságírást. Mit gondolsz arról, ha valaki nagyon tehetséges ebben, de a munkájában nem fog tükröződni a roma identitása. Tehát társadalmilag nem olyan érzékeny.

Az nem feltétlenül baj. Én sohasem gondoltam, hogy attól, mert valaki romának születik, romákkal kell foglalkozzon. Sőt a gyakornoki programunkban az volt a szempontunk, hogy tanítsuk meg vágni, rendezni, szerkeszteni és persze jó volna, ha minden területen nagyon sokan, nem csak romák, nagyobb társadalmi érzékenységgel bírnának a filmkészítők körében. Ha ehhez hozzájárulnak, akkor ennek mélysége van. Emberek sorsáról szól a történet. Nem várom el a roma fiataloktól, hogy romákkal dolgozzon. A fiainak is azt mondtam, hogy annak örülnék, ha nem is humán területre menne. Hála Istennek, ő nem olyan beállítottságú. Ő fizikus akar lenni. Az volna a jó, ha az élet minden különböző területén ott lennénk. Ha valaki jó filmes akar lenni, akkor igyekezzen a legjobb tudása szerint, a legnagyobb tisztességgel a lehető legjobbat kihozni magából. 55 éves vagyok és előttem már egy túlságosan nagy kifutási lehetőség nincsen, én ezzel tisztában vagyok. Ez egy viszonylag kis pálya volt, amit sikerült nekünk felmutatnunk. Folyamatosan ellenszélben voltunk, a járatlan utat kellett feltörni. Abban bízom, hogy az utánunk jövő nemzedék majd egyszer profitálni fog ebből valamit. Vagy azt mondja, hogy volt itt egy roma filmeket készítő csapat és nem is olyan rossz vagy egész jó.

Van kedvenc filmed a sajátjaid közül?

A kedvencem mindig az, amelyiket éppen csinálom. Vannak kedvenc szereplők a filmekben, akik az emberhez közel állnak, akik megérintenek, meg jó visszaemlékezni rájuk. De kedvenc filmem... ha az ember csinál valamit, akkor van, hogy izzadságszagú, van, mikor jól működik a történet és örömmel ülsz te is, és a vágóasztalnál meg bajban vagy, hogy mit hagyj ki belőle.

Van olyan, aminek háromszor futottál neki és ki kell hozni a legjobbat. Vagy nem is lesz belőle film. Vagy éppen lesz, de inkább ne lett volna.

A fogadtatás miatt?

Nem, nem. Hanem csináltam, olyan emberről filmet, aki igazából nem érdemelte meg, hogy a filmvászonra kerüljön. Igazából ez is annak a darálónak a része, amit mondtam. Ahhoz, hogy filmet csinálj, meg kell ismerni a másik embert rendesen, nem elegendő, hogy odamegyek csak forgatni. Tehát ha egy nem tisztességes embert tisztességesként mutatsz be, akkor csalsz. Magadat és a nézőket is becsapod. Olyan embereket kell megtalálni, akik példák, minták lehetnek. És erre azt mondják az emberek, hogy ez jó, mert az igaz ügyet szolgálja. A filmnek azt gondolom, hogy ezt az ügyet kell szolgálnia és akkor jó érzéssel állsz fel az asztaltól.

Amikor még nem kapcsoltam be a diktafont, említettél egy pár nagyon jó dolgot, ami azzal kapcsolatos, hogy a roma szakemberek milyen pluszokat tudnak adni egy film elkészítéséhez.

Igen, megpróbálom elmondani. Volt egy idő, amikor minden versenyben mindenütt mi nyertünk. Azt mondta az egyik kolléganóm, hogy persze könnyű nektek, mert csak kimentek a cigánytelepre, leszúrájátok a kamerát, bekapcsoljátok és kész a film. Úgy éreztem, hogy pofán vágnak, mert ez nem így van. Ahhoz hogy az ember jó filmet tudjon csinálni, persze kell a jó kamera. (nevet) Aztán kellene olyan kollégák, akikkel te alkothatsz. Ha ránézel a kollégádra, akkor ő tudja, hogy mit gondolsz. Az nem lehet, hogy a filmkészítés ideje alatt a kollégák beszéljenek alapvető dolgokról. Mindenki, aki részt vesz ebben, ugyanolyan fontos, attól a pillanattól, hogy bekapcsolták a kamerát. Én azért bírtam ezt a területet, mert jó volt együttműködni. Volt, hogy vitatkoztunk, de amikor filmet készítettünk, akkor csináltuk. Nekem abban a dologban van lényegesen könnyebb dolgom, hogy az a fajta bizalom... tehát ha valami megtörténik veled és elmeséled otthon a családban a szüleidnek, ugyanezt hogyan meséled el a munkahelyen, az iskolában. Ebből a szempontból sokkal könnyebb a történetem. Ehhez viszont az is kellett, hogy nagyon sok embernek a tv ott van az otthonában. Engem nagyon sokszor ismeretlen emberek szólítanak meg, mert a tv-ből már megismertek és ismerősnek kezelnek. El kellett jutni odáig, hogy megbízzanak bennem. Nem elegendő az, hogy én cigány vagyok, mert a cigányok részéről is volt, hogy zárt ajtókat talált az ember. Ahhoz, hogy én bizalmas dolgokat meséljek neked a belső félelmeimről vagy gondolataimról, nekem meg kell, hogy bízzak a másik emberben. Az indiánoknál például az van, hogy nem fotózhatod le, mert a lelkének egy darabját elviszed. De én hiszek ebben, hogy kiszolgáltatottá válok abban az esetben, ha a kamerád elé állok. Csak akkor lehetek abban biztos, hogy te ezzel nem fogsz visszaélni, ha bízom benned. Azok az emberek, akik ismernek, könnyen megbíznak bennem. Ezt a bizalmat viszont könnyen el is lehet játszani. Tehát fontos, hogy az anyanyelveden szólítsd meg – nem azt akarja mondani, hogy fontos, hogy az anyanyelvén szólítsd meg?, fontos, hogy tudd azokat a szabályokat, amik egy közösségben működnek. Mert nem lehet odamenni sem egy nem cigány, sem egy cigány közösségbe, hogy én ott a tabukba belerúgjak. Minderre fel kell készülni, pont úgy, mint amikor mondjuk egy sportolóról készítesz filmet. Ez a gyűjtőmunka. Amikor eljön egy roma közösségbe egy nem roma ember és nem tudja, hogy ott milyen szabályok vannak, mert nem nézett utána, akkor ott két pillanat alatt nevetség tárgyává válhat az ember és zárhatják be az ajtót. Nem lehet mélyre menni, csak a felületét fogja megkapirgálni, függetlenül attól, hogy roma vagy nem roma. Nekem az a szerencsém van, hogy a magyar cigány, az oláh cigány és a beás közösségekben is viszonylag otthonosan mozgok.

És a másik két közösségben, mármint a romungroknál és a beásoknál hogyan sikerült ezt elérned?

Azt mondtam még az elején, hogy olyan faluban nőttem fel, ahol románok is éltek, ami nagyon hasonló a beás nyelvhez. A három csoportban sok hasonlóság van, de azért tudni kell, hogy mi a városi és a falusi szokás. Meg az apámnak a rokonsága muzsikus cigányokból áll. Apám részéről állandóan muzsikus zenét hallgattunk. Ha belegondolsz, most mi a különbség a bodag a bokolyi meg a punya között? Semmi, ugyanaz, csak máshogy hívják. De a szokásaink között is sok hasonlóság van. Törekedni kell arra, hogy megismerjük egymást, mert a megismerés újabb és újabb ajtókat nyit. Azt gondolom ez a filmkészítés alapja, a többi meg technika. Nyitottnak és kíváncsinak kell lenni.

Vannak olyan filmek, amiket nem romák készítettek romákról. Ezekről mi a véleményed?

Egyrészt nem lehet azt mondani, hogy a romákról csak romák tudnak jó filmeket csinálni. Van például egy, amit nem szeretek, ez a *Macskajaj*. Azt a képet én nem szeretem, amit ez a film mutat a cigányokról. Mert tele van ugyan humorral, de én nem ilyenek látom magam, a romákat.

Melyik képet nem szereted benne?

Egy csomó olyan helyzet van, amikor a feje tetejére állítja. Vagy az a kép, amit a Győzike megjelenít, az nekem nem tetszik. Ezt akkor tudnám elviselni, ha arányaiban csinálna még nyolc ilyen sorozatot, ahol a valódi arcát látnánk. Amikor a hétköznapi életüket mutatják be az embereknek, hogyan dolgoznak a családjukért, gyermekeikért. De nem ez a kép jelenik meg rólunk. Vagy említhetnénk a *Mónika show*-t is. Ha olyan képet mutatnának meg rólunk, amilyenek mi vagyunk, akkor az nem lenne érdekes. De ha odamennek és elkezdnek verekedni, az már igen. Ez kiszolgálja a tv igényeit, mert nagy lesz ettől a nézettség, drágán el lehet adni a reklámot és profitot lehet termelni.

Miért mozgóképet választottál? Miért nem fotó?

Azért mert egyrészt nehezebb. mivel egyetlen képben meg kell mutatni, amiről hosszú ideig lehetne beszélni. Másrészt a mi szempontunkból a rádió is nehezebb. Mi romák, egy verbális közösségben növünk fel. De mindamelllett a vizualitás is fontos, fontosabb, mint az írás. Én például nagyon nehezen írok. Az elmúlt években kezdtem el írni, de nem jön. Mert másfajta szocializációhoz kötődik. Amikor tv-ztem és találkoztam emberekkel, sokszor este azon kattogott az agyam, hogy ezt hogyan kéne megjeleníteni. Milyen képeket lehetne hozzá kitalálni. Az ember kvázi tud kreatívvá válni, amivel ki tud szállni a szabályokból. Megtanulnak az emberek szabályok szerint televíziózni. Ha megnézed a nemzetiségi műsorokat, akkor van egy tánc egy percben, akkor utána egy interjú lesz és megint váltja egy tánc. De ebből hogyan lehetne kiszállni? Mondjuk, elmegyek hozzájuk és megmutatom, hogy él. Azt hogy kinyitja a kaput vagy berak valamit a hűtőbe, stb. Ez mind olyan plusz, amit a rádió nem tud megadni. Mondjuk egy elköszönés, ha puszival köszönnek el, az is egy plusz információ.

Milyen jövőbeli terveid vannak a filmmel kapcsolatban?

Csomó dolog van, amit meg kellene csinálni. Csináltam egy sorozatot, *Köztünk vannak* címmel, amelyikben nem a videó, nem a szöveg van kiemelve, hanem fotóval köztünk élő romákat mutatok be, nem a megszokott környezetükben. Ennek a sorozatnak tervezem a mozgóképes változatát. Szeretnék egy olyan csapatot összerakni, akik nem profi televíziósok, hiszen ezt a szakmát könnyen meg lehet tanulni. 8-10 fiatallal olyan kampányt bemutatni, amiben egy pozitív képet mutatunk a romákról. Ami évtizedek óta hiányzik, és pótolni kell.

Egyrészt, hogy mi romák ismerjük meg egymást. Hiszen sokszor a romák között is vannak elutasítások, amelyek okai a médiához vezethetők vissza. Ezen nem kell csodálkozni. A többségiek is innen szedik az információt. Másrészt az oktatási rendszerben is szeretnék használható anyagokat készíteni. Adásműsort nem szeretnék már csinálni, hétről hétre. Ha megnézed az 56-os sorozatomat, ezzel egy csomó esetben hatékonyabb dolgokat lehet elérni, mint egy magazinműsorban. Ahol sokszor a híg dolgokat is meg kell mutatni. Vannak tervek, csak feltételek nincsenek még hozzá, de bízom benne, hogy ez is változni fog. Remélem, hogy az a tudás, amit elsajátítottam és a csapat, akikkel dolgozom, egyszer majd szükség lesz ránk. Vagy mi találunk meg ezzel másokat. Rengeteg feladat van, amit meg lehet csinálni.

Köszönöm szépen.

“NEKEM JÁTÉKNAK TÚNT A PENGETÉS: A MAI NAPIG AZ.”

Wagner Sára interjúja Bodoczki Ernővel 2016. 07. 22-én Budapesten.

Bodoczki Ernővel a Hunyadi téren találkoztam péntek délelőtt, a Rozsmann kávézóban. Kiderült, hogy a hely Ernő törzshelye, ahova rendszeren jár, és sokat olvas egy-egy kávé, üdítő mellett.

Éreztem, hogy pozitív alanyként, húzóerőként érkeztem a Snétberger Zenei Tehetség Központba 2011 júniusában. Én voltam egyedül egyetemista – akkor még elsős – az egész táborban. László Attila hívott le. Én választottam, hogy jazzre megyek – amit akkor még nem tudtam játszani –, mivel az akadémián klasszikus zenét hallgatok. Barcza Horváth Józseftől is nagyon sokat tanultam ott, kiváló jazz tanár.

Gondolkozol a tanárságon? A tititá c. filmben kiderül, hogy van hozzá érzéked.

Igen. Barcza Horváth Józsefet szoktam is helyettesíteni, most szeptemberben is számít rám.

A filmben megjelent az a húzóerő is, amit az imént említettél. Egyfajta példakép voltál a központban, és Antinak nagyon sokat segítettél.

Nem volt eltervezve, nem volt tudatos. Anti még a kamera előtt megtetszett: a forma. Sokan kérdőre is vontak, hogy miért vele töltöm az időmet.

A diákok mekkora részének nagy lehetőség a tábor, leginkább azért, mert előtte nem volt lehetőségük arra, hogy professzionális környezetben tanuljanak zenét?

A tábor mindenkinek hasznos volt, azoknak is, akik zenei pályára készültek már előtte is. A diákok 80%-nak biztos nagy lehetőség.

Szerinted mi a célja a központnak?

A roma zenészek tudatosítása: játszanak tudatosan, úgy, ahogy a szakma azt elvárja.

Tanultatok a karrierépítésről, médiamegjelenésről?

Volt média óra Mészáros Zoltánnal, aki a videó és média területére fektette a hangsúlyt. Készítettünk is felvételeket, a központban egy stúdióban felvehettünk pár számot zenekarként. A táborban egyébként van egy 10-15 gépes számítógép terem.

Mesélj arról, hogy hogyan alakult a Snétberger New Generation!

Augusztus végén hívott fel Snétberger Ferenc, hogy lesz fellépés a formációval. A legelső nagy fellépésem ez volt, addig soha nem adatott ilyen lehetőség, a MÜPA-ban játszottunk, nagyon sokat jelentett nekem, még a Zeneakadémián is elterjedt a hír. Palya Bea is ott hallott engem először, így kerültem be a zenekarába.

Tartod a kapcsolatot az évfolyamod diákjaival?

Előfordul, hogy összefutok diákokkal az évfolyamomból; vannak, akik intenzívebben tartják a kapcsolatot.

Van külön csoportotok a Facebookon?

Azt hiszem, hogy nincs. Talán van egy a diákok számára.

Snétberger Ferenc milyen hatással volt rád?

A játéka hatással van arra, ahogy a bőgőn játszom: szólózásban, flazírozásban, ahogy elindítom a dallamokat. A jazz mindig is érdekelt, és a központ nekem egy lehetőség volt.

Egyébként előtte is már átjártam a jazz tanszékre az akadémián, László Attilát így ismertem meg.

Zenehallgatás otthon?

Youtube, Marcus Miller. Néztem amerikai basszusgitárosokat, és próbáltam levenni a játékokat, technikájukat.

Komolyzenét nem hallgatsz?

Sajnos nem. Csak ezt.

Az a zene, amit Palya Bea zenekarában játszottok, milyen műfajba sorolható be?

Mindent kell játszani: vonóznom kell, pengetnem; népzene, poppos, jazzes stílus; világzene. Páratlanokat ott tanultam meg játszani, előtte nem tudtam. A komolyzenéből és Marcus Miller játékból belémivódott a páros taktus. Nagyon nehéz volt váltani, tudatossá kellett tenni. Feri is játszott hatnyolcadban, nagyon gyors tempóban. Az egyik legnehezebb száma volt a Gomma. Mindig van mit tanulni, hiába.

Minden nap gyakorolsz?

Hát, már nem. Koncertek vannak, bennevan a kezembe, ismétlődnek a műsorok. Ha változik a program, akkor próbálunk.

Hogyan kezeled a fáradtságot, mely a sok koncert következménye?

Ha színpadra lépünk, ki kell cserélődni, toponn kell lenni: jól kell, hogy érezd magad.

A központban volt pszichológus?

Volt, egyenként beszélgetett velünk. Nagyon jó volt. Ő nem nagyon beszélt, csak hallgatott; azt mondta, ritkán találkozik ilyen kiegyensúlyozott fiúval.

A zenekaroknál erre nem fektetnek hangsúlyt?

(Rázza a fejét.) Erre mondják, hogy zenész élet.

A sportokólknál fontos, hogy megtanítsák azt, hogy hogyan kell feldolgozni például a vereséget.

Itt is fontos lenne. Sőt, itt egy példa, Botos Renátónak, aki Szlovákiából érkezett, (hegedűs) annyira fontos volt a tábor, hogy azt mondta, ha nem hívják vissza, akkor nem tudja, mit fog csinálni, neki ez az élete.

Mi van most vele?

Alakított egy zenekart, Funkastik néven. Farkas Attila – szintén Snétbergeres – basszusgitározik benne.

A táborba hányan érkeztek a határon túlról?

Sokan. Horváth Márió is Szlovákiából érkezett, vele és Tonival csináltunk lemezt is, amit a BJC-ben vettek fel. Már a táborban megalakítottuk a zenekart, gyakoroltunk, sőt, a MŰPA-ban is felléptünk, ahol csatlakozott egy berlini szaxofonos tanár hozzánk, egy berlini jazz iskola igazgatója. Aztán ebből nem lett semmi, a jazzben nincs igazán pénz. szerintem erre a lábjegyzetre nincs szükség

Egyébként aki még rám hatással volt a központban, az nyilván a Mohay, akivel együtt játszottunk; és Szőke Niki, akinek az óráira beülhettem. Minden zenészhez írsz lábjegyzetet? Mert akkor Szőke Nikolettához is kellene...

A szüleid zenélnék?

Nem vettem komolyan a bőgőt, még a konziban sem. Apukám dobos, ő magától tanult meg zenélni, autodidakta módon. Vendéglátóos volt régebben.

Szoktam vállalni esküvőket, basszgitárral, ahova hívok más zenészeket is; általában világlágereket játszunk.

Roma esküvőkre is hívnak?

Egyszer sem fordult még elő.

Voltam egyszer egy olyan esküvőn, ahol az egyik család Jobbikos volt; a zongorista fiú volt csak magyar [a többi zenész roma]. A lagzi végére mindenki beállt táncolni, nagyon kellemeset csalódtak. Több pozitív élményem is van ehhez hasonló szituációkban.

A legelső könyűzenei fellépésem Békéscsabán volt, egy Elefánt nevű kis pubban, ahova ha bemész, akkor rockereket látsz. Egyedül, mint roma fiú besétáltam. Rámnéztek, hogy mit keresek én itt egy gitárral. Miután lejátszottuk a koncertet, aminek a végén szólóztam is, odajöttek hozzám gratulálni. Nem csak a zenén keresztül, de beszélgetések során is történtek hasonló esetek. Mostanában erre nagyobb hangsúlyt is fektetek; arra, hogy ne csak a zenén keresztül, de személyes beszélgetések során is pozitív benyomást keltsek.

Az egész konzervatóriumban három vagy négy roma volt, általános iskolában is. Be kellett illeszkednem. A középiskolában évfolyamonként volt egy-egy osztály.

Ha egy hangversenyterembe bemegy egy roma, nem viselkedhet úgy, ahogy otthon; amit otthonról hoznak a romák, ami nem rossz, csak ők úgy nevelkedtek, például hangosan beszélnek. Volt olyan, hogy szóltam másoknak – a táborban is –, hogy csendben legyenek, mert most máshol vannak, és viselkedni kell.

Hátrányos helyzetű roma is volt köztetek a középiskolában?

Nem, jobb környezetből jöttek. Nagyon szerettek bennünket. Azt hiszem, én egyedül voltam roma az évfolyamunkban. Egyből megszerettek. Tóth Pisti volt a legjobb barátom az osztályban, akivel most Palya Beánál játszunk együtt. Ő előbb feljött a városba, mint én, azt választotta, hogy jazzt tanul, pedig nagyon jó volt a klasszikus zenében is. Ez akkor nekem rossz érzés volt, irigyeltem is egy kicsit, de visszatekintve jó döntés hoztam azzal, hogy nem mentem el akkor jazzt tanulni; nem maradtam le semmiről, és most nagy előny számomra, hogy mind a két területen otthon vagyok. Visszatérve Tóth Pistire, a zenekarba (Palya Bea) először én kerültem be. Eredetileg Fenyvesi Marci lett volna a gitáros – nagyon jól játszik –, de végül helyette Tóth Pisti lépett be; nem rajtam keresztül, teljesen véletlenül, kitűnt, hogy nagyon jó jazz zenész. Az élet annyira... olyan kemény volt így. Nagyon szeretem őt, és nagyon jól ismerjük egymást – tíz év... Rám néz, és tudom, hogy mit akar a zenében. Sőt, nem is kell rámnéznie, lekövetem. Harmónia van közöttünk. Van egy szólója a műsorban – dob, bőgő, gitár – mi kísérik őt, lekövetem. Ez nagyon nagy dolog a zenében, amikor ennyire ismered a másikat. Ilyenkor megszületik a kommunikáció a zenében. Ezek a legnagyobb pillanatok, amikor kommunikálsz a zenében.

Van más is, akivel “egy húron pendültök”?

Ritka. Van még egy zongorista fiú, Varga Tivadar, ő is táboros; egymástól függetlenül mentünk le Felsőörsre. Őt is a konziból ismerem. Sok fellépést intézett nekünk Mészáros Zoli. Nem gyakoroltunk szinte semmit. Nagyon sok helyen játszottunk, Szigeten, Deákon, Varga Tivadar Quartet néven a tábor által. A zenész tagok teljesen máshonnan érkeztek, egyikünk Pestről, másikunk vidékről, csak a fellépés miatt találkoztunk, nem is tudtunk gyakorolni. A beállásnál láttuk egymást először, a színpad előtt tíz perccel döntöttük el, hogy mit fogunk

játszani. Ilyenkor címeiket mondunk egymásnak (ezt ismered, és azt?), és kész, onnantól minden a színpadon derül ki – improvizáció.

Olyan nem fordulok elő, hogy Skype-on gyakoroltok?

Feri csinálja így Richard Bonával. Volt olyan, hogy nem ismertem valamit, de a többiek ragaszkodtak ahhoz, hogy eljátszuk: gyorsan elmondták a harmóniákat. Ilyenkor vagy leírom, vagy egyszerűen megpróbálom megjegyezni. Volt olyan is, hogy néztem a többieket, és követtem őket.

Az agyadba, szívedbe, vagy a kezeidbe van benne a zene?

Nekem azért különleges a helyzetem, mert ott volt először is egy Feri, aki külön egyedi stílus. Bekerültem Beához, aki teljesen más stílusú – world. Ugyanúgy kellett teljesítenem nála is, egy más stílusban. Alkalmazkodnom kell Saundershez, akinek kilencven perces rock műsora van, vagy Oláh Gerihez is (rock, gypsy). Öt stílus. Utána tanultam meg, hogy a zene az zene. Nincs olyan, hogy klasszikus zenész vagy, vagy jazzista. Ha zenész vagy, akkor abba minden benne van: mindent kell játszani, klasszikust és rockot, népzénet. A klasszikus az alapja mindennek.

Minden zenekarral próbáltunk, már az első koncertre meg kell tanulnom a darabokat, és onnantól kezdve fejben tartom. Én találom ki, hogy mit játszom a dalon belül, csak kereteken belül kell maradnom. Magamat játszom fel a lemezfelvételen is Beánál.

Mennyire tartod fontosnak, hogy amit játszol, az megmaradjon?

Leírhatnám kottába, de... Nagyon sok dal van, amit konkrétan le kellett szednem: azt, ahogy más játszotta (mp3). Például Bea énekel gitár kísérettel, átküldik e-mailen; a színpadon találtam ki, hogy mit fogok játszani.

Soha semmit nem veszel fel?

Nem. Ami bennem van, azt teszem bele. Az megmarad. Mondjak még durvábbat? Általában meg sem szoktam hallgatni, azt sem, amit küldenek. Küldött mostanában egy nagyon szép számot Bea (hétnyolcadost), ha bele is hallgatok, akkor már nagyon komolyan veszem; a közepéig meghallgattam. Nemrég volt egy koncert, a beállásnál kérdeztem meg a gitárostól, milyen harmóniát játszik. Aztán a koncerten kiderül, hogy én mit teszek oda, kísérletezgetek, aztán kialakul egy: annál maradok, és azt játszom.

Feri mennyire bízza a véletlenre?

Ott azért kint voltak a kották, ott azért volt keret; de az nem volt meg ott sem, hogy én mit játszom.

Akkordrok, szerkezet megvan neki, aztán improvizáció. A nagykövetségen Berlinben volt olyan, hogy megvolt, hogy mit játszunk; abba mindig szólóztam, de azt mondta, hogy most ne játszak. Így beszéltek meg, és ott, a koncerten mégis a háta mögé szólt, hogy játszak. És akkor ott csinálni kell, nincs mese.

Az önbizalmadhoz sokat adott Feri?

Ez jó kérdés. Azért volt bennem félelem is, mert elterjedt a hírem, miután bekerültem a zenekarába. “Ki ez az új bőgős gyerek? Ha a Feri elvitte magával, akkor nagyon tudhat!” Ilyenkor két lehetőség van, vagy csalódnak benned, hogy nem is vagy olyan jó, vagy meg kell mutatnod, hogy tényleg nagyon tudsz. Ez nehéz nekem inkább, amikor elvárások vannak felém: nem tudod ilyenkor olyan jól érezni magadat.

Milyen kapcsolatban állsz a saját elvárásaiddal?

Ha valami nem úgy sikerül, akkor majd legközelebb. Nem tudok készülni, mindig ott derül ki, hogy mit játszom. Előre hiába készülök, ha éppen akkor nem passzol oda, akkor az nem lesz életszerű. Van hogy nagyon jól sikerül, de máskor hiába játszom ugyanazt ugyanúgy, nem úgy üt. Mindig az adott pillanat dönti el, a körülmények, az, hogy kikkel zenélek.

Munka a zene?

Már úgy fogom fel.

Mikortól?

Onnantól, hogy ugyanazt a műsort játszom két-három hónapig. Még így is lehet, hogy születnek benne pillanatok, csak már nem az egészben, hanem mondjuk egy dal közepén.

Ilyenkor már nem kihívás?

Az lehet, hogy nem kihívás, de eljátszom ugyanúgy.

De már munka.

Zenében ez durva kifejezés. Igen, ez már durva kifejezés. De ez az őszinteség, van ez így, persze.

Voltak a táborban olyan diákok, akik nem romák?

Egy-kettő. Például ott van Möntör Máté, a második vagy harmadik évfolyam diákja, gitáros; nemrég együtt játszottunk, Cserpes Laurához és Dér Henihez őt hívtam.

Van, aki úgy kerül be a táborba, hogy nem olyan jó?

Anti úgy került be. Visszatérve Möntör Mátéra, ő a mai napig a táborból él. Nagy hatással volt rá a roma játék – ő úgy mondta, dög.

Milyen a roma játék?

Dög, vér, teli van vérrel. A romák ezt így szokták mondani. *Hú de dögös ez a zene, hú de nagy vér.*

Ez nagyon tetszik. Szóval, zeneileg ebből él.

És ő úgy játszik, mint egy cigány.

Nálatok ez egy nagyon nagy dicséret lehet.

Igen. Mátét sokáig nem vették fel [(az akadémiára)]. saját kiegészítés szögletes zárójelben Szorgalmas volt, a romák általában nem szorgalmasak, inkább tehetségből élnek, de nem lehet csak abból élni.

Mi a szorgalom?

A szorgalom az, amikor leülsz, és három órát gyakorolsz. A diploma előtt készültem; a bőgős társaim öt-hat órát gyakoroltak naponta. Életemben nem gyakoroltam annyit.

Mennyiben számít a szorgalom, mennyiben a tehetség?

Egy bőgős társam mondta, hogy jó, de nekem nem kell ennyit gyakorolni. Ezt most így nehéz kimondani, de ha tényleg annyit gyakorolnék, akkor lehet, hogy nemzetközi szintű zenész lehetnék. És nem tudom megcsinálni.

Majd megérsz rá.

Lehet, hogy arra be kell érni. A nagy diploma előtt kezdtem el gyakorolni, de akkor is csak napi két órát.

A táborban egy kicsit ez változott? Gyakran jársz kurzusokra?

Nyári kurzusokra nem jártam, ez volt az egyetlen zenei tábor, amiben voltam. Ott klasszikust nem is gyakoroltam, vonót nem is vettem a kezembe. Nekem játéknak tűnt a pengetés: a mai napig az.

Ha van egy koncert, akkor másnap előfordul, hogy elő sem veszed a hangszered?

Tegnap bőgőn játszottam, ma gitáron fogok. Jövő héten játszom legközelebb bőgőn, akkor látom újra.

Otthon nem is játszol? Hallgatsz zenét?

Nem nagyon. Ami nekem nyugtató, az a zongora. Szinte többet ültem le zongorázni, mint bőgőzni vagy gitározni. Engem az kapcsol ki. Az élet nehéz dolgaiból is így lépek ki. Azt játszom, ami jön. Improvizálok. Zeneakadémiai éveim alatt is egy- másfél órát játszottam minden nap. Ott nyugszom meg. Ha bármikor le tudok ülni, akkor megteszem. Már az is feltölt, ha leülök tíz percre.

Volt olyan, hogy kísértem Saunderst a Music FM-en zongorával. A felvételin is kellett zongoráznom, Bach, Chopin; sokat kértek.

A gyakorlással kapcsolatban: ad annyi inspirációt a központ, hogy valakinek ettől az életmódja megváltozik?

Több év lemaradás, akik nem tudnak kottát olvasni, és úgy kerülnek a központba.

Szerintem biztos volt olyan, akinek igen. Például a Farkas Józsi, akivel a táborban stúdióztunk. Azt hiszem miskolci, oda járt konziba is; na, ha ott marad, nem biztos, hogy felveszik az akadémiára. Oláh Kálmán tanította.

Hangtechnikával kapcsolatban miket tanultatok (felvételkészítés, vágás stb.)?

Megmutatták, hogyan tudjuk felvenni a saját zenénket és feltölteni a Youtube-ra.

Emlékszem, hogy láttam, ahogy Rozsnóyóí Peti azt is tanította, hogy ha kimennek, akkor hogy hajolnak meg.

Mészárosal mentünk egyszer rádióinterjúra; a kocsiban készített fel, azt mondta, hogy mindig a tartalmat mondjuk; két percünk van, beszéljünk, ne hagyjuk, hogy kérdezzenek, mert akkor a riporter rossz irányba viheti a beszélgetést.

Még milyen óráitok voltak a zenén kívül?

Úgy emlékszem, heti egy média óránk volt, talán a nagyteremben. Roma kultúráról és történelemlről szóló óránk is volt egy héten egyszer, és informatika, angol.

A roma zenéről tanultatok?

Nem tudom. Roma zenét hallgattunk a szünetekben, a diákok tették be a telefonjukról.

Hat éve volt okostelefon? Vagy mp3-at töltöttetek fel a telefonotokra?

A nagyteremben volt egy laptop, és ott tudtuk betenni a zenét Youtube-on.

Soundcloud, Spotify; vagy csak a Youtube?

Szerintem inkább csak a Youtube-csatornát használtuk.

Zenét honnan töltesz le; lemezeket esetleg?

Ha érdekel egy szám, azt letöltöm az iTube-ról (ingyen).

A telefonodon hallgatod kizárólag, fülhallgatóval?

Igen. Olyan is van, hogy meghallgatom a Youtube-ról, leírom, megtanulom, de nem töltöm le, mert nem akarom hallgatni, csak játszani.

Érdekes, hat év alatt mennyi minden fejlődött; valószínű most mindenki okostelefonnal érkezik a központba.

Ferinél még pláne máshogy volt; gyerekkorában, ha a rádióban szólt valami, hallgatták, és próbálták memorizálni; aztán nem szólt több napig, aztán megint megszólalt, de csak egy lejátszás erejéig: akkor amennyit le tudtak szedni, annyi maradt meg. Egy gitár volt, tudod.

És mi lesz tíz év múlva? Az a baj, hogy gyorsan és hirtelen jön a változás, nem lehet felfogni és feldolgozni sem.

Arról nem mondtak nektek semmit, hogy a zenei profilokat hogyan építsétek fel? (Soundcloud, MySpace stb.)

Hát, nem tudom, a romák nem is értenek ehhez, én se csinálom. Nem gondolokozom abban, hogy a magam jövőjét ily módon építsem. Tényleg fontos, csak.... Nem tartom magam annyira nagy zenésznek, hogy feltöltssem a saját zenémet.

Snétberger Ferenc? Ezt a kérdést itt nem értem, és az alatta lévő sort sem.

Koncertfelvételek, lemezfelvételek vannak, amik kikerülnek Youtube-ra.

Nem tartod fontosnak, hogy felvedd a játékok. Erről Arról nem volt szó, hogy tudatosan gondolkodj arról, hogyan építed fel a karriered?

Mészáros Zoli próbálkozott, ő volt a leglelkesebb ezen a téren, és mondta, hogy ez fontos. A romák ezt nem csinálják. Bogdán Norbi most csinált lemezt a táborban; megcsinálják a lemezt, és kikerül a Youtube-ra. Mészáros Zoli segített neki egy pályázattal.

Pályázatírást tanultatok egyébként?

Nem, pedig én azt nagyon szeretem, sok lehetőség van benne. Nagyon szeretnék pályázni.

Mire pályáznál, szólóalbumra?

Mindegy. Az már mindegy. Ha megkapnám a pályázatot, akkor ott már csinálnom kell; összekapnám magam, akkor meg kell csinálni, és akkor inspirált lennék tőle.

Nehéz megírni a pályázatot.

Vannak lemezeid otthon?

Nincsenek.

Egy se?

Egy se.

Koncertjegyet teszel el?

Nem.

Tényleg semmilyen lemezed nincs? a kérdés megismétlése amolyan hitetlenkedésnek hangzik, és ezzel együtt (bizonyára nem tudatos) elvárásként is. (Ez az alábbi válaszból érződik is, hiszen Ernő leveszi, hogy szerinted ez így kicsit gáz: "kemény, nem?"). Én nem ismételném meg a kérdést.

Ott a Youtube. Kemény, nem?

Nem gyűjtesz.

Nem. Telefonon ott van, az interneten minden felvétel fentn van. Beírom a nevét a zenésznek vagy a szám címének, kidobja, és azt meghallgatom.

Tárolódik is a zenéd?

Igen, amit letöltök, azt eltárolja a program.

Hány szám van most az adatbázisban, szoktad törölni?

Nem sok, nem törölöm ki. Ha nem érdekes, csak a Youtube-ról meghallgatom.

Van sok Millerem. Meg ami tölt lelkileg. Van kedvenc bőgősöm, Christian McBride, na hát ő is nagy hatással volt rám.

Akkor mondhatjuk, hogy te nem sok mindenkit hallgatsz, hanem egy-egy művészt, de akkor az egész életművét?

(Bólogat.) Sok lírait hallgatok, az tölt.

Mit hiányoltál a központban (tanítás terén), mi lett volna még fontos?

Volt ott azért minden.

Médiamegjelenéssel kapcsolatban akármit tanultatok? Ezt nem értem.

Nem igazán. A gyakorlat során ráéreztem: benne vagyok.

A New Generation kapcsán belecsöppentél ebbe. Mi van azokkal a diákokkal, akiknek ez nem adatik meg?

Mélyvíz, és akkor ott tanul meg úszni. Én is ott tanultam meg úszni, mindig a mélyvízbe kerültem.

Nem is annyira fontos, hogy tanítsák? Itt az az érzésem, hogy elbeszéltek egymás mellett, nem lehetséges? Főleg az alábbi válasz során már nem lehet tudni, hogy a kérdés és a válasz mire vonatkozik.

Megtanulod... nagyon sok mindenkivel találkoztam, akik nagyon tudták, nagyon megtanulták, de gyakorlatba nem tudták megcsinálni. Lehet, hogy én nem tudtam róla, de gyakorlatba voltam, és megcsináltam. A cselekedet.

Mindenben. A teológia érdekel most engem nagyon. Már lehet, hogy nagyobb izgalomba hoz, mint a zene. Nem vagyok vallásos. A vallásos és a hívő az két dolog.

Mit jelent vallásosnak lenni? Ezt a kérdésblokkot itt nem nagyon értem, de majd megbeszéljük.

A vallás az az, amikor egy ember azt a választja adja, hogy attól vallásos, hogy ő jár templomba.

Te jársz?

Templomba nem.

Meg vagy keresztelve?

Igen.

Katolikus?

Nem. 12 évesen keresztelkedtem meg, szabad döntés volt. Ebbe így belefolyt, hogy lehet, hogy nem érted, lehet, hogy megérted, de hogy mondjam. (ez nem biztos, nem tiszta, rá kell még kérdezni).

Roma vallás? Ezt a kérdést nem értem.

Nem. Meg ez nem is vallás. Ez életmód. Ez nem vallás már, a vallásos ember elmegy vasárnap, és utána folytatja azt az életet.

Hogy érted, hogy a teológia érdekel?

A Biblia tanulmányozása. Ott van minden életgyakorlat leírva, minden. Lehet, hogy felvételizek is majd a teológiára. Az kemény, lehet, hogy nem is csinálom meg az öt évet, de ha már kettőt megcsinálok, az is sokat jelent. A nyelvvel gondban lennék, harmadikban tanítják a görögöt és a hébert.

Van alapismereted?

Talán a görög, de a héber nehéz.

Cigány nyelven tudsz?

Nem.

A központban angol oktatás volt, cigány nem?

Nem.

A cigányság mennyire volt központban? Inkább a zene köré épült minden?

A zene köré.

Nem volt annyira erős a roma identitás erősítése?

Inkább a zene. Ez is a mottó: a zene felemel. Snétberger is tud németül és angolul. Nagyon fontos az angol, de nehéz, nem veszik komolyan, de ha komolyan is veszik, nehéz nekik.

Nem a zenén keresztül tanultátok? Iskolapados, nyelvtan, vegyük végig?

Igen.

Dalszöveg?

Volt dalszövegfordítás, talán Beatles, vagy nem tudom.

De nem ez volt a meghatározó?

Nem, nem. Hát, fontos az angol.

Amikor Berlinbe mentetek ki, akkor tudtatok kommunikálni másokkal?

Alapszinten. Mondjuk én Izraelbe, amikor kimentem, teljesen magamra voltam utalva, olyan csapattal voltam, ahol én számítottam annak, aki tud angolul, és nekem kellett beszélni: ez is a gyakorlat. Eszedbe kell jusson a szó, nagyon komoly ellenőrzés van ott, és számonkérnek, hogy miért vagy ott. Ha gyanús vagy, akkor jönnek a katonák. Nagyon kemény.

Hányszor voltál eddig, és mikor voltál először?

Eddig hatszor voltam, először három éve.

A teológiai kíváncsiságoddal összefügg, hogy ki szeretnél volna menni a Szentföldre?

Aha.

Izraeli zenét hallgatsz, népzene?

Sok olyan esküvőn játszottam, ahol ezt kérték. (Dúdol)

Kint a zenét is megfigyeled?

Az vicces, teljesen más kultúra. Alig láttam hangszert, ott inkább... Ott olyan kultúra van, hogy megfogják egymás kezét, annyira szeretik a földjüket, hogy körbeállnak, táncolnak, és csak énekelnek. Olyan erő van benne... és nem is kell hozzá hangszer. Ilyen erőket fel lehet szabadítani hangszer nélkül, csak ezzel, tánccal meg énekkel.? Ha van is, csak csörgődob meg ilyenek. Az nagyon vicces volt, hogy a boltokban megy a pop szám, és zsidó ének megy rá. Pop hangszerelés, és közben ilyen zsidó...

Ezt sem töltöd le, ha szereted, nem akarod, hogy meglegyen?

Nagyon érdekes hangzásvilág, nagyon szeretem. Belemegy a fülembe, emlékszem rá, a stílusra, a hangzásvilágra. És akkor nem az lesz, hogy “ezt most abból a zsidó nótából játszotta be”, hanem ha játszom, akkor én maradok, csak azt a világot hozom. Nem arról van szó, hogy ezt vagy azt játszom: hanem én akarok maradni. Az iskolában az a baj, hogy azt mondják, hogy játsz le ezt meg azt, de nem tudják megtanítani a zenét, hiába. Mindenki más adottságokkal rendelkezik.

4. Megosztás

Saját kép/ellenkép. A Romakép Műhely médiaantropológiai műhelykonferenciája

2016. szeptember 20. 10:00-18:00

ELTE BTK Kari Tanácsterem (Budapest, Múzeum krt. 4.)

Az ELTE Tehetséggondozási Tanácsa a 2015-2016-os tanévben támogatást adott a Romakép Műhely égisze alatt megalakult multidiszciplináris kutatócsoportnak, amelynek vezetője Müllner András, tagjai pedig az egyetem különböző, bölcsészet- és társadalomtudományi szakjait képviselő hallgatók. A kutatócsoport kettős feladatot vállalt magára. Egyrészt 2015 őszén előkészítette a 2016-os tavaszi Romakép Műhelyt (ennek témája többségében a roma közösségek médiahasználata volt), a tavasz folyamán pedig megszervezte és végigvitte azt (a vendégekkel való kapcsolattartás, a vetítések előtti bevezető előadások, a vetítést követő beszélgetések moderálása formájában). Másrészt a hallgatók a hét kutatást a Romakép Műhely egyes programpontjaihoz igazítva végezték el a tavasz és a nyár folyamán (kutatás terepen, interjúk és recenziók készítése, egy-egy nagy tanulmány megírása). A kutatást a megszülető művek publikálásán túl egy műhelykonferencia zárja 2016. szeptember 20-án 10 és 18 óra között, az ELTE BTK Kari tanácstermében. A konferencián a kutatócsoport tagjai ismertetik kutatásaik eredményeit, továbbá meghívtunk olyan kutatókat is, akik a médiaantropológiának is nevezhető tudományterület ismerői, vagy azzal érintkező témákban kutatnak, jelen esetben kifejezetten a magyarországi romák médiareprezentációjával a középpontban. Olyan platformok lesz szó, amelyek a roma közösségek médiahasználatát tükrözik, segítik elő. A témák a jelenből és a közeli-távolabbi múltból származnak, és a közösségi médiahasználat sokféle műfaját felölelik: médiatermek és fizikai helyek, televíziós és rádiós műsorok, nyomtatott médiatermékek, filmfesztiválok, internetes műfajok, médiatáborok és -műhelyek, az újságíróképzés platformjai, szerkesztőségek gyakorlatai stb.

Kulcsszavak:

romakép, dokumentumfilm, vizuális antropológia és médiaantropológia, „visszabeszélés” (*shooting back/talking back*), Web2, átmeneti identitások, posztmodern médiatermek és posztkoloniális viszonyok, aktivizmus és elkötelezettség, etnikai identitások a médiában, transznacionalizmus, elképzelt közösség, decentralizálás és deterritorializáció, endogám média/saját média, a kultúra mediatizációja – a kultúra objektivációja, mediatizált emlékezet, hegemon kultúra – hegemon média, „a térképről hiányzó” (off map) médiafolyamatok, alternatív modernitások/párhuzamos modernitások, lokális és globális médiatermek, Index, Rádió C, Roma Sajtóközpont, Amaro Drom, Romédia Alapítvány stb.

A konferencia védnöke Dr. Orosz Éva oktatási rektorhelyettes.

A konferencia megrendezését az ELTE Tehetséggondozási Tanácsa támogatja.

A konferenciát Pócsik Andrea és Müllner András nyitja meg.

Romakép Műhely-kutatócsoport

ELTE BTK Média és Kommunikáció Tanszék

Program

10:00 Köszöntő (Müllner András, Pócsik Andrea)

<https://www.youtube.com/watch?v=3Ztlf5gI0fs>

Közösségek megnyíló terekben

10:10 – 10:30 Kerényi György: Etnikai reprezentáció két magyarországi börtönrádióban

<https://www.youtube.com/watch?v=OFpI125qRVM>

10:30 – 10:50 Major Réka (ELTE BTK): Roma nők önreprezentációja. A BUVERO roma női médiatábor

<https://www.youtube.com/watch?v=vuiMERNnz-8>

10:50 – 11:10 Teidelt Magdalena (ELTE TáTK): A Makói Videóműhelyről

<https://www.youtube.com/watch?v=MhEm5wOC5c8>

11:10 – 11:30 Wagner Sára (ELTE BTK): Összhangban a zenével: A Snétberger Zenei Tehetség Központot megfogalmazó narratívák

<https://www.youtube.com/watch?v=OZorcjIoZcA>

11:30 – 11:50 Beszélgetés (Résztevők: Kerényi György, Major Réka, Teidelt Magdalena, Wagner Sára. Moderátor: Sipos Flóra)

<https://www.youtube.com/watch?v=jmKUOUC1quc>

11:50 – 12:00 - Kávészünet

Közösségek antropológiai keretben

12:00 – 12:20 Szuhay Péter (Néprajzi Múzeum): Lokális és korosztályi kép etnikus kiadásban, közvetlenül és áttételben: BHIM RAO Egyesület, Szendrőlád

<https://www.youtube.com/watch?v=czIHvBlaReg>

12:20 – 12:40 Vajda Melinda (ELTE TáTK): Rom pala le rom. Joka Daróczi János filmjeinek antropológiai vonatkozásai

https://www.youtube.com/watch?v=_nYZkyu2FA4

12:40 – 13:00 Pala Mátyás (ELTE TáTK): Kijelölés és birtoklás. Egy online médiaantropológiai kutatás beszámolója

https://www.youtube.com/watch?v=Acn_TrXS-5c

13:00 – 13:20 Komlósi Orsolya (Színház- és Filmművészeti Egyetem)

<https://www.youtube.com/watch?v=5mPilGQvhB8>

13:20 – 13:40 Beszélgetés (Résztevők: Szuhay Péter, Vajda Melinda, Pala Mátyás, Komlósi Orsolya. Moderátor: Wagner Sára)

<https://www.youtube.com/watch?v=a1OG96BJT6Q>

13:40 – 14:40 Ebéd

Közösségek ellenképben

14:40 – 15:00 Bernáth Gábor (MTA TK): A kirekesztéssel szemben fellépő beszéd pozíciói és lehetséges dogmái – egy kutatás-sorozat tapasztalatai

<https://www.youtube.com/watch?v=BAViTS2zkSo>

15:00 – 15:20 Gunther Dóra (ELTE BTK): Cserehát hangja - Közösségi filmezés Csereháton

<https://www.youtube.com/watch?v=8E94RQ3y1J8>

15:20 – 15:40 Bogdán Mária (MTA TK): Visszabeszélés és dekonstrukció – Az idegen reprezentációja a médiában

<https://www.youtube.com/watch?v=IfZthnrSSwg>

15:40 – 16:00 Sipos Flóra (ELTE TáTK): A *Rólunk Hozzád* projektről

<https://www.youtube.com/watch?v=iGZDMmT-zgA>

16:00 – 16:20 Beszélgetés (Résztevők: Bernáth Gábor, Gunther Dóra, Bogdán Mária, Sipos Flóra. Moderátor: Pala Mátyás)

https://www.youtube.com/watch?v=IzFjFoLQ_hU

16:20 – 16:30 Kávészünet

Közösségek és médiakeretek

16:30 – 16:50 Balogh Lídia (MTA TK): Cigányzenész – roma hős? Romák mint pozitív szereplők a médiában

<https://www.youtube.com/watch?v=BdiOW34u7kw>

17:10 – 17:30 Guld Ádám (PTE BTK): Roma sztárok a YouTube-on. Az online média szerepe az új roma mulatók térnyerésében

<https://www.youtube.com/watch?v=c78-G0uqBkk>

17:50 – 18:10 Beszélgetés (Résztevők: Balogh Lídia, Guld Ádám. Moderátor: Major Réka)

<https://www.youtube.com/watch?v=O6TPrL801W8>

Romakép-workshop és brosúra

Beszámoló

Előkészületek

A workshopot 2015 júniusában kezdtük el szervezni Pócsik Andreával. Összeállítottunk egy kb. 50 főből álló listát: a potenciális résztvevőket egyetemi kollégáink közül válogattuk. Nagy hangsúlyt fektettünk a nem budapesti felsőoktatásban dolgozók, tanulók meghívására. Az előzetes igényfelmérés (vagy a távoli dátum, vagy a pontos program hiánya miatt) nem volt sikeres.

Augusztusban megismételtük a felhívást, új szereplők bevonásával. Ekkor érkeztek az első jelentkezések. A létszámot 10-15 főben határoztuk meg, úgy gondoltuk, ez az ideális létszám a produktív, oldottabb légkörű munkához. Az idő előrehaladta miatt a jelentkezést végül 10 főnél lezártuk. A program fontos részét képező film kiválasztását a résztvevőkre bíztuk.

Az alábbiak közül választhattak:

Szerelem feketén-fehéren: Jean Rouch: *Emberi piramis* (Franciaország, francia nyelven, magyar felirattal, 90', 1960)

Felcímkezett emberek: Marlon Fuentes: *Bontoc gyászbeszéd* (USA/Fülöp-szigetek, angol nyelv, magyar felirat, 56',1995)

A nemdráma királynői: Jennie Livingston: *Párizs lángokban* (USA, angol nyelv, magyar felirat, 71',1990)

Posztkoloniális képi ellenállás: John Akomfrah: *Handsworth Songs* (GB, angol nyelv, magyar felirat, 61',1987)

A leendő résztvevők közül a legtöbben a *Handsworth Songs* című filmet választották. A film rövid leírását itt mellékeljük:

„A nő, aki a kezében kést tart, úgy néz ránk a plakátról, mintha bármikor ellenünk fordíthatná a fegyvert. A valóságban azonban ez a lány egy gép mellett áll, és annak karját készül lehúzni. Ő is egy olyan bevándorló-leszármazott, aki Nagy-Britanniát építette, de akiről a 70-es, 80-as évek hivatalos brit politikai diskurzusa "veszélyesként", "felforgatóként", "a brit karaktertől idegenként" beszélt. John Akomfrah filmje megpróbálja megmutatni a hivatalos nyilvánosság mögötti valóságot, a kés helyett a gép karját tartó embereket, akik idővel a rasszizmus és az elnyomás konkrét áldozatai lettek, és ezen túl bemutatja azt is, hogy erre a kiközösítésre miként válaszolt a messze nem homogén fekete közösség. Az este mottóját a film egyik fekete szereplőjétől vesszük, aki egy ipari szerkezet kapcsán az általa csodált brit kultúráról beszél, majd így fejezi be a beszédét. „Aki ide belép, könnyen megfélemlíthető az élőkről. A halottaktól tanulva felemelhetjük magunkat.” Ezt a mottót Nagy-Britannián túl egyben a mai Magyarországra is vonatkoztathatjuk.”

A helyszínnek a filmklubnak is otthont adó DocuArtot választottuk, amely nem csak vetítésekre, hanem műhelymunkára is kiválóan alkalmas. A korrekt bérleti díj mellett vállalja a catering-feladatokat: kérésünk szerint ez kávéból, teából, gyümölcsből, ebédre pedig szendvicsek és saláta tálalásából állt.

A DocuArtot és a workshop támogatóját, az Élő Adást (a Ferencvárosi Közösségi Alapítványt) Komlói Orsolya mutatta be egy rövid köszöntőben. Részt vett néhány műhelytag a munkában: az egész napot velünk töltötte Sipos Flóra, a délelőttöt Major Réka, a délutánt pedig Gunther Dóra és Pala Mátyás.

A program három nagyobb részre tagolódott.

A délelőttöt tartalmi kérdések bemutatásának szenteltük, „képkritika” címkével láttuk el. Egy rövid frontális bevezető után interaktívvá tettük. Egy diasort állítottunk össze tíz programunk címével és fotójával. A résztvevők nyomtatott papíron tíz címkefelhőt kaptak, amelyeket párosítaniuk kellett a vetített programokkal. (Több esetben nem ismerték a vetített filmeket, ám igyekeztünk úgy választani, hogy a használt fogalmak kapcsolatba hozhatók legyenek a filmekkel.) A megoldásokat megbeszéltük.

Ezután két eseményünkéből választott rövid részlet értelmezésébe kezdtünk. A Gáspár Győző celebritását és karrierívét, valamint a Rácz Kati jazz énekesnőt bemutató televíziós portréfilmet elemző beszélgetéseket választottuk. Az előbbit a médiaműfajok, a kereskedelmi média működésmechanizmusa, a celebritás jelensége és nem utolsósorban a Gáspár Győző munkásságát övező megosztottság, a tőle elvárt etnikai képviselési szerep megítélése, az utóbbit a roma női szerepek médiaképe, a szexista televíziós megközelítés korszakfüggő megítélése miatt választottuk.

Eddig tartott a Romakép Műhelyben folyó munka tartalmi bemutatása.

Ekkor (a már oldottabb légkörben, a beszélgetések után) kértük a résztvevőket a bemutatkozásra, amelyben kérésünk szerint kitértek a részvétel motivációjára.

A csatolt programban elhelyezett rövid bemutatkozásokból kiderül, hogy egészen különböző szakmai háttérrel, motivációkkal rendelkező kollégákat választottunk: kommunikáció tanszéken dolgozó oktatókból voltunk többen, de különböző felsőoktatási tapasztalatokkal, intézménytől függően. Rajtuk kívül volt a csoportban vajdasági származású múzeumi dolgozó és friss diplomás, bűnügyi nyelvész, színház-, film- és művészettörténész, társadalomtudós.

Kávészünet után a munkát filmnézéssel folytattuk. A filmet nem hagyományos beszélgetésben dolgoztuk fel, hanem a drámapedagógia módszerével csoportokban. Minden csoportban szerepeket kellett osztani magukra a film utáni beszélgetés eljátszása céljából (vendég/moderátor). A felkészülésre 15 percet kaptak, majd minden csoport rögtönzött egy beszélgetést, a többiekre addig a közönség szerepe hárult.

A filmklubos beszélgetések megtervezése, eljátszása a három csoportban egészen eltérő aspektusok mentén zajlott, nyilvánvalóan a résztvevők szakmai háttérétől, egyéniségétől függően változtak a hangsúlyok.

Ezután közösen megbeszéltük a játék során szerzett tapasztalatokat és megosztottuk egymással azokat a filmelemzési szempontokat, amelyek a beszélgetésekben nem merültek fel.

Ebédészünet után következett a workshop lezáró, terveink szerint hangsúlyos része. Erre a részre terveztük, hogy megosztjuk egymással módszertani elképzeléseinket és az intézeteinkben alkalmazott gyakorlatokat, elemezzük tapasztalatainkat. A Romakép Műhely hallgató tagjai beszámoltak saját tapasztalataikról: kiemelték munkájuk eredményeit. Az idő rövidege miatt (mindössze egy óra állt rendelkezésünkre) hálózatépítési terveinket nem

tudtuk részletekbe menően megbeszélni, csak szándékainkat fejeztük ki. A munka folytatását online kapcsolattartással tervezzük.

A Romakép Műhely 2011 és 2016 között zajló munkájáról 2017 januárjában jelenik meg egy filmkatalógus és módszertani kiadvány, a Ferencárosi Közösségi Alapítvány által szervezett Élő Adás című adománygyűjtő rendezény támogatásával.